

FIDES

**BIULETYN
BIBLIOTEK
KOŚCIELNYCH**

ISSN 1426-3777 Nr 2 (37) 2013

Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES

Warszawa

RADA NAUKOWA

dr hab. Maria Kocójowa, prof. UJ
dr hab. Maria Pidłypczak-Majerowicz, prof. UP
dr hab. Roland Prejs OFMCap, prof. KUL
bp prof. dr hab. Andrzej Siemieniewski
prof. dr hab. Irena Socha

RECENZENCI

dr hab. Maria Pidłypczak-Majerowicz, prof. UP
prof. dr hab. Zbigniew Żmigrodzki

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

Grzegorz Filipiuk OFMCap
ks. Tomasz Garwoliński, sekretarz redakcji
Wacław Umiński CM
Bogumiła Warzachowska, redaktor naczelny
ks. Jerzy Witzczak

KOREKTA

Aleksandra Kowal

Wersją pierwotną czasopisma „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”
jest wersja papierowa

ADRES REDAKCJI

Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego
ul. Wita Stwosza 17
40-042 Katowice
e-mail: bogumiła.warzachowska@us.edu.pl
tel. 32 257 20 59

SEKRETARIAT FEDERACJI FIDES

Biblioteka PWT i MWSD
plac Katedralny 14
50-329 Wrocław

DRUK I OPRAWA

Drukarnia J. i J. Maciejewscy
ul. Gdańska 1
06-300 Przasnysz
Druk 2013 – nakład 200 egz.

ARTYKUŁY I MATERIAŁY

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Nr 2 (37) 2013, s. 3-24
ISSN 1426-3777

MAGDALENA NAGIĘĆ¹

PROMOCJA BIBLIOTEK NAUKOWYCH WYŻSZYCH SZKÓŁ PAŃSTWOWYCH I NIEPAŃSTWOWYCH

Biblioteki akademickie są jednostkami *non profit* i najczęściej wiedzą, kto i w jakim stopniu jest ich użytkownikiem docelowym. Czyż nie można byłoby w takim razie pokusić się o stwierdzenie, że taka biblioteka nie musi dbać o swój wizerunek na zewnątrz, na bieżąco monitorować potrzeb użytkowników ani zajmować się marketingiem swojej jednostki? Przecież wystarczy, żeby była i prawidłowo funkcjonowała, a użytkownik i tak będzie musiał skorzystać z jej usług. A jednak „postrzeganie usług bibliotecznych, które podobnie jak produkty fabryczne byłyby wypuszczane na rynek przez bibliotekę w odpowiedzi na istniejący popyt, bezwzględnie wymaga spełnienia warunku wstępnego – biblioteka musi być zdolna do elastycznego przystosowywania się do potrzeb informacyjnych jej klientów. Marketing staje się w coraz większym stopniu niezbędny nawet w organizacjach, w których państwo ma prawdziwy monopol, w tym w bibliotekach akademickich”².

„Zadaniem każdej biblioteki akademickiej powinno być wykreowanie wizerunku przyjaznej i potrzebnej instytucji, spełniającej

¹ Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

² O. Obst, *Marketing i relacje z klientami w bibliotece medycznej*, w: *Public relations biblioteki. Wydawnictwa, informacja naukowa, uczelnie*, pod red. M. Kocójowej, Kraków 2004, s. 103.

oczekiwania użytkowników w sposób sprawny i nowoczesny³. Żeby jednak spełnić takie zadanie, konieczne trzeba wprowadzić w bibliotece działania marketingowe. Muszą one w sposób permanentny i pomysłowy wpływać na użytkowników oraz na potencjalnych klientów biblioteki. „Jednym z głównych narzędzi bibliotecznego marketingu jest promocja, czyli powiadamianie o specjalnie wybranych składnikach oferty i o samej bibliotece⁴. „Istnieją trzy podstawowe funkcje promocji: informowanie, przekonywanie i przypominanie. W tym celu wykorzystuje się zestaw narzędzi promocyjnych, czyli tzw. mix promocyjny. Te narzędzia to: reklama, promocja sprzedaży, public relations i sprzedaż osobista⁵. „Analiza promocji jest planem działań, których zadaniem jest spowodowanie zmian w zachowaniach nabywców i nakłonienie ich do dokonania zakupu produktu bądź usługi oferowanej przez przedsiębiorstwo. Jej celem jest poinformowanie obecnych i potencjalnych nabywców o przedsiębiorstwie, jego wyrobach. Oczekiwanym rezultatem takiego postępowania miałyby być zdobycie przychylności potencjalnych nabywców, a w konsekwencji dokonanie przez nich zakupów w przyszłości. Jest to więc plan zespołu działań, za pomocą których przedsiębiorstwo handlowe komunikuje się z rynkiem⁶. Przygotowanie takiego planu musi być poparte zarówno szczegółowymi badaniami rynku, jak i przeanalizowaniem wszelkich możliwości i zagrożeń, jakie można by napotkać podczas jego wdrażania. Ważne jest również, aby przygotowany plan promocji konsekwentnie realizować. Wydawałoby się, że pierwszym warunkiem, aby taka promocja mogła być realizowana w bibliotece, jest „stworzenie komórki, działu PR bądź, gdy sytuacja budżetowo-kadrowa jednostki na to nie pozwala, przydzielenie obecnym pracownikom zadań w zakresie PR⁷. Tak wygląda teoria, czyli idealny wizerunek promocji w każdej jednostce.

³ I. Sójkowska, *Promocja biblioteki akademickiej. Doświadczenia Biblioteki Głównej Politechniki Łódzkiej*, w: *Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji*, pod red. H. Ganińskiej, Poznań 2005, s. 123.

⁴ J. Wojciechowski, *Biblioteka w komunikacji publicznej*, Warszawa 2010, s. 137.

⁵ A. Zawada, *O promocji biblioteki*, „Biuletyn EBIB” 3 (2002), <http://www.nowyebib.info/biuletyn-ebib/32/a.php?zawada1,17.05.2013>.

⁶ A. Pomykałski, *Zarządzanie i planowanie marketingowe*, Warszawa 2005, s. 107.

⁷ M. Jaskowska, *Public relations bibliotek naukowych w Internecie*, Kraków 2007, s. 41.

A jak jest w rzeczywistości w polskich bibliotekach akademickich? Na to pytanie autorka starała się odpowiedzieć na podstawie przeprowadzonego badania.

1. Cel i zakres badania

Głównym celem badania było zebranie informacji w środowisku bibliotek naukowych na temat prowadzonej działalności promocyjnej. Autorkę interesowało, kto i na jakich zasadach zajmuje się w bibliotekach taką działalnością. Celem szczegółowym była chęć zdobycia wiedzy, czy istnieją w tych jednostkach osobne działy lub sekcje zajmujące się promocją, czy może są to pojedyncze osoby lub zespoły zadaniowe. Ciekawe również było, czym kierowali się dyrektorzy bibliotek, wybierając kandydatów na dane stanowisko, oraz jaki zakres obowiązków powierzono tym osobom. Ponadto autorka zbadała, jakim warsztatem dysponują osoby zajmujące się promocją w bibliotekach, czy przeprowadzają badania przed lub po przeprowadzonej kampanii promocyjnej, a także jak oceniają swoją dotychczasową działalność promocyjną i czy zamierzają ją zmienić w ciągu najbliższego roku.

Badanie zostało przeprowadzone metodą statystyczną z wykorzystaniem ankiety elektronicznej w styczniu i lutym 2013 roku wśród dyrektorów bibliotek naukowych całej Polski. Ankieta została zaprojektowana z wykorzystaniem dokumentów Google. Przyporządkowany ankiecie link został wysłany w postaci postu na forum internetowe Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich pod adres konferencja@listserv.bg.pw.edu.pl. Wiadomość zawierała krótkie wprowadzenie w tematykę oraz prośbę o wypełnienie ankiety. Każdy z uczestników forum miał możliwość od razu po kliknięciu w link przenieść się do strony z kwestionariuszem. Ankieta była anonimowa, wypełniło ją trzydzieści siedem bibliotek. Trzydzieści pięć to biblioteki państwowych szkół wyższych, jedna to biblioteka prywatnej szkoły wyższej i jedna, która nie została określona przez respondenta.

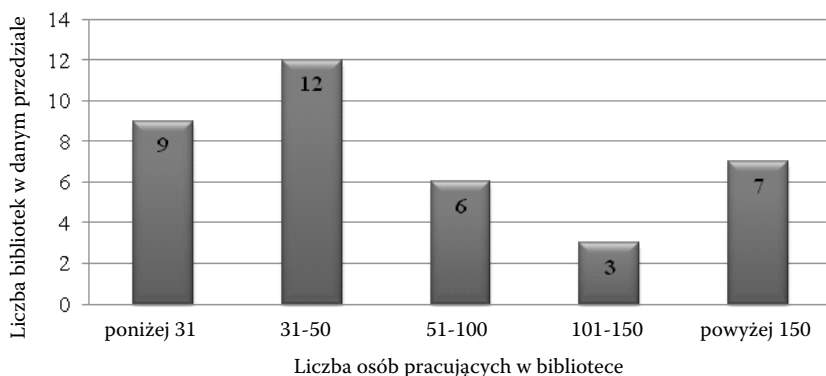
Ankieta składała się z dwudziestu jeden pytań głównych oraz pytań uzupełniających. Zawierała tak pytania zamknięte, jak i otwarte,

jedno- i wielokrotnego wyboru. Autorka uporządkowała odpowiedzi na pytania według czterech grup tematycznych, które umożliwiły przedstawienie badań w sposób przejrzysty. Pierwsza część zawiera kwestie związane z organizacją jednostki zajmującej się działaniami marketingowymi, druga dotyczy strategii marketingowej, trzecia odnosi się do narzędzi wykorzystywanych w promocji, czwarta zaś prezentuje, w jaki sposób biblioteki oceniły swoje własne działania marketingowe.

Z uwagi na fakt, że ankieta była anonimowa, trzy ostatnie pytania pełniły rolę metryczki, miały bowiem za zadanie scharakteryzowanie bibliotek biorących udział w badaniu pod względem ich wielkości, liczby czytelników i wielkości miasta, w jakim się mieszczą. Wypełniający ankietę byli pytani o liczbę zatrudnionego personelu, liczbę osób, które skorzystały z usług biblioteki w 2012 roku, oraz liczbę mieszkańców miasta, w którym znajduje się biblioteka.

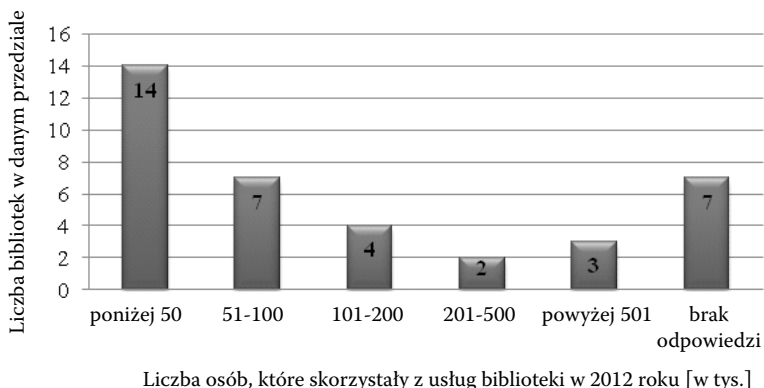
Biblioteki uczestniczące w badaniu to biblioteki małe i średnie, zatrudniające od jednego do pięćdziesięciu pracowników (rys. 1).

Rys. 1. Ile osób jest zatrudnionych w Państwa bibliotece?

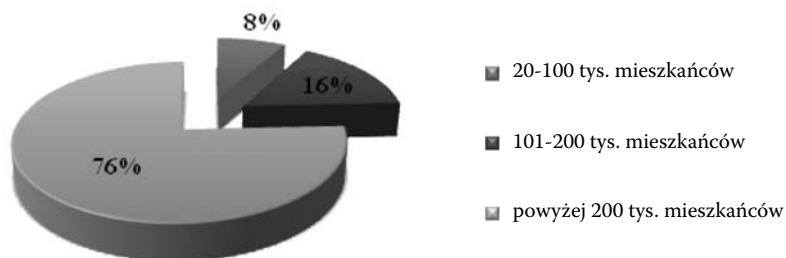
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Liczba osób odwiedzających biblioteki w 2012 roku w przeważającej liczbie nie przekroczyła 100 tys. użytkowników (rys. 2).

Rys. 2. Ile osób skorzystało z usług Państwa biblioteki w roku 2012?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Większość bibliotek znajduje się w miastach powyżej 200 tys. mieszkańców (rys. 3).

Rys. 3. Biblioteka Państwa znajduje się w mieście o jakiej liczbie mieszkańców?

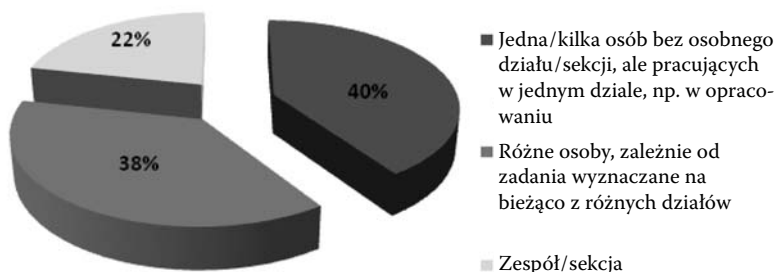
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Dzięki odpowiedziom na pytania znajdujące się w metryczce ankiety można stwierdzić, że w badaniu wzięły udział jednostki średniej wielkości, znajdujące się w dużych miastach, przekraczających 200 tys. mieszkańców.

2. Organizacja jednostki zajmującej się działaniem marketingowym

Jako pierwsze zadano pytanie, kto w bibliotece jest odpowiedzialny za promocję. Autorka starała się dowiedzieć, czy w bibliotece pracuje odrębny zespół do spraw promocji, czy są to osoby z różnych działów, ale dodatkowo zajmujące się promocją, czy może jest to np. tylko jedna osoba. Jak widzimy na wykresie poniżej (rys. 4), najczęściej są to stałe osoby, które na co dzień pracują w innych działach, niezwiązanych z promocją. Na drugim miejscu znalazła się odpowiedź, że powoływane są tzw. zespoły zadaniowe odpowiedzialne za pojedyncze zadania (przeważnie do każdego zadania inne osoby). Na trzecim miejscu uplasowały się biblioteki (22 proc.), w których istnieje osobny zespół lub sekcja. Osoby zajmujące się promocją, ale pracujące w innych działach najczęściej są zatrudnione w dziale informacji naukowej i udostępniania. Zdarza się również, że zespołem osób wytypowanych z różnych działów zarządza osoba, która ma częściowe wykształcenie związane z marketingiem lub promocją. Jeżeli za promocję w bibliotece odpowiada jedna osoba, podlega ona bezpośrednio dyrektorowi. Badanie pokazuje również, że są jednostki, w których za promocję odpowiada jednoosobowo dyrektor. Natomiast jeśli biblioteka posiada odrębny zespół lub sekcję, to jednostka ta nosi zazwyczaj nazwę działu do spraw promocji. Działy te zatrudniają od czterech do sześciu osób.

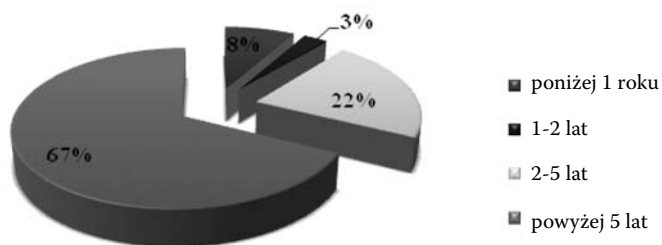
Rys. 4. Kto w Państwa bibliotece jest odpowiedzialny za jej promocję?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Drugie pytanie dotyczyło kwestii, od jak dawna biblioteka zajmuje się promocją. Jak widać na rys. 5, większość, bo aż 67 proc. bibliotek deklaruje, że promocja w ich bibliotekach rozwija się już od ponad pięciu lat, a w 22 proc. bibliotek od co najmniej dwóch lat. Tylko 8 proc. bibliotek zadeklarowało, że promocją zajęło się na przestrzeni ostatniego roku. Daje to nam obraz bibliotek, które wiedzą, jak ważne jest promowanie ich instytucji. Wynika to również z liczby różnorodnych artykułów, które opisują działania związane z promocją lub PR, które są realizowane w bibliotekach.

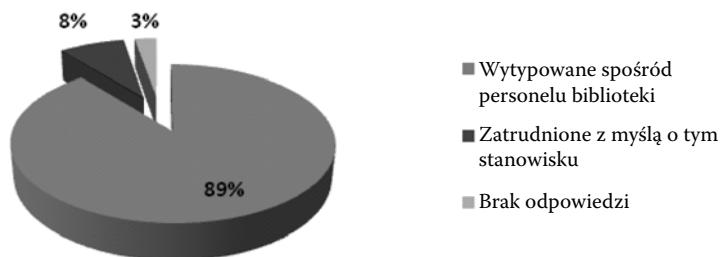
Rys. 5. Jak długo zajmujecie się Państwo promocją w swojej bibliotece?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Kolejne pytanie pozwoliło odpowiedzieć, czy osoby zajmujące się promocją w bibliotece były rekrutowane z myślą o takim zakresie zadań, czy były to raczej osoby wybierane spośród zespołu bibliotecznego (rys. 6). Z wyników dowiadujemy się, że aż 89 proc. to osoby oddelegowane z biblioteki, a tylko 8 proc. to osoby zatrudnione specjalnie z myślą o tej roli. Czym zaś charakteryzowały się osoby wybrane spośród personelu biblioteki na to stanowisko? Najczęściej respondenci wskazywali takie cechy, jak: pomysłowość, umiejętności techniczne i językowe, kreatywność, umiejętności informatyczne i graficzne, zaangażowanie w powierzone zadania, operatywność, a nawet dyspozycyjność, gdyż np. imprezy organizowane w bibliotekach rozpoczynają się i kończą o godzinach wykraczających poza normalny grafik zajęć.

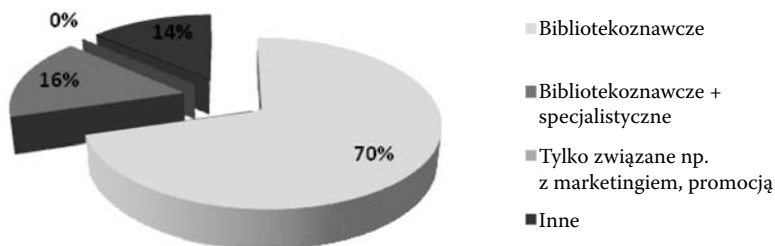
Rys. 6. Czy osoby zatrudnione na tym stanowisku w Państwa bibliotece były rekrutowane z myślą o nim, czy były to osoby wytypowane spośród już istniejącego personelu biblioteki?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Podobnie jest również z wykształceniem osób, które zajmują się w bibliotekach promocją (rys. 7). Najczęściej są to osoby o wykształceniu tylko bibliotekoznawczym, których jest 70 proc. Osób, które mogą się dodatkowo wykazać jeszcze wykształceniem związanym z marketingiem, jest 16 proc., a osób z innym wykształceniem niż kierunkowe bibliotekoznawcze jest 14 proc. Osoby te mają wykształcenie np. historyczne, dziennikarskie, pedagogiczne albo polonistyczne. Bardzo martwi wynik zerowy odpowiedzi wskazującej na zatrudnienie specjalistów od PR. Jest to najprawdopodobniej spowodowane brakiem odpowiednio dużego zaplecza finansowego w bibliotekach.

Rys. 7. Jakie wykształcenie posiadają osoby na tym stanowisku?

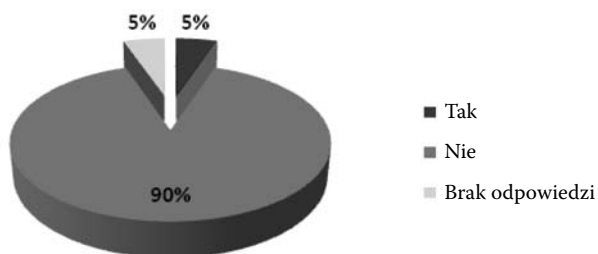

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Specjaliści od PR na rynku pracy plasują się w bardzo wysokim pułapie płacowym. Biblioteki dysponujące niskim budżetem, który nie wystarcza na podstawowe utrzymanie, nie mogą sobie pozwolić na zatrudnianie takich osób. Dlatego niejednokrotnie biblioteki skłonne są oddelegować pracownika biblioteki albo dofinansować mu studia podyplomowe lub warsztaty dotyczące marketingu.

Z powyższych odpowiedzi wynika, że w niewielu bibliotekach w Polsce istnieją odrębne działy lub sekcje zajmujące się promocją. Analizując i porównując pytania już opracowane z pytaniem kolejnym, można zauważyć, że z ośmiu bibliotek deklarujących, że posiadają osobny dział zajmujący się promocją, tylko jedna potwierdziła, że działania związane z promocją to jedyne zadanie osób tam pracujących (rys. 8). Pozostałych siedem oraz inne – łącznie 90 proc. bibliotek biorących udział w badaniu wskazuje, że ich zespoły nie są oddelegowane tylko do działań marketingowych, lecz składają się z pracowników biblioteki pochodzących z różnych działów, dla których praca w tym zespole stanowi tylko część zakresu obowiązków. Można zatem stwierdzić, że tak naprawdę tylko jedna z przebadanych bibliotek ma oddzielny dział promocji, w którym osoby tam pracujące zajmują się wyłącznie marketingiem biblioteki.

Rys. 8. Czy odpowiedzialność za promocję biblioteki to podstawowe i jedyne zadanie tych osób według zakresu ich obowiązków?

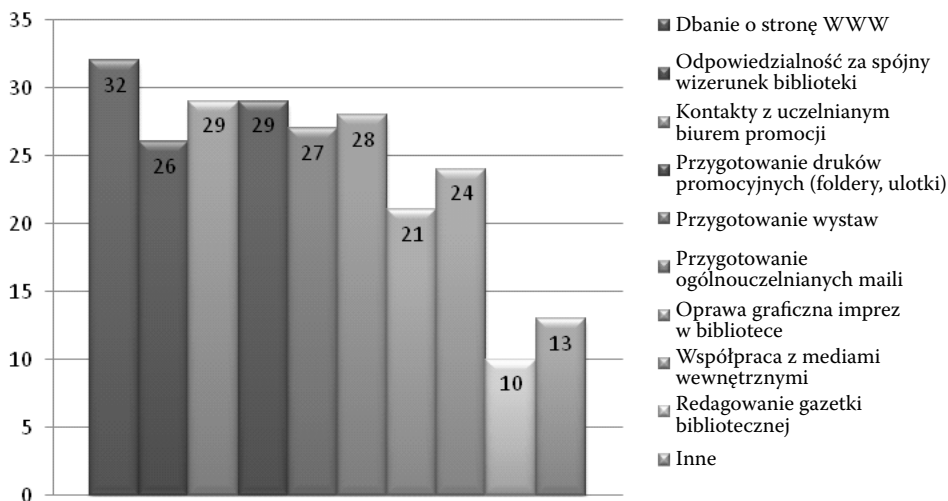

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Kolejnym zagadnieniem, które zostało poruszone w ankiecie, był zakres podstawowych obowiązków osób związanych z działalnością

promocyjną biblioteki. Jak wynika z rys. 9, osoby te są zobowiązane do prowadzenia wielu różnych działań promocyjnych, poczynając od strony internetowej biblioteki, poprzez kontakty z uczelnianym biurem promocji czy wewnętrznymi mediami, a kończąc na redagowaniu własnych wydawnictw. Nie można również pominąć przygotowywania wystaw i projektowania wszelkich ulotek, plakatów i folderów. Należy również dostrzec fakt, że biblioteki deklarują dbałość o spójny wizerunek swojej jednostki, co przejawia się w utrzymywaniu jednolitej szaty graficznej ogłoszeń lub w stosowaniu jednolitych kolorów, które identyfikują bibliotekę.

Rys. 9. Do podstawowych obowiązków osób odpowiedzialnych za promocję biblioteki należą:

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Jednak wymienione powyżej zadania to nie wszystkie obowiązki należące do osób odpowiedzialnych za promocję biblioteki. Respondenci wymienili jeszcze wiele innych, takich jak: prowadzenie cyklicznych spotkań organizowanych w bibliotece, spotkań autorskich, organizację konferencji i dni otwartych, pozyskiwanie funduszy oraz kontakty ze sponsorami i instytucjami partnerski-

mi, oprowadzanie wycieczek, uczestnictwo w targach i festiwalach nauki, prowadzenie profili na serwisach społecznościowych oraz przygotowywanie warsztatów i szkoleń. Wszystkie te zadania wymagają od osób dużego zaangażowania, choćby czasowego. Dlatego też autorkę zastanawia, jak osoby o tak znacznym obciążeniu związanym z promocją biblioteki mogą jeszcze sprostać innym obowiązkom.

3. Strategia marketingowa w bibliotekach

Wiedząc już, kto zajmuje się promocją w bibliotekach, autorka przedstawi teraz odpowiedzi na pytania związane ze strategią marketingową. Aby przygotować odpowiednią kampanię promocyjną, należy zacząć od opracowania właściwej strategii promocji. Jej celem powinno być przekazanie aktualnym i potencjalnym użytkownikom biblioteki bieżącej i rzetelnej informacji na jej temat.

Strategia taka musi być „poparta wcześniejszymi działaniami, które powinny obejmować:

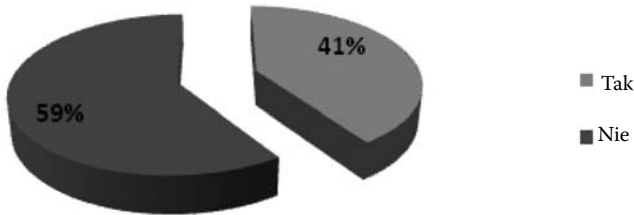
- wybór promocji,
- określenie odbiorcy przekazu,
- wybór środków przekazu w przeprowadzonej akcji promocyjnej (telewizja, radio, prasa, plakaty, wystawy, targi, przesyłki pocztowe, konferencje, spotkania itp.),
- wybór sposobu informowania o tym: opracowanie materiałów promocyjnych, rozesłanie przesyłek pocztowych, przygotowanie materiałów reklamowych, zdjęć itd.”⁸

Przygotowanie strategii promocyjnej daje możliwość wprowadzenia w życie przemyślanych i zaplanowanych działań. Nie można jednak ukryć, że przygotowanie takiego dokumentu wiąże się z planowaniem promocji biblioteki z dużym wyprzedzeniem i koniecznością przeprowadzenia badań rynku. Na podstawie rys. 10 można stwierdzić, że takie plany przygotowuje 41 proc. bibliotek. Wynika stąd, że pozostałe biblioteki nie planują wcześniej swojej promocji,

⁸ A. Pomykalski, *Strategie marketingowe*, Łódź 2000, s. 177.

a raczej dostosowują się do potrzeb bieżących. Jest to niepokojące, gdyż takie postępowanie może doprowadzić do promocji chaotycznej i nieprzemyślanej, a co za tym idzie, nieodnoszącej zamierzonego skutku. Promocja „mimowolna i nieuświadomiona może być antypromocją, bo ma miejsce wówczas, kiedy działania zachęcające nie są podejmowane, lub są, ale byle jak, albo (niezależnie od jakości) towarzyszą kiepskiemu funkcjonowaniu biblioteki: wtedy publiczność nie reaguje, albo nawet traktuje ewentualną promocję niechętnie”⁹.

Rys. 10. Czy dział lub osoby odpowiedzialne za promocję przygotowują plany promocyjne na dany rok kalendarzowy lub akademicki?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

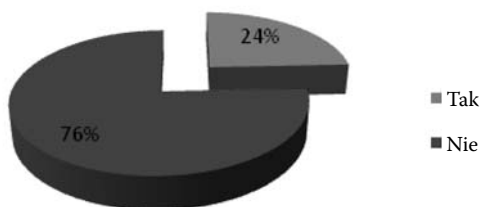
Poprzednie pytanie w ankiecie dotyczyło planów rocznych, jakie powinny być przygotowywane w każdej bibliotece. Kolejne pytanie miało pomóc wskazać, czy biblioteki przeprowadzają badania dotyczące swoich użytkowników pod względem planowania strategii promocyjnej (rys. 11). Ogólnie wiadomo, że aby dobrze zaplanować i wdrożyć kampanię promocyjną, konieczne jest przeprowadzenie badań, jaka promocja najlepiej sprawdzi się w danej bibliotece. Ważne jest też podjęcie decyzji, jakimi drogami będzie ona docierała do klienta docelowego oraz co biblioteka będzie promować. Każda jednostka rozpoczynająca jakiegokolwiek działania promocyjne powinna zadbać o to, żeby poznać preferencje użytkownika i jak najlepiej przedstawić mu swoją ofertę, możliwości czy warunki. W praktyce

⁹ J. Wojciechowski, *Biblioteka w komunikacji publicznej*, dz. cyt., s. 137.

najczęściej wykorzystuje się do badań „obserwacje, wywiady, rozmowy, ankiety i statystyki. Wymienione instrumenty pomiarowe dostarczają cennych informacji o użytkownikach, ich preferencjach, zadowoleniu i satysfakcji”¹⁰.

Gdy się weźmie pod uwagę fakt, jak ważna jest orientacja, czego potrzebuje użytkownik, wyniki, jakie uzyskano na podstawie pytania 11, mogą być niepokojące. Tylko 24 proc. bibliotek przeprowadza badania użytkowników. Tylko jedna z nich przeprowadza badania przed rozpoczęciem akcji promocyjnej, natomiast trzy inne prowadzą badania po przeprowadzonej kampanii, a tylko pięć robi to przed nią i po niej. Wyniki te wskazują, że nawet biblioteki, które deklarują przygotowywanie planów rocznych dotyczących promocji, w dużym stopniu planują ją bez wykonania jakichkolwiek badań. Z analizy odpowiedzi na te dwa pytania wynika, że dziesięć bibliotek przygotowuje plany marketingowe, nie popierając ich żadnymi badaniami. Pięć bibliotek deklaruje tworzenie planów marketingowych i przeprowadzanie badań, ale co ciekawe, trzy z nich robią to przed i po, a dwie tylko po przeprowadzonej akcji. Bardzo niepokojące jest to, że aż osiemnaście bibliotek nie przygotowuje planów marketingowych i nie przeprowadza żadnych badań. Zastanawia przy tym, skąd biblioteki wiedzą, czy ich akcje promocyjne w ogóle spełniają swoje zadanie.

Rys. 11. Czy osoby odpowiedzialne za promocję mają obowiązek przeprowadzania badań użytkowników, tzn. robią tzw. rozpoznanie rynku, badają stopień zadowolenia klienta?

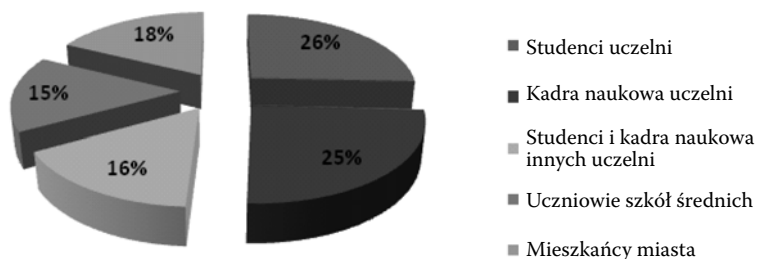

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

¹⁰ I. Sójkowska, *Promocja biblioteki akademickiej...*, dz. cyt., s. 133.

Poprzez zadanie kolejnego pytania autorka badania chciała się dowiedzieć, do kogo najczęściej jest skierowana promocja biblioteczna (rys. 12). Wyniki jednoznacznie pokazują, że głównie działania promocyjne skierowane są do użytkownika najbliższego macierzystej placówce akademickiej, czyli do studentów i kadry naukowej uczelni. Taka tendencja jest zrozumiała. Jednak cenne wydaje się, że biblioteki wychodzą ze swoją ofertą i promocją do studentów oraz kadry naukowej innych uczelni, jak również dbają o swoją promocję w środowisku szkół średnich. Zrozumiałą jest fakt, że biblioteki są jednym z punktów promocji całej uczelni, a to może zaowocować zdobywaniem przyszłych ewentualnych kandydatów na studia w danej szkole wyższej. Na podstawie wyników można stwierdzić, że biblioteki są otwarte na mieszkańców miast, do których kierują swoją ofertę, starają się też promować w tym środowisku.

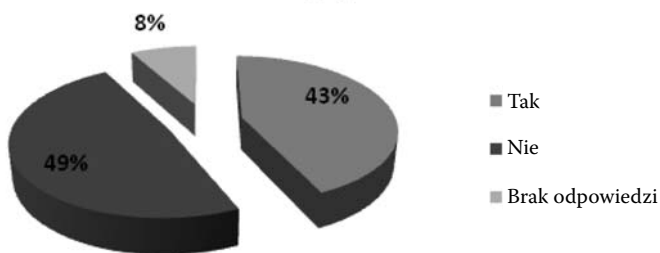
Rys. 12. Kto ma być odbiorcą przygotowanych promocji?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Kolejne pytanie (rys. 13) miało wykazać, czy biblioteki utrzymują stały kontakt z odbiorcami swojej promocji. Odpowiedź twierdzącą zaznaczyło 43 proc. respondentów. Kontakt ten polega głównie na bezpośredniej wymianie spostrzeżeń w czasie dyżurów bibliotecznych, poprzez portale społecznościowe, komunikatory, fora biblioteki lub specjalne formularze zapytań na portalu internetowym biblioteki.

Rys. 13. Czy osoby promujące bibliotekę utrzymują w jakikolwiek sposób stały kontakt z odbiorcami promocji, np. przez badania, mailing itp.?

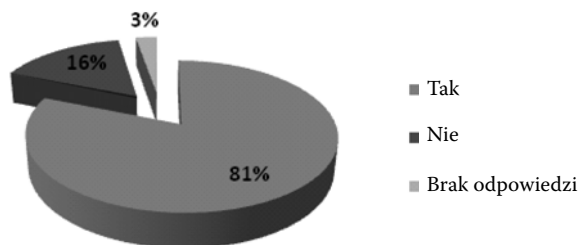

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

4. Narzędzia wykorzystywane do promocji

W kolejnej części ankiety autorka skoncentrowała się na warsztacie pracy, jakim dysponują pracownicy zajmujący się promocją w bibliotekach. Na trzydzieści siedem bibliotek 81 proc. zadeklarowało, że pracownikom tym zapewniono poszerzony warsztat pracy (rys. 14).

Rys. 14. Czy osoby zajmujące się promocją mają zagwarantowany poszerzony warsztat pracy?

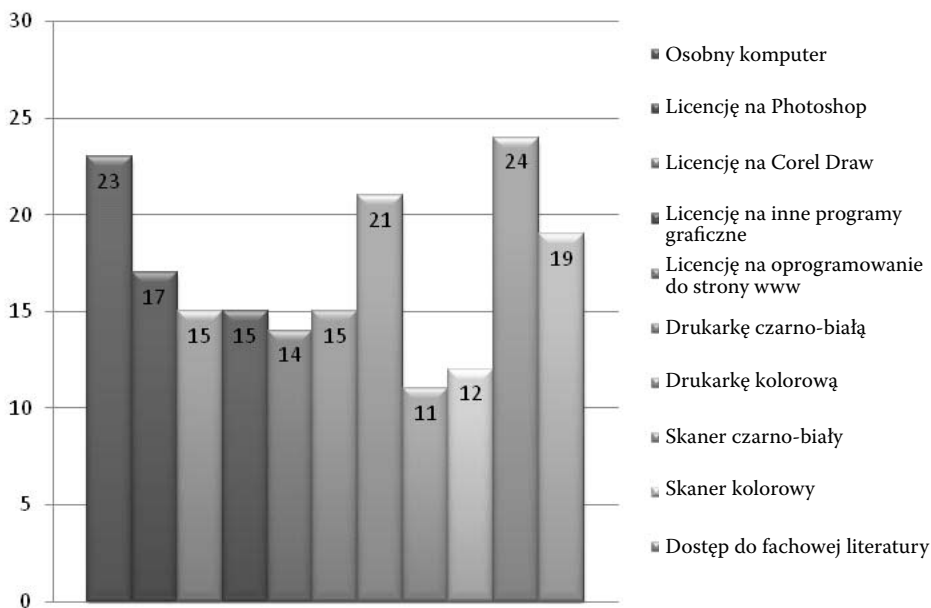
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Zdecydowana większość bibliotek zdaje więc sobie sprawę z konieczności dodatkowego wyposażenia osób związanych z promocją biblioteki (rys. 15). Osoby te posiadają swój osobny komputer, licencje na programy graficzne, ksero, skaner oraz dostęp do fachowej literatu-

ry. Dzięki takiemu wyposażeniu można wymagać od pracowników np. dobrego i starannego przygotowania kampanii reklamowych, a sama kampania ma szansę być nowoczesna i atrakcyjna dla odbiorcy.

Tylko 16 proc. bibliotek nie gwarantuje pracownikom żadnych dodatkowych narzędzi ponad te, które standardowo należą do wyposażenia każdego bibliotekarza. Można sobie więc postawić pytanie, jakie działania promocyjne są w takich jednostkach realizowane i czy działania wymagające zaawansowanych narzędzi graficznych są zlecane na zewnątrz biblioteki, np. uczelnianym biuram promocji lub firmom zewnętrznym. Interesujące również jest to, że cztery z bibliotek, które zaznaczyły odpowiedź negatywną, jeśli chodzi o poszerzony warsztat pracy, w kolejnym pytaniu jednak wymieniły kilka narzędzi, którymi osoby te dysponują. Głównie jest to komputer, ksero i skaner. Zapewne osoby wypełniające ankietę wyposażenie takie uważają za standardowe.

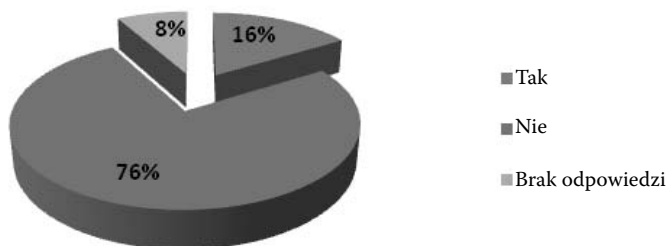
Rys. 15. Jeśli tak, to osoby te wyposażone są dodatkowo w:

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Kolejne pytanie (rys. 16) miało na celu zbadanie, czy biblioteki zajmujące się promocją swojej jednostki gwarantują na ten cel osobny budżet. Niestety, aż 76 proc. bibliotek nie przeznaczają osobnych funduszy na działania promocyjne. Można z tego wyciągnąć wnioski, że biblioteki nie mogą w pełni przygotować odpowiedniej, długoterminowej strategii promocyjnej, gdyż nigdy nie wiedzą, czy biblioteka będzie dysponować odpowiednimi środkami ani jak wysokie one będą. Być może jednak brak budżetu promocyjnego jest skutkiem braku planowania długoterminowej strategii marketingowej i efektem podejścia *ad hoc* do działań promocyjnych.

Rys. 16. Czy dział, sekcja lub osoby odpowiedzialne za promocję biblioteki mają wyznaczony osobny budżet, według którego planują np. kampanie reklamowe?

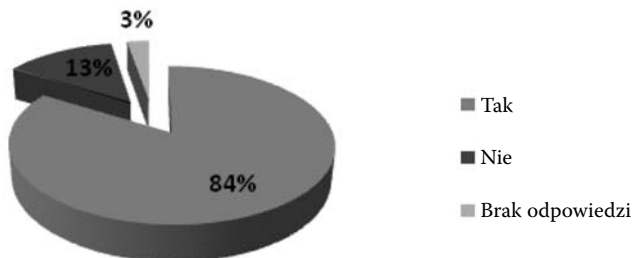

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Kolejnym punktem ankiety było pytanie, jak często biblioteki współpracują z ogólnouczelnianymi działami promocji. Z rys. 17 wynika, że zdecydowana większość bibliotek na bieżąco informuje dział promocji odpowiedzialny za całą uczelnię o przedsięwzięciach, jakie odbywają się w bibliotece. Dzięki takim zabiegom można być pewnym, że każda inicjatywa skierowana do aktualnego bądź potencjalnego użytkownika biblioteki będzie rozpropagowana nie tylko w bibliotece, ale i w całej uczelni. Niejednokrotnie o większych inicjatywach biblioteki są informowane za pośrednictwem działu uczelnianego również media lokalne i ogólnokrajowe. Najczęściej wymienianą formą współpracy było przesyłanie informacji o wydarzeniach odbywających się w bibliotece (szesnaście bibliotek), współorganizowanie imprez (czternaście bibliotek), opracowywanie

wspólnych strategii marketingowych (sześć bibliotek), współredagowanie strony internetowej (trzy biblioteki).

Rys. 17. Czy osoby zajmujące się promocją w bibliotece współpracują z uczelnianym działem promocji?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

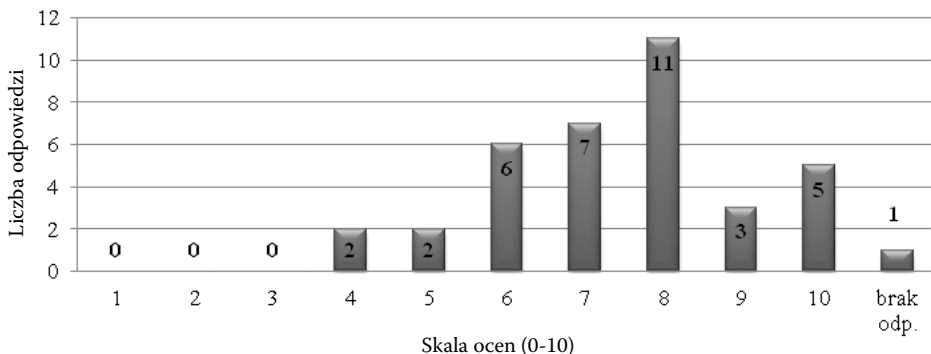
Z badania wynika ponadto, że biblioteki nie dbają systematycznie o uzupełnianie informacji o swojej jednostce w Biuletynach Informacji Publicznej. Na trzydzieści siedem placówek takie działania zadeklarowały tylko trzy biblioteki.

5. Ocena skuteczności działań marketingowych

W kolejnej części badania ankietowani mieli za zadanie ocenić jakość pracy osób odpowiedzialnych za przeprowadzenie akcji marketingowych. Respondenci mieli do dyspozycji skalę dziesięciopunktową, gdzie 1 oznacza „bardzo źle”, a 10 „bardzo dobrze”. Rys. 18 wskazuje, że większość bibliotek ocenia przeprowadzane działania promocyjne w swojej bibliotece na 6-8 punktów. Widać więc, że sami dyrektorzy bibliotek (bo to przecież oni brali udział w badaniu) widzą przed sobą jeszcze wiele pracy, by ten obszar aktywności biblioteki wypadł w pełni zadowalająco. Z tej racji, że biblioteki w przeważającej mierze nie prowadzą systematycznej oceny skuteczności przeprowadzonych działań marketingowych, można przypuszczać, że oceny pracy zespołów odpowiedzialnych za pro-

mocje są bardziej wynikiem własnej obserwacji i ewentualnie zasłyszanych opinii, natomiast nie wynikają z ewaluacji skuteczności organizowanych kampanii.

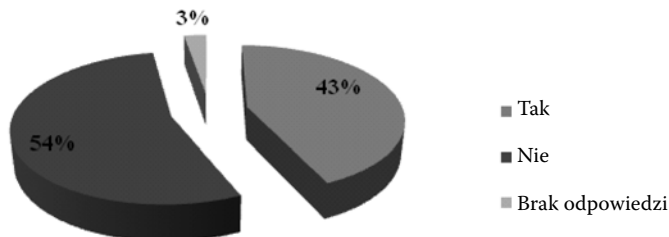
Rys. 18. Jak Państwo oceniają pracę osób zajmujących się promocją w Państwa bibliotece w skali od 1 (bardzo źle) do 10 (bardzo dobrze)?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Na końcu badania autorka zapytała o przyszłe zamiary związane z promocją w bibliotekach. Pierwsze z pytań (rys. 19) miało za zadanie wykazać, czy biblioteki w przeciągu dwóch nadchodzących lat mają zamiar zmienić w jakiś sposób charakter promocji przeprowadzanej w swojej jednostce. Odpowiedzi twierdzącej udzieliło 43 proc. bibliotek, co wskazuje, że część bibliotek widzi potrzebę zmian i udoskonalień. Drugie pytanie ujawniło zamiary danych bibliotek co do zmian w działalności promocyjnej. Biblioteki wyrażały chęć utworzenia osobnego działu, zmianę nazwy działu na bardziej identyfikującą się z promocją, zmianę wizerunku biblioteki, zmiany osobowe wśród osób odpowiedzialnych za promocję lub zmianę strony internetowej. Martwi jednak fakt, że jedna z bibliotek, która oceniła swoją działalność na 4 punkty, nie planuje żadnych zmian. Wiele natomiast z bibliotek deklaruje zmiany, ale nie potrafi ich określić. Niejednokrotnie biblioteki zgłaszają chęć wprowadzania zmian na bieżąco, co może wpłynąć na chaotyczność podejmowanych działań.

Rys. 19. Czy w ciągu dwóch najbliższych lat mają Państwo zamiar zmienić charakter promocji prowadzonej w swojej bibliotece?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wnioski

Podsumowując wyniki ankiety, można stwierdzić, że zdecydowana większość bibliotek akademickich biorących udział w badaniu zdaje sobie sprawę, jak ważna jest promocja oraz jej oddziaływanie tak na użytkownika bieżącego, jak i przyszłego. W XXI wieku żadna biblioteka nie może sobie pozwolić na to, żeby nie informować swych użytkowników na bieżąco choćby o swojej ofercie. Nie można też zapomnieć, że biblioteka, chcąc być zauważona i doceniana, musi o sobie wciąż przypominać, i to nie tylko na polu uczelnianym, ale i ogólnym. Większość bibliotek wprowadziła promocję już dawno. Jednak jak wynika z rezultatów badań, istnieją jeszcze takie biblioteki, które dopiero zaczynają swoją przygodę z promocją. Porównując małe i średnie biblioteki zatrudniające do czterdziestu pracowników z bibliotekami dużymi, w których pracuje do 200 osób, można stwierdzić, że między tymi jednostkami nie zauważa się różnic. Wszystkie do zagadnień promocyjnych podchodzą w podobny sposób. Po analizie ankiety można stwierdzić, że niewiele bibliotek posiada w swej strukturze osobną jednostkę, która byłaby odpowiedzialna za przeprowadzane działania związane z promocją i kontaktem z użytkownikami. Z badania wynika, że najczęściej promocją zajmują się osoby wytypowane z per-

sonelu bibliotecznego, które mają najczęściej tylko wykształcenie bibliotekoznawcze i do zakresu ich obowiązków należy jeszcze wiele innych zadań. Niepokojący jest wynik analizy dotyczący badań przeprowadzanych w bibliotece przed ewentualną kampanią promocyjną oraz po przeprowadzonej akcji. W większości bibliotek takie badania nie są wymagane, automatycznie więc się ich nie przeprowadza, a co za tym idzie, promocja może nie być poparta rzeczywistymi potrzebami użytkowników, lecz budowana tylko na wiedzy personelu biblioteki, która niestety nie zawsze jest w tym zakresie pełna. Jednak większość bibliotek ocenia swoje działania promocyjne bardzo wysoko, choć brak jest obiektywnych badań, które by pokazały, czy spełniają one swoją misję. Podobnie jest w sprawie finansowania promocji w bibliotekach. Nie przeznaczają się na ten cel osobnego budżetu, co w dużym stopniu uniemożliwia długoterminowe planowanie.

Pozytywnie natomiast wygląda sytuacja dodatkowego wyposażenia osób zajmujących się promocją. W większości udostępnia się im narzędzia, dzięki którym są w stanie przygotować odpowiednie projekty na odpowiednim poziomie. Choć od razu nasuwa się pytanie, czy osoby te mają należytą ilość czasu, aby profesjonalnie zająć się promocją, w sytuacji gdy są zobowiązane do wykonywania innych zadań związanych z ich bibliotecznymi obowiązkami. A może to, że biblioteki nie przeprowadzają odpowiednich i dobrze przygotowanych badań przed i po akcji promocyjnej, również jest wynikiem braku czasu?

Idealną sytuacją dla bibliotek byłaby możliwość powołania zespołu lub osoby odpowiedzialnej tylko za prowadzenie promocji swojej jednostki. Autorka zdaje sobie sprawę, że w dzisiejszej rzeczywistości i przy notorycznym braku odpowiedniego zaplecza finansowego, a co za tym idzie, braku możliwości zatrudniania dodatkowych osób, przy konieczności zapewnienia bibliotece ciągłości zadań podstawowych ciężko jest ten ideał osiągnąć. Jednak jak widać z badania, jeśli takich osób nie ma i nie mają one odpowiedniego zaplecza czasowego i sprzętowego, promocja biblioteki może nie przynosić pokładanych w niej nadziei. Warto również zauważyć, że w Polsce na przestrzeni ostatnich piętnastu lat buduje

się coraz więcej pięknych, nowoczesnie wyposażonych bibliotek. Przyciągają one swoją architekturą i ofertą, ale trzeba pamiętać, że promocja powinna być wprowadzana w takich jednostkach od razu, aby czytelnik przychodzący tylko z ciekawości zobaczenia nowego obiektu został czytelnikiem stałym, poinformowanym i świadomym, co i kiedy biblioteka mu oferuje.

DANUTA REBECH
MARTA WÓJTOWICZ-KOWALSKA¹

FORMY PROMOCJI W BIBLIOTECE UNIwersytetu PAPIESKIEGO JANA PAWŁA II W KRAKOWIE

Biblioteki różnego typu coraz częściej i chętniej wykorzystują w swojej pracy elementy marketingu, promocji i public relations, które są nastawione na szeroko rozumiany proces komunikowania się z otoczeniem. Biblioteka jako organizacja non profit (nieochodowa) z powodzeniem może także stosować w swojej praktyce rozwiązania, które do tej pory były wyłącznie domeną firm wykazujących stały i wymierny zysk finansowy. „Nastąpił (...) przełom w myśleniu wnoszący, iż działalność organizacji nieochodowej, w tym działalność biblioteczna, również ma swoje miejsce w sferze zjawisk ekonomicznych i świecie nauk organizacji i zarządzania. Zauważono, że biblioteki, chcąc stanowić centra kształtujące kulturę społeczną i wspierające rozwój cywilizacyjny, muszą elastycznie reagować na przemiany zachodzące na rynku”². W przypadku takiej instytucji jak biblioteka wymiernym efektem prawidłowego zastosowania różnych form i technik promocyjnych może być zwiększenie liczby użytkowników, poszerzenie zakresu oferowanych

¹ Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

² A. Aniszewska, *Word-of-mouth w działalności marketingowej bibliotek*, „Zarządzanie Biblioteką” 1 (2009), s. 31.

usług bibliotecznych czy nadanie nowej jakości rozwiązaniom już stosowanym. Zobowiązuje to również biblioteki do permanentnej analizy efektywności podejmowanych działań.

Według *Podręcznego słownika bibliotekarza* promocja to zespół działań i środków, za pomocą których biblioteka przekazuje otoczeniu informacje charakteryzujące jej usługi, kształtuje potrzeby swych klientów, podnosi stopień znajomości oferowanych przez siebie książek i innych dokumentów oraz pobudza i ukierunkowuje popyt³.

Zmieniające się społeczeństwo, ciągły rozwój technologiczny, a tym samym rosnące potrzeby potencjalnych użytkowników powodują, iż występuje pomiędzy bibliotekami pewnego rodzaju konkurencja. „Większość z nich funkcjonowała bowiem do tej pory jako monopoliści w swoim środowisku czytelniczym”⁴. W dzisiejszych czasach nie wystarczy samo poinformowanie czytelnika o tym, że biblioteka jest np. w posiadaniu specjalistycznego księgozbioru. Należy potraktować użytkownika jako konsumenta i podjąć działania nastawione na zaspokojenie jego potrzeb. Głównym celem biblioteki powinno być stworzenie swojego niepowtarzalnego wizerunku, aby użytkownik miał przekonanie, że dana biblioteka jest tą, która w pełni zaspokoi nie tylko jego rosnące wymagania czytelnicze, ale również ogólnie pojęte potrzeby informacyjne, wynikające z istnienia społeczeństwa informacyjnego (społeczeństwa poinformowanego).

W działalności Biblioteki Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie⁵, także tej promocyjnej, przełomową datą był rok 2010, kiedy to w listopadzie wznowiła ona swoją działalność w nowym budynku. Do roku 2010 biblioteka zajmowała pomieszczenia w gmachu Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Krakowskiej i jej działalność promocyjna była prowadzona w ograniczonym zakresie. Nie odczuwano takiej potrzeby, ponieważ była ona zlokalizowana blisko głównych budynków uczelni,

³ *Promocja*, w: *Podręczny słownik bibliotekarza*, oprac. G. Czapnik [et al.], Warszawa 2011, s. 276.

⁴ P. Marcinkowski, *Czy bibliotekarze będą potrafili się sprzedać w społeczeństwie informacyjnym?*, w: *Marketing biblioteczny. Rozważania, dyskusje, konteksty*, pod red. M. Wojciechowskiej, Gdańsk 2007, s. 59.

⁵ Dalej zwaną Biblioteką UPJPII.

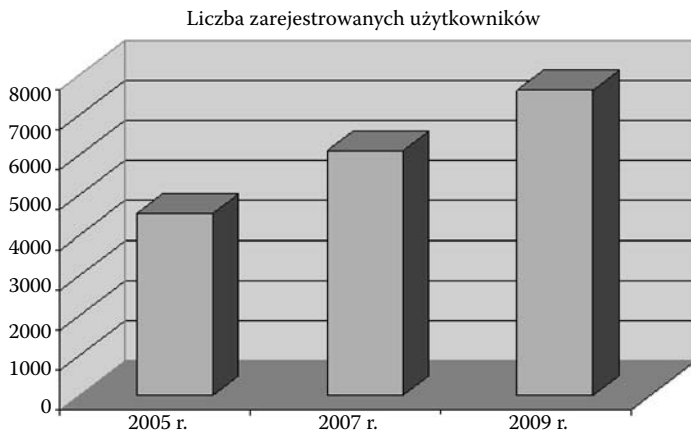
a zdecydowanie większą część jej użytkowników stanowili klerycy seminarium, w którym się mieściła. Od dawna biblioteka borykała się z trudną sytuacją lokalową i rozproszeniem swoich zbiorów w kilku budynkach. Brakowało miejsca na powiększający się każdego roku księgozbiór. W Bibliotece Głównej UPJPII⁶, mieszczącej się w budynku seminaryjnym, z powodu braku miejsca czytelnia była połączona z wypożyczalnią i katalogami, co nie zapewniało dobrych warunków pracy w czytelni użytkownikom odwiedzającym bibliotekę. Zbiory biblioteki znajdowały się głównie w magazynie i można było z nich skorzystać lub je wypożyczyć po wcześniejszym wypełnieniu rewersu. Tylko w czytelni mogli oni korzystać samodzielnie z niewielkiej ilości książek z księgozbioru podręcznego ułożonego tematycznie. Dostęp do biblioteki mieli tylko studenci i pracownicy naukowci. Budynek, w którym mieściła się Biblioteka UPJPII, nie był przystosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych. Pomimo braku szeroko prowadzonej działalności promocyjnej często zdarzało się, że nie było wolnego miejsca w bibliotece, aby skorzystać z Internetu lub z czytelni. W wyniku sprawniej i fachowej obsługi personelu pracującego z czytelnikami ich liczba rosła z roku na rok, co obrazuje wykres 1.

Podjęmowano pewne formy działalności promocyjnej, ale głównie były one nastawione na informowanie o budowie nowego gmachu bibliotecznego i połączone często z prośbą o finansowe wsparcie tego przedsięwzięcia. Chodzi tu głównie o wydane foldery o bibliotece, jej zbiorach, oferowanych usługach oraz z informacjami o budowie nowego budynku i numerem konta, na które można było wpłacać kwoty pieniężne.

Biblioteka posiadała też od roku 1997 swoją podstronę internetową w ramach strony WWW Papieskiej Akademii Teologicznej. Zawierała ona standardowe dane (informacje o bibliotece, jej historii i strukturze, godzinach otwarcia, zbiorach, a także dostęp do katalogu z instrukcją obsługi i dostęp do baz danych).

⁶ Wtedy była to Biblioteka Papieskiej Akademii Teologicznej. W uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa papież Benedykt XVI, pragnąc uhonorować pamięć swego umiłowanego poprzednika, sługi Bożego Jana Pawła II, wydał dekret podnoszący PAT do godności Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II.

Wykres 1. Liczba zarejestrowanych czytelników w Bibliotece UPJPII w ostatnich latach przed przeprowadzką do nowego budynku w 2010 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań GUS dotyczących bibliotek: 2005 rok – 4 531 czytelników; 2007 rok – 6 100 czytelników; 2009 rok – 7 620 czytelników.

Namiastką działalności wystawienniczej była jedna gablotka poświęcona nowościom znajdująca się w korytarzu przed wejściem do biblioteki, którą udostępniło bibliotece seminarium. W późniejszym czasie biblioteka nie dysponowała już nawet tą gablotką i nie prowadziła działalności informacyjnej o nowościach.

Jeszcze w trakcie trwania prac wykończeniowych przy budowie nowego gmachu Biblioteki UPJPII wykorzystano do przekazania informacji o tym fakcie internetowy serwis YouTube, który umożliwia użytkownikom publikowanie w Internecie klipów wideo, a także własnych minifilmików. Zamieszczono tam ponadczterominutową prezentację planów nowego budynku bibliotecznego z wymienieniem pomieszczeń, jakie miały się w nim znajdować na poszczególnych piętrach, oraz wybrane fotografie ze stanu budowy biblioteki w roku 2006. Przy tej okazji dołączono także kilka zdjęć z wizyty Ojca Świętego w 2002 roku przed nowo wybudowanym budynkiem, jeszcze wtedy Biblioteki PAT, ponieważ było to ważne wydarzenie nie tylko dla samej biblioteki, ale i dla całej uczelni.

Należy przy tym zaznaczyć, że wielu teoretyków public relations podkreśla, iż w dzisiejszych czasach „YouTube stał się także narzędziem promocji i kreowania wizerunku. Niewiele jest miejsc

w sieci, które dają takie możliwości pokazania się całemu światu jak YouTube”⁷. Serwis ten coraz częściej jest wykorzystywany przez biblioteki do przekazania tą drogą różnych informacji swoim potencjalnym użytkownikom, np. do instruowania, w jaki sposób można zapisać się do biblioteki, do informowania, na jakich zasadach można korzystać ze zbiorów, lub do przekazywania danych o oferowanych przez bibliotekę usługach itp. Zamieszczane są tu także różnego rodzaju relacje lub materiały z konferencji dotyczących bibliotek i samych bibliotekarzy. Obecnie w YouTube jest bardzo dużo tego rodzaju filmów związanych z bibliotekami. Serwis ten daje wiele możliwości kierowania informacji do szerokiej rzeszy odbiorców i dlatego zakłada się w niedalekiej przyszłości efektywniejsze wykorzystanie tego narzędzia do informowania o Bibliotece UPJPII i jej przedsięwzięciach.

Jak już wspomniano, rok 2010 był dla Biblioteki UPJPII datą przełomową, gdyż wtedy przeprowadziła się ona do nowej siedziby i od tego momentu jej sytuacja uległa diametralnej zmianie. Po pierwsze, całkowicie został zmieniony układ księgozbioru. Obecnie większość zbiorów jest rozmieszczona w wolnym dostępie na dwóch piętrach (I piętro – wydawnictwa zwarte, II piętro – czasopisma i inne wydawnictwa ciągłe oraz kolekcje). Zostały one ułożone według wcześniej opracowanej klasyfikacji dziedzinowej. Po drugie, podjęto decyzję o otworzeniu się na środowisko lokalne i udostępnianiu szerszemu gronu użytkowników zbiorów biblioteki: nie tylko studentom i pracownikom naukowym, lecz także osobom zameldowanym na stałe w Krakowie.

Po uporaniu się z problemami związanymi z przeprowadzką, a przede wszystkim z rozpakowaniem i ułożeniem na nowo zbiorów, w znacznej części w wolnym dostępie, należało pomyśleć o promocji biblioteki, gdyż zmieniła ona swoją lokalizację – nie mieści się już w centrum miasta i blisko uczelni. Pewną część dawnych jej użytkowników taka lokalizacja zniechęciła do korzystania z biblioteki. Dodatkowym utrudnieniem był nie najlepszy dojazd do nowej siedziby. Ten problem zniknął od listopada 2012 roku, kiedy to urucho-

⁷ M. Zawadzka, *YouTube – rewolucja w Internecie*, „Biuletyn EBIB” 4 (2007), s. 2, <http://www.nowyebib.info/2007/85/a.php?zawadzka>, 24.03.2013.

miono nowe linie tramwajowe, pozostawiając jedną autobusową, z przystankami niedaleko Biblioteki UPJPII.

Kiedy biblioteka jako produkt była już dostępna, niezbędne okazało się podjęcie komunikacji z rynkiem, a więc przekazanie czytelnikom informacji o jej nowej lokalizacji i sposobach korzystania z oferowanych przez nią usług. Zwłaszcza że w początkowym okresie po przeprowadzce do nowego budynku liczba użytkowników korzystających z biblioteki zmniejszyła się i w związku z tym należało podjąć na nowo różnorodne przedsięwzięcia popularyzujące tę placówkę. Chodziło przede wszystkim o ponowne przyciągnięcie dawnych czytelników, którzy z różnych powodów przestali przychodzić do biblioteki, ale także o pozyskanie nowych.

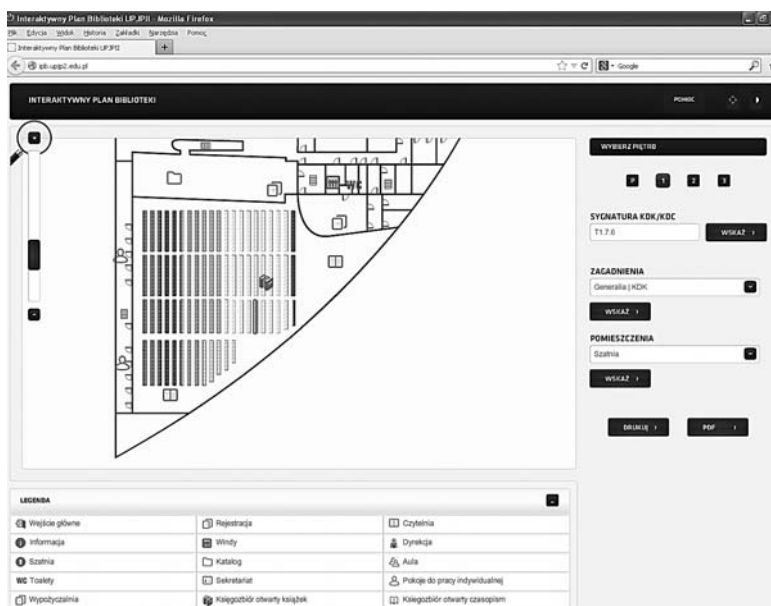
Zmniejszenie się liczby czytelników w początkowym okresie działalności w nowym budynku było spowodowane znaczną odległością biblioteki od uczelni oraz utrudnieniami komunikacyjnymi (jadąc do biblioteki, trzeba było się przesiadać, gdyż trwała budowa linii tramwajowej i przebudowa linii autobusowej). Wiele osób powtarzało utarty frazes, że „biblioteka jest na końcu świata”, nawet jeśli same jeszcze w niej nie były.

Wzmoczone działania promocyjne rozpoczęto od modyfikacji podstrony WWW jako najbardziej aktualnego źródła informacji o bibliotece. Zdawano sobie sprawę, że dobrze zaprojektowana strona internetowa to w rozwijającym się społeczeństwie informacyjnym swego rodzaju wizytówka w sieci o nieograniczonym oddziaływaniu. Daje ona możliwość dotarcia do tysięcy potencjalnych użytkowników biblioteki jednocześnie. Zmiany rozpoczęto od modyfikowania informacji już istniejących, stopniowo też zaczęto zamieszczać nowe w miarę podejmowania przez bibliotekę kolejnych inicjatyw. Przede wszystkim zamieszczono informacje o nowej lokalizacji oraz o możliwościach dotarcia do biblioteki. Podkreślono zmiany, jakie zaszły w niej od momentu przeniesienia się do nowej siedziby. Duży nacisk położono na elementy nowe, do tej pory w bibliotece nieosiągalne, oraz te, które wyróżniają ją spośród wielu innych bibliotek w mieście. Chodzi tu m.in. o pokoje do pracy indywidualnej i grupowej, możliwość darmowego wykonania skanów za pomocą urządzeń wielofunkcyjnych i przenoszenia ich na pamięć USB własną lub biblioteczną oraz przesyłania ich na prywatną pocztę e-mail,

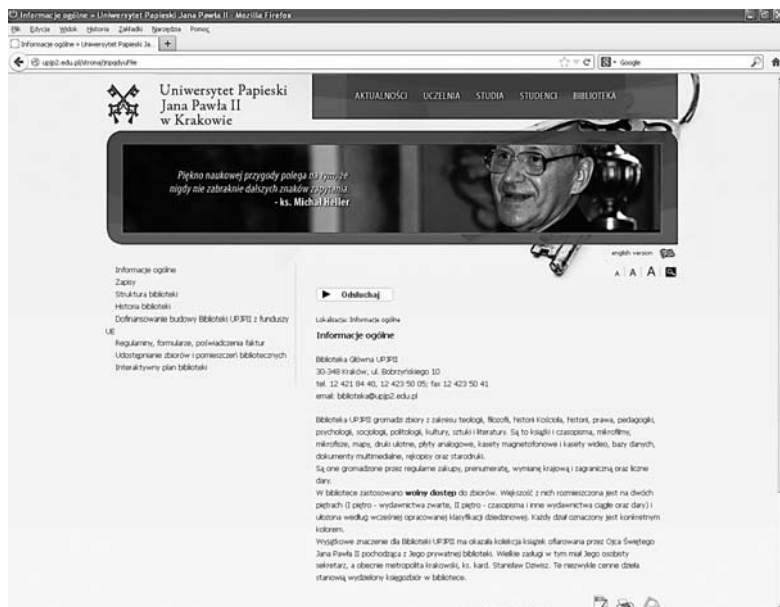
urządzenia ułatwiające korzystanie z biblioteki osobom o dysfunkcji wzroku, pełne przygotowanie budynku dla potrzeb osób niepełnosprawnych (podjazdy, windy, stoliki, toalety itp.).

W celu ułatwienia potencjalnemu czytelnikowi swobodnego poruszania się po nowym budynku Biblioteki UPJPII oraz dotarcia do interesujących go zbiorów ułożonych w wolnym dostępie stworzono aplikację Interaktywny Plan Biblioteki, która jest dostępna pod adresem: <http://www.ipb.upjp2.edu.pl/> (Fot. 1). Można z niej skorzystać także na podstronie internetowej biblioteki. Daje ona możliwość zorientowania się, w jakim rejonie wolnego dostępu znajduje się poszukiwana publikacja z danego działu. Wyszukiwanie można prowadzić według sygnatury lub według nazwy działu Klasyfikacji Dziedzinowej Książek lub Klasyfikacji Dziedzinowej Czasopism. Za pomocą tej aplikacji można się także zorientować, w jakim rejonie biblioteki i na którym piętrze znajduje się pomieszczenie, do którego chcemy się udać.

Nowością jest pojawienie się na stronie domowej uczelni, w tym także na podstronie Biblioteki UPJPII aplikacji, która umożliwia od-

Fot. 1. Zrzut ekranu: aplikacja „Interaktywny Plan Biblioteki”

Fot. 2. Zrzut ekranu: przykład jednej z podstron biblioteki UPJPII z aplikacją, która umożliwia odczytywanie stron internetowych poprzez wbudowany syntetyczny głos (syntezator mowy).

Fot. 3 i 4. Okładka filmu pt. „Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie”.

czytywanie stron internetowych poprzez wbudowany syntetyczny głos (syntezator mowy). Ułatwia to korzystanie ze stron internetowych osobom niedowidzącym (Fot. 2). Taka prezentacja oferty biblioteki w Internecie uwzględnia potrzeby i możliwości percepcyjne takich osób i tym samym ogranicza proces ich wykluczenia informacyjnego⁸. Przy modyfikowaniu podstrony WWW Biblioteki UPJPII dostrzeżono także konieczność przetłumaczenia jej w całości na język angielski, aby informacje o bibliotece mogły dotrzeć do szerszego grona jej potencjalnych użytkowników. Brak wersji anglojęzycznej jest mankamentem stron WWW wielu bibliotek⁹, ale przewiduje się rozwiązanie tego problemu w najbliższym czasie.

Innym przedsięwzięciem było przygotowanie filmu o Bibliotece UPJPII pt. *Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie*, który był elementem promocji projektu współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego 2007-2013 pt. *Budowa Biblioteki Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie – dokończenie* (Fot. 3 i 4). Zawarto w nim informacje o okresie działalności biblioteki, kiedy mieściła się w gmachu seminarium duchownego, ale przede wszystkim chodziło o przekazanie tą drogą informacji o etapach budowy nowego budynku bibliotecznego. Podkreślono informacje o dodatkowych możliwościach, jakie może zaoferować ona swoim potencjalnym użytkownikom. Film ten był rozdawany przy różnych okazjach, m.in. w czasie Dnia Otwartego w Bibliotece UPJPII oraz XVII Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES.

Kolejną formą promocji, która mogła być realizowana dopiero w nowym budynku biblioteki, gdzie przewidziano hol wystawowy (Fot. 5), są wystawy biblioteczne przygotowywane przez pracowników biblioteki. Zazwyczaj prezentują one wybrane pod kątem tematu zbiory, które na co dzień są rozproszone w różnych miej-

⁸ M. Fedorowicz-Kruszewska, M. Jarocki, *Dostępność stron WWW polskich bibliotek uniwersyteckich dla osób z niepełnosprawnością wzroku – wyniki badań*, „Przegląd Biblioteczny” 4 (2010), s. 457.

⁹ E. Malesza, *Ogólna charakterystyka stron WWW polskich bibliotek*, „Biuletyn EBIB” 7 (1999), s. 3, <http://www.nowyebib.info/biuletyn-ebib/7/a.php?malesza>, 24.03.2013.

Fot. 5. Hol w Bibliotece UPJPII, gdzie przygotowywane są wystawy.

scach biblioteki. Z reguły zasięg ekspozycji jest ograniczony do kręgu rzeczywistych i najaktywniejszych użytkowników biblioteki, jednak za pomocą Internetu zasięg ten został znacznie poszerzony. Po otwarciu każdej wystawy na podstronie domowej Biblioteki UPJPII w zakładce WYSTAWY W BIBLIOTECE są zamieszczane zdjęcia z wystawy, jej plakat, a także tekst z książki pamiątkowej zawierający informacje o wystawie. Organizatorzy lub inni pracownicy biblioteki przygotowują artykuł na temat każdej ekspozycji, zamieszczany później w uczelnianym piśmie „Vita Academica”. W przypadku dwóch wystaw w uczelnianym „Radio Bonus” wyemitowano wywiady z organizatorkami tych ekspozycji. Przy tej okazji bardzo serdecznie zachęcano również do odwiedzenia biblioteki.

Przygotowywane wystawy to ważny środek upowszechniania informacji i promocji. Pozwalają one nie tylko zaprezentowanie zbiorów biblioteki szerszej publiczności, ale także włączanie się niejako w imprezy lub rocznice przygotowywane przez uniwersytet.

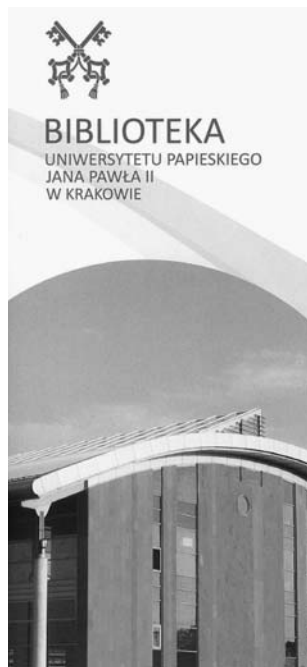
Ogłoszenie Jana Pawła II błogosławionym było okazją do przygotowania cyklu wystaw z bogatych zbiorów biblioteki związanych z osobą i życiem polskiego Papieża pt. *Jan Paweł II w zbiorach Biblioteki*

UPJPII. Na pierwszej pokazano tylko wybrane zbiory audiowizualne poświęcone temu wielkiemu człowiekowi. Na drugiej można się było zapoznać ze zbiorami bibliotecznymi poświęconymi relacjom Jana Pawła II z dziećmi i z młodzieżą. Natomiast na trzeciej wystawie z tego cyklu zaprezentowano zbiory książkowe i audiowizualne związane z pielgrzymkami Jana Pawła II do Polski. Tymi wystawami biblioteka chciała włączyć się w cykl imprez przygotowywanych na uczelni z okazji beatyfikacji, ale także pokazać potencjalnemu użytkownikowi, jak bogate zbiory dotyczące Jana Pawła II posiada. Przygotowano także dwie wystawy rocznicowe: z okazji trzydziestolecia ustanowienia przez papieża Jana Pawła II Papieskiej Akademii Teologicznej (późniejszego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie) oraz z okazji pierwszej rocznicy beatyfikacji Papieża Polaka.

Wystawa z okazji okrągłej rocznicy powołania do życia dzisiejszego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II była szansą do pokazania szerszemu gronu nie tylko zbiorów związanych z historią uczelni, ale także kopii portretów jej rektorów, których na co dzień nie można zobaczyć, ponieważ znajdują się w sali senackiej Rektoratu UPJPII, oraz kopii dokumentu powołującego do życia Papieską Akademię Teologiczną przez Jana Pawła II i dokumentu podnoszącego akademię do rangi uniwersytetu przez Benedykta XVI. Natomiast pierwsza rocznica beatyfikacji dała możliwość prezentacji materiałów, jakie udało się zebrać bibliotece przez rok od momentu ogłoszenia Jana Pawła II błogosławionym.

Jako element towarzyszący organizowanej w Bibliotece UPJPII Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich przygotowano także wystawę o działalności biblioteki w latach 1989-2012, składającą się z dziesięciu posterów. Była to też pewna forma podziękowania dla będącego w tym czasie dyrektorem Biblioteki UPJPII ks. dr. hab. Jana Bednarczyka i jego zastępcy, mgr. Władysława Szczęcha, którzy wnieśli ogromny wkład w jej rozwój. W planach są już kolejne wystawy.

W ramach promocji zastosowano również często wykorzystywaną formę bibliotecznej komunikacji marketingowej, jaką stanowią wszelkiego rodzaju publikacje informujące o jej produktach i usługach. Mowa oczywiście o folderach, ulotkach reklamowych,

zakładkach i plakatach (Fot. 6a, 6b, 7 i 8). To jedne z najskuteczniejszych nośników promujących daną instytucję. Znalazły się w nich informacje o nowej lokalizacji Biblioteki UPJPII, dojeździe do niej, a przede wszystkim o jej zbiorach i oferowanych usługach oraz godzinach otwarcia. Duży nacisk położono na udogodnienia do tej pory w bibliotece nieosiągalne oraz wyróżniające ją spośród wielu innych bibliotek w mieście (wolny dostęp do półek, układ działowy, nowoczesny budynek, pokoje do pracy indywidualnej i zbiorowej, przystosowanie dla osób niepełnosprawnych, urządzenia wielofunkcyjne do skanowania). Wszystko to ma na celu zachęcenie do korzystania z biblioteki. Powyższa forma promocji została bardzo rozwinięta w ostatnim

Fot. 6a i 6b. Pierwsza strona i zawartość folderu informacyjnego Biblioteki UPJPII z 2012 roku.

czasie w Bibliotece UPJPII, zwłaszcza dotyczy to plakatów. Materiały te są przygotowywane przez jednego z pracowników i wydawane we współpracy z uczelnianym Biurem Promocji.

W celu dotarcia do jak największego grona potencjalnych odbiorców zamieszcza się informacje o bibliotece także w prasie, głównie w prasie uczelnianej „Vita Academica”, ale także w „Biuletynie Duszpasterskim” czy w „The Person and the Challenges”. I w tym przypadku podejmuje się starania mające na

Fot. 7. Jedna z zakładek do książki.

Fot. 8. Jeden z plakatów z serii „Nie wierz, że...”

celu zwrócić uwagi na nowe możliwości Biblioteki UPJPII, jakie dało jej przeniesienie się do nowego budynku. Informuje się tam nie tylko o nowej lokalizacji, o godzinach otwarcia, ale przede wszystkim o oferowanych w bibliotece usługach, zwłaszcza nowych. Już wcześniej, jeszcze podczas budowy biblioteki publikowano w prasie artykuły o samej budowie i o tym, że będzie to nowoczesny warsztat pracy spełniający wymogi współczesnych czasów¹⁰.

W nowym budynku Biblioteki UPJPII realizuje się także wariant bezpośredniej promocji usług bibliotecznych, jakim są formy wprowadzające nowych użytkowników do biblioteki oraz indywidualne formy pomocy użytkownikom w korzystaniu z niej. Wprowadzenie to, mające na celu praktyczną prezentację sposobów korzystania z biblioteki, jej agend, zbiorów oraz urządzeń, następuje podczas organizowanych w bibliotece lekcji bibliotecznych dla studentów pierwszego roku. Do tej formy promocji należy także organizowanie w bibliotece indywidualnego lub zbiorowego z w i e d z a n i a budynku Biblioteki UPJPII.

Z tej racji, że jest to jeden z najnowocześniejszych budynków bibliotecznych w Polsce, budzi on wielkie zainteresowanie odwiedzających. Stanowi on doskonały warsztat dydaktyczny dla wykładowców i studentów, w tym także dla studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. Dla pracowników innych bibliotek akademickich stanowi wzór nowoczesnych rozwiązań architektonicznych, a tym samym organizacji przestrzeni bibliotecznej według najnowszych trendów. Podczas zwiedzania oprowadzający pracownik biblioteki stara się odpowiedzieć na stawiane pytania, począwszy od informacji związanych z budową i wyposażeniem, po informacje o codziennej pracy biblioteki.

Niezawodną i niewymagającą żadnych nakładów finansowych formą promocji, która sprawdza się także i w nowym budynku Biblioteki UPJPII, jest miła i kompetentna obsługa potencjalnego użytkownika, zarówno podczas wypożyczeń, jak i przy korzystaniu z księgozbioru w wolnym dostępie, a także przy obsłudze wielofunk-

¹⁰ Zob. m.in.: W. Szczęch, *Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie*, „Forum Bibliotek Medycznych” 28 (2011), s. 95-117; tenże, *Nowy budynek Biblioteki Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2008), s. 28-39.

cyjnych urzędzeń do wykonywania samodzielnie skanów wybranych publikacji. Zdajemy sobie sprawę, że zadowolony użytkownik biblioteki przekaże pozytywną informację o niej dalej. „Word-of-mouth marketing (...) postrzegany jest jako najpotężniejsze narzędzie, polegające na wykorzystaniu opinii przekazywanych między dwoma lub większą liczbą konsumentów. Kluczem do sukcesu jest tu szczerść i naturalność przekazywanej informacji. (...) Ludzie nieustannie rozmawiają o produktach, usługach, markach od niepamiętnych czasów i będą to robić nadal. W WOMM nie chodzi o wyłonienie maleńkiej podgrupy niezwykle wpływowych i dobrze powiązanych osób. Nie chodzi tylko o ekspertów, pasjonatów czy znawców. W efekcie końcowym chodzi o wszystkich potencjalnych konsumentów”¹¹. Do tej formy przekazywania informacji o bibliotece można zaliczyć reklamowanie Biblioteki UPJPII i oferowanych przez nią usług wśród studentów, z którymi niektórzy jej pracownicy prowadzą zajęcia. Zawsze jest to połączone z serdecznym zaproszeniem do odwiedzenia biblioteki i korzystania z jej oferty. Przy tej okazji studenci mogą też uzyskać odpowiedzi na pytania dotyczące biblioteki.

W ramach swojej promocji Biblioteka UPJPII chętnie współpracuje nie tylko ze środowiskiem uczelnianym, ale także lokalnym i ogólnopolskim. Z jednej strony udostępnia swoje pomieszczenia do organizowania w niej różnego rodzaju imprez, jak np. pierwszej rocznicy ogłoszenia przez papieża Benedykta XVI dekretu podnoszącego Papieską Akademię Teologiczną do rangi Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II, opłatek dla osób niepełnosprawnych, XVII Walne Zgromadzenie Bibliotek zrzeszonych w Federacji FIDES lub spotkanie przedświąteczne z okazji Świąt Wielkanocnych dla pracowników Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II. Z drugiej strony Biblioteka UPJPII chętnie sama włącza się do organizowania różnego rodzaju przedsięwzięć. Warto tu wspomnieć o przygotowaniu w bibliotece Dnia Otwartego Biblioteki Uniwersytetu Papieskiego w ramach obchodu Małopolskiego Dnia Ucznia się przez Całe Życie, podczas którego zapoznano gości z funkcjonowaniem biblioteki uczelnianej w nowo oddanym do użytku budynku wyposażonym w nowoczesny sprzęt. Przedstawiono bibliotekę jako

¹¹ A. Aniszewska, *Word-of-mouth w działalności marketingowej bibliotek*, art. cyt., s. 33.

Fot. 9 i 10. Oprowadzanie gości po Bibliotece UPJPII przez ówczesną Dyрекcję, dyrektora ks. Jana Bednarczyka i jego zastępcę Władysława Szczęcha, podczas Dnia Otwartej Biblioteki Uniwersytetu Papieskiego (8 czerwca 2011 roku).

podstawowy warsztat uczenia się, kształcenia i prowadzenia badań naukowych, w którym zgodnie ze swoimi zainteresowaniami znajdują potrzebne informacje naukowcy, studenci, młodzież oraz mieszkańcy miasta (Fot. 9 i 10).

Biblioteka była także współorganizatorem dwudniowej Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich. Dla jej uczestników przygotowano materiały o samej konferencji, jak również o Bibliotece UPJPII. Zapewniono także możliwość zwiedzania nowego gmachu biblioteki, z której zaproszeni goście chętnie skorzystali.

Biblioteka włączyła się również w ogólnopolskie obchody 100-lecia urodzin Jerzego Turowicza we współpracy z Fundacją Jerzego Turowicza. Udostępniła hol wystawowy i gabloty w celu zorganizowania wystawy książek z dedykacjami dla redaktora „Tygodnika Powszechnego” oraz opracowała jego księgozbiór przekazany bibliotece przez córki (Fot. 11). Krótka relacja z uroczystego przekazania tego księgozbioru Bibliotece UPJPII znalazła się w Kronice Krakowskiej. Pojawiły się także o tym wydarzeniu informacje w prasie i w Internecie.

Kiedy na uczelni podjęto decyzję o otwarciu Uniwersytetu Trzeciego Wieku, Biblioteka UPJPII również włączyła się w tę inicjatywę. Udostępniła swoje pomieszczenia do przeprowadzania zajęć, a jedna z pracownic zajęła się prowadzeniem jego sekretariatu.

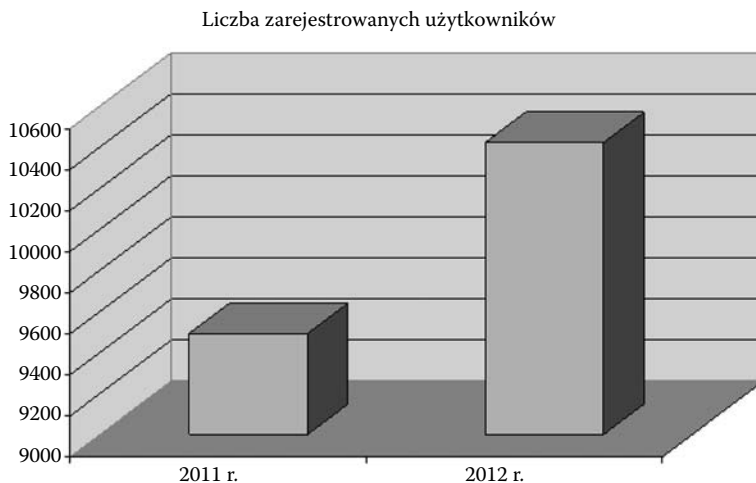
Fot. 11. Uroczyste przekazanie Bibliotece UPJPII księgozbioru Jerzego Turowicza przez jego córki.

Uczestnicy przedsięwzięć, w których bierze udział Biblioteka UPJPiI, przekazują informacje o niej w swoich środowiskach („marketing szeptany”), a wielu spośród nich powraca jako czytelnicy, gdyż nowoczesny budynek i atrakcyjna forma dostępu do zbiorów jest ofertą silnie przyciągającą.

Podjęmowane do tej pory wysiłki nie wyczerpują marketingowych możliwości promowania. Poszukuje się nowych i atrakcyjnych rozwiązań popularyzujących działalność Biblioteki UPJPiI. Planuje się częściej wykorzystać aulę do różnego rodzaju spotkań. Niedawno zorganizowano na przykład spotkanie z reżyserem filmu o ks. Józefie Tischnerze, połączone z pokazem filmu i spotkaniem ze studentami oraz wystawą zdjęć z planu filmowego. Ponadto należy zacieśnić współpracę wykładowców i studentów z biblioteką, aby intensywniej wykorzystywali na swoich zajęciach zbiory biblioteczne, także audiowizualne i multimedialne, oraz dostępny w niej sprzęt. Dąży się do tego, aby przy okazji wystaw w holu biblioteki organizować również imprezy towarzyszące (spotkania, pokazy filmów, dyskusje z ciekawymi ludźmi). Zapoczątkowano także akcję informowania drogą mailową mieszkańców parafii archidiecezji krakowskiej o Bibliotece UPJPiI, będącej największą biblioteką kościelną archidiecezji. Wysłano pierwsze listy do proboszczów z prośbą o przeczytanie podczas ogłoszeń parafialnych dołączonej zwięzłej informacji o Bibliotece UPJPiI i oferowanych przez nią usługach oraz z gorącym zaproszeniem do odwiedzin.

Działania promocyjne prowadzone do tej pory w Bibliotece UPJPiI (właściwie w ciągu ponad dwóch lat działalności w nowym budynku) okazjonalnie lub cyklicznie wymagają usystematyzowania, aby zbudować strategię oddziaływania na użytkowników. Dotychczas organizowaniem działań promocyjnych zajmowały się osoby pracujące w różnych działach i była to ich dodatkowa praca. Działalność ta odbywała się spontanicznie. Wydaje się konieczne, aby w dużej bibliotece, posiadającej własny budynek, powołać zespół ludzi, których działalność promocyjna będzie głównym, a nie dodatkowym zajęciem, ponieważ wszelkie działania promocyjne należy jednak prowadzić nieustannie, odpowiednio modyfikując i wykorzystując zdobyte już doświadczenia. Aby biblioteka mogła

Wykres 2. Liczba zarejestrowanych użytkowników Biblioteki UPJPII od momentu jej otwarcia 1 stycznia 2011 roku dla czytelników w nowym budynku bibliotecznym

Dane na podstawie statystyk systemu VTLs/Virtua: 2011 rok – 9 491 czytelników; 2012 rok – 10 421 czytelników

zaistnieć w swym środowisku jako instytucja usługowa, potrzebna jest jej rekomendacja i działalność promocyjna polegająca na powiadamianiu aktualnych i potencjalnych użytkowników biblioteki o jej lokalizacji i zasobach, a także o oferowanych usługach. Ponadto powinna ona przeciwdziałać wszelkim zjawiskom i sytuacjom, które utrudniają czytelnikom korzystanie z oferowanych usług, zniechęcają ich lub choćby sprawiają niekorzystne wrażenie (jak np. walka z frazesem, że „biblioteka jest na końcu świata”, ograniczenie poczucia zagubienia w korzystaniu z biblioteki przez nowych użytkowników poprzez uprzejmą i fachową pomoc, kształtowanie przekonania, że czytelnik zawsze może o wszystko zapytać i nie zostanie bez odpowiedzi).

Na zakończenie należy podkreślić, że przeniesienie Biblioteki UPJPII do własnego przestronnego i nowoczesnego gmachu umożliwiło podjęcie działań zmierzających do podnoszenia jakości usług. W dużym stopniu nową jakość zapewnił już sam budynek. Nowoczesne wyposażenie wnętrza, komfortowe warunki pracy dla użytkowników, ale i dla bibliotekarzy znacznie poprawiły

relację bibliotekarz – użytkownik. Dobre warunki korzystania ze zbiorów w wolnym dostępie i oferowane przez bibliotekę usługi oraz podejmowane działania promocyjne sprawiły, że czytelnicy coraz chętniej przychodzą do Biblioteki UPJPII. Ich liczba z każdym rokiem wzrasta, o czym świadczy wykres 2.

Innym przykładem pozytywnej reakcji użytkowników Biblioteki UPJPII na podejmowane do tej pory działania promocyjne jest słowne wyrażenie zadowolenia z pobytu w bibliotece oraz przytoczone poniżej wybrane wpisy z książki pamiątkowej, która jest wyłożona na stoliku w holu wystawowym: „W dniu dzisiejszym (17 stycznia 2013 roku) spędziłyśmy tu cały dzień na szukaniu, przeglądaniu, czytaniu i skanowaniu... cały dzień! I jeszcze tu wrócimy! Doktorantki z KUL-u (...) Dziękujemy!” i „Dobrze wyposażona biblioteka, miła obsługa. Dziękujemy i pozdrawiamy. Studentki I roku, Sylwia i Bożena (25 stycznia 2013 roku)”.

Uczestnictwo Biblioteki UPJPII w inicjatywach uczelnianych, lokalnych i ogólnopolskich przyczynia się do zauważenia samej biblioteki i jest okazją do pozyskania nowych czytelników. Podejmowane działania wewnątrz biblioteki mają na celu stworzenie jak najlepszych warunków do pracy użytkowników.

Można przypuszczać, że zastosowanie dotychczasowych i podejmowanie nowych działań promocyjnych utrzyma korzystny wizerunek Biblioteki UPJPII, a tym samym zwiększy jej rolę w środowisku. Dobre rozpropagowanie jej działalności będzie sprzyjać wzrostowi czytelnictwa, co z kolei może się wiązać z łatwiejszym pozyskaniem funduszy od sponsorów.

Na przykładzie Biblioteki UPJPII widać, że samo posiadanie nowoczesnego budynku i dobrego wyposażenia nie wystarczy, aby przychodzili do niej czytelnicy. Należy podejmować starania o jej promowanie w środowisku, w którym działa, aby przyciągnąć do siebie nowych czytelników, a poprzez swoją działalność udowodnić kadrze zarządzającej, że biblioteka jest niezbędna do funkcjonowania uczelni i pomocna w działalności naukowej jej pracowników, a zatem warta nakładów finansowych.

S. TERESA CHOMICZEWSKA¹

WYSTAWY W BIBLIOTECE ARCHIDIECEZJALNEGO WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO W BIAŁYMSTOKU

Organizacja wystaw jest jedną z form działalności wielu bibliotek, także bibliotek kościelnych. Świadczą o tym na przykład artykuły w biuletynie bibliotek kościelnych „Fides” poświęcone tej tematyce².

Doświadczenie działalności wystawowej Biblioteki Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku jest stosunkowo krótkie. W pomieszczeniach zajmowanych przez bibliotekę do czerwca 1997 roku nie było możliwości, aby część powierzchni przeznaczyć na wystawy. Czytelnia służyła jednocześnie jako wypożyczalnia, punkt informacji i opracowywania zbiorów, mieściły się w niej również katalogi. Ponadto w nowym budynku nie przewidziano holu wystawowego, znalazły się w nim jedynie dwie gabloty wiszące, w których eksponowałam nowości wydawnicze zakupione lub pozyskane przez bibliotekę na drodze wymiany lub daru.

¹ Biblioteka Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku.

² Por. m.in.: B. Warząchowska, *Wystawy, kiermasze, targi – książki do nas czy my do książek*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2004), s. 86-92; W. Umiński, *Na ratunek książce – cykl wystaw pokonserwacyjnych w Muzeum Historyczno-Misyjnym Księży Misjonarzy w Krakowie*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2007), s. 57-65; B. Warząchowska, *Ekspozycje zbiorów Biblioteki Teologicznej*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2007), s. 80-89; też, *Promocja zbiorów Biblioteki Teologicznej w Katowicach*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2010), s. 150-168; T. Garwoliński, *Co kryją w sobie stare druki? Wystawa ciekawostek wydobytych ze starodruków*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2010), s. 215-223.

Część zbiorów bibliotecznych jest wypożyczana do ekspozycji na wystawach innych bibliotek i ośrodków kulturalnych Białegostoku, m.in.:

– książki autorstwa kard. Stefana Wyszyńskiego gościły na wystawie pt. *Stefan Kardynał Wyszyński. Pastor Poloniae. Prymas Tyśiąclecia (1901-1981)* z okazji obchodów Roku Kardynała Stefana Wyszyńskiego, przygotowanej przez Książnicę Podlaską na czas wakacji 2001 roku³;

– białostockie czasopisma drugiego obiegu z naszych zbiorów znalazły się w Bibliotece Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku na wystawie *Białostockie druki niezależne 1980-1989 r.*, zorganizowanej przez Archiwum Państwowe i Bibliotekę Uniwersytecką w dwudziestą szóstą rocznicę wprowadzenia stanu wojennego (grudzień 2007 roku)⁴;

– zbiór XIX- i XX-wiecznych modlitewników w liczbie dziewięćdziesięciu jeden egzemplarzy wzbogacił wystawę modlitewników w Książnicy Podlaskiej (styczeń-marzec 2008 roku);

– dwadzieścia dwa starodruki z dawnej biblioteki Izabeli Branickiej, przechowywane obecnie w zbiorach naszej biblioteki, pokazano na wystawie *Izabela Branicka. W 200-lecie śmierci* w Muzeum Podlaskim (18 marca – 6 maja 2008 roku, scenariusz i aranżacja Andrzeja Lechowski)⁵;

– czasopisma o tematyce Akcji Katolickiej Archidiecezji Wileńskiej były eksponowane na wystawie *Z pamiątek religijnych archidiecezji wileńskiej* przygotowanej przez Akcję Katolicką Archidiecezji Białostockiej w sali św. Kazimierza przy parafii św. Rocha w Białymstoku (26 września – 3 października 2008 roku).

Wielkim wyróżnieniem dla naszej biblioteki była wystawa *Dziedzictwo kultury narodowej w konserwacji*, trwająca w Galerii Wystaw Czasowych Zamku Królewskiego w Warszawie od 4 maja do 14 czerwca 2009 roku. Prezentowała ona dorobek warszawskiej Pra-

³ Zob. D. Markowska, *Z kroniki wydarzeń kulturalnych 2000/2001 (ciąg dalszy)*, „Bibliotekarz Podlaski” 3 (2001), s. 141, por. <http://www.ksiaznicapodlaska.pl/site/bibliotekarz/bp3.pdf>, 03.02.2013.

⁴ Więcej na temat wystawy: *Białostockie druki niezależne 1980-1989*, <http://www.radio.bialystok.pl/wiadomosci/index/id/4332>, 03.02.2013.

⁵ Zdjęcia książek z biblioteki Izabeli Branickiej są zamieszczone w książce: A. Dobroński, C. Lechowski, *Izabela Branicka w 200-lecie śmierci*, Białystok 2008.

cowni Konserwacji Dzieł Sztuki Małgorzaty i Wiesława Faberów, która zajmowała się także starodrukami z Biblioteki AWSD w Białymstoku.

Istotne zmiany w promocji zbiorów bibliotecznych przyniósł rok 2008. Podjęliśmy trud organizowania na terenie biblioteki wystaw okolicznościowych i tematycznych. Pierwsza tego typu ekspozycja była związana z konserwacją starych druków.

1. Wystawa starodruków (2008)

W grudniu 2006 roku ks. Wojciech Łazewski, ówczesny rektor AWSD, podjął próbę pozyskania środków finansowych w ramach programów operacyjnych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego na rok 2007. Wybrano program „Dziedzictwo kulturowe”, priorytet 2: „Rozwój instytucji muzealnych”. Wprawdzie złożony wniosek został rozpatrzony pozytywnie, jednak przyznano środki finansowe o połowę niższe, niż postulowano. Należało więc zmniejszyć liczbę woluminów: z planowanych wcześniej dwudziestu do dziesięciu⁶. Zadanie „Konserwacja starych druków Biblioteki Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku” zostało zrealizowane w okresie od 1 kwietnia do 10 grudnia 2007 roku. Rezultaty tych działań miały być zaprezentowane na konferencji naukowej i wystawie w pierwszym półroczu 2008 roku. Biblioteka nie dysponowała gablotami wystawowymi, powstała zatem konieczność ich nabycia lub wypożyczenia. Nie było też w miarę bezpiecznego miejsca na eksponowanie tak cennych dokumentów. Ostatecznie jedenaście woluminów starodruków⁷ zmieściło się w czterech zakupionych gablotach, które na czas trwania wystawy (10 kwietnia – 30 czerwca 2008 roku) zostały umieszczone w czy-

⁶ We wniosku uwzględniono dziesięć woluminów starodruków, w tym jeden dwutomowy. Konserwacja drugiego woluminu została wykonana poza projektem i sfinansowana z własnych środków Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego. Ogółem było to jedenaście woluminów.

⁷ T. Chomiczewska, *Starodruki Biblioteki Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku i ich konserwacja*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2007), s. 174-178, por. http://digital.fides.org.pl/Content/1158/Biuletyn_2007.pdf#page=174, 03.03.2013.

telni czasopism. Najliczniejszą grupę pośród zwiedzających wystawę stanowili uczestnicy konferencji *Starodruki Biblioteki Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku i ich konserwacja*, którzy po wysłuchaniu trzech referatów⁸, w tym Małgorzaty i Wiesława Faberów, mieli okazję obejrzyć efekty ich żmudnej specjalistycznej pracy.

2. Wystawa poświęcona prymasowi Stefanowi Wyszyńskiemu (2011)

Wystawa ta wpisała się w obchody trzydziestolecia śmierci sługi Bożego kard. Stefana Wyszyńskiego. Jej inicjatorami i twórcami byli Lidia i Tadeusz Trojanowscy, organizatorzy Podlaskich Festiwali Wielkanocnych. Otwarcia wystawy 7 maja 2011 roku towarzyszyła bogata oprawa artystyczna. Spotkanie w czytelni Biblioteki AWSD poprowadziła znana z muzycznego patronatu rodzina Trojanowskich. Krótkie przemówienie wygłosił ks. infułat Stanisław Strzelecki. Zwrócił uwagę na trzy zasadnicze cechy Prymasa Tysiąclecia: głęboką i silną wiarę, poczucie godności narodowej oraz dalekowzroczność w sprawach kultu. To wszystko sprawiło, że prymas Wyszyński stał się symbolem Polski i całego narodu. „Wielkim darem było to, że ten symbol pojawił się również w Białymstoku na koniec obchodów milenijnych i obudził w mieszkańcach naszego miasta niemal porzeczbaną już polską i katolicką tożsamość”, zakończył ksiądz Strzelecki. Z bogatym programem artystycznym wystąpił również zespół „Fart” z Bielska Podlaskiego.

Wystawę otworzył ks. dr hab. Adam Skreczko, rektor AWSD w Białymstoku. Wśród udostępnionych materiałów znalazły się: pamiątkowe listy (najstarszy z 1947 roku, z podpisem biskupa lu-

⁸ Referaty wygłosili: M. Olszewski, *Starodruki Biblioteki AWSD w Białymstoku*; W. Łazewski, *Literatura starożytna w starodrukach Biblioteki AWSD w Białymstoku*; M. i W. Faberowie, *Konserwacja starodruków Biblioteki AWSD w Białymstoku*. Teksty referatów z tejże konferencji: zob. M. Olszewski, *Stare druki Biblioteki Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku*, „Bibliotekarz Podlaski” 17 (2008), s. 17-20; W. Łazewski, *Literatura starożytna w starych drukach Biblioteki AWSD w Białymstoku*, „Bibliotekarz Podlaski” 17 (2008), s. 3-16, oba artykuły: por. <http://www.ksiaznicapodlaska.pl/site/bibliotekarz/bp17.pdf>, 02.12.2012.

Fot. 1. Fragment wystawy poświęconej prymasowi Stefanowi Wyszyńskiemu

belskiego Stefana Wyszyńskiego), życzenia na Boże Narodzenie 1965 roku wraz z błogosławieństwem milenijnym i ostatnie Orędzie wielkanocne z 1981 roku. Zaprezentowano fotografie z obchodów Millenium państwa polskiego (Drohiczyn, Białystok, Kraków). Ekspozycja ukazywała także białostockie etapy pasterskiej drogi Prymasa Tysiąclecia, jako że bogato udokumentowane dni zakończenia Millenium chrztu Polski odbyły się w Białymstoku 19-20 listopada 1966 roku. W jednej z gablot umieszczono pamiątki filatelistyczne i numizmaty związane z osobą księdza prymasa, na planszach zaś plakaty koncertów dedykowanych Stefanowi Wyszyńskiemu (Koncerty Pamięci i koncerty Mocni Dziedzictwem Kardynała)⁹.

Prezentowane na wystawie materiały pochodziły z prywatnych zbiorów, m.in. państwa Trojanowskich i ks. Stanisława Strzeleckiego. Biblioteka udostępniła książki autorstwa Stefana Wyszyńskiego i traktujące o nim.

Informacje o trwającej wystawie zostały umieszczone na stronach internetowych państwa Trojanowskich i Archidiecezjalnego Wyższe-

⁹ <http://www.trojanowscy.pl/index.php?option=com.content&article&id=304>

go Seminarium Duchownego oraz przesłane do kilku szkół. Wśród odwiedzających były zorganizowane grupy, m.in. uczniowie Szkoły Podstawowej nr 34 w Białymstoku, Zespołu Szkół Mechanicznych Centrum Kształcenia Praktycznego nr 2 im. św. Józefa w Białymstoku, Katolickiego Liceum Ogólnokształcącego im. Matki Bożej Miłosierdzia w Białymstoku, Szkoły Podstawowej nr 49 z Oddziałami Integracyjnymi im. Stefana Kardynała Wyszyńskiego Prymasa Tysiąclecia w Białymstoku, a także studenci Studium Teologii w Białymstoku.

Wystawa była czynna do 28 maja 2011 roku, jednak wygospodarowana i zaadaptowana wówczas niewielka przestrzeń na piętrze obok szatni służy do dnia dzisiejszego jako miejsce kolejnych ekspozycji.

3. Wystawa z okazji dwudziestej rocznicy wizyty Jana Pawła II w Białymstoku (2011)

„Dnia 5 czerwca 2011 roku mija dwadzieścia lat od pobytu w naszej archidiecezji Ojca Świętego Jana Pawła II. Wizyta ta była wydarzeniem historycznym i przyniosła nam wszystkim obfite owoce. Papież w tym dniu ustanowił diecezję białostocką. (...) Podczas Mszy Świętej na Krywlanach Jan Paweł II beatyfikował Bolesławę Marię Lament i wspomniął ks. Michała Sopoćkę, orędownika kultu Bożego Miłosierdzia. Potem odsłonił i poświęcił pomnik ks. Jerzego Popiełuszki. (...) W katedrze Jan Paweł II otworzył pierwszy synod diecezjalny, który do dziś stanowi zapis prawa diecezjalnego. (...) Papież wreszcie nawiedził braci prawosławnych w ich katedrze”¹⁰.

Na trasie pielgrzymowania Papieża po ziemi białostockiej znalazło się także seminarium duchowne. Przybył tu po zakończeniu Mszy Świętej na obiad i krótki odpoczynek. Czas spędzony w seminarium wykorzystał również na krótką chwilę osobistej modlitwy i spotkanie z pracownikami uczelni. Po upływie dwudziestu lat nie można było nie wrócić do tak pięknych, ważnych i niepowtarzalnych chwil.

¹⁰ E. Ozorowski, *Słowo arcybiskupa metropolity białostockiego dotyczące uroczystości dziękczynnych za beatyfikację Ojca Świętego Jana Pawła II*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji Białostockiej” 39,2 (2011), s. 54.

Głównym celem wystawy było przypomnienie mieszkańcom Białegostoku tamtych wydarzeń, a przede wszystkim przesłania, które Papież zostawił rodakom. Znalazły się na niej m.in.: plakat z programem wizyty papieża Jana Pawła II w Białymstoku, plan rozmieszczenia sektorów na lotnisku Krywlany, karty wstępu do poszczególnych sektorów, karty wjazdu na parkingi, identyfikatory, tekst piosenki na powitanie Ojca Świętego (słowa: E. Daniszewska, muzyka: H. Adamiec), wiersz *Serdeczne powitanie* autorstwa ks. Stanisława Bielawskiego, lista z podpisami członków trzydziestoczteroosobowego Archidiecezjalnego Komitetu Przygotowania Wizyty Ojca Świętego Jana Pawła II w Białymstoku, obecnych na ostatnim posiedzeniu 12 czerwca 1991 roku, podziękowanie za złożone ofiary.

Wyjątkowym dokumentem znajdującym się pośród materiałów wiążących się z obecnością następcy św. Piotra w Białymstoku była księga pamiątkowa AWSO, w której Jan Paweł II złożył odręczny podpis, oraz zdjęcia upamiętniające wizytę Papieża w białostockim seminarium.

Dopełnieniem tej części wystawy były publikacje książkowe¹¹. Najnowsza: *Błogosławiony wśród nas*, wydana przez Fundusz Białystok Ojcu Świętemu, przedstawia w zarysie przygotowania i przebieg tego ważnego wydarzenia z perspektywy strony kościelnej i administracyjnej. Ciekawy obraz wizyty ukazują relacje osób, które brały bezpośredni udział w przygotowaniach lub uczestniczyły w uroczystościach. Książka jest bogato ilustrowana. Dołączono do niej płytę DVD zawierającą film dokumentalny *Był wśród nas* produkcji Telewizji Białystok (scenariusz i reżyseria: Beata Hyży-Czołpińska).

Wystawa stanowiła wspólne przedsięwzięcie pracowników biblioteki i ks. dr. Tadeusza Krahela, historyka i kolekcjonera znaczków przedstawiających postać Jana Pawła II. Dwudziesta rocznica odwiedzin Jana Pawła II w Białymstoku była dobrą okazją, aby zaprezentować papieskie pielgrzymowanie utrwalone na znaczkach i okolicznościowych kartach pocztowych. Ta część wystawy wzbudzała wyjątkowo żywe zainteresowanie.

¹¹ M.in.: *Przed wizytą. Archidiecezja w Białymstoku, 5 czerwca 1991*, pod red. W. Łazewskiego, Białystok 1991; *Wizyta. Białystok, 5 czerwca 1991 r.*, Białystok 1991; *Witaj, Królowo, Matko Miłosierdzia*, pod red. T. Kasabuły, Białystok 2002; „Wizyta. Informator Archidiecezjalnego Komitetu Przygotowania Wizyty Ojca Świętego w Białymstoku” 1,2-3, 4-5 (1991).

Ekspozycja początkowo była udostępniana od 6 do 25 czerwca 2011 roku, po wakacyjnej przerwie można ją było oglądać do końca marca 2012 roku. Wystawa została zaprezentowana 10 lipca 2011 roku w magazynie katolickim „Pod Twoją Obronę” na antenie TV Białystok¹².

4. Kartka wielkanocna w zbiorach Biblioteki Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku (2012)

Wystawa *Kartka wielkanocna w zbiorach Biblioteki AWSD w Białymstoku* była czynna przez cały okres wielkanocny do końca czerwca 2012 roku. Wyodrębniono cztery grupy kart: z lat trzydziestych XX wieku (oryginalne i reprodukcje), z okresu stanu wojennego, prace konkursowe dzieci oraz współczesne pocztówki polskie i zagraniczne.

Fot. 2. Fragment wystawy *Kartka wielkanocna w zbiorach Biblioteki AWSD w Białymstoku*

¹² <http://www.tvp.pl/bialystok/religijne/pod-twoja-obrone/wideo/10072011/486058>, 16.03.2013.

Największym zainteresowaniem zwiedzających cieszyły się kartki solidarnościowe i pocztówki konkursowe wykonane przez dzieci w ramach Podlaskiego Festiwalu Wielkanocnego. Oprócz kartek wielkanocnych zaprezentowano książki o tematyce paschalnej, publikacje ukazujące Wielkanoc w pieśni, poezji, sztuce i etnografii oraz prace magisterskie alumnów AWSO w Białymstoku na temat zwyczajów i obrzędów ludowych związanych z przeżywaniem Wielkiego Postu i Wielkanocy¹³. Wszystkie materiały pochodziły ze zbiorów biblioteki. Palmy i pisanki cieszyły oczy i przydawały wystawie waloru artystycznego.

Krótką relacją z tej wystawy została wyemitowana 20 maja 2012 roku na antenie Telewizji Białystok w magazynie katolickim „Pod Twoją Obronę”¹⁴.

5. Białostocka Piesza Pielgrzymka na Jasną Górę (2012)

Temat kolejnej wystawy zrodził się, rzecz można, opatrnościowo. Pomysłów było kilka. Skoro jednak sierpień to miesiąc pieszego pielgrzymowania na Jasną Górę, uważałam, że wystawa winna dotyczyć białostockiej pielgrzymki do Częstochowy. Jakże mile byłam zaskoczona, gdy przygotowując materiały, odkryłam, że po raz pierwszy w samodzielnie zorganizowanych grupach pielgrzymka z Białegostoku wyruszyła w 1987 roku. Wcześniej pielgrzymi z archidiecezji białostockiej dołączali do grup akademickich jako grupa siedemnasta Pieszej Pielgrzymki Warszawskiej. Coś z prawdy dwudziestu pięciu lat wędrowania do jasnogórskiej Madonny zostało ukazane na wystawie zatytułowanej *Białostocka Piesza Pielgrzymka na Jasną Górę*.

Znalazły się na niej czarno-białe plakaty z trzech pierwszych pielgrzymek i już kolorowe z następnych, karty uczestnika, książeczki uczestnictwa (które są dla pielgrzymy jednocześnie doku-

¹³ M. Bielawski, *Zwyczaje i obrzędy ludowe związane z przeżywaniem Wielkiego Postu i Wielkanocy w parafii Sokolany koło Sokółki*, Lublin 1994 [mps Biblioteka AWSO]; S. Kondzior, *Zwyczaje i obrzędy ludowe związane z przeżywaniem Wielkiego Postu i Wielkanocy w Parafii Turośń Kościelna koło Białegostoku*, Lublin 1994 [mps Biblioteka AWSO].

¹⁴ <http://www.tvp.pl/bialystok/religijne/pod-twoja-obrone/wideo/20052012/7407421>, 16.03.2013.

mentem, śpiewnikiem, informatorem i pamiętnikiem), pocztówki z hasłem pielgrzymki. Każdego roku są również wydawane konferencje, które otrzymuje każdy pielgrzym; spośród nich na wystawie zamieszczono: *Bóg jest miłością. Misterium ojcostwa Boga* autorstwa bp. Edwarda Ozorowskiego, ks. Henryka Szlegiera *W drodze do domu Matki. Rozważania w czasie pieszej pielgrzymki* i dwie publikacje ks. Jarosława Grzegorzczaka: *Jezus drogą. Konferencje na Białostocką Pieszą Pielgrzymkę na Jasną Górę* oraz *Wytrwajcie we Mnie. Rozważania pielgrzymkowe*. Te ostatnie rozważania zostały przygotowane na dwudziestopięciolecie Białostockiej Pieszej Pielgrzymki na Jasną Górę. Ekspozowane materiały uzupełniały książki o tematyce pielgrzymowania do Częstochowy, a wśród nich album¹⁵ wydany z okazji srebrnego jubileuszu białostockiej pielgrzymki.

Trwająca trzy miesiące (sierpień, wrzesień i październik 2012 roku) wystawa wzbudziła zainteresowanie i uznanie zwłaszcza wśród uczestników pielgrzymek.

6. Katechizm w Roku Wiary (2012)

To hasło najnowszej wystawy w gmachu Biblioteki AWSK w Białymstoku. Jej inspiracją była zachęta, jaką skierował biskup opolski dr Andrzej Czaja do uczestników XVIII Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES, aby w Roku Wiary wyeksponować w naszych bibliotekach katechizm.

Jak to definiuje Mieczysław Rusiecki: „Katechizm (gr. *katechein* – nauczać ustnie, odpowiadać na pytanie), to książka – podręcznik zawierający podstawowy, syntetyczny i całościowy wykład prawd wiary i norm moralności chrześcijańskiej, zakorzeniony w Piśmie Świętym, tradycji, historii i ludzkiej egzystencji, służący do nauczania oraz kształtowania przekonań i postaw wiernych”¹⁶.

¹⁵ *W drodze do Matki. 25 lat Białostockiej Pieszej Pielgrzymki na Jasną Górę*, pod red. M. Kuczyńskiego, Białystok 2012.

¹⁶ M. Rusiecki, *Katechizm*, w: *Encyklopedia katolicka*, pod red. F. Gryglewicza, t. 8, Lublin 2000, k. 1038-1039.

Do najstarszych kompendiów prawd wiary i chrześcijańskiej moralności zaliczane jest opracowane pod koniec I wieku w Syrii *Didache (Nauka dwunastu Apostołów)* i dzieło św. Augustyna z IV wieku *De catechizandis rudibus*. Obu tych dzieł nie zabrakło na wystawie katechizmów.

Ramy czasowe zgromadzonych na wystawie katechizmów wyznaczają dwa ogólnokościelne: *Katechizm rzymski* (1566) i *Katechizm Kościoła Katolickiego* (1992). Pierwszy,

zwany także katechizmem trydenckim, reprezentują wydania z XIX wieku¹⁷, natomiast z *Katechizmem Kościoła Katolickiego* można się zapoznać w różnych edycjach językowych: polskiej, łacińskiej, fran-

ROK WIARY 2013

Katechizm w Roku Wiary

Wystawa KATECHIZMÓW
czynna do 22 czerwca 2013 r.

Biblioteka
Archidiecezjalnego
Wyższego Seminarium Duchownego
w Białymstoku
ul. Warszawska 46
tel. 85 7482029 wew. 340

ZAPRASZAMY

poniedziałek, wtorek,
środa, piątek
godz. 9.00-12.30, 14.30-18.00
czwartek, sobota
godz. 9.00-12.30

Fot. 3. Plakat z wystawy *Katechizm w Roku Wiary*

¹⁷ *Catechismus ex decreto Concilii Tridentini ad parochos Pii Quinti Pont. Max. iussu editus: ad editionem Romae A. D. 1566, publici iuris factam accuratissime expressus*. Ed. stereotypa 6. Lipsiae, 1859; *Catechismus ex decreto Concilii Tridentini ad parochos S. Pii V Pontificis Maximi et deinde Clementis XIII jussu editus: nunc ad fidem manutiani textus juxta editionem quae anno 1871 prodiit ex typis S. Congr. de Propag. Fide necnon alia complura authentica exemplaria iteratis curis castigate impressus*. Tornaci Nerviorum, 1890; *Katechizm rzymski według uchwały Św. Soboru Trydenckiego dla plebanów ułożony z rozkazu najprzód Piusa V, potem Klemensa XIII po łacinie wydany na pol. język w lat cztery po Soborze przetłumaczony przez księdza Walentego Kuczborskiego; teraz zaś ze zmianą tekstów pisma św. według tłóm. X. Wujka i zastąpieniem wyrazów zastarzałych nowszymi przedrukowany i kilkoma dodatkami pomn. powtórnie wyd. przez ks. Józefa Krukowskiego, Kraków 1880.*

cuskiej, rosyjskiej, włoskiej. Najstarsze wystawione katechizmy pochodzą z XVI wieku. Są to: *Confessio catholicae fidei Christiana* kard. Stanisława Hozjusza¹⁸ oraz *Authoritatum sacrae Scripturae et sanctorum patrum, quae in Catechismo Doctoris Petri Canisii (...)* pars secunda: *De sacramentis Ecclesiae*¹⁹. Wśród sześćdziesięciu udostępionych katechizmów katolickich są dwa dzieła osiemnastowieczne wydane w Polsce: *Chleb duchowny wszystkim Chrześcijanom na positek w drodze do nieba idącym, wystawiony. Albo raczej Katechizm, na świat Polski wychodzący. Krótkie nauki Chrześcijańskiej, z różnemi w sobie zebranie mający przykładami nad to: Jako najstawniejszym, y osobliwszym do pojęcia każdemu tudzież katechizowania sposobem przez X. Jana Stanisława Kostkę Wuykowskiego (...) napisany. A teraz powtórę za dozwoleciem starszych przedrukowany. Roku Pańskiego 1746. W Krakowie w Drukarni Dominika Woyciecha Siarkowskiego...* oraz *Sposób katechizowania według opisanja Katechizmu Rzymskiego, powagą S. Koncylium Trydentskiego wydanego a teraz z władzy y Zwierzchności Pasterskiej J.O.X.JMci Adama Jgnacego Komorowskiego Arcy-Biskupa Gnieźnieńskiego Prymasa Korony Polskiej y W.X. Litewskiego, (...) podany Roku pańskiego 1757. W Warszawie w Drukarni J.K.Mci y Rzeczy-Pospolitey in Collegio XX. Schol. Piar.*

Najliczniejszą grupę eksponatów stanowią katechizmy dwudziestowieczne. Oczywiście nie mogły zostać pominięte katechizmy Kościoła lokalnego. Najbardziej znanym na ziemi białostockiej jest *Mały katechizm* opracowany przez ks. Edwarda Kisiela, późniejszego administratora diecezji białostockiej.

Moim zamierzeniem było przygotować wystawę tak, aby zwiedzający mogli nie tylko obejrzeć katechizmy, lecz także wczytać się w ich historię. Na planszach przygotowałam podstawowe informacje z dziejów katechizmu w historii Kościoła.

O otwarciu wystawy zaplanowanym na 23 listopada 2012 roku informowały lokalne media: „Radio i” oraz program katolicki „Pod Twoją Obronę” w Telewizji Białystok. Przybyło na nie około siedem-

¹⁸ *Confessio Catholicae Fidei Christiana vel potius explicatio quaedam confessionis in synodo Pertriciensi a patribus provinciarum Gnesnensis et Leopoliensis in regno Poloniae factae, Anno D[omi]ni M. D. LI. (...)*. Wyd. B, Viennae in Austria 1560.

¹⁹ *Authoritatum sacrae Scripturae et sanctorum patrum, quae in Catechismo Doctoris Petri Canisii (...), pars secunda: De sacramentis Ecclesiae...*, Coloniae 1569.

dziesięciu osób. Uczestnicy spotkania wysłuchali referatu ks. prof. Adama Skreczki *Katechizm jako forma kształtowania wiary* oraz wypowiedzi na temat wiary i katechizmu zebranych podczas sondy ulicznej przeprowadzonej przez alumnów AWSĐ. Ostatnim punktem spotkania była prezentacja wystawy przez s. Teresę Chomiczewską. Relacja z tego spotkania i z wystawy została wyemitowana 2 grudnia 2012 roku w magazynie „Pod Twoją Obronę”²⁰.

Wystawę zwiedzają zarówno czytelnicy biblioteki, jak i inne osoby. Największe zainteresowanie wzbudzają katechizmy najstarsze. Zwiedzający często poszukują katechizmów, z których jako dzieci przygotowywali się do pierwszej spowiedzi oraz Komunii św. Dla dzieci i młodzieży jest to jednocześnie lekcja historii naszej wiary.

7. Z kroniki Biblioteki AWSĐ

Każda wystawa, choćby nawet najmniejsza, wymaga czasu na jej przygotowanie, miejsca i odpowiednio dobranych eksponatów, książek oraz innych dokumentów. Znając realia pracy w bibliotece seminaryjnej, można postawić pytanie o sens i cel takich wystaw. Bibliotece wystawa daje możliwość zaprezentowania i promocji swoich zbiorów, często nieznanym czytelnikom, ponadto stanowi autoklamę samej placówki. U zwiedzających przywołuje wspomnienia z przeżytych wydarzeń, dostarcza im wrażeń estetycznych i – miejmy nadzieję – duchowych, uczy, inspiruje do właściwego działania. Świadczą o tym wpisy w kronice Biblioteki Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku. Oto niektóre z nich:

„Za odświeżenie wspomnień z tych wzniosłych i niezapomnianych wydarzeń sprzed dwudziestu lat, w których dane mi było uczestniczyć i je przeżywać (...), dziękuję. Ks. Tadeusz”.

„Jak wielu białostoczan byłem świadkiem pielgrzymki Jana Pawła II do naszego miasta. Pośród pamiątek tamtych wydarzeń pozostały też niezatarte obrazy w pamięci. Adam”.

„Dziękuję za ponowne przeżycie wizyty Jana Pawła II w Białymstoku (...). Wanda”.

²⁰ <http://www.tvp.pl/bialystok/religijne/pod-twoja-obrone/wideo/02122012/9297952>, 16.03.2013.

„To była podróż w czasie – do chwil, które pozostały w moim sercu na zawsze (...). Dorota”²¹.

„Uważam tę wystawę za twórczy pomysł przybliżania ludziom treści wpisu-
jących się w Misterium Paschalne. Ks. Andrzej”.

„Z wielkim zainteresowaniem obejrzałam niezwykle ciekawy zbiór kart wy-
danych z okazji Świąt Wielkiej Nocy. Prosimy o więcej tego rodzaju ekspozy-
cji bardzo wzbogacających i pouczających. Zofia”²².

„Gratuluję kolejnej wystawy, tym razem o Białostockiej Pieszej Pielgrzymce
na Jasną Górę. Byłam na niej czterokrotnie (1995, 1996, 1998, 2001). Wspom-
nienia ciągle żywe, a wystawia ożywia je jeszcze bardziej (...). Ks. Marian”.

„Piękne wspomnienia z pielgrzymek zawarte w plakatach, kartkach pozdro-
wieniowych i zapiskach. Podziwiam pielgrzymów, wzruszają mnie, niestety
nigdy nie wzięłam udziału osobiście. Wiele razy wędrowałam duchowo.
S. Elżbieta”.

„Dziękujemy za kawałek pięknej historii wędrowek do naszej najlepszej
Matki Częstochowskiej. Niech ta wystawa rozwija się i ubogaca, zachęcając
zwiedzających do podjęcia trudu pielgrzymowania. Joanna, Marek, Jarek”²³.

„Dziękujemy za przeżycia i światło wiary płynące z bogato udokumento-
wanej historii katechizmu polskiego, w tym Kościoła białostockiego. Lidia
i Tadeusz”.

„Wystawa przypomina mi czas, gdy uczyłem się katechizmu, przygotowu-
jąc się do I Komunii Świętej. Był to rok 1939. (...) Z wdzięcznością i wzru-
szeniem oglądałem tę wystawę, która przypomina, jak wielkim darem jest
wiara w Boga i we wszystko, czego Kościół naucza. (...). Ks. Stanisław”.

„Gratuluję pomysłowi i koncepcji zorganizowania tego typu wystawy w Roku
Wiary. Będzie ona drogowskazem przypominającym o istocie naszej wiary.
Czesław, Uniwersytet III Wieku w Białymstoku”.

„Wystawa jest zaproszeniem do odkrycia głównych prawd wiary zawartych
w *Katechizmie Kościoła Katolickiego* na przestrzeni wieków jego funkcjo-
nowania (...). Ks. Andrzej”.

„Wystawa o katechizmie pozwala zorientować się, jak bardzo Kościołowi
katolickiemu zależy na zgłębianiu i przyswajaniu prawd wiary. Pomaga
także jeszcze bardziej dowartościować *Katechizm Kościoła Katolickiego*,
a to w Roku Wiary jest jednym z ważnych zadań osób wierzących (...).
Ks. Adam”²⁴.

²¹ Wystawa z okazji dwudziestej rocznicy wizyty Jana Pawła II w Białymstoku.

²² Wystawa *Kartka wielkanocna w zbiorach Biblioteki Archidiecezjalnego Wyższego Semi-
narium Duchownego w Białymstoku*.

²³ Wystawa *Białostocka Piesza Pielgrzymka na Jasną Górę*.

²⁴ Wystawa *Katechizm w Roku Wiary*.

ELŻBIETA SŁOŃ¹

KSIĄŻKI O WIERZE NA ROK WIARY ANALIZA PORÓWNAWCZA

Trwa obecnie Rok Wiary (od 11 października 2012 roku do 24 listopada 2013 roku). Jest to dobra okazja, by odkurzyć zalegające półki biblioteczne woluminy i pogłębić wiedzę religijną na temat wiary. Papież Benedykt XVI powiedział w Rzymie 11 października 2012 roku: „Jeśli dzisiaj Kościół proponuje nowy Rok Wiary i nową ewangelizację, nie robi tego, aby uczcić jakąś rocznicę, ale ponieważ jest to konieczne nawet bardziej niż przed pięćdziesięciu laty! W minionych dziesięcioleciach rozwinęło się duchowe «pustynnicie». Rozprzestrzeniła się pustka. Ale właśnie wychodząc od doświadczenia tej pustyni, od tej pustki, możemy odkryć na nowo radość wiary, jej życiowe znaczenie dla nas, mężczyzn i kobiet”².

W tym miejscu warto zapoznać się z definicjami wiary, zarówno świeckimi, jak i teologicznymi. W jednotomowym słowniku języka polskiego występują cztery znaczenia tego słowa: pierwsze – «przyjmowanie czego za prawdę, wierzenie»; drugie – «ufność, zaufanie»; trzecie – «przekonanie o istnieniu Boga jako istoty nadprzyrodzonej; uznawanie za prawdę tego, co Bóg objawił»; i wreszcie czwarte – «ufność, stałość (...); zespół ludzi, których łączy wspólna idea, prze-

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach.

² Benedykt XVI, *Homilia wygłoszona podczas Mszy Świętej na rozpoczęcie Roku Wiary*, http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/homilies/2012/documents/hf_ben-xvi_hom_20121011_anno-fede_pl.html, 20.05.2013.

życia, cele»³. Dla omawianego tematu istotna jest definicja trzecia. Obszerniejsze i może bardziej przystępne definicje można odnaleźć w słowniku trzytomowym, który proponuje ich pięć: pierwsza z nich to «przeświadczenie, przekonanie, pewność, że coś jest prawdą, że coś jest słuszne; ufność, że coś się spełni, wierzenie w coś»; druga – «przeświadczenie o prawdziwości dogmatycznych twierdzeń oparte na uznawaniu ich za objawione przez Boga»; trzecia – «religia, wyznanie, obrządek»; czwarta – «wierność w stosunku do kogoś; rzetelność, słowność, wiarygodność»; i na koniec piąta – «grupa ludzi zżytych ze sobą, zwłaszcza współtowarzyszy broni, pracy»⁴. W Roku Wiary najistotniejsza jest definicja trzecia.

Bardziej miarodajne i wartościowe dla katolików są jednak definicje teologów. Wiara „w najogólniejszym sensie to przyjęcie w sposób wolny wypowiedzi jakiejś osoby ze względu na zaufanie, którym się ją obdarza”⁵. Jest to znaczenie podane przez Karla Rahnera, który rozszerza tę myśl: „w wierze zawsze chodzi o stosunek między osobami, który całkowicie uzależniony jest od wiarygodności tego, któremu się wierzy”⁶. Nieco inaczej, może bardziej dla laika zrozumiale problematykę tę rozpatruje Marian Kowalewski. Według niego wiara „w sensie najszerszym jest to czynność uznania czegoś za prawdę ze względu na świadectwo innych (wiara w znaczeniu podmiotowym) lub zbiór prawd przyjętych na podstawie autorytetu, a nie w oparciu o wewnętrzną oczywistość (wiara w ujęciu przedmiotowym)”⁷. W dalszej części rozważań autor dzieli jeszcze wiarę w znaczeniu podmiotowym na ludzką i boską (opartą na objawieniach Bożych). Stwierdza: „Przez wiarę w znaczeniu teologicznym rozumie się: 1) czynność, polegającą na mocnym uznaniu za prawdę tego, co Bóg objawił, i to ze względu na autorytet Boga objawiającego; 2) cnotę nadprzyrodzoną zwaną też cnotą boską lub teologiczną, która skłania rozum do przyjęcia za prawdę bez najmniejszego powątpiewania wszystkiego, co Bóg objawił i podał do wierzenia przez swój Kościół;

³ *Wiara*, w: *Mały słownik języka polskiego*, pod red. S. Skorupki, H. Auderskiej, Z. Łempickiej, Warszawa 1974, s. 888.

⁴ *Wiara*, w: *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. 3, Warszawa 1981, s. 690.

⁵ *Wiara*, w: *Słownik słów kluczowych z teologii, wydanie studyjne*, pod red. P. Klimka, Warszawa 2001, s. 106.

⁶ K. Rahner, *Mały słownik teologiczny*, Warszawa 1987, k. 533.

⁷ M. Kowalewski, *Mały słownik teologiczny*, Poznań 1960, s. 401.

3) całością prawd wiary⁸. W dalszej części Kowalewski dokonuje jeszcze podziału wiary ze względu na przedmiot (czysto boska, boska i katolicka zarazem), podmiot (żywa, martwa) oraz wyrazistość (wyraźna, domyślna)⁹. Na koniec warto odnieść się do definicji katechizmowych. „Wiara to przyjęcie przez rozum i wolę Bożego Objawienia”¹⁰. „Przez wiarę wierzymy w Boga i we wszystko, co nam objawił, a Kościół święty podaje do wierzenia”¹¹. „Wiara obok nadziei i miłości to jedna z cnót teologicznych, które «wpływają na wszystkie cnoty moralne i ożywiają je»”¹².

Bibliotekarz, zwłaszcza pracujący w bibliotece związanej z Kościołem, zazwyczaj jest zaznajomiony z wyżej przedstawionymi definicjami. Należy więc wyjść z założenia, że wykonane przezeń opracowanie rzeczowe dobrze odzwierciedla tematykę katalogowanych książek. Świecka osoba katalogująca zawsze ma możliwość posłużenia się odpowiednimi słownikami. Panuje przekonanie, że każdy tematuje opracowywane przez siebie książki najlepiej, jak potrafi. Biorąc pod uwagę powyższe stwierdzenie, autorka artykułu założyła, że jeśli danej książce nadano hasło bądź słowo kluczowe „wiara”, to pozycja ta w całości lub w części poświęcona jest właśnie temu tematowi.

Za pomocą dwóch multiwyszukiwarek internetowych: FIDKAR (Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES)¹³ oraz wersji 3.02 (najnowszej) KaRo¹⁴ sprawdzono liczbę książek dotyczących wiary znajdujących się w różnych bibliotekach – głównie związanych z Kościołem, ale także kilku świeckich. Ażeby porównanie liczbowe było miarodajne, liczby wyświetlające się w multiwyszukiwarkach spisano tego samego dnia: 16 lutego 2013 roku. Nie oceniano trafności tematowania książek, wychodząc z założenia, że opracowaniem książek zajmują się bibliotekarze bądź osoby niekoniecznie wykształcone w tej dziedzinie, jednak znakomicie orientujące się w tematyce re-

⁸ M. Kowalewski, *Mały słownik teologiczny*, Poznań 1960, s. 401

⁹ *Tamże*.

¹⁰ *Katechizm Kościoła Katolickiego w pytaniach i odpowiedziach*, Kielce 1999, s. 20.

¹¹ *Tamże*, s. 88.

¹² *Tamże*.

¹³ Bazy katalogów książek w formacie MARC-21, <http://fidkar.fides.org.pl/marc21.htm>, 16.02.2013.

¹⁴ Katalog Rozproszony Bibliotek Polskich, <http://karo.umk.pl/Karo/>, 16.02.2013.

ligijnej. Pod uwagę wzięto wyłącznie biblioteki udostępniające swój katalog online. Stosując powyższe kryterium, do badań wytypowano piętnaście bibliotek kościelnych i siedem świeckich, w tym Library of Congress.

Wśród piętnastu bibliotek kościelnych znalazło się dziewięć bibliotek uczelnianych i sześć seminaryjnych. Zostaną one poniżej wymienione według klucza występowania tematu lub słowa kluczowego „wiara” (w nawiasie podano liczbę wystąpień oraz jaki stanowi to procent całości). Wśród bibliotek uczelnianych znajdują się: Biblioteka Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego (1000 – 13,74 proc.), Biblioteka Papieskiego Wydziału Teologicznego i Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu (759 – 10,43 proc.), Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie (747 – 10,26 proc.), Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (726 – 9,98 proc.), Biblioteka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (674 – 9,27 proc.), Biblioteka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (586 – 8,05 proc.), Biblioteka Kolegium Filozoficzno-Teologicznego Ojców Dominikanów w Krakowie (515 – 7,08 proc.), Biblioteka Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu (289 – 3,97 proc.) oraz Biblioteka Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego (243 – 3,34 proc.). Jeśli idzie o seminaria duchowne, uwzględniono biblioteki w Kielcach (676 – 9,29 proc.), w Koszalinie (474 – 6,51 proc.), w Legnicy (303 – 4,16 proc.), w Białymstoku (137 – 1,88 proc.), w Łodzi (86 – 1,18 proc.) i w Świdnicy (63 – 0,86 proc.). Ogółem w bibliotekach kościelnych temat lub słowo kluczowe „wiara” wystąpiło 7 278 razy, co daje średnio około 485 wystąpień. Powyżej tej średniej plasuje się osiem bibliotek, w tym tylko jedna seminaryjna – w Kielcach. Interesujące nas słowo występuje w bibliotekach uczelnianych aż 5 539 razy, co stanowi ponad 76 proc. (a biblioteki te stanowią trochę ponad 53 proc. badanych).

Przyjrzano się też wyrywkowo konkretnym książkom występującym w katalogach. Sprawdzono pierwszą i ostatnią książkę oraz w tych sytuacjach, w których było to możliwe, setną, dwusetną i trzechsetną. W ten sposób wytypowano sześćdziesiąt pięć woluminów. Wśród nich aż w czterdziestu jeden motywem przewodnim była problematyka wiary, co stanowi aż 63 proc. całości. Przykła-

dowe tytuły to np. *Wierząc rozumnie* Pawła Porębskiego, *Dlaczego i jak wierzę* Stefana Wilkanowicza, *Dlaczego wierzymy. Logos wiary* Krzysztofa Mecha czy *O wierze nie tylko na Rok Wiary* Stanisława Celestyna Napiórkowskiego. W pozostałych książkach sprawa wiary jest jednym z kilku bądź kilkunastu poruszanych w nich problemów. Oprócz pozycji w języku polskim trafiają się także obcojęzyczne. Pośród badanych po dwie napisano po angielsku i francusku, a po jednej po niemiecku i węgiersku. Książki w językach obcych stanowią więc niewielką część badanego zbioru (nieco ponad 9 proc.).

Wiedzę na temat wiary można zgłębiać nie tylko w bibliotekach związanych z Kościołem. Wielce pomocne mogą być tu również biblioteki świeckie. Do krótkiej analizy wybrano sześć polskich bibliotek¹⁵. Temat „wiara” wystąpił w ich katalogach 2 825 razy. I tak: w Bibliotece Narodowej w Warszawie 1 185 razy (41,95 proc.), w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie 714 razy (25,27 proc.), w Bibliotece Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach 167 razy (5,91 proc.), w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej im. Witolda Gombrowicza w Kielcach 66 (2,34 proc.) i w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej w Kielcach 17 (0,6 proc.). Tu również obejrzano opis katalogowy pierwszej i ostatniej książki w każdej bibliotece oraz (jeśli było ich ponad 100) również i setną. W ten sposób wytypowano szesnaście tytułów, spośród których, jak się okazało, w ponad połowie (56,25 proc.) problematyka wiary była głównym zagadnieniem. Są to np.: *Radość wiary* Benedykta XVI, *Oczami wiary* Johna Powella czy *Literatura i wiara*. Jak więc z powyższego widać, zbiory bibliotek świeckich mogą być znakomitym uzupełnieniem dla badaczy problematyki religijnej.

W sumie w analizowanych do tej pory bibliotekach kościelnych i świeckich wzięto pod uwagę 10 103 wystąpienia tematu lub słowa kluczowego „wiara”. Aż 926 z nich odnosi się do bibliotek kieleckich (676 w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego i 250 w bibliotekach świeckich), co stanowi 9,17 proc. badanej całości. Kielce w porównaniu z Warszawą, Krakowem, Wrocławiem czy Poznaniem nie są zbyt wielkim ośrodkiem naukowym, a jednak i tu znajduje się

¹⁵ Autorka, kierując się lokalnym patriotyzmem, uwzględniła trzy świeckie biblioteki kieleckie.

wiele książek dotyczących badanego tematu. Można więc domniemywać, że podobna sytuacja występuje w wielu miastach Polski.

Na koniec autorka pokusiła się o sprawdzenie, jak słowo „wiara” jest reprezentowane w katalogu Library of Congress. Temat czy określnik *faith*¹⁶ wystąpił tam aż 7 868 razy, czyli o 590 więcej niż we wszystkich piętnastu analizowanych polskich bibliotekach kościelnych. Jest to niewątpliwie liczba imponująca. Ponieważ katalog Biblioteki Kongresu jest ogromny, przeglądanie go przebiega dość wolno. Obejrzano więc dziesięć opisów, biorąc pod uwagę co piątą książkę. Okazało się, że tylko jedna z nich rzeczywiście częściowo dotyczyła problematyki wiary. Wynika to z odmiennego niż w Polsce sposobu nadawania haseł i określników. W Library of Congress słowo „wiara” jest używane zarówno jako temat, jak i określnik. W polskim tłumaczeniu jeden z przykładów wygląda następująco: „budyzm – wiara”. Nie ma więc możliwości równoważnego porównania bibliotek polskich z Biblioteką Kongresu – tak więc liczba książek dotyczących wiary może tu być nawet dziesięciokrotnie mniejsza.

Konkludując, książek dotyczących wiary w różnych aspektach jest na półkach polskich bibliotek bardzo dużo. Osoba interesująca się tą tematyką może mieć nawet kłopot z ich nadmiarem. Przy takiej ich liczbie siłą rzeczy wśród nich musi się znaleźć wiele pozycji wartościowych. Nic więc właściwie nie stoi na przeszkodzie, by teologowie chwycili za pióra, to znaczy zasiedli do klawiatur swoich komputerów i zaczęli tworzyć kolejne dzieła o wierze. Wszak pomocy naukowych mają ogrom, a Rok Wiary trwa...

¹⁶ *Faith* (ang.) – «wiara».

EWA SZAFRANIEC¹

PRZYSZŁOŚĆ HISTORII? INTERNETOWA E-NCYKLOPEDIA WIEDZY O KOŚCIELE KATOLICKIM NA ŚLĄSKU

Współcześnie żyjemy w czasach, gdy powiedzenie „Jedyna stała rzecz to zmiana” nabiera nowego znaczenia. Tempo przemian w różnych sferach życia ludzkiego uległo wyraźnemu przyspieszeniu. Wydaje się, że za proces ten odpowiada ciągły i w ostatnich latach wyjątkowo szybki rozwój różnego rodzaju technologii. Dotyczy to wielu sfer naszego życia, z których jednak na prowadzenie wysuwa się wyraźnie jedna z nich: komunikacja międzyludzka. Ludzie od zawsze porozumiewali się między sobą na różne sposoby. Z upływem czasu formy komunikacji zmieniały się i – jak udowadnia Paul Levinson – ulegały coraz większemu „zapośredniczeniu” (urządzenia takie jak telegraf, telefon czy radio)².

Współcześnie rolę najpopularniejszego pośrednika w komunikacji pełni bezsprzecznie Internet. Sieć, która z sukcesem oplata już niemal całą kulę ziemską, sprawiła, że diametralnej zmianie uległ dotychczasowy styl życia³. Wartością nadrzędną stała się dziś informacja: to jej się pożąda, o nią się walczy i ją się wymienia na szero-

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² P. Levinson, *Miękkie ostrze, czyli historia i przyszłość rewolucji informacyjnej*, Warszawa 2006.

³ Ch. Jonscher, *Życie okablowane. Kim jesteśmy w epoce przekazu cyfrowego?*, Warszawa 2001.

ką skalę⁴. Ponadto wskutek ekspansji cyfrowych technologii mamy również do czynienia z tzw. kurczeniem się przestrzeni oraz relatywizacją pojęcia czasu⁵. Zmiany te w połączeniu z wieloma innymi czynnikami stanowią również zagrożenie dla dotychczasowego medialnego *status quo*, ale nie sposób nie dostrzec w nich ogromnej szansy i nowych perspektyw. W poniższym artykule zostanie przedstawiona historia i funkcjonowanie inicjatywy zainspirowanej wspomnianymi możliwościami, które oferuje Internet: *Encyklopedii wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku*⁶.

Projekt, jakim jest internetowa *Encyklopedia wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku*, wpisuje się w trend społecznego dzielenia się wiedzą (*sharism* – od angielskiego *share* – «dzielić się»), które współcześnie staje się już niemal potrzebą czy przymusem⁷. Ta właściwość sieci jest widoczna zwłaszcza w przypadku coraz popularniejszych portali społecznościowych (Facebook, Goldenline), lecz także tak znanych serwisów, jak np. Wikipedia. Historia wydaje się jedną z tych dziedzin wiedzy, które niechętnie korzystają z technologicznych nowinek, a raczej pozostają wierne zasobom archiwalnym i bibliotecznym w ich klasycznym wydaniu: rękopisom, drukom, książkom. Jednak gdy przyjrzeć się bliżej, okazuje się, że w sieci w ciągu ostatnich kilku lat powstało i wciąż powstaje wiele miejsc poświęconych tej właśnie dziedzinie (fora dyskusyjne, strony internetowe, blogi, encyklopedie)⁸. Opisywane w artykule przedsięwzięcie pierwotnie było częścią innego, większego, z którego oddzieliło się w wyniku konkretnych okoliczności, by stworzyć niezależną inicjatywę⁹.

⁴ T.H. Eriksen, *Tyrania chwili. Szybko i wolno płynący czas w erze informacji*, Warszawa 2003, s. 11.

⁵ M. Szpunar, *Redefinicja pojęcia czasu i przestrzeni w dobie Internetu*, w: *Kulturowe kody mediów*, pod red. M. Sokołowskiego, Toruń 2008, s. 59-73.

⁶ Adres internetowy *Encyklopedii wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku*: www.encyklo.pl.

⁷ I. Mao, *Sharism is not Communism, nor Socialism*, <http://www.isaacmao.com/meta/2007/09/sharism-is-not-communism-nor-socialism.html>, 03.03.2012.

⁸ E. Kustra, *Internetowa „Encyklopedia wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku” na tle współczesnych tendencji medialnych*, Katowice 2012, pr. mgr, mps w Bibliotece WTL UŚ, s. 29-38.

⁹ E-ncyklopedia. Historia Kościoła na Śląsku: Aktualności, http://encyklo.pl/index.php5?title=E-ncyklopedia,_Historia_Ko%C5%9Bcio%C5%82a_na_%C5%9A1%C4%85sku: Aktualno%C5%9Bci, 03.03.2013.

*Encyklopedia wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku*¹⁰ to projekt związany ze środowiskiem akademickim Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Jego pomysłodawcą jest ks. prof. Jerzy Myszor, historyk Kościoła, wykładowca prowadzący m.in. zajęcia z historii Kościoła na Śląsku oraz seminaria magisterskie z zakresu historii Kościoła¹¹. Wykłady i seminaria oraz podejmowane w ich ramach działania pobudziły i ostatecznie doprowadziły do utworzenia w 2003 roku wirtualnej platformy będącej przedmiotem poniższego opracowania.

Głównym celem prowadzonych przez ks. prof. Jerzego Myszo-
ra zajęć było zapoznanie przyszłych księży (początkowo zajęcia skierowane były jedynie do alumnów) oraz studentów pozostałych kierunków Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego z historią Śląska i parafii związanych z tym terenem, w których przyjdzie im w przyszłości pracować i działać¹². Praca zaliczeniowa zalecona słuchaczom polegała na sporządzeniu hasła o charakterze encyklopedycznym, poświęconym wskazanej przez prowadzącego parafii. Mile widziane było dołączenie do przedkładanej pracy kilku fotografii oraz oparcie całej pracy w jak największym stopniu na informacjach czerpanych z kronik i ksiąg parafialnych, co miało zapewnić dostarczenie wiedzy z bezpośrednich i możliwie najbardziej wiarygodnych źródeł¹³. Materiały przygotowane w powyższy sposób utworzyły z czasem solidną bazę nadającą się do rozpowszechnienia dla pożytku publicznego. Dobrym rozwiązaniem kwestii publikacji zebranych haseł wydawała się przeżywająca swoje złote lata Wikipedia¹⁴. Ks. prof. Jerzy Myszor podjął (na zasadzie eksperymentu) decyzję o wprowadzeniu zgromadzonych przez lata materiałów do zasobów tej najpopularniejszej internetowej „wolnej encyklope-

¹⁰ Nazwa ta używana jest obecnie. Wraz z rozwojem inicjatywy jej nazwa ulegała zmianom. Platforma została oficjalnie otwarta jako *Encyklopedia historii Kościoła na Śląsku*; zob. <http://www.wtl.us.edu.pl/news.php?extend.2685>, 05.03.2013; http://kiermasz.ksj.pl/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=50&Itemid=113, 05.03.2013.

¹¹ Ks. prof. dr hab. Jerzy Myszor, http://www.wtl.us.edu.pl/e107_plugins/katalog_ECTS/ects.php?prac_tryb=1&ID_prac=22, 04.03.2013.

¹² Wywiad z ks. prof. Jerzym Myszo-rem (notatki w posiadaniu autorki).

¹³ *Tamże*.

¹⁴ E. Kustra, *Internetowa „Encyklopedia wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku”...*, dz. cyt., s. 41.

dii”¹⁵. Wkrótce jednak okazało się, że zasady rządzące Wikipedią, mimo niewątpliwych udogodnień, generują także wiele zagrożeń dla wiarygodności publikowanych treści. Szybko pojawiły się problemy: wprowadzane hasła były edytowane przez innych redaktorów, co nierzadko prowadziło do nadużyć – zwłaszcza natury ideologicznej. Takie postępowanie użytkowników wymusiło decyzję księdza prof. Myszora o zaprzestaniu udziału w tworzeniu Wikipedii oraz zapoczątkowało ideę prowadzenia autonomicznej platformy o szerokim zasięgu odbioru, poświęconej sprecyzowanej tematyce¹⁶.

Pomysł ten wydawał się wart realizacji, tym bardziej że baza haseł wciąż się powiększała, a zainteresowanie, jakim cieszyły się hasła dotyczące historii Kościoła na Górnym Śląsku publikowane pod auspicjami Wikipedii, pozwalało sądzić, że informacje zawarte w poszczególnych hasłach są cenne dla internautów i spełniają kluczową funkcję edukacyjną¹⁷.

Ostatecznie podjęto decyzję o utworzeniu samodzielnej platformy. Mimo wielu podobieństw do Wikipedii (największe to interfejs Wikimedia, ten sam, w którym tworzona jest „wolna encyklopedia”, możliwość logowania się z dowolnej lokalizacji¹⁸) w trakcie realizacji projektu przyjęto zasady, które wydatnie ją od Wikipedii różniły. Pierwszą z nich było zgromadzenie stałego składu redakcji czuwającego nad tworzeniem nowych haseł i edycją już istniejących (początkowo dostęp do nowej encyklopedii był ograniczony z uwagi na potrzebę wprowadzenia haseł dotąd zebranych)¹⁹. Odtąd hasła tworzyli już nie tylko słuchacze wykładów i seminariów księdza prof. Myszora, ale także członkowie redakcji (dobrowolnie zgłaszający chęć udziału w projekcie, zaakceptowani przez redaktora naczelnego), z których każdy otrzymał indywidualny dostęp do platformy. Zebranie stałego grona redaktorskiego i ograniczenie możliwości przypadkowego manipulowania hasłami miało wyeliminować problem, który stał się powodem uprzedniego opuszczenia łamów Wikipedii²⁰. Takie rozwiązanie zabezpieczało także merytoryczny

¹⁵ *Tamże*, s. 42.

¹⁶ E-ncyklopedia. Historia Kościoła na Śląsku: Aktualności, *dz. cyt.*

¹⁷ Wywiad z ks. prof. Jerzym Myszorem, *dz. cyt.*

¹⁸ E. Kustra, *Internetowa „Encyklopedia wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku”...*, *dz. cyt.*, s. 43.

¹⁹ *Tamże*, s. 48.

²⁰ Wywiad z ks. prof. Jerzym Myszorem, *dz. cyt.*

poziom zamieszczanych treści, większość bowiem składu redakcyjnego tworzyli pracownicy naukowcy oraz studenci Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, zainteresowani historią i dbałością o jej godne przekazanie²¹. Pomimo ujawnienia na łamach platformy składu redakcji zasadą, która obowiązywała bezwzględnie, było zachowywanie anonimowości autorów poszczególnych haseł. Procedura ta miała zapobiec chęci jednostkowego wypromowania się potencjalnych redaktorów, a przez to także hołdować średniowiecznej, dziś już niemal zapomnianej zasadzie tworzenia „na większą chwałę [Bożą]”²².

Pierwszym etapem pracy nad nowo utworzonym serwisem było wprowadzanie haseł stanowiących prace zaliczeniowe studentów. Powodowało to także potrzebę korekty oraz wzajemnego ich korygowania przez tzw. linkowanie, tj. wyodrębnianie słów kluczowych z jednego hasła mogły przenieść użytkownika bezpośrednio do innego, w jakiś sposób związanego z hasłem aktualnie przez niego czytany²³. Kolejnym etapem było opracowywanie nowych haseł, zwłaszcza takich, które służyłyby jako zarys historyczny lub wyjaśnienie już istniejących. W międzyczasie rozstrzygano kwestie techniczne, takie jak wybór logo encyklopedii lub towarzyszącej mu szaty graficznej strony głównej²⁴. Wielkie otwarcie *Encyklopedii historii Kościoła na Śląsku* miało nastąpić w maju 2010 roku²⁵.

Dwudziestego ósmego maja 2010 roku odbyła się sesja popularyzacyjna *E-encyklopedia: prawie wszystko o archidiecezji katowickiej*, połączona z oficjalnym otwarciem platformy. Inicjującego kliknięcia dokonał zaproszony na tę uroczystość ks. abp Damian Zimoń, okolicznościowe zaś wykłady połączone z refleksją nad udziałem w projekcie wygłosili redaktorzy i sympatycy *E-encyklopedii*²⁶. Od tego momentu dostęp do przeglądania zasobów platformy uzyskał każdy zainteresowany użytkownik znajdujący się w dowolnym miejscu na świecie, co sprawiło, że ogromny zasób informacji

²¹ E-encyklopedia. Historia Kościoła na Śląsku: Aktualności, *dz. cyt.*

²² Wywiad z ks. prof. Jerzym Myszorem, *dz. cyt.*

²³ *Tamże.*

²⁴ *Tamże.*

²⁵ Sesja: *E-encyklopedia: prawie wszystko o Archidiecezji Katowickiej*, <http://www.wtl.us.edu.pl/news.php?extend.2685,05.03.2013>.

²⁶ *Tamże*; http://kiermasz.ksj.pl/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=50&Itemid=113,05.03.2013.

gromadzonych przez lata miał szansę dotarcia do o wiele większego i zróżnicowanego grona odbiorców niż np. książka lub jakakolwiek inna publikacja wydana drukiem²⁷.

Forma elektroniczna umożliwiała także modyfikacje zarówno haseł, jak i założeń tematycznych. Jak wyjaśnia sam redaktor naczelny: „Początkowo encyklopedia miała obejmować wyłącznie Górny Śląsk ograniczony do obszaru archidiecezji katowickiej, ale z biegiem czasu pole widzenia powiększało się i obecnie włączane są do encyklopedii hasła związane z całym obszarem Śląska. Dla zrozumienia wielu złożonych problemów z dziejów Śląska trzeba było jednak utworzyć hasła, które wprost nie dotyczą wspomnianego obszaru, ale umożliwiają lepsze poznanie kontekstu wydarzeń. Po pierwszym etapie prac (...) uznano, że nadszedł czas, aby E-ncyklopedię wzbogacić o hasła obejmujące Śląsk Cieszyński, w granicach, w jakich wszedł w 1925 roku do diecezji katowickiej, oraz tzw. Śląsk Opolski (diecezja opolska i gliwicka). W niedalekiej przyszłości rozpoczniemy rozbudowę E-ncyklopedii o hasła obejmujące teren całej diecezji wrocławskiej w granicach sprzed 1922 roku”²⁸.

Encyklopedia nieustannie się rozwija. Zawiera jednak również pewne dokończone całości (treści zebrane wokół konkretnej dziedziny, tworzące spójną jednostkę tematyczną), do których należą: Bibliografia Historii Kościoła na Śląsku (dostępna tylko w wersji elektronicznej na portalu) oraz podręcznik: *Historia Kościoła na Górnym Śląsku. Od diecezji katowickiej do archidiecezji katowickiej*, a także *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej* (wydane także drukiem przez Wydawnictwo św. Jacka w Katowicach)²⁹.

Obecnie (marzec 2013 roku) E-ncyklopedia liczy już blisko 4 tys. haseł. Są one podzielone na różnorodne kategorie, m.in. dotyczące organizacji kościelnej (dekanaty, parafie), duszpasterstwa (święci i błogosławieni, sanktuaria, rok liturgiczny, kult maryjny), zakonów, bractw i stowarzyszeń religijnych, obiektów sakralnych (kościół drewniane, kapliczki i krzyże przydrożne, cmentarze), działalności społecznej oraz kulturalno-oświatowej (Caritas, muzyka, czasopi-

²⁷ *Encyklopedia rośnie*, <http://kultura.wiara.pl/doc/452542.Encyklopedia-rosnie>, 06.03.2013.

²⁸ E-ncyklopedia. Historia Kościoła na Śląsku: Aktualności, dz. cyt.

²⁹ *Tamże*.

sma, sztuka, kultura, nauka)³⁰. Warto podkreślić, że wspomniane plany redaktora naczelnego nie okazały się mrzonką: już dziś w zasobach E-ncyklopedii można odszukać hasła związane ze Śląskiem Cieszyńskim lub z diecezją opolską i gliwicką.

Zaangażowanie redaktorów w projekt owocuje także zainteresowaniem ze strony czytelników. Z analiz przeprowadzonych na podstawie statystyk strony internetowej www.encyklo.pl³¹ wynika, że E-encyklopedia stanowi źródło informacji dla odbiorców logujących się nie tylko na terytorium Polski, lecz także takich krajów, jak Niemcy, Wielka Brytania i Stany Zjednoczone Ameryki Północnej³².

Przyszłość E-ncyklopedii rysuje się w tym świetle obiecująco. Nieustannie powiększana baza treści, pozytywny odzew czytelników z różnych zakątków kraju i świata pozwalają z nadzieją spojrzeć na przyszłość tej nowatorskiej wciąż inicjatywy. Paradoksalnie pozytywne wrażenie potęgują również dobiegające z wielu źródeł informacje o zaprzestaniu publikowania w formie papierowej kultowej encyklopedii *Britannica* na rzecz wzbogacania jej zasobów wyłącznie w wydaniu elektronicznym³³.

Jednak przedsięwzięcie katowickich redaktorów, jak każda idea, podlega pewnym ograniczeniom. Jednym z najsłabszych punktów jest – jak podkreśla redaktor naczelny ks. prof. Jerzy Myszor – zasada działania oparta w dużym stopniu na wolontariacie³⁴. Z jednej strony takie funkcjonowanie zapewnia udział ludzi prawdziwie zainteresowanych tematem i zaangażowanych w jego rozwijanie, z innej zaś, co łatwo zaobserwować, w środowisku redakcyjnym następuje dosyć częsta rotacja, co jest spowodowane brakiem odgórnego przymusu uczestnictwa, jaki zazwyczaj gwarantuje podpisana umowa lub obietnica wynagrodzenia. Innym czynnikiem stawiającym pod znakiem zapytania przyszłość E-ncyklopedii jest także sposób jej fi-

³⁰ Encyklopedia wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku, www.encyklo.pl, 05.03.2013.

³¹ Statystyki archiwizowane w serwisie Google Analytics od 1 sierpnia 2010 roku; zob. E. Kustra, *Internetowa „Encyklopedia wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku”...*, dz. cyt., s. 55-58.

³² *Tamże*, s. 62.

³³ *Britannica przenosi się do sieci*, <http://techkonomia.wordpress.com/2012/03/16/britannica-przenosi-sie-do-sieci/>, 10.03.2013; *Koniec wersji drukowanej! Encyklopedia Britannica już tylko w Internecie*, <http://internet.gadzetomania.pl/2012/03/14/koniec-wersji-drukowanej-encyklopedia-britannica-juz-tylko-w-internecie-2>, 10.03.2013.

³⁴ Wywiad z ks. prof. Jerzym Myszoem, dz. cyt.

nansowania. Ciągły rozwój i wzbogacanie treści wiąże się z potrzebą uzyskania większej przestrzeni w środowisku cyfrowym. Dotychczas do prowadzenia tej działalności wystarczał serwer darmowy lub wymagający wnoszenia nieznacznych opłat. Współczesne technologie poprzez wzajemne oddziaływanie oferują wiele możliwości urozmaicenia tradycyjnego przekazu: publikowanie filmów, dołączanie plików dźwiękowych, tworzenie animacji oraz interaktywnych aplikacji³⁵. Redaktorzy wykazują chęć wykorzystania powyższych rozwiązań, jednak aby tego dokonać, oprócz zaangażowania osób pozyskujących materiał potrzebne będzie w przyszłości także nowe miejsce odpowiadające rozmiarem publikowanym treściom³⁶. Szansę może w tym przypadku stanowić pozyskanie przez twórców dofinansowania w ramach różnorodnych projektów propagujących rozwój innowacyjnych rozwiązań lub wspieranie dziedzictwa kulturowego³⁷. Największym niebezpieczeństwem, jakie niesie za sobą elektroniczna wersja gromadzonych treści, jest jednak groźba nagłego zniknięcia zawartości spowodowana awarią serwera czy po prostu ludzką złośliwością³⁸.

Niezależnie od zagrożeń i pewnych niedoskonałości, od których nie jest wolna formuła E-ncyklopedii, bezsprzecznie wykazuje ona w świetle obecnie obowiązujących trendów wiele obiecujących cech i propozycji: obala stereotyp mówiący o historii jako dziedzinie wycofanej ze świata nowinek technicznych, wpisuje się w budowanie i zachowywanie lokalnego dziedzictwa historyczno-kulturowego oraz przede wszystkim propaguje ideę bezinteresownego rozpowszechniania wiedzy pochodzącej z wiarygodnych źródeł.

Grono redaktorskie pozostaje otwarte na użytkowników deklarujących chęć udziału w projekcie. Wszelkie potrzebne informacje można znaleźć pod adresem: www.encyklo.pl, zakładka „O Portalu”.

³⁵ M. Matuzik, *Konwergencja mediów*, <http://matyoss.w.interia.pl/Konwergencja.htm>, 05.03.2013.

³⁶ E. Kustra, *Internetowa „Encyklopedia wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku”...*, dz. cyt., s. 76.

³⁷ *Tamże*, s. 75-76.

³⁸ *Tamże*, s. 76-77.

PAULA WAGA¹

DZIAŁALNOŚĆ KULTUROWA KATOLICKIEGO DUCHOWIEŃSTWA GÓRNOŚLĄSKIEGO W XIX WIEKU

Wiek XIX był w Europie okresem przemian społecznych, gospodarczych i politycznych, zwłaszcza na terenach zamieszkiwanych przez ludność śląską. Narastanie problemów społecznych, industrializacja, dechrystianizacja i laicyzacja, a także germanizacja miały negatywny wpływ na życie społeczności śląskiej. Jednak dzięki licznym inicjatywom księży oraz osób świeckich zaangażowanych w życie Kościoła nastąpił rozwój kultury i oświaty oraz rozkwit życia religijnego i narodowego. Mimo planowanej i długotrwałej germanizacji nie udało się rządowi pruskiemu ani wykorzenić języka polskiego z życia publicznego i Kościoła, ani doprowadzić do zerwania więzów łączących Górny Śląsk z innymi ziemiami polskimi. Kościół katolicki stał się bardzo ważnym elementem jednoczącym społeczeństwo śląskie oraz podtrzymującym znajomość języka polskiego, zwłaszcza poprzez udział wiernych w stowarzyszeniach, bractwach, i organizacjach kulturalno-oświatowych.

¹ Absolwentka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Artykuł powstał na podstawie fragmentu pracy magisterskiej *Polska działalność oświatowo-kulturowa katolickiego duchowieństwa w XIX wieku na Górnym Śląsku*, napisanej pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Janusza Wycisły.

1. Amatorski ruch teatralny

Polski amatorski ruch teatralny był zjawiskiem oddolnym. Broił katolicyzmu i polskiej tożsamości narodowej Górnoszlązaków. Ukazywał w pozytywnym świetle obraz Polaka katolika, piętnował ludzkie wady, takie jak zrywanie z tradycją przodków, bezmyślność, uleganie areligijnemu stylowi życia. Teatry amatorskie ożywiały wyobraźnię, uczyły szacunku wobec mowy ojczystej, wzmacniały więź ogólnonarodową, zachęcały do społeczno-narodowej aktywizacji, a także wzbogacały praktyki religijne i krzewiły podstawową wiedzę katechizmową².

Największą rolę w rozwoju polskiego amatorskiego ruchu teatralnego na Górnym Śląsku odegrało założone w 1871 roku przez księdza Bonczyka w Bytomiu Towarzystwo św. Alojzego zrzeszające katolicką młodzież męską. Pod przewodnictwem księdza Kleina bytomscy alójzjanie w 1875 roku rozpoczęli działalność kółka teatralnego oraz śpiewaczego. Pierwszym publicznym przedstawieniem wystawionym w 1883 roku przez bytomską młodzież była sztuka Juliusza Ligonia pt. *Los sieroty, czyli niewinność zwycięża*. Zdarzały się przypadki, że wystawiane sztuki motywowały innych młodych ludzi do włączenia się w działalność towarzystwa. W 1886 roku władze niemieckie zakazały bytomskim alójzjanom prowadzenia działalności teatralnej, co wpłynęło na spadek liczebności towarzystwa. Sytuacja uległa poprawie w październiku 1888 roku, kiedy prezesem towarzystwa został ks. Józef Katryniok, a wiceprezesem J. Szaboń. Wspólne wysiłki doprowadziły do odegrania w 1889 roku spektakli *Bursztyny Kasi W. Przyjemskiej* oraz *Janka spod Ojcowa* J.K. Gregorowicza. Zainteresowanie było tak duże, że ci, dla których zabrakło biletów, domagali się powtórzenia spektaklu³.

Od 1890 roku działalność teatralną rozwijały także inne towarzystwa alójzjańskie: w Lipinach odegrano *10 000 marek* oraz *Poczwę młynarza* P. Kołodzieja; w Chropaczowie można było obejrzeć

² J. Wycisło, *Religijne inspiracje amatorskiego ruchu teatralnego na Górnym Śląsku (1848-1914)*, w: *Religijne inspiracje kultury na Górnym Śląsku*, pod red. W. Świątkiewicza, J. Wycisły, Katowice 1998, s. 121-148.

³ Cz. Mykita-Glensk, *Teatr amatorski górnośląskich towarzystw alójzjańskich*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 18 (1985), s. 81-105.

Czarownika P. Kołodzieja i *Dobrego syna* J. Ligonja; towarzystwo z Radzionkowa wystawiło w Szarleju *Pana fabrykanta mioteł* P. Kołodzieja i *Amerykanów* W. Saławy, następnie zaprezentowano *Jakuba i jego synów* (inny tytuł: *Józef Egipski i jego bracia*) K. Baumanówny. W 1891 roku działalność teatralną rozwinęli alojzjanie ze Zgody, a w 1892 roku z Rudy i Starych Rept⁴.

Na Górnym Śląsku ośrodkiem znanym z przedstawień pasyjnych stały się Lipiny. Odegrano tam *Przedstawienie pasyjne, czyli Najwyższe wyobrażenie Męki Pańskiej* składające się z siedemnastu aktów, dwudziestu ośmiu żywych obrazów ze Starego Testamentu oraz czterdziestu jeden pieśni wykonywanych przez chór. Wśród innych wystawianych sztuk religijnych można wymienić np. dramat pt. *Perła ukryta, czyli żywot św. Alojzego* napisany przez kard. M.P. Wisemana, arcybiskupa westminsterskiego, przedstawiany przez piekarskich alojzjanów, *Powołanie św. Alojzego* i *Uwielbienie św. Alojzego, Jakuba i jego synów (Józefa Egipskiego i jego braci)* K. Baumanówny oraz *jasełka*⁵.

Jak podaje Czesława Mikita-Glensk, przedstawienia zorganizowane przez alojzjanów w latach 1870-1939 stanowią 10 proc. wszystkich amatorskich spektakli wystawionych na Górnym Śląsku. Największą popularnością cieszyli się tacy rodzimi pisarze, jak Kołodziej, Miarka, Ligoń i inni. Na ok. 413 wszystkich wystawień zorganizowanych przez alojzjanów ponad 45 proc. stanowią dzieła twórców miejscowych⁶.

Nad rozwojem życia teatralnego Katowic czuwał ks. Rudolf Lubecki. Jako prezes Kasyna Katolickiego propagował polski teatr i śpiew. Ponadto pełnił funkcję dyrygenta, reżysera, organizatora widowni, a także reprezentował kasyno przed władzami. Jego następcą

⁴ Tamże.

⁵ K. Olszewski, *Kronika teatralna Górnego Śląska 1848-1914*, Kraków 1979, s. 120-121; Cz. Mykita-Glensk, *Teatr amatorski górnośląskich towarzystw alojzjańskich*, art. cyt., s. 81-105.

⁶ Wśród najczęściej prezentowanych sztuk znajdowały się: przedstawienia pasyjne (trzydzieści wystawień), sztuki: *Taniec nade wszystko* M. Simona (dwadzieścia dwa wystawienia), *Kołodzieja: Wycuźnik* (dziewiętnaście wystawień), *Sąsiedzi* (szesnaście wystawień), *10 000 marek* (czternaście wystawień), *Bogata wdowa* (dwanaście wystawień), *Pocziwy młynarz* (dziesięć wystawień), *Kulturnik* Miarki (jedenaście wystawień) oraz *Dzieci w jaskini zbójców* Lebartina, *Jakub i jego synowie* K. Baumanówny i *Żyd w beczce* A. Ładnowskiego (po dziesięć wystawień); Cz. Mykita-Glensk, *Teatr amatorski górnośląskich towarzystw alojzjańskich*, art. cyt., s. 81-105.

był ks. Wiktor Schmidt. To dzięki nim mieszkańcy Katowic mogli zapoznać się z najpopularniejszymi sztukami Karola Miarki. Dochody z przedstawień były przeznaczane na cele dobroczynne. Spektakle dawane przez katowickich aktorów amatorów gromadziły nawet do 1,5 tys. widzów. Natomiast w Bytomiu, centrum polskiego życia narodowego na Górnym Śląsku, aktywnie działał ks. Norbert Bonczyk. Założone przez niego Kasyno Katolickie oraz Towarzystwo św. Alojzego kultywowały polskie słowo i pieśń na scenie. W 1874 roku, rozpoczynając swoją działalność, dwukrotnie wystawili *Kulturnika* K. Miarki. Dzięki działalności alojzjanów w latach 1881-1885 wzrosła liczba przedstawień. Natomiast kasyno szopienickie oraz powołany do życia w 1876 roku przez ks. Józefa Dembończyka amatorski zespół animowały przedstawienia w okolicznych miejscowościach⁷.

W Mysłowicach nad rozwojem działalności teatralnej czuwał ks. Jan Jordan oraz ks. Antoni Zarnes. W Bytomiu oprócz księdza Bonczyka amatorską sceną zajmował się ksiądz Katryniok i ksiądz Łukaszyk. Z kolei w Siemianowicach opiekę nad nią sprawował ks. August Henciński, a w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych ks. Jan Kapica. W Rudzie pieczę nad polską działalnością sceniczną sprawował ks. Franciszek Klein, a po jego śmierci ks. Antoni Robota. Powołany 25 stycznia 1891 roku w Bogucicach przez ks. Ludwika Skowronka Związek Katolickich Robotników w niedługim czasie po założeniu rozpoczął działalność dramatyczną. Natomiast dzięki ks. Józefowi Krupie zaczęto wystawiać polskie przedstawienia w Kamieniu⁸.

Ks. Franciszek Przynicznyński oraz ks. Stanisław Radziejowski dbali o formację religijną i narodową młodych aktorów. Ich działalność kładła nacisk na dwa aspekty: krytykę różnych metod germanizacji oraz przeciwdziałanie chrystianizacji. W 1874 roku w Bytomiu dzięki przychylności księdza Przynicznyńskiego zorganizowano przedstawienie teatralne, podczas którego wystawiono *Pasterzy betlejemskich* P. Kołodzieja oraz *Berka zapieczętowanego* i *Pana Stefa-*

⁷ K. Olszewski, *Kronika teatralna Górnego Śląska 1848-1914*, dz. cyt., s. 163-168; Cz. Mykita-Glensk, *Polski teatr amatorski na Górnym Śląsku w XIX stuleciu*, Katowice 1988, s. 9-12.

⁸ K. Olszewski, *Kronika teatralna Górnego Śląska 1848-1914*, dz. cyt., s. 34-35, 83, 131-133, 142, 186, 238, 295.

na z *Pokucia* A. Ładnowskiego. Na występ przybyło ok. 500 miejscowych robotników oraz chłopów z pobliskich wsi⁹.

Jednym z ważnych kierunków działania amatorskich grup teatralnych stały się przedstawienia religijne związane z głównymi świętami kościelnymi. Warto wspomnieć tu ks. Franciszka Miczka, który wraz z ks. R. Rychlem napisał dramat oparty na Ewangelii, wystawiany w formie monumentalnego przedstawienia pasyjnego w Rybniku. Grany w okresie od 1892 do 1895 przyciągał wielu zainteresowanych ze wszystkich trzech zaborów. Sukcesy odnoszone przez rybnicki teatr amatorski niepokoiły niektórych mieszkańców niemieckiego pochodzenia. Z tego powodu ksiądz Miczek został oskarżony o działalność propolską oraz sprzyjanie agitacji wielkopolskiej. Władze rejencji opolskiej uznały go za niebezpiecznego i zabroniły rybnickiej grupie prowadzenia dalszej działalności¹⁰.

2. Towarzystwa społeczno-kulturalne i religijne

Towarzystwa były zakładane przez osoby świeckie oraz przez polskich księży. Pozwalały zaspokajać budzące się zainteresowania kulturalne oraz dawały możliwość rozwoju pisarzom ludowym i aktorom amatorom, utwierdzały poczucie własnej wartości, a także pomagały w rozwijaniu kontaktów międzyludzkich. Tworzyły swego rodzaju sieć ośrodków kulturowych dających możliwość ogólnego rozwoju. Prowadzono w nich działalność oświatową w formie odczytów, referatów oraz wykładów, jednocześnie propagowano polskie czytelnictwo. W trakcie spotkań omawiano tematy moralne, społeczne, a także dotyczące historii Śląska i Polski. Towarzystwa łączyły w sobie elementy świeckie i religijne, które wzajemnie się przenikały. Bardzo często duża liczba członków towarzystw niejako

⁹ Ponadto ksiądz Przynicznyński podczas niektórych przedstawień teatralnych, np. 16 lipca 1882 roku, urządzał konkursy, w których nagrodą były polskie kalendarze; Cz. Mykita-Glensk, *Kalendarium polskiego życia teatralnego na Śląsku*, t. 2: *Śląsk Górny i Dolny (1855-1918)*, Opole 1995, s. 12, 19.

¹⁰ J. Wycisło, *Religijne inspiracje amatorskiego ruchu teatralnego na Górnym Śląsku (1848-1914)*, *art. cyt.*, s. 121-148.

wymuszała wyjście grupy poza mury kościoła i wynajęcie obszernej sali w gospodzie. Dbano również o rozwój kulturalny, propagując polski śpiew, organizując przedstawienia teatralne, zabawy, wycieczki, majówki, festyny, spotkania towarzyskie, zakładając orkiestry, uprawiając sport. Uczestniczono wspólnie w nabożeństwach oraz uroczystościach kościelnych¹¹.

Założone w 1836 roku Towarzystwo Literacko-Słowiańskie stawiało sobie za cel zapoznanie swoich członków z językiem, literaturą, historią oraz prawem ludów słowiańskich. Szczególną czią darzono twórczość Adama Mickiewicza. W szeregach towarzystwa można odnaleźć późniejszych wybitnych działaczy społecznych, oświatowych i kulturowych, takich jak ks. J. Szafranek (1842-1843), ks. N. Bonczyk (1858-1860), ks. K. Damrot (1863-1866), ks. J. Gregor (1880-1881). Towarzystwo zostało rozwiązane 1886 roku i już nigdy więcej się nie odrodziło¹².

W 1863 roku powstała nowa organizacja akademicka o nazwie Towarzystwo Polskich Górnoszlązaków, zrzeszająca studentów Polaków z Górnego Śląska. Organizacja ta działała na terenie konwiktu książecko-biskupiego i miała charakter prywatnego kółka. Podstawowym zadaniem towarzystwa była nauka języka polskiego. Początkowo wynikało to z konieczności przygotowania do przyszłej pracy duszpasterskiej na terenie Śląska. W 1865 roku do towarzystwa przystąpił Konstanty Damrot, został w niedługim czasie jego prezesem i nadał mu bardziej patriotyczny charakter. Do Towarzystwa Polskich Górnoszlązaków należeli m.in.: ks. R. Lubecki, ks. J. Dembończyk, ks. F. Kirchniawy i ks. K. Damrot¹³. Ksiądz Lubecki utworzył również bibliotekę przy towarzystwie i propagował polski śpiew wśród braci studentów. Warto zaznaczyć, że przed powstaniem Towarzystwa Polskich Górnoszlązaków w swoim mieszkaniu, nazywanym kuźnicą, gromadził studentów pochodzących z Górnego Śląska. Podczas tych spotkań rozmawiano po polsku i czytano polskie

¹¹ I. Mierzwa, *Kulturotwórcza rola polskich towarzystw religijnych na Górnym Śląsku*, w: *Religijne inspiracje kultury na Górnym Śląsku*, dz. cyt., s. 107-120.

¹² F. Szymiczek, *Stowarzyszenia akademickie polskiej młodzieży górnośląskiej we Wrocławiu 1863-1918*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1963, s. 22-26.

¹³ Ksiądz Damrot ułożył dla towarzystwa pieśń pt. *Kochajmy się!*, *Pieśń towarzyska* oraz hymn *Śląsk, moja Ojczyzna* śpiewany na melodię *Boże, coś Polskę*.

książki. Zamknięcie wydziału teologicznego oraz rozwiązanie urzędów kurialnych w 1875 roku przyczyniły się do likwidacji Towarzystwa Polskich Górnoślązaków¹⁴.

Towarzystwo Górnośląskie zostało założone w 1880 roku. Celem towarzystwa było zaznajomienie jego członków z językiem, gramatyką i literaturą polską, przybliżanie historii Polski i Śląska, rozwijanie i pogłębianie religijności oraz integrowanie młodzieży górnośląskiej przez naukę i zabawę. Działalność towarzystwa obejmowała czytanie literatury polskiej¹⁵. Drugą formą działalności stanowiły odczyty i referaty członków towarzystwa, których w ciągu sześciu lat wygłoszono trzydzieści siedem. Wśród prelegentów znajdowali się późniejsi księża: J. Gregor¹⁶, J. Katryniok¹⁷, A. Skowroński¹⁸. Kontakty z towarzystwem utrzymywał ksiądz Damrot, który niejednokrotnie wspierał materialnie jego działalność. Towarzystwo Górnośląskie zostało rozwiązane w 1886 roku na mocy rozporządzenia zakazującego tworzenia towarzystw polskich przy uniwersytetach pruskich. Warto zaznaczyć, że hymnem Towarzystwa Górnośląskiego była pieśń autorstwa ks. J. Gregora pt. *Długo Śląsk nasz ukochany*, śpiewana na melodię *Mazurka Dąbrowskiego*¹⁹.

W 1892 roku pod niemiecką nazwą Wissenschaftlicher Verein Oberschlesischer Studenten utworzono Towarzystwo Akademików Górnoślązaków. Wśród założycieli byli przyszli księża: Paweł Brandys, Karol Myśliwiec oraz Michał Przywara. Chociaż wydane w 1895 roku przez kard. G. Koppa zarządzenia zakazywały klerykom przynależności do organizacji świeckich, mimo to niektórzy nadal utrzymywali z nim kontakty. Głównym zadaniem, jakie stawiało sobie

¹⁴ F. Szymiczek, *Stowarzyszenia akademickie polskiej młodzieży górnośląskiej we Wrocławiu 1863-1918*, dz. cyt., s. 26-34; M. Pater, *Lubecki Rudolf*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, pod red. tegoż, Katowice 1996, s. 245-246; J. Kajtoch, *Konstanty Damrot. Życie i twórczość literacka*, Katowice 1968, s. 30-33.

¹⁵ M.in. *Barbary Radziwiłłówny A. Felińskiego, Pana Tadeusza i Konrada Wallenroda A. Mickiewicza czy Husytów na Górnym Śląsku K. Miarki i Starego kościoła miechowskiego ks. N. Bonczyka*.

¹⁶ *Paweł Stalmach i ruch narodowy na Śląsku Cieszyńskim, Ogólny pogląd na narzecze górnośląskie*.

¹⁷ *O założeniu nowego kościoła katolickiego w Piekarach na Górnym Śląsku, Początki dziejów Śląska*.

¹⁸ *O pieśniach gminnych, W jakiej postaci wyobraża sobie fantazja ludu zaraźliwe choroby*.

¹⁹ F. Szymiczek, *Stowarzyszenia akademickie polskiej młodzieży górnośląskiej we Wrocławiu 1863-1918*, dz. cyt., s. 34-55.

towarzystwo, była nauka języka polskiego oraz poznanie literatury i dziejów polskich. Narzędziami do osiągnięcia tego celu stały się referaty, odczyty, ćwiczenia gramatyczne, obowiązkowa lektura klasyków polskich, poznawanie dziejów Polski oraz historii literatury ojczystej. Ćwiczano również deklamację, by nabyć odwagi w posługiwaniu się językiem polskim na co dzień, oraz organizowano zjazdy wakacyjne w górnośląskich miejscowościach. Wśród referentów znajdowali się księża: K. Myśliwiec, M. Przywara, P. Brandys. Mimo zachowania niemieckiej nazwy Towarzystwo Akademików Górnośląskich za działalność propolską i niechęć ze strony kardynała Koppa zostało rozwiązane w 1899 roku na polecenie ministerstwa²⁰.

Uczestnictwo w polskich organizacjach studenckich przygotowało członków do prowadzenia samodzielnej działalności społeczno-kulturalnej. Aktywnie na tym polu zaznaczył się bytomski proboszcz ks. Józef Szafranek, który w 1852 roku stanął na czele towarzystwa mającego walczyć z ubóstwem w parafii²¹. Ksiądz Szafranek należał także do Towarzystwa Wsparcia dla Ubogich i przyczynił się do założenia w Bytomiu Towarzystwa Opieki nad Zwierzętami. Ponadto był współzałożycielem Kasyna Katolickiego w Bytomiu, które stało się znaczącym polskim ośrodkiem formacyjnym na płaszczyźnie kultury i religii. Przy kasynie działała biblioteka i teatr amatorski. Z jego inicjatywy zawiązywano również sodaliczki mariańskie, stowarzyszenia młodzieży męskiej, grupy zawodowe zrzeszające majstrów, górników, hutników, czeladników, kupców i nauczycieli, a także Stowarzyszenie Rodzin Chrześcijańskich obejmujące ponad 1000 rodzin²².

Równie aktywną działalność na rzecz towarzystw prowadził bytomski wikary i następca księdza Szafranka, ks. N. Bonczyk. W 1869 roku założył w Bytomiu pierwsze polskie Kasyno Katolic-

²⁰ *Tamże*, s. 58-72.

²¹ W tym celu na terenie probostwa założył szkółkę drzewek owocowych i uczył miejscową ludność ich pielęgnacji. W 1853 roku przystąpił do tarnogórskiego towarzystwa budującego tanie domki dla robotników i został przedstawicielem spółki w Bytomiu. W związku z tym planował przekazać 200 mórg ziemi z parafialnego beneficjum pod budowę domów dla najbiedniejszych, jednak jego pomysł spotkał się z odmową kurii wrocławskiej.

²² J. Wycisło, *Józef Szafranek. Ksiądz, pedagog, działacz narodowy, krzewiciel kultury i oświaty (1807-1874)*, Katowice 1990, s. 8; M. Pater, *Szafranek Józef*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, dz. cyt., s. 407-411.

kie²³. W każdą niedzielę po nieszporach wygłaszał w nim odczyty dotyczące wychowania, religii i moralności. W 1871 roku w Rozbarku ksiądz Bonczyk powołał do życia Towarzystwo św. Alojzego skupiające młodzież męską. Celem towarzystwa była „oświata narodo-
wa na gruncie katolickim oparta i uczciwa zabawa”. Organizowano wykłady, wieczorki taneczne, śpiewy, akademie, wycieczki, przedstawienia teatralne, propagowano czytelnictwo²⁴. Ponadto ksiądz Bonczyk był opiekunem i współzałożycielem Towarzystwa Górnośląskich Przemysłowców i Związku Wzajemnej Pomocy Robotników Górnośląskich. Pragnąc zainteresować innych duchownych kwestią pomocy robotnikom, rozesłał ok. 200 listów, jednakże odpowiedź na jego apel była znikoma²⁵.

Katolicy duchowni zakładali na Górnym Śląsku także inne stowarzyszenia, m.in. kółka śpiewacze, kółka i kasyna polskie, związki robotników chrześcijańskich, towarzystwa robotników katolickich, polsko-katolickie towarzystwa robotników²⁶.

Największą popularnością wśród młodzieży polskiej na Górnym Śląsku cieszyło się Towarzystwo św. Alojzego. W 1886 roku z inicja-

²³ Na spotkania oprócz bytomian przychodzili mieszkańcy Rozbarku, Łagiewnik, Szarleja, Piekar oraz Michałkowic, Siemianowic i Chorzowa.

²⁴ Podczas spotkań ksiądz Bonczyk czytał i wyjaśniał literaturę polską, przedstawiał polskie dzieje i uczył swoich podopiecznych publicznych wystąpień, gdyż uważał, że „chłop nie mowny a kot nie łowny obaj jedną drogą chodzą, t. j. obaj nie wiele warci”, cytat za: E. Szramek, *Ks. Norbert Bonczyk. Życiorys. W 25. rocznicę zgonu jego*, Opole 1918, s. 31.

²⁵ E. Szramek, *Ks. Norbert Bonczyk. Życiorys...*, dz. cyt., s. 30-32; tenże, *Ks. Norbert Bonczyk. Studium biograficzne*, Katowice 1939, s. 33-34; J. Mandziuk, *Bonczyk (Boncek, Bontzek) Norbert, w: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku, dz. cyt., s. 42-44.*

²⁶ W 1876 roku ks. Franciszek Przynicznyński oraz ks. Bernard Purkop założyli w Piekarach Kółko Polskie. W 1884 roku ks. Robert Engel wystąpił z inicjatywą utworzenia towarzystwa zajmującego się pomocą naukową dla polskiej młodzieży, niestety niechęć wielu księży uniemożliwiła realizację tego projektu. Ks. Franciszek Kirchniawy zakładał polskie towarzystwa w parafii w Staniszczach Wielkich, czynnie angażując się w pracę społeczno-kulturalną. Ks. Rudolf Lubecki zakładał liczne polskie związki w parafii Najświętszej Maryi Panny w Katowicach, m.in. Kółko Katolickie w 1869 roku i Katolickie Towarzystwo Pogrzebowe w 1879 roku, a także towarzystwa dla młodzieży męskiej i żeńskiej ok. 1875 roku; F. Szymiczek, *Bytom jako ośrodek kultury polskiej oraz piśmiennictwa ludowego na Górnym Śląsku*, Stalinogród 1956, s. 369; A. Targ, *Wybrane zagadnienia z historii Kościoła i polskich organizacji katolickich i narodowych na Śląsku na przełomie XIX i XX w.*, Kraków – Katowice 1974, s. 40; M. Pater, *Engel Robert Antoni, w: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku, dz. cyt., s. 96-98; tenże, Lubecki Rudolf, w: tamże, s. 245-246; J. Myszor, Kirchniawy Franciszek, w: tamże, s. 171-172.*

tywy ks. Kubotha zawiązało się podobne towarzystwo w Siemianowicach, w tym samym roku ks. Józef Michalski założył alójzjanów w Lipinach²⁷. W przeciągu dwudziestu sześciu lat na Górnym Śląsku działało ok. pięćdziesięciu grup alójzjanów zrzeszających kilka tysięcy młodzieży polskiej. Objęcie stanowiska prezesa przez ks. Józefa Katrynioka w 1889 roku doprowadziło do reorganizacji bytomskiego towarzystwa, podniesienia dyscypliny oraz utworzenia nowoczesnego statutu. Dzięki niemu powiększono również bibliotekę towarzystwa, wprowadzono odczyty z historii Polski oraz deklamacje i recytacje dzieł najważniejszych pisarzy polskich. W 1897 roku kard. G. Kopp wydał zarządzenie zabraniające duchownym dalszej działalności w Towarzystwach św. Alojzego, co było jednoznaczne z ich rozwiązaniem. Jak zaznacza Alojzy Targ: „Decyzja kard. Koppa była nie tylko aktem wyrządzającym szkodę sprawie polskiej na Śląsku, krzywdzącym polskich wiernych diecezji wrocławskiej, ale była również aktem nieprzemyślanym i niekorzystnym z punktu widzenia społecznego i moralno-religijnego wychowania młodzieży śląskiej, tym bardziej że w miejsce zlikwidowanych związków nie stworzono nic równorzędnego i wypełniającego dostatecznie pustkę powstałą po Alójzjanach”²⁸.

Z inicjatywy ks. S. Radziejewskiego oraz ks. F. Przynicznyńskiego i jego brata Stanisława zakładano na Górnym Śląsku organizacje robotnicze oraz związki ludowe. Współpracował z nimi również ks. R. Lubecki z Katowic. Trzydziestego stycznia 1881 roku z inspiracji ks. Radziejewskiego założono w Królewskiej Hucie Związek św. Barbary, który miał na celu m.in. wzajemną pomoc, szerzenie oświaty i czytelnictwa, oddziaływanie ideowo-moralne w duchu chrześcijańskim. Władze pruskie dostrzegły jednak w działalności

²⁷ Kolejne towarzystwa powstawały w 1889 roku w Radzionkowie; w 1890 roku w Kochłowicach, Rudzie oraz Piekarach; w 1891 roku w Chorzowie, Rybniku i Starych Reptach; w 1892 roku w Karbie, Michałkowicach, Królewskiej Hucie, Dębnie, Szombierkach i Kamieniu; w 1893 roku w Bielszowicach, Biskupicach, Dębieńsku, Starym Bieruniu, Świętochłowicach, Zabrze i Zaborzu, 1895 roku w Załężu.

²⁸ Cytat za: A. Targ, *Wybrane zagadnienia z historii Kościoła i polskich organizacji katolickich i narodowych na Śląsku na przełomie XIX i XX w., dz. cyt., s. 52*. Według autora do decyzji o zlikwidowaniu alójzjanów przyczynił się ich masowy charakter, aktywność organizacyjna i oświatowa, organizowanie imprez na szeroką skalę i ich charakter oddziaływujący na nastroje społeczeństwa w duchu polskim oraz zdecydowana przewaga polskich treści kulturalnych i patriotycznych w akcji kulturalno-oświatowej; *tamże*, s. 52-53.

Związku św. Barbary nowe narzędzie agitacji polskiej, w wyniku czego od 1886 roku jego działalność zanikła²⁹.

W 1844 roku ks. J.A. Ficek założył Towarzystwo Wstrzemięźliwości od Wódki i Wszelkich Trunków Palonych, nazwane później Towarzystwem Trzeźwości. Po kilku miesiącach niemal wszyscy mieszkańcy Piekar wstąpili w jego szeregi³⁰. Osoby, które wyrzekły się pijaństwa, zapisywane były w parafialnej księdze wstrzemięźliwości, po czym otrzymywały dokument w formie dyplomu. Skutkiem udanej akcji abstynenckiej był wzrost moralności ludu, spadek przestępczości, podniesienie jakości pracy. Na prośbę kard. Melchiora Diepenbrocka Pius IX erygował dekretem w 1851 roku kanoniczne Bractwo Trzeźwości pod opieką Najświętszej Maryi Panny Gromnicznej³¹.

3. Działalność wydawnicza

Książka i prasa na Śląsku pełniły rolę kulturotwórczą i narodotwórczą. Literatura przyczyniała się do rozwoju życia społecznego, oświatowego i religijnego. Dużą popularnością na Śląsku cieszyły się zwłaszcza broszury o tematyce religijnej. Ich autorami byli przeważnie księża, m.in. ks. Augustyn Wolczyk³²; ks. Karol Wątróbka³³; ks. Karol Nerlich³⁴; ks. Józef Gregor³⁵. Wśród autorów książek katechetycznych można odnaleźć ks. Emanuela Szulczyka³⁶ oraz ks. Franciszka Kirchniawego, twórcę wydanego trzydzieści jeden razy *Katechizmu dla dzieci* (Gliwice 1880). Wśród autorów prac histo-

²⁹ M. Pater, *Ruch polski na Górnym Śląsku w latach 1879-1893*, Wrocław 1969, s. 211-213.

³⁰ Do akcji antyalkoholowej włączyli się również ks. Bernard Purkop z Woźnik, ks. Leopold Markiewka – proboszcz w Bogucicach, ks. Ludwik Markiewka – proboszcz w Mysłowicach, oraz bytomski proboszcz ks. Józef Szafranek.

³¹ J. Wycisło, *Ks. Jan Alojzy Ficek. Zarys działalności religijno-społecznej*, Katowice 1992, s. 33-50; J. Myszor, *Ruch trzeźwości na Górnym Śląsku w latach 1844-1914*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 14 (1981), s. 219-237.

³² *Znak krzyża świętego* (Kluczbork 1871), *Krótką nauka o mszy św.* (Byczyna 1871), *O małżeństwach mieszanych. Słowo przestrogi i napomnienia* (Wrocław 1877).

³³ *Taniec, kilka słów przestrogi* (1881).

³⁴ *Św. Alojzy* (Opole 1876), *Nabożeństwo do NMP Bolesnej* (Opole 1879).

³⁵ *O książeczkach zabobnych i odpustach fałszowanych* (Królewska Huta 1885).

³⁶ *Czytania domowe* (Wrocław 1875), *Przewodnik dla uczących dziatki religii katolickiej* (Gliwice 1878), *Nauki o św. sakramentach pokuty i ołtarza* (Bytom 1881).

rycznych znajdowali się: ks. K. Wątróbka³⁷; ks. Augustyn Weltzel³⁸, ks. A. Wolczyk i ks. Paweł Skwara³⁹.

Ks. Jan Alojzy Ficek był współautorem wydanych w 1849 roku w Piekarach wielu książeczek⁴⁰. W latach czterdziestych XIX wieku na użytek ruchu antyalkoholowego powstała bogata literatura obejmująca kazania, wiersze oraz broszurki propagujące trzeźwość narodu. Autorem licznych wierszy zachęcających do trzeźwości był np. sufragan wrocławski, ks. bp Adrian Włodarski.

W 1885 roku ksiądz Szafranek napisał i wydał kilka prac⁴¹. Także ks. Szymon Perzych, z pochodzenia Morawianin, zamieszkawszy na Górnym Śląsku, wydał w języku polskim interesujące dzieła⁴².

Ks. F. Kirchniawy był autorem bardzo popularnego na Górnym Śląsku katechizmu⁴³. Tłumaczeniem literatury religijnej na język

³⁷ *Pamiętka o dębskim kościele* (1869), *Dobrodziebie* (1879).

³⁸ Ksiądz Weltzel większe prace historyczne pisał w języku niemieckim, w okresie kulturkampfu nie zawahał się jednak opublikować trzech rozpraw w języku polskim. Były to: *Pielgrzymki Ślązaków do Ziemi św. w dawniejszych czasach*, *Pomniki pobożności po ślacheckiej rodzinie hrabi Gaszyna na Górnym Śląsku* oraz *Żywot błogosławionej Eufemii*.

³⁹ Autorzy *Chronik des Pfarr- und Wallfahrtsortes Pschow*, wydanej w 1862 roku w języku polskim pt. *Kronika czyli Historyczna wiadomość o Pszowie, farnem i pątnem miejscu w Rybnickim powiecie w Pruskim Górnem Szlązku, ułożona i napisana przez Księdza Pawła Skwara, Fararza Pszowskiego i Rydułtowskiego, i Księdza Augustyna Wolczyk, Kapelana*.

⁴⁰ *Miesiąc Maryi. Książeczka Jubileuszowa* oraz *Wiadomości krótkie o kościele i obrazie cudownym Najświętszej Panny Marii w Niemieckich Piekarach*; zob. M. Pater, Ficek (Fiecek, Fietzek) Jan Alojzy Nepomucen, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, dz. cyt., s. 99-102.

⁴¹ *Żywot dwóch błogosławionych jezuitów Jana Britto i Andrzeja Boboli*, a także *Memento mori*, *Żywot św. Barbary*, rodzaj instrukcji dla ministrantów oraz *Święta Jadwiga* zawierająca wątki narodowe. *Leksykon języka górniczego albo popularne wyjaśnienie słów sztucznych w górnictwie w celu oceny nowych kwestii prawa górniczego, napisane w interesie chłopstwa i pańskich właścicieli gruntów, ofiarowane przez Józefa Szafranka, posła w Bytomiu, Toszku i Gliwicach na Górnym Śląsku, z portretem autora*; J. Wycisło, *Józef Szafranek. Ksiądz, pedagog, działacz narodowy, krzewiciel kultury i oświaty (1807-1874)*, dz. cyt., s. 8.

⁴² *Pełny katolicki kancjonał i książka modlitewna* (1841), *Kancjonał* (1851), *75 Homilij na wszystkie niedziele i święta całego roku*; J. Kudera, *Obrazy Ślązaków wspomnienia godnych*, Mikołów 1920, s. 28.

⁴³ *Katechizm rzymsko-katolicki dla dzieci gotujących się do spowiedzi i komunii św.* (Gliwice 1883) był napisany prostym językiem, a także posiadał przystępną dla ludu cenę. Katechizm ten doczekał się do I wojny światowej aż siedemnastu wydań; J. Myszor, *Kirchniawy Franciszek*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, dz. cyt., s. 171-172.

polski zajmował się m.in. ks. Jan Laxy⁴⁴. Do bardziej płodnych pisarzy śląskich należał ks. Antoni Stabik. Był autorem i tłumaczem literatury religijnej, spod jego ręki wyszły liczne dzieła i utwory⁴⁵. W 1847 roku przetłumaczył trzykrotnie wznawianą *Filoteę, czyli drogę życia pobożnego św. Franciszka Salezjusza*. W 1848 roku w Raciborzu wyszedł tomik wierszy księdza Stabika pt. *Żarty niezarty, czyli wierszoklectwa wesołych i poważnych marzeń*. Na znajdujące się tam utwory w zdecydowanej większości składają się wiersze okolicznościowe, pisane głównie z okazji prymicji oraz jubileuszów znanych księży i osób świeckich. Mimo pewnej dawki dydaktyzmu są utrzymane w wesołym tonie i wzywają do radości życia⁴⁶. W latach 1864-1865 michałkowicki proboszcz odbył podróże do Włoch⁴⁷. W 1870 roku ksiądz Stabik udał się do bawarskiego Oberammergau słynącego z misterii pasyjnych. Owoc wyprawy stanowiła książka *Żywe wyobrażenie Męki Pańskiej w Oberammergau* zawierająca relację z podróży⁴⁸.

Ksiądz Lubecki był autorem popularnych na Górnym Śląsku pieśni⁴⁹. Spod jego ręki wyszły także inne wartościowe utwo-

⁴⁴ Wśród jego przekładów można odnaleźć m.in. następujące: *Historia o zjawieniu się Najśw. Panny Marii na górze Saletto, Katolicka książka misyjna, czyli przewodnik do życia chrześcijańskiego, Żywoć Pana Jezusa, napisany przez św. Bonawenturę, Święta droga krzyżowa, Żywoć Marii Mere i Dominiki Lazarri, Nabożeństwo na Wielki Tydzień i na Wielkanoc; J. Kudera, Obrazy Ślązaków wspomnienia godnych, dz. cyt., s. 59; E. Gondek, Polska książka literacka na Śląsku pod panowaniem pruskim 1795-1863, Katowice 1995, s. 146.*

⁴⁵ *Katechizm biblijny* (1847), czytanka *Ziemia Święta* (1847), *Książeczka jubileuszowa czyli nauki i modlitwy na jubileusz Roku Pańskiego 1865, Książeczka na jubileusz papieża* (1875), *Pieśń do św. Barbary, patronki górników*.

⁴⁶ J. Pośpiech, Antoni Stabik (1807-1887), w: *Pisarze śląscy w XIX i XX wieku*, pod red. Z. Hierowskiego, Wrocław – Warszawa – Kraków 1963, s. 149-155. Przykładem takiego wiersza okolicznościowego jest utwór pt. *Na prymicje X. Bogumiła Kosmeli*.

⁴⁷ Opisał je następnie w liczącym ponad 300 stron dziele *Wspomnienia z podróży do Włoch Górnych i Dolnych*, wydanym w 1867 roku. Przeważająca część pracy ma charakter przewodnika opisującego poszczególne miasta wraz z ich kościołami, zabytkami i dziełami sztuki (*Wspomnienia z podróży do Włoch Górnych i Dolnych skreślił Ks. Antoni Stabik, Proboszcz Michałkowski*, Wrocław 1867).

⁴⁸ J. Lyszczyna, *Ksiądz Antoniego Stabika podróże i książki*, Katowice 1998, s. 11, 13-15, 32-41; J. Wycisło, *Stabik Antoni*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, dz. cyt., s. 394-395; *Żywe wyobrażenie Męki Pańskiej w Oberammergau z własnego widzenia opisał Ks. Antoni Stabik, Proboszcz Michałkowski, Piekary 1870*.

⁴⁹ *Pieśni zabawne dla kółek wesołych polskich Górnślązaków* po raz pierwszy zostały wydane w 1878 roku w Katowicach, a następnie były wznawiane do 1884 roku aż osiem razy.

ry⁵⁰. Jednym z najbardziej zasłużonych pisarzy śląskich drugiej połowy XIX wieku był ks. N. Bonczyk. Jest on uznawany za najwybitniejszego epika Górnego Śląska, niestety – jak podkreśla Grażyna Kałużna-Lis – po części został zapomniany przez młode pokolenie⁵¹. Ksiądz Bonczyk już podczas studiów we Wrocławiu tłumaczył z niemieckiego na polski wiersze Schillera, Anastasiusa Grüna, Klopstocka, Goethego oraz Mathissona. Swoje pierwsze utwory pisał po niemiecku, łacinie i po polsku. Z czasem zasłynął jako poeta okolicznościowy⁵².

W 1872 roku ksiądz Bonczyk przełożył z niemieckiego opowiadanie Konrada Bolandena *Stary Bóg żyje*, za co został skazany na dwa miesiące aresztu. Mawiał później, że w czasie więzienia odprawiał rekolekcje⁵³.

⁵⁰ *Stary Mikołaj* (1886), *Książeczka o bierzmowaniu, czyli wskazówki i modlitwy do godnego przyjęcia św. sakramentu bierzmowania* (Mikołów 1887), broszura *Żywoć Bogarodzicy Najświętszej Panny Maryi i jej oblubieńca św. Józefa z opisem najgłówniejszych miejsc i czcicieli N. M. Panny* (Mikołów 1888), *Od piorunów i gwałtownej niepogody zachowaj nas, Panie, nauka i modlitwy podczas nawatnicy* (Mikołów 1888) – książeczka ta zawiera krótką naukę o burzach oraz naturalnych i religijnych sposobach ochrony przed ich konsekwencjami, *Baczność! Socjaliści się zbliżają! Słowo napomnienia i przestrogi dla ludu katolickiego* (Strzelec Opolskie 1891) oraz *Krótkie wspomnienie o życiu i czynach śp. K. Miarki* (Mikołów [b.r.]); zob. J. Kudera, *Ks. Rudolf Lubecki. Jego życie i praca dla ludu górnośląskiego*, Opole 1917, s. 38-41; M. Pater, *Lubecki Rudolf*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku, dz. cyt.*, s. 245-246.

⁵¹ Zob. G. Kałużna-Lis, *Ks. Norbert Bonczyk. Działalność literacka i religijno-społeczna na Górnym Śląsku w II połowie XIX wieku*, Bytom 2004, s. 18.

⁵² W 1861 roku przesłał wierszowane życzenia swojemu ojcu z okazji imienin. W dziesięć lat później w wierszu pt. *Kazanie stołowe na uroczystość złotego wesela pana oberstajgra Jana Maja i Jadwigi Fietzek z Miechowic* uczcił jubileusz małżonków, natomiast w 1872 roku w związku z obchodami pięćdziesięciolecia pracy nauczycielskiej rektora Pawła Bienka spisał w *Pamiętniku szkolacza miechowskiego* wspomnienia z ławy szkolnej. Wszystkie trzy utwory stały się podwaliną późniejszego *Starego kościoła miechowskiego*; W. Ogrodziński, *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*, Katowice 1965, s. 185-192.

⁵³ Owocem tych rekolekcji był *Wykład Godzinek o Niepokalanym Poczęciu N. P. Maryi, czyli Nowy Miesiąc Maj w trzydzieści i dwóch rozmyśleniach* (Wrocław 1873). Jak zaznacza ksiądz Szramek, jest to jedyny zbiór nauk pochodzących *stricte* od księdza Bonczyka oraz ukazujących jego styl kaznodziejstwa. Ponadto z dziełek religijnych jego autorstwa wydano m.in.: *Nabożeństwo do Najśw. Serca Jezusa i do najdroższej Krwi Jego* (tłum. z niem.), *Nabożeństwa do Najśw. Panny Maryi Nieustającej Pomocy, Książeczka św. Jadwigi mieszcząca w sobie krótki życiorys św. Patronki naszej oraz litanie, godzinki i modlitwy, Nauka o św. Bierzmowaniu* (tłum. z niem.), *Nowy brewiarzyk teryjarski* (Bytom 1892), *Św. Józef, wzór cnót rodziców chrześcijańskich, Książeczka jubileuszowa czyli nauka o odpustach, szczególnie o odpuszczeniu jubileuszowym w roku 1879* (Wrocław 1879); zob. E. Szramek, *Ks. Norbert Bonczyk. Studium biograficzne, dz. cyt.*, s. 37-40; tenże, *Ks. Norbert Bonczyk. Życiorys, dz. cyt.*, s. 20-21; G. Kałużna-Lis, *Ks. Norbert Bonczyk. Działalność literacka i religijno-społeczna na Górnym Śląsku w II połowie XIX wieku, dz. cyt.*, s. 18.

Największą sławę przyniosły jednak księdzu Bonczykowi jego dwie epepeje: *Stary kościół miechowski*⁵⁴ oraz *Góra Chełmska*⁵⁵. Wydarzenia *Góry Chełmskiej* dotyczą całego Śląska, a ich celem jest pokrzepienie serc górnośląskiej ludności polskiej. Warto zwrócić uwagę na umieszczonych przez autora w tekście znanych kapłanów i świeckich działaczy propolskich na Górnym Śląsku, których nazwał filarami ojczyzny. Twórczość epicka księdza Bonczyka umożliwiła prostemu ludowi śląskiemu zapoznanie się z polską kulturą narodową oraz czyniła ją bardziej swojską i zrozumiałą⁵⁶.

Ks. Konstanty Damrot należy obok księdza Bonczyka do najbardziej znanych i zasłużonych pisarzy śląskich XIX wieku. Repertuar jego twórczości jest bardzo bogaty, obejmuje zarówno dzieła naukowe, jak i publicystyczne, prace religijne, do użytku szkolnego, do celów popularyzacyjnych, a także wiersze. Inspiracją poetyc-

⁵⁴ *Stary kościół miechowski, obrazek obyczajów wiejskich w narzeczu górnośląskim* został wydany po raz pierwszy w Bytomiu w 1879 roku. Swoją budową i stylem utworów nawiązuje do *Pana Tadeusza*. Głównym bohaterem poematu jest stary kościół w Miechowicach oraz lud wiejski. Autor opisał rzeczywistość historię związaną z wyburzeniem starego i wybudowaniem nowego kościoła w Miechowicach. Utwór ma charakter gawędy, a swoją treścią przedstawia małą śląską osadę na początku przemian industrializacyjnych; W. Ogrodziński, *Dzieje piśmiennictwa śląskiego, dz. cyt.*, s. 185-192; G. Kałużna-Lis, *Ks. Norbert Bonczyk. Działalność literacka i religijno-społeczna na Górnym Śląsku w II połowie XIX wieku, dz. cyt.*, s. 22-25; J. Kudera, *Ks. Norbert Bonczyk jako poeta*, Opole 1918, s. 6-7; E. Szramek, *Ks. Norbert Bonczyk. Homer górnośląski i poeta walki kulturowej. Studium historyczno-literackie, w 50 lat po pierwszym wydaniu „Starego kościoła miechowskiego”*, Katowice [b.r.], s. 9-19.

⁵⁵ Druga epepeja *Góra Chełmska. Góra św. Anny – wspomnienia z roku 1875* (Wrocław 1886) powstała w momencie, gdy kulturkampf dobiegał końca, gdy pojawiła się obawa, że wraz z jego zakończeniem osłabnie także obrona polszczyzny oraz polskości ze strony duchowieństwa śląskiego. Ks. Bonczyk w następujący sposób opisał powstanie *Góry Chełmskiej*: „Ponieważ *Stary kościół miechowski* opiewa tylko lokalne zdarzenia, postanowiłem, nabrawszy odwagi i zaufania do własnych sił, napisać coś w tym rodzaju, by wszyscy mogli czytać. Góra św. Anny, cel dorocznym mił pielgrzymek, już dawno zajmował moje myśli. (...) Łońskiego roku (1885) byłem od 15 czerwca do 15 lipca w Trenczynie, tam napisałem pierwszą połowę książeczki, w lutym tego roku (1886) napisałem drugą połowę. (...) Uroczyste obchody na Górze św. Anny i rozwiązanie konwentu było głównym przedmiotem; dalsze dodatki miały być tylko niejako masłem na chleb”, cyt. za: E. Szramek, *Ks. Norbert Bonczyk. Studium biograficzne, dz. cyt.*, s. 47-48.

⁵⁶ Przypuszcza się, że przed śmiercią ksiądz Bonczyk pracował nad trzecim poematem o polskim charakterze. Rękopis tego utworu został najprawdopodobniej spalony tuż przed śmiercią na życzenie autora; W. Ogrodziński, *Dzieje piśmiennictwa śląskiego, dz. cyt.*, s. 185-192; G. Kałużna-Lis, *Ks. Norbert Bonczyk. Działalność literacka i religijno-społeczna na Górnym Śląsku w II połowie XIX wieku, dz. cyt.*, s. 26-29; E. Szramek, *Ks. Norbert Bonczyk. Homer górnośląski i poeta walki kulturowej, dz. cyt.*, s. 19-38.

ką Damrota były pieśni ludowe oraz lektura dzieł polskich poetów. Duży wpływ na jego twórczość miały dzieła m.in. Zaleskiego, Pola, Ujejskiego, Lenartowicza, Siemieńskiego, Syrokomli, a pod koniec życia również Asnyka. Jako poeta wykazywał cechę wspólną wszystkim górnośląskim lirykom: słabo rozwiniętą wyobraźnię oraz silne poczucie rzeczywistości. Wynika to prawdopodobnie z trudnych warunków życia, z jakimi musiała się zmagać ludność polska mieszkająca na Górnym Śląsku, wymuszających twarde stąpanie po ziemi. Cecha ta stała się jednocześnie jego atutem i przyczyną popularności wśród ludu⁵⁷.

Jego pierwszy tom poezji pt. *Wianek z Górnego Śląska* powstał podczas studiów w latach 1862-1867, ukazał się zaś w 1867 roku w Chełmnie. Ksiądz Damrot ukrył się wówczas pod pseudonimem „Czesław Lubiński”⁵⁸. *Wianek z Górnego Śląska* składa się z sześćdziesięciu pięciu utworów zebranych w trzy działy⁵⁹. Ksiądz Damrot wydał w 1870 roku u Miarki swoją pierwszą pracę religijną pt. *Żywoć Przebłogostawionej Dziewicy Bogarodzicy Panny Marii*⁶⁰. W 1893 roku ksiądz Damrot opublikował w Bytomiu drugi zbiór

⁵⁷ A. Kowalska, *O języku poezji ks. Konstantego Damrota*, w: *Z badań nad dziejami języka polskiego na Górnym Śląsku*, pod red. tejże, Katowice 2002, s. 253-261; W. Ogrodziński, *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*, dz. cyt., s. 178-185.

⁵⁸ Pseudonim ten powstał w wyniku połączenia imienia świętego krajana z nazwiskiem utworzonym od rodzinnej miejscowości. J. Kajtoch motywuje tę decyzję księdza Damrota obawą przed złośliwościami kolegów księży oraz brakiem przychylności władz kościelnych w stosunku do tego przedsięwzięcia; zob. J. Kajtoch, *Konstanty Damrot. Życie i twórczość literacka*, dz. cyt., s. 37-38; J. Kudera, *Ksiądz Konstanty Damrot (Czesław Lubiński). Śląski wieszcz. Na 25-letnią rocznicę śmierci*, Bytom 1920, s. 13.

⁵⁹ Pierwsza część *Z podróży* liczy szesnaście utworów opisujących wydarzenia i zabytki historyczne. Są one owocem licznych podróży, zwłaszcza po ziemi kieleckiej. Ich cechą charakterystyczną jest silny rys patriotyczny. Część druga, nieposiadająca tytułu, składa się z trzydziestu dwóch wierszy sławiących uczucia osobiste wypływające przeważnie z obserwacji przyrody. W tym dziale znajduje się również kilka erotyków, pięć utworów o wyraźnie śląskim charakterze oraz wierszowane opowiadanie o powstaniu listopadowym pt. *Jaś i Staś*. Część trzecia, także bez tytułu, zawiera szesnaście utworów o treści religijnej. Znajdują się tu wiersze imitujące pieśni odpustowe oraz pieśni nabożne o charakterze maryjnym, a także hymny. Podsumowując pierwszy tomik liryki księdza Damrota, można zauważyć, że poezja uczuciowa przeważa w nim nad refleksyjną. Więcej o poezji księdza Damrota w *Wianku z Górnego Śląska*, zob.: J. Kajtoch, *Konstanty Damrot. Życie i twórczość literacka*, dz. cyt., s. 45-65; W. Ogrodziński, *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*, dz. cyt., s. 178-185.

⁶⁰ F.A. Marek, *Konstanty Damrot (1841-1895)*, w: *Pisarze śląscy w XIX i XX wieku*, dz. cyt., s. 210-237.

poezji, pt. *Z niwy śląskiej*⁶¹. Trzeci tom poezji pt. *Wiersze ostatnie* ukazał się już pośmiertnie w Bytomiu w 1896 roku⁶². Ksiądz Gregor doprowadził do końca jego pracę w języku niemieckim *Die älteren Ortsnamen Schlesiens, ihre Entstehung und Bedeutung* (1896), zawierającą zestawienie śląskich nazw miejscowości opartych m.in. na tradycji ludowej i poświadczających ich polskie korzenie. Oprócz tego ksiądz Gregor był autorem broszurki pt. *O książeczkach zabobonnych i odpustach fałszowanych* (Królewska Huta 1885) oraz pierwszej polskiej mapy Górnego Śląska z ukazanymi stosunkami językowymi, wydanej w 1904 roku u Karola Miarki młodszego w Mikołowie⁶³.

Katolicy księży na Śląsku oprócz twórczości literackiej i religijnej publikowali swoje osiągnięcia z innych dziedzin naukowych, np. ks. Tomasz Kulka wydał kilka rozpraw biologicznych pod pseudonimem „Globula”, a także opublikował w 1891 roku w Bytomiu broszurę pod pseudonimem „Kłamczozbij”⁶⁴.

W kwestii obrony języka polskiego w literaturze zaznaczył się ks. K. Myśliwiec, który w 1894 roku dzięki wydawnictwu „Gazety Opolskiej” wydał jako „Górnoślązak” swoją pierwszą książkę pt. *O bogactwie i piękności polskiego języka Ślązaków*. Analizuje w niej gwarę śląską i ukazuje jej cechy wspólne z polszczyzną. W 1897 roku opublikowano drugą pracę ks. Myśliwca, pt. *Jak Prusacy Śląsk cywi-*

⁶¹ Dzieli się on na pięć części (*Z życia i świata, Z podróży, Baltica, Opowiadania* oraz *Wiersze treści religijnej*) zebranych w dwa tomy. Zbiorek zawiera pięćdziesiąt osiem wierszy zaczerpniętych i przerobionych z *Wianka z Górnego Śląska* oraz osiemdziesiąt jeden nowych utworów. W odróżnieniu od pierwszego tomiku poematy *Z niwy śląskiej* łączą w sobie uczuciowość z refleksją i mają charakter patriotyczny i religijny, są to m.in. wiersze: *Ojczyzna mowa i wiara, Dla nas wszystkich, Do wychodźców, Przemoc i prawo*.

⁶² Pośmiertnego wydania doczekały się także *Pobożne rozmyślenia na każdy dzień roku*, noszące pierwotnie tytuł *Iskry Ignacjańskie*, celem ich było przeciwdziałanie następstwom kulturkampfu. Więcej o utworach księdza Damrota z tego okresu, zob.: J. Kajtoch, *Konstanty Damrot. Życie i twórczość literacka*, dz. cyt., s. 80-95; W. Ogrodziński, *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*, dz. cyt., s. 178-185; F.A. Marek, *Konstanty Damrot (1841-1895)*, art. cyt., s. 210-237.

⁶³ M. Pater, *Gregor Józef*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, dz. cyt., s. 119-121; E. Szramek, *Ks. Józef Gregor. Proboszcz tworkowski, Mikołów 1929*.

⁶⁴ Broszura nosiła tytuł *Wilk socjaldemokratycki albo panowanie podług urojeń socjaldemokratycznych byłoby śmieszne, bezwstydyne, bezbożne, nie byłoby zbawieniem dla ludu, ale zniszczeniem wszelkiego dobrobytu ludzkości*; M. Pater, *Kulka Tomasz Józef*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, dz. cyt., s. 222-223.

lizowali. Autor starał się w niej przedstawić losy mieszkańców Śląska na tle jego burzliwych dziejów⁶⁵.

Prace ks. Przywary pozostały w znacznej części w rękopisach, warte są jednak wspomnienia i przybliżenia chociaż ich tytułów⁶⁶. Kolejnym księdzem, który tworzył w tym okresie, był ks. Aleksander Skowroński. Swoje utwory drukował przeważnie w czasopismach lub w formie ulotek i tylko niewielką ich część wydał w 1933 roku w Mikołowie pt. *Wybór poezyj*. Na uwagę zasługuje wiersz *Jam zmartwychwstanie* (1886) poruszający problem rugów pruskich, *Skowronek na niwie śląskiej*, w którym autor wyraził protest przeciw usuwaniu języka polskiego z nauczania religii w szkole, oraz *Młody Ślązak* i *Ha! Już świta* (1892) podtrzymujące nadzieję na odrodzenie narodowe na Górnym Śląsku⁶⁷.

Końcowe lata XIX wieku charakteryzowały się coraz większym radykalizmem narodowym. W tym okresie tworzył ks. Euzebiusz Stateczny, który jest autorem serii *Urywków ze Śląska* oraz *Obrazków śląskich*, które odegrały znaczącą rolę w procesie budzenia świadomości narodowej na Śląsku⁶⁸.

4. Publicystyka

Publicystyczna działalność katolickiego duchowieństwa śląskiego prowadzona na łamach polskich czasopism wpłynęła na wzbogacenie i umocnienie kultury polskiej wśród ludu, a także przyczyniła się do rozwoju działalności literackiej miejscowej ludności. Do pol-

⁶⁵ M. Kalczyńska, *Wydawnictwo prasowe „Gazety Opolskiej” w roli edytora i popularyzatora książki polskiej w Opolu (1890-1923)*, Opole 1994, s. 108-111.

⁶⁶ *Narzecza śląskie, Miejsowości w powiecie niemodlińskim, Bajki, Przystowia, porównania i zagadki, Pieśni ludowe, Przywiarki, czyli zabobony ludu górnośląskiego, Słownik wyrazów śląskich, Gramatyka gwar górnośląskich, Historia parafii pszowskiej*; zob. J. Pośpiech, *Przywara Michał*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, dz. cyt., s. 335-336; W. Ogrodziński, *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*, dz. cyt., s. 211.

⁶⁷ Ponadto książdz Skowroński pisał wiersze religijne oraz bajki polityczne, jak np. *Kura i kaczęta, czyli Centrum i Górnoślązacy* (1903); M. Czapliński, *Skowroński Aleksander*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, dz. cyt., s. 379-383; S. Stefan, *Aleksander Skowroński (1863-1934)*, w: *Pisarze śląscy w XIX i XX wieku*, dz. cyt., s. 371-385; W. Ogrodziński, *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*, dz. cyt., s. 207-209.

⁶⁸ L. Smółka, *Stateczny Euzebiusz Franciszek*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, dz. cyt., s. 395-397.

skich gazet zaczęły napływać korespondencje, opowiadania, wiersze oraz utwory dramatyczne lokalnych twórców⁶⁹.

Jedną z prężnie działających redakcji był zespół czasopisma „Katolik”. Ksiądz Lubecki publikował w nim liczne artykuły i korespondencje. Po odejściu Miarki z redakcji współpracował z jego synem oraz nowym redaktorem, księdzem Radziejewskim. Ksiądz Lubecki współpracował również z B. Koraszewskim w pierwszych latach ukazywania się „Gazety Opolskiej”⁷⁰.

Autorem licznych artykułów w „Gazecie Opolskiej” był ks. K. Myśliwiec. Zamieszczał w niej swoje rozprawy śląskoznawcze dotyczące problematyki historyczno-oświatowej. W 1897 roku opublikowano w niej artykuł księdza Myśliwca pt. *Początki odrodzenia na Śląsku. Na stulecie urodzin Józefa Lompy. Życiorys i zasługi dla kultury śląskiej*, będący pierwszą biografią tego wybitnego polskiego działacza na Śląsku. W latach 1894-1897 na łamach „Gazety Opolskiej” ukazało się sześć jego rozprawek historycznych o charakterze popularnonaukowym⁷¹.

Ks. T. Kulka w ramach obrony „Katolika” zaangażował się w walkę z dwujęzycznym czasopismem „Ślązak-Schlesier”⁷² o charakterze prorządowym, germanizatorskim oraz antycentrowym. Jako polemista odznaczał się wyjątkowym darem uderzania przeciwnika w najsłabszy punkt. Był korespondentem „Katolika”, lecz swoją dzia-

⁶⁹ T. Stożek, *Na ziemiach Śląska Pruskiego*, w: *Pisarze śląscy w XIX i XX wieku*, dz. cyt., s. 56-57.

⁷⁰ Na jej szpaltach drukowano jego kazania, a w anonsach księgarskich zachęcano do kupna nowych publikacji. W miarę możliwości ksiądz Lubecki starał się wspierać Koraszewskiego także finansowo; M. Pater, *Lubecki Rudolf*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, dz. cyt., s. 245-246; M. Kalczyńska, *Wydawnictwo prasowe „Gazety Opolskiej” w roli edytora i popularyzatora książki polskiej w Opolu (1890-1923)*, dz. cyt., s. 78.

⁷¹ Były to: *Co to jest agitacja Wielkopolska* (1890, nr 12), w której ukazywał, że lud górnośląski jest polski, a do jego obowiązków należy umacnianie własnej świadomości narodowej oraz obrona własnej godności, *Mikołaj przedostatni książę opolski* (1891, nr 28), *Początki odrodzenia Śląska* (1892, nr 17), *Ojczyzna* (1896, nr 12), *Kiermasze na Śląsku* (1896, nr 95), *Ile jest Słowian* (1897, nr 22). W 1897 roku ksiądz Myśliwiec opublikował w „Gazecie Opolskiej” także rozprawę polityczną pt. *Jak Prusacy Śląsk cywilizowali*, w której ukazywał losy mieszkańców Śląska na tle burzliwych dziejów. Czteroletnia współpraca księdza Myśliwca z „Gazetą Opolską” została przerwana jego przedwczesną śmiercią; M. Kalczyńska, *Wydawnictwo prasowe „Gazety Opolskiej” w roli edytora i popularyzatora książki polskiej w Opolu (1890-1923)*, dz. cyt., s. 67, 76, 108, 111; W. Ogrodziński, *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*, dz. cyt., s. 210.

⁷² Czasopismo to wychodziło w latach 1872-1879 w Pszczynie.

łałość publicystyczną rozwijał również na szpaltach „Gazety Opolskiej”. Publikował zazwyczaj anonimowo⁷³.

O. Stateczny od 1888 roku był korespondentem bytomskiego „Katolika” oraz poznańskiego „Przyjaciela Ludu”. Przebywając w Rzymie, przysyłał materiały do krakowskiego „Czasu”, bytomskiego „Kuriera Śląskiego”, „Nowin Raciborskich” i lwowskiego „Przeglądu”. Najbliższa jego sercu była jednak „Gazeta Opolska”, na łamach której w latach 1896-1898 wydrukował serię artykułów pt. *Urywki o Śląsku*. Ponadto zamieszczał w niej teksty dotyczące tematyki religijnej i hagiograficznej, a także kazania oraz rozważania filozoficzne⁷⁴.

Kolejnym kapłanem zaangażowanym w działalność publicystyczną był ks. K. Damrot. Jako korespondent „Katolika” propagował na jego łamach idee pracy kulturalnej oraz oświaty gospodarczej wśród ludu. Przebywając w Prószkowie, pod kryptonimem „D” bądź „K” nadsyłał liczne artykuły do „Katolika”, „Nowin Raciborskich” i „Gazety Opolskiej”. W swojej publicystyce rysował bardzo radykalny program narodowy dla Śląska⁷⁵. Swoje prace zamieszczał również w kalendarzach wydawanych przez „Gazetę Opolską”.

Działalnością publicystyczną zajmował się także ksiądz Stabik. W popularnych na Górnym Śląsku czasopismach: „Tygodniku Katolickim”, „Zwiastunie Górnośląskim” oraz „Katoliku”, zamieszczał artykuły dotyczące problemów religijnych, społecznych i oświatowych, piętnujące nałóg alkoholowy. Poruszał także kwestię ludności alochtonicznej przyjeżdżającej na Śląsk w celu poszukiwania pracy, a mającej trudność w adaptacji do nowych warunków życia. Współpracował z piekarskim „Tygodnikiem Katolickim”, „Zwiastunem Górnośląskim”, a na łamach „Schlesisches Kirchenblatt” zaznaczał potrzebę reformy szkolnictwa, konieczność tworzenia polskich szkół i elementarzy. Ponadto ksiądz Stabik na łamach śląskiej prasy dzielił się z czytelnikami swoimi wrażeniami z podróży, wydarzeniami z życia parafii, układał wierszowane zagadki i przedstawiał życio-

⁷³ M. Pater, *Kulka Tomasz Józef*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, dz. cyt., s. 222-223; W. Ogrodziński, *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*, dz. cyt., s. 205.

⁷⁴ L. Smółka, *Stateczny Euzebiusz Franciszek*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, dz. cyt., s. 395-397.

⁷⁵ A.W. Jarosz, *Damrot (Damroth) Konstanty Augustyn*, w: *tamże*, s. 77-80.

rysy śląskich duchownych. Podobnie jak ksiądz Damrot publikował swoje teksty również w kalendarzach „Gazety Opolskiej”⁷⁶.

Natomiast ksiądz Szafranek za pomocą lokalnej prasy utrzymywał kontakt z wyborcami. Współpracował przede wszystkim z „Dziennikiem Górnośląskim”, na rzecz którego odstąpił dworek książęcego folwarku w Piłkowie. W latach 1843-1844 w serii artykułów zamieszczonych na łamach „Schlesisches Kirchenblatt” nawoływał wszystkich ludzi dobrej woli do rozpowszechniania polskich elementarzy i książek oraz zakładania towarzystw oświatowych. W numerach 40-42 „Dziennika Górnośląskiego” z roku 1848 bytomski proboszcz opublikował obszerny wykład o parlamentarystyce. Jego celem było zacieśnienie więzi z wyborcami oraz wyjaśnienie w przystępny sposób działalności parlamentu. W 1868 roku ukazał się w „Zwiastunie Górnośląskim” tekst księdza Szafranka zawierający przypomnienie działalności parlamentarnej autora⁷⁷.

Z kolei ksiądz Gregor w latach 1887-1902 publikował pod pseudonimem „Piaś” liczne artykuły w bytomskim miesięczniku „Światło”. Przeważającą część swoich tekstów pisał w języku niemieckim. Dzięki temu korzystnie wpływał na środowiska niemieckie, działając na rzecz Polaków. W listopadzie 1883 roku na łamach „Schlesische Volkszeitung” anonimowo zamieścił artykuł pt. *Einige Urteile über den Wert und die Eigentümlichkeiten der oberschlesischen Volksschule*, w którym polemizował z koncepcją języka *wasserpölnisch*, a także dowodził praw górnośląskich Polaków do własnego języka w życiu publicznym i w szkole. Część swoich tekstów publikował w „Oberschlesische Heimat” oraz w „Głosach znad Odry”, gdzie broił polskiej gwary na Śląsku⁷⁸.

Radca szkolny rejencji opolskiej, ks. Bernard Bogedain, w artykule z 1853 roku zamieszczonym w „Schlesisches Kirchenblatt” wyra-

⁷⁶ J. Wycisło, *Stabik Antoni*, w: *tamże*, s. 394-395, J. Kudera, *Obrazy Ślązaków wspomnienia godnych*, dz. cyt., s. 38; J. Lyszczyna, *Ksiądz Antoniego Stabika podróże i książki*, dz. cyt., s. 11.

⁷⁷ Ponadto bytomski proboszcz w 1845 roku zamieścił w „Beuthner Kreisblatt” artykuł poświęcony pszczelarstwu i sadownictwu; M. Pater, *Szafranek Józef*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, dz. cyt., s. 407-411; J. Wycisło, *Józef Szafranek. Ksiądz, pedagog, działacz narodowy, krzewiciel kultury i oświaty (1807-1874)*, dz. cyt., s. 8, 11; J. Kudera, *Obrazy Ślązaków wspomnienia godnych*, dz. cyt., s. 33.

⁷⁸ E. Szramek, *Ks. Józef Gregor. Proboszcz tworkowski*, dz. cyt., s. 6; M. Pater, *Gregor Józef*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, dz. cyt., s. 119-121.

zał swój pogląd, według którego kultura śpiewana polskiej wsi była równa niemieckiej. Natomiast piekarski proboszcz ksiądz Ficek korespondował z krakowskim „Tygodnikiem Kościelnym”, przekazując mu informacje i artykuły dotyczące spraw polskich na Śląsku. Z kolei ksiądz Perzych, z pochodzenia Morawianin, zamieścił na łamach „Tygodnika Katolickiego” prostą, a jednocześnie pięknie napisaną rozprawkę o pogrzebaniu katolickich kapłanów⁷⁹.

Ks. bp Adrian Włodarski troszczył się o rozwój „Zwiastuna Górnośląskiego”. Na jego łamach anonimowo opublikował swój wiersz pt. *List do Bractwa Trzeźwości na Górnym Śląsku*. Jego celem było ożywienie ruchu abstynenckiego. Ksiądz Engel umieszczał liczne artykuły w „Nowinach Raciborskich” i „Gazecie Opolskiej”. W 1892 roku przyłączył się do akcji petycyjnej prowadzonej przez „Katolika” na rzecz języka polskiego. Ksiądz Kirchniawy, przebywając w Wieszowie u ks. W. Widery, zamieszczał drobne wiadomości z życia parafii na łamach „Katolika”. Natomiast ksiądz Brandys aktywnie współpracował z „Katolikiem”, „Gazetą Opolską” oraz „Nowinami Raciborskimi”. Wśród duchownych piszących polskie artykuły można odnaleźć również ks. A. Świętka i ks. K. Wątróbkę, a także ojca Schneidera, który w swoich artykułach opisywał przebieg uroczystości na Górze św. Anny oraz życie w Ziemi Świętej⁸⁰.

Ksiądz Laxy w roku 1844 zamieścił na łamach „Schlesisches Kirchenblatt” artykuł broniący poprawnej polszczyzny. Owoce swoich naukowych badań publikował również w polskich gazetach. Na uwagę zasługują wydrukowana w 1849 roku w „Tygodniku Katolickim” rozprawa *Marzanna* oraz artykuł *Uczta wielkanocna*, w którym autor boleje nad zanikaniem dawnych obrzędów i obyczajów⁸¹.

⁷⁹ J. Mandziuk, *Bogedain Józef Bernard*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, dz. cyt., s. 38-40; M. Pater, *Ficek (Fiecek, Fietzek) Jan Alojzy Nepomucen*, w: *tamże*, s. 99-102; J. Kudera, *Obrazy Ślązaków wspomnienia godnych*, dz. cyt., s. 28.

⁸⁰ M. Pater, *Włodarski Adrian*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, dz. cyt., s. 465-466; tenże, *Engel Robert Antoni*, w: *tamże*, s. 96-98; J. Myszor, *Kirchniawy Franciszek*, w: *tamże*, s. 171-172; M. Czapliński, *Brandys Paweł*, w: *tamże*, s. 47-49; W. Ogrodziński, *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*, dz. cyt., s. 203.

⁸¹ J. Kudera, *Obrazy Ślązaków wspomnienia godnych*, dz. cyt., s. 56-60.

Bliskim współpracownikiem „Gazety Opolskiej” i Koraszewskiego był ksiądz Skowroński, który chętnie publikował swoje prace na szpaltach opolskiego czasopisma. Oprócz „Gazety Opolskiej” ksiądz Skowroński również często zamieszczał swoje wiersze w „Nowinach Raciborskich”⁸².

Nie należy zapominać także o księdzu Bonczyku, który aktywnie zaznaczył się na polu działalności publicystycznej, zamieszczając swoje artykuły i wiersze m.in. na łamach „Zwiastuna Górnośląskiego” i „Katolika”. W „Zwiastunie Górnośląskim” możemy odnaleźć jego artykuł dotyczący zburzenia Jeruzolimy, a także wiersze: *Opoka Piotrowa*, *Do Papieża* oraz *Wielki Piątek* wydrukowany na Wielkanoc 1868 roku. W numerze 45 „Zwiastuna Górnośląskiego” ksiądz Bonczyk opublikował anonimowo *Odezwę do Szanownych Panów Nauczycieli przy górnośląskich szkołach*, w której wzywał nauczycieli do dbałości o język polski oraz polecał odpowiednie książki. Z kolei w numerze 14 z roku 1869 w dziale korespondencji podzielił się z czytelnikami relacją z założenia i funkcjonowania bytomskiego kasyna katolickiego. W 1872 roku ksiądz Bonczyk opublikował na łamach „Katolika” tłumaczenie książki Konrada von Bolandena *Der alte Gott*, a następnie wydał je w formie książki pt. *Stary Bóg żyje*, za co został skazany na dwa miesiące aresztu w Gliwicach⁸³.

Katolicycy duchowni na Górnym Śląsku prowadzili ożywioną działalność publicystyczną na łamach prasy lokalnej i zagranicznej. Byli autorami licznych artykułów, relacji, korespondencji oraz utworów poetyckich poruszających ważne kwestie społeczne, kulturowe, oświatowe oraz religijne. Niejednokrotnie bronili praw polskiej ludności na Górnym Śląsku w polemicznych artykułach zamieszczanych w niemieckiej prasie. Podstawowym problemem poruszonym przez duchownych śląskich było szkolnictwo polskie, a właściwie jego brak na Górnym Śląsku, oraz związana z nim kwestia polskich książek i podręczników, a także towarzystw szerzących oświatę.

⁸² M. Czaplński, *Skowroński Aleksander*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, dz. cyt., s. 379-383.

⁸³ E. Szramek, *Ks. Norbert Bonczyk. Studium biograficzne*, dz. cyt., s. 31-34; G. Kałużna-Lis, *Ks. Norbert Bonczyk. Działalność literacka i religijno-społeczna na Górnym Śląsku w II połowie XIX wieku*, dz. cyt., s. 12, 31.

Piętnowano również szkodliwe zachowania społeczne, m.in. plagę pijaństwa.

Rola, jaką odegrał Kościół katolicki w podtrzymywaniu i rozwoju kultury polskiej na Górnym Śląsku, jest fundamentalna. To właśnie Kościół był miejscem integracji zarówno w parafii, jak i w zasięgu narodowym. Swoją działalnością umacniał miłość do języka polskiego i tradycji przodków oraz podtrzymywał duchowe więzi z Polską⁸⁴. Kościół stał się jedynym miejscem, gdzie Polacy na Górnym Śląsku mogli wspólnie publicznie, swobodnie i głośno mówić, śpiewać, modlić się do Boga w swoim ojczystym języku. To właśnie w Kościele otoczeni niemczyzną Polacy czuli się prawdziwie u siebie.

⁸⁴ J. Wycisło, *W kręgu sanktuarium maryjnego w Piekarach Śląskich*, Katowice 1997, s. 33.

STANISŁAW KORFANTY¹

TRADYCJE KULTUROWE BYTOMIA I UDZIAŁ KOŚCIOŁA LOKALNEGO W ICH KSZTAŁTOWANIU

Bytom to miasto, którego historia sięga średniowiecza. Przez kolejne stulecia ulegało ono wpływowi różnych kultur. Wiąże się to z zawiłymi losami miasta, które zostało założone w granicach państwa polskiego, a od XIII wieku wielokrotnie zmieniało swoich właścicieli, trafiając kolejno pod panowanie króla czeskiego, Habsburgów, Prus, Rzeszy niemieckiej. Po II wojnie światowej ponownie zostało włączone do państwa polskiego. Jednak przez kolejnych sześć wieków nie zatarła się polskość znacznej części mieszkańców miasta². Niewątpliwie wynika to z głęboko zakorzenionej tożsamości narodowej Polaków, której wyrazem były działania zmierzające do utrwalenia i zachowania oraz przekazania kolejnym pokoleniom kultury polskiej, a zwłaszcza ojczystej mowy, która stanowi podstawowy czynnik identyfikujący naród. Niewątpliwie nieocenioną rolę w zachowaniu kultury słowa pełni pismo. Bytom jako miasto pogranicza pełnił szczególne zadanie obrony polskiej kultury i tożsamości przed wpływami kultury innych narodów.

¹ Absolwent Bibliotekoznawstwa i Informatyki, student Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² Analiza dokumentów z ostatnich 150 lat panowania Habsburgów dowodzi, że około 80 proc. nazwisk bytomian w tamtym okresie stanowiły nazwiska polskie. Natomiast przeprowadzone w późniejszych okresach spisy ludności wykazują, że nie przekraczająca połowy, ale wciąż znaczna część mieszkańców wskazywała język polski jako ojczysty; J. Drabina, *Historia Bytomia 1254-2000*, Bytom 2000, s. 94-96, 142-144, 153-154, 172-173, 200-201, 229-231.

Pierwsze bytomskie księgozbiory tworzono przy kościołach. Książki gromadzili też zamożniejsi i wykształceni mieszkańcy. Krąg czytelniczy poszerzył się w XIX wieku, kiedy to w mieście organizowano pierwsze publiczne wypożyczalnie i czytelnie. Poszczególne księgozbiory liczyły po kilka tysięcy tomów. Pewną część zbiorów stanowiły książki w języku polskim. Wspomnieć należy też o bibliotekach, które powstawały przy instytucjach, między innymi przy szkołach³.

Znaczący wpływ na rozwój kultury w mieście wywarł polski ruch narodowy, zwłaszcza w okresie Wiosny Ludów. Nie miał on wyłącznie charakteru lokalnego, lecz obejmował swoim zasięgiem cały Górny Śląsk. Przez kolejne dziesięciolecia Bytom był głównym ośrodkiem kulturalnym i narodowym na tym obszarze, pełnił rolę integrującą i koordynującą działania patriotyczne i kulturalne. Liczne inicjatywy wywodziły się ze środowiska działaczy narodowych, skupionych wokół bytomskiego proboszcza i posła, ks. Józefa Szafranka.

Urodził się on 19 lutego 1807 roku w Gościęcinie koło Koźła. Ukończył gimnazjum w Głubczycach, a następnie seminarium duchowne we Wrocławiu, święcenia kapłańskie przyjął w 1831 roku. Parafia w Bytomiu była jego trzecią placówką duszpasterską po Grzędzinie i Raciborzu. W 1840 roku został jej proboszczem.

Jako duszpasterz ksiądz Szafranek troszczył się o byt materialny swoich parafian oraz ich odnowę moralną (walczył np. z powszechnym alkoholizmem), ale dbał również o ich pozycję społeczną, aby zagwarantować rozwój intelektualny młodzieży. Jego zasługą było założenie żeńskiej szkoły zawodowej, gimnazjum katolickiego oraz szkoły średniej dla dziewcząt. Troską otaczał ubogich i chorych. W tym celu sprowadził do Bytomia w 1850 roku Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo i w 1863 roku Kongregację Sióstr Miłosierdzia św. Karola Boromeusza. Z jego inicjatywy wybudowano szpital otwarty w 1846 roku oraz Zakład Ducha Świętego ukończony w 1863 roku.

Ksiądz Szafranek miał znaczny udział w propagowaniu polskiego czytelnictwa, pisał też do bytomskich gazet⁴. W 1848 roku powstała polska czytelnia książek i czasopism, jednak działała tylko kilkanaście miesięcy. Dopiero w 1875 roku założono polską Czytelnię Ludową

³ M. Kaganiec, *Tajemnice bytomskich kamienic*, Bytom 1997, s. 90-91.

⁴ J. Drabina, *Szafranek Józef*, w: *Bytomski słownik biograficzny*, pod red. tegoż, Bytom 2004, s. 258-259.

związaną z Towarzystwem Czytelni Ludowych. W tym czasie biblioteki powstawały też przy licznych polskich organizacjach⁵. W tym samym roku zaczął działać polski Klub Narodowy, a Józef Lompa założył Towarzystwo Pracujących dla Oświaty Ludu Górnośląskiego⁶. Celem towarzystwa była walka o zachowanie prawa do posługiwania się językiem polskim oraz obrona interesów ludu polskiego.

Dzieło księdza Szafranka po jego śmierci (zmarł 4 maja 1874 roku) podjął kolejny proboszcz bytomskiej parafii mariackiej, ks. Norbert Bonczyk.

Norbert Bonczyk urodził się 6 czerwca 1837 roku we wsi Miechowice (dziś dzielnica Bytomia). Ukończył szkołę miejską w Bytomiu i gimnazjum w Gliwicach. Następnie wstąpił do seminarium duchownego we Wrocławiu, by 4 lipca 1862 roku przyjąć święcenia kapłańskie⁷. Jego pierwszą placówką duszpasterską była parafia w Piekarach Śląskich. W 1865 roku został skierowany do Bytomia, po śmierci księdza Szafranka został administratorem parafii, a w 1886 roku proboszczem.

Podobnie jak poprzednik angażował się w rozwój duchowy, ale także moralny i społeczny swoich parafian. Aby dotrzeć do szerokich rzesz ludu górnośląskiego, stosował zarówno słowo mówione, jak i pisane. Już w młodości Bonczyk pisał poezję. Był autorem licznych publikacji religijnych, w tym modlitewników. Za wydanie tłumaczenia opowiadania Konrada de Bolandena *Stary Bóg żyje*, krytycznie odnoszącego się m.in. do rządu pruskiego i króla Fryderyka II, w 1872 roku został wtrącony na dwa miesiące do więzienia⁸.

Najokazalszymi owocami jego działalności pisarskiej są dwa poematy: *Stary kościół miechowski* oraz *Góra Chełmska*. Pierwszy porusza tematykę lokalną: przedstawia wyidealizowany, choć zarazem oparty na faktach obraz życia podbytomskiej wsi Miechowice i stanowi lekcję miłości „małej ojczyzny”. Drugi poemat, oparty na kanwie corocznych pielgrzymek na Górę św. Anny, których Bonczyk był gorącym orędownikiem, odnosi się do sytuacji, w jakiej znajdowali się Polacy pod panowaniem pruskim w dobie kulturkampfu.

⁵ M. Kaganiec, *Tajemnice bytomskich kamienic*, dz. cyt., s. 92.

⁶ B. Snoch, *Lompa Józef*, w: *Górnośląski leksykon biograficzny*, pod red. tegoż, Katowice 2004, s. 102.

⁷ J. Kopicz, *Bonczyk Norbert*, w: *Bytomski słownik biograficzny*, dz. cyt., s. 24-25.

⁸ *Tamże*.

Podkreślał jedność Śląska z ziemią polskimi we wspólnej wierze, kulturze i języku⁹.

Bonczyk przyczynił się do powstania w 1869 roku Kasyna Polskiego, gdzie organizował spotkania z odczytami poświęconymi religii i literaturze polskiej. Założył też liczne inne organizacje i wspólnoty, wśród których na szczególną uwagę zasługuje Towarzystwo św. Alojzego (popularnie: alojzianie), które prężnie rozwijało się na Śląsku, krzewiąc polski patriotyzm w duchu katolickim¹⁰.

Kapłan ten w 1871 roku zainicjował także polski ruch śpiewaczy. Działający od 1908 roku chór „Jedność” stał się założnikiem wielu innych chórów. Zespoły te stawiały sobie za cel budzenie ducha narodowego i propagowanie myśli wyzwolenczej, zwłaszcza założone w 1913 roku towarzystwo śpiewacze „Halka” z dwiema sekcjami: teatralną i chóralną, które aktywnie działało w czasie I wojny światowej, w okresie międzywojennym oraz po II wojnie światowej¹¹.

Od 1858 roku odprawiano rokrocznie nabożeństwo do św. Alojzego dla młodzieży bytomskiej parafii. Ksiądz Bonczyk wkrótce po rozpoczęciu swojej posługi w Bytomiu założył Towarzystwo św. Alojzego¹², które miało pomagać młodym w pożytecznym organizowaniu wolnego czasu, w rozwoju religijnym oraz intelektualnym. Do towarzystwa przystąpiło siedemdziesiąt siedem osób, wybrano pięcioosobowy zarząd, na którego czele stanął ksiądz Bonczyk. Liczba członków w kolejnych latach wynosiła średnio kilkadziesiąt osób. Początkowo siedzibą alojzjanów była szkoła na Rozbarku, a w 1973 roku przeniesiono ją do śródmieścia. Na potrzeby towarzystwa członkowie płacili składki, które przeznaczano na trzy uroczyste nabożeństwa ku czci św. Alojzego odprawiane w ciągu roku, prenumeratę prasy katolickiej, np. „Katolika”, oprawę muzyczną spotkań, świece używane na wieczornych spotkaniach i inne cele.

Trzonem niedzielnych spotkań były odczyty, mowy, wykłady, często wygłaszane przez księdza Bonczyka oraz przez kolejnych księży presesów, ale także przez pozostałych członków lub zapro-

⁹ J. Lyszczyna, *Znał go cały Śląsk*, „Powiernik Rodzin” 7 (1996), <http://www.humanfamilies.com/Powiernik/96/nr0796.htm#zdziej>, 26.03.2008.

¹⁰ J. Kopic, *Bonczyk Norbert*, *art. cyt.*, s. 24-25.

¹¹ „Halkę” reaktywowano w 1946 roku; *Program koncertu z okazji jubileuszu 45-letniego istnienia chóru „Halka” w Bytomiu*, pod red. A. Dygacz, Bytom 1958, s. 16-17.

¹² Fragment dotyczący towarzystwa opracowano na podstawie *Książki pamiątkowej wydanej z powodu 25-letniego istnienia Towarzystwa św. Alojzego w Bytomiu*, Bytom 1896.

szonych gości, np. redaktora „Katolika” Adama Napieralskiego albo lekarza Spyrę z Rozbarku (wykład z dziedziny medycyny). Należy sądzić, że na spotkaniach poruszano tematykę religijną, naukową, kulturalno-artystyczną (zwłaszcza dotyczącą literatury polskiej), szeroko rozumianą społeczną i patriotyczną, a nawet polityczną. Wskazuje na to zarówno zaangażowanie prelegentów i członków w wymienione sfery życia, jak i inne formy aktywności towarzystwa, których istotną rolą było propagowanie polskiej mowy i kultury.

Od 1875 roku wystawiano polskie spektakle teatralne. Zdarzało się, że władze rejencji opolskiej¹³ nie udzielały zezwolenia na ich organizację lub trzeba było o takie zezwolenie zabiegać przy wsparciu władz miasta. Stałym elementem spotkań była nauka śpiewu w języku polskim. Niekiedy również tańczono. Każdego lata organizowano zabawę na świeżym powietrzu, np. w Dąbrowie¹⁴. W 1889 roku poznańska czytelnia ludowa przekazała na rzecz towarzystwa kilkanaście książek, które dały początek bibliotece towarzystwa. Pomyślna działalność Towarzystwa św. Alojzego w Bytomiu doprowadziła do powstania kolejnych oddziałów towarzystwa przy sąsiednich parafiach, np. w Radzionkowie.

Ksiądz Bonczyk zmarł 18 lutego 1893 roku.

Bytom był najważniejszym obok Opola ośrodkiem prasowym na Górnym Śląsku. W 1848 roku zaczęła ukazywać się pierwsza bytomska gazeta, polski „Dziennik Górnośląski”, będący organem Towarzystwa Pracujących dla Oświaty Ludu Górnośląskiego. Przestał się ukazywać już w następnym roku, jednak w dalszych latach pojawiały się liczne kolejne tytuły broniące polskości Górnego Śląska przed antypolskim kulturkampfem. Wśród nich na wyróżnienie zasługuje wpływowy wówczas „Katolik”, od 1885 roku wydawany w Bytomiu przez ks. Stanisława Radziejewskiego, a następnie przez jego siostrę Ludwikę Radziejewską¹⁵. W ich wydawnictwie drukowano również inne czasopisma, zainicjowano także druk taniej książki w formie zeszytowej, dostępnej dla mniej zamożnej ludności¹⁶.

¹³ Jednostka administracyjna Prus i Rzeszy niemieckiej.

¹⁴ Dziś dzielnica Bytomia.

¹⁵ Ludwika Radziejewska wykazywała się dużą aktywnością społeczną. Na potrzeby społeczne, oświatowe i narodowe często przeznaczala swoje zyski. Była zwolenniczką emancypacji kobiet i przyczyniła się do założenia w Bytomiu Towarzystwa Kobiet; M. Kaganiec, *Tajemnice bytomskich kamienic*, dz. cyt., s. 106.

¹⁶ Taż, *Radziejewska Ludwika*, w: *Bytomski słownik biograficzny*, dz. cyt., s. 216-217.

Na przełomie stuleci nastąpił rozwój prasy niemieckiej, poruszającej głównie aktualną problematykę lokalną. Po I wojnie światowej, przed plebiscytem mającym zadecydować o przynależności Górnego Śląska, na łamach wydawanej w Bytomiu prasy rozegrała się walka o poczucie tożsamości narodowej Górnoszlązaków. W latach 1919-1921 powstało aż trzydzieści siedem nowych tytułów. Stanowiły one narzędzie agitacji zarówno propolskiej, jak i proniemieckiej. Po podziale Górnego Śląska, w którym Bytom przyznany został Niemcom, bytomski rynek wydawniczy został zdominowany przez prasę niemiecką¹⁷.

W XIX wieku rozpoczął się dynamiczny rozwój miasta. Gwałtownie wzrosła liczba mieszkańców, co wpłynęło na podjęcie ogromnych inwestycji budowlanych. Budynki z końca XIX wieku i początku wieku XX stanowią do dziś znaczną, a zarazem najpiękniejszą część zabudowy śródmieścia. Wtedy też wzniesiono piękne, dziś zabytkowe kościoły. W 1869 roku zakończono budowę okazałej synagogi w stylu orientalnym, otwarto kilka szkół. W 1870 roku założono park, który stał się miejscem relaksu dla mieszczan. Znajdował się w nim ogród zoologiczny, odkryty basen, zakład przyrodoleczniczy. W niedzielę w popularnej restauracji organizowano koncerty i zabawy. Na przełomie wieków miasto uzyskało najwyższą rangę w regionie, a jego zamożność pozytywnie wpłynęła na rozwój życia towarzyskiego i kultury. Dobrze prosperowały liczne księgarnie, a już od 1907 roku również kina.

W 1901 roku wzniesiono dom koncertowy, przy którym rozpoczął działalność teatr. Już sam okazały budynek w stylu neoklasycystycznym stał się ozdobą miasta, natomiast organizowane w nim koncerty i spektakle przyciągały miłośników sztuki z całego regionu¹⁸. Należy wspomnieć również o powstałym w 1910 roku Bytomskim Towarzystwie Historyczno-Muzealnym, które stało się zalążkiem bytomskiego muzealnictwa. Była to placówka prężnie działająca na rzecz upowszechniania kultury niemieckiej na Górnym Śląsku.

W okresie przedplebiscytowym kluczowe znaczenie w organizacji ruchu polskiego na Górnym Śląsku miał Polski Komisariat Plebiscytowy z siedzibą w Bytomiu, na czele którego stał wybitny działacz narodowy, dyktator III powstania śląskiego, Wojciech Korfanty,

¹⁷ Taż, *Tajemnice bytomskich kamienic*, dz. cyt., s. 107-110.

¹⁸ J. Drabina, *Historia Bytomia 1254-2000*, dz. cyt., s. 150, 162-165.

który przez swoją aktywną działalność polityczno-społeczną oraz publicystyczną dążył do przyłączenia Górnego Śląska do Polski. Lokalizacja Polskiego Komisariatu Plebiscytowego nie była przypadkowa, skoro właśnie to miasto pełniło rolę najważniejszego polskiego ośrodka w regionie.

Z inicjatywy Polskiego Komisariatu Plebiscytowego w 1920 roku założono Klub Sportowy „Polonia”. Powołano również Związek Towarzystw Sportowych Okręgu Górnośląskiego, a kierujący zarówno klubem, jak i związkiem Edmund Grabianowski rozpoczął wydawanie tygodnika „Sportowiec”, będącego także organem Polskiego Komisariatu Plebiscytowego. W regionie zaczęły powstawać licznie kolejne kluby, które już w swych nazwach nawiązywały do tradycji polskiej¹⁹.

Dwudziestolecie międzywojenne to kolejny okres rozwoju Bytomia, miasta granicznego, które stanowiło swoistą wizytówkę Rzeszy niemieckiej, a zarazem mającego być „bastionem niemieczyny na południowym wschodzie”²⁰. Było to powodem założenia wielu nowych szkół. Od 1923 roku działało Polsko-Katolickie Towarzystwo Szkolne na Śląsk Opolski, ale w samym Bytomiu polskich szkół nie zakładano. Dopiero w 1932 roku otwarto Gimnazjum Polskie w kamienicy, w której swoją siedzibę miało dotąd wydawnictwo „Katolik”. W szkole tej oprócz polskiej edukacji uczniowie wspólnie z profesorami poprzez różnego typu formy aktywności kulturalnej angażowali się w propagowanie postaw patriotycznych wśród polskiej ludności²¹.

W latach hitleryzmu wciąż funkcjonowało wiele polskich organizacji o zasięgu regionalnym, takich jak Związek Harcerzy, Polskie Towarzystwo Sportowe, Towarzystwo Kobiet im. św. Kingi, Towarzystwo Czytelni Ludowej z czytelnią i biblioteką, teatralne Kółko Amatorskie i Towarzystwo Polskiego Uniwersytetu Ludowego, natomiast ruch polski był skupiony w Domu Polskim, mieszczącym się w siedzibie Polskiego Komisariatu Plebiscytowego²². Motorem licznych inicjatyw, podejmowanych zwłaszcza na rzecz edukacji i zachowania polskiej kultury i języka, był Związek Polaków utworzony już w 1922 roku²³.

¹⁹ *Tamże*, s. 183-184.

²⁰ *Tamże*, s. 203.

²¹ J. Popkiewicz, *Walka o założenie i utrzymanie gimnazjum bytomskiego*, w: *Dziewięć wieków Bytomia*, pod red. F. Ryszki, Stalinogród 1956, s. 449.

²² P. Dubiel, *Bytom pod hitlerowskim terrorem*, w: *tamże*, s. 465.

²³ J. Drabina, *Historia Bytomia 1254-2000, dz. cyt.*, s. 199-200.

Lata po zakończeniu II wojny światowej, kiedy Bytom z powrotem został miastem polskim, były czasem odradzającej się kultury, choć w latach stalinizmu nie istniała możliwość pełnego i swobodnego jej rozwoju. Swoją działalność już w 1945 roku zainaugurowała Opera Śląska²⁴, wokół której zgromadzili się znakomici artyści, między innymi z repatriowanego zespołu byłej opery we Lwowie. W tym samym roku rozpoczęła działalność biblioteka miejska, otwarte zostało też Muzeum Śląskie²⁵, którego dyrektorem w 1963 roku został Józef Ligęza, zasłużony badacz folkloru i kultury górniczej²⁶ oraz propagator kultury.

Doniosłym wydarzeniem w życiu kulturalnym miasta było założenie w 1948 roku Klubu Literackiego, którego *spiritus movens* był znawca historii literatury polskiej, a zarazem animator życia kulturalnego i społecznego, Władysław Studencki. W klubie organizowano spotkania z najznakomitszymi literatami, podróżnikami oraz ludźmi nauki i sztuki tego okresu w Polsce²⁷, którzy wygłaszali odczyty poświęcone literaturze, sztuce, kulturze i innym dziedzinom. Spotkania literackie odbywały się także w szkołach, zakładach pracy, szpitalach, bibliotekach. Klub Literacki stanowił źródło licznych inicjatyw kulturalnych, takich jak koncerty, spektakle teatralne, wystawy, wieczory żywego słowa. Wzorowały się na nim podobne kluby powstające w innych miastach²⁸.

Kolejną ważną instytucją, która powstała w celu badania i upowszechniania wiedzy o mieście, jego historii i kulturze, było Towarzystwo Miłośników Bytomia założone w 1966 roku. Publikowało ono wydawnictwa o tematyce lokalnej, obejmowało opieką niszczące zabytki, wspierało kultywowanie miejscowego folkloru, a także podjęło inicjatywę organizowania Dni Bytomia²⁹. W 1982 roku, to

²⁴ Wówczas jako Opera Katowicka z siedzibą w Bytomiu.

²⁵ Kontynuowało ono działalność Muzeum Śląskiego w Katowicach założonego w 1927 roku. Od 1950 roku nosi nazwę: Muzeum Górnośląskie.

²⁶ Wspólnie z Marią Żywirską przygotował publikację *Zarys kultury górniczej*, będącą pierwszym opracowaniem poświęconym temu zagadnieniu; M. Lipa-Kuczyńska, *Ligęza Józef*, w: *Bytomski słownik biograficzny*, dz. cyt., s. 140-142.

²⁷ Byli to między innymi: Konrad Górski, Kazimierz Wyka, Jarosław Iwaszkiewicz, Maria Dąbrowska, Stanisław Pigoń, Julian Krzyżanowski, Władysław Broniewski, Julian Przyboś, Wisława Szymborska, Roman Brandstaetter, Karol Estreicher, Zofia Kossak-Szatkowska, Jerzy Andrzejewski, Jan Parandowski, Władysław Tatarkiewicz, Aleksander Gieysztor, Zenon Klemsiewicz, Kazimierz Michałowski.

²⁸ W. Studencki, *Wieczory bytomskie*, Wrocław 1967, s. 5.

²⁹ J. Drabina, *Historia Bytomia 1254-2000*, dz. cyt., s. 306.

jest w dziesiątą rocznicę śmierci Józefa Ligęzy, towarzystwo ustanowiło nagrodę jego imienia „za wybitne osiągnięcia naukowe, kulturalne i artystyczne”³⁰.

W 1985 roku otwarto w Muzeum Górnośląskim galerię Jerzego Dudy-Gracza, który organizował też „regularne spotkania z ludźmi kultury o uznanej pozycji w kraju”³¹.

Omawiając okres PRL, należy wspomnieć o działaniach zmierzających do przewyciężenia panującego ustroju. W 1980 roku w Bytomiu zaczął ukazywać się biuletyn „Solidarność”, a w następnym roku zastąpiło go pismo „Konkretnie”. Ważna była też rola Kościoła w tym procesie. W dniach od 4 do 11 października 1984 roku w parafii Podwyższenia Krzyża Świętego zorganizowano po raz pierwszy Dni Kultury Chrześcijańskiej, na których gościł ks. Jerzy Popiełuszko. Po jego śmierci (został zamordowany zaledwie kilka dni później) nadal odprawiano nabożeństwa patriotyczne, które sprawował płomienny kaznodzieja bytomskiej parafii ojców kapucynów, o. Ryszard Śleboda.

Józef Śleboda³² urodził się 13 lutego 1939 roku w Poznaniu, gdzie się wychował, a jako osiemnastolatek był naocznym świadkiem czerwcowych wydarzeń 1956 roku, podczas których stracił przyjaciół i znajomych. Po zdaniu matury wstąpił w 1958 roku do krakowskich kapucynów i obrał imię Ryszard. W 1967 roku przyjął święcenia kapłańskie. Pracował kolejno w Krakowie, Nowej Soli, Pile, Wałczu, a w lipcu 1979 roku po raz pierwszy trafił do bytomskiej parafii Podwyższenia Krzyża Świętego. Tu oddał się działalności katechetycznej i kaznodziejskiej. Jego szczególną troską było wychowanie młodzieży. Na lekcjach religii często poruszał tematykę patriotyczną. Już jako proboszcz zorganizował 27 września 1981 roku uroczystość upamiętniającą rocznicę przemilczanej w tamtym okresie zbrodni katyńskiej połączoną z odsłonięciem tablicy pamiątkowej w kościele. Na pogrzebach górników, którzy zginęli w tragicznym wypadku na kopalni „Dymitrow” w Bytomiu, nazwał ich ofiara-

³⁰ S. Szczepański, M. Szewczyk-Ścisło, W. Szczepaniak, *Towarzystwo Miłośników Bytomia 1966-1996*, Bytom 1996, s. 11-14, za: J. Drabina, *Historia Bytomia 1254-2000*, dz. cyt., s. 335.

³¹ J. Drabina, *Historia Bytomia 1254-2000*, dz. cyt., s. 336.

³² Fragment dotyczący ojca Ślobody opracowano w całości na podstawie pracy: J. Marecki, „Kochał Boga, Ojczyznę i ludzi”. O. Ryszard Śleboda – bytomski proboszcz i duszpasterz środowisk robotniczych, w: *Tyś jest kapłanem na wzór... Ks. Jerzy Popiełuszko w Bytomiu 8 X 1984 r.*, pod red. A. Sznajdera, Katowice 2010, s. 55-75.

mi wyzysku i nawoływał do solidarności z tymi, którzy są zagrożeni przez niebezpieczne warunki pracy. Towarzyszył również 14 grudnia tego samego roku strajkującym robotnikom przedsiębiorstwa budowy maszyn górniczych.

Następnego dnia został zatrzymany przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa i po odmowie podpisania oświadczenia o lojalności wobec prawa stanu wojennego przewieziony do aresztu w Strzelcach Opolskich, gdzie przebywał przez tydzień. Po opuszczeniu aresztu został przeniesiony do klasztoru w Krośnie. Tam zainicjował odprawianie comiesięcznych Mszy za ojczyznę w całej diecezji przemyskiej. Kolejnymi placówkami, w których posługiwał, były: Nowa Sól, Gdańsk, Stalowa Wola, Częstochowa. Na jego zaproszenie jeszcze w 1984 roku, 8 października, gościł w Bytomiu i odprawił Mszę za ojczyznę ks. Jerzy Popiełuszko. O. Ryszard Śleboda cały czas towarzyszył środowiskom robotniczym. Współpracował z wieloma wybitnymi działaczami opozycyjnymi, jak Stanisław Barańczak czy Lech Wałęsa. Za swoją działalność antykomunistyczną otrzymał liczne odznaczenia. Do Bytomia wrócił w 1999 roku. Zmarł 16 grudnia 2003 roku w Krakowie-Olszanicy.

Dziś nadal organizuje się Tydzień Kultury Chrześcijańskiej w Bytomiu, o szerszym zakresie niż początkowo.

Współcześnie wciąż funkcjonują w Bytomiu placówki kulturalne o znaczeniu regionalnym, na czele z Muzeum Górnośląskim i Operą Śląską. Nadal aktywne jest Towarzystwo Miłośników Bytomia, Miejska Biblioteka Publiczna, rolę wiodącej placówki w dziedzinie kultury na poziomie miejskim pełni zaś Bytomskie Centrum Kultury. W ciągu kilkunastu lat otwarto kilka galerii, spośród których najbardziej znana jest galeria przy Centrum Sztuki Współczesnej „Kronika”. Dwie szkoły: muzyczna i baletowa, kształcą młodych artystów, działa też Młodzieżowy Dom Kultury. Jedną z młodszych placówek, za to zasłużoną w promocji miasta nie tylko w regionie czy kraju, ale i na świecie, jest Śląski Teatr Tańca, organizujący festiwale, konferencje i warsztaty tańca współczesnego, które ściągają do Bytomia artystów z różnych kontynentów. Nie można wreszcie pominąć licznych, mniej spektakularnych inicjatyw wychodzących z bytomskich szkół, organizacji społecznych i parafii (na przykład zakładanie bibliotek parafialnych).

MONIKA JÓŹWIAK¹

ARCHIWALNO-BIBLIOTECZNA DZIAŁALNOŚĆ BISKUPA WINCENTEGO URBANA

Wincenty Urban urodził się 13 lutego 1911 roku w Grodzisku Dolnym koło Przeworska. W 1931 roku w Leżajsku uzyskał świadectwo dojrzałości. Studiował jednocześnie w Arcybiskupim Seminarium Duchownym we Lwowie oraz na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jana Kazimierza. Dwudziestego ósmego czerwca 1936 roku z rąk metropolity lwowskiego, abp. Bolesława Twardowskiego, przyjął święcenia kapłańskie. Zaraz po święceniach uzyskał stopień magistra teologii oraz prawo do prowadzenia zajęć katechetycznych.

Po przyjęciu święceń kapłańskich pracował w parafii w Sokolnikach, w Biłce Szlacheckiej, w Kamionce Strumiłowej i w Grodźcu. Podczas pracy duszpasterskiej podjął się również pracy naukowo-badawczej, otwierając przewód doktorski. W 1947 roku na Uniwersytecie Warszawskim uzyskał stopień doktora teologii. W 1971 roku Wydział Teologiczny Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie zatwierdził jego pracę habilitacyjną. Sakrę biskupią przyjął 7 lutego 1960 roku w katedrze wrocławskiej z rąk prymasa Polski, kard. Stefana Wyszyńskiego. Zmarł 13 grudnia 1983 roku.

Działalność ks. bp. Wincentego Urbana dotyczy trzech wyraźnych płaszczyzn: duszpasterskiej, naukowo-dydaktycznej oraz archiwalno-bibliotecznej. Pod koniec 1946 roku został skierowany do pracy w Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnym oraz w Bibliotece

¹ Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu.

Kapitulnej we Wrocławiu. Podejmując się kierownictwa tak znamienitej instytucji, jaką jest wrocławskie Muzeum i Biblioteka Archidiecezjalna, zobowiązał się do prawidłowej organizacji i należytego funkcjonowania nowo powstającej placówki, m.in. stworzenia odpowiednich warunków do przechowywania zbiorów oraz remontu zniszczonego podczas działań wojennych budynku muzeum. O swojej pracy w tamtym okresie mówił: „Miałem jednak wielką miłość do książki i zabytków i ona dodawała mi siły i mocy przy ich ratowaniu wtedy, kiedy ręce grabiły w nieopalonych pomieszczeniach, wśród ostrej zimy. (...) Przy wielkim nakładzie pracy zbiory były zabezpieczone i nauce udostępnione”². Ksiądz Urban był mocno zaangażowany w sprawy archiwum i muzeum oraz biblioteki, starał się ocalić pozostały księgozbiór, sprowadzał z powrotem do Wrocławia wywiezione zbiory, pozyskiwał nowych darczyńców oraz dbał o gmach i pomieszczenia, w których przechowywano książki.

W związku z tym, że powojenna sytuacja biblioteki była bardzo trudna, ksiądz Urban starał się o uzyskanie środków pieniężnych na zakup bieżących nabytków, nie koncentrując się jedynie na darowiznach. Było to niezwykle trudne przedsięwzięcie, jednak dzięki jego zabiegom co roku księgozbiór biblioteki powiększał się o około 200 woluminów. Były to głównie darowizny, np. z ponemieckich kościołów i klasztorów oraz z ziem odzyskanych. Niewątpliwie jednym z głównych źródeł wpływu był sam ksiądz dyrektor, który za prywatne pieniądze kupował cenne dzieła w antykwariatach i na aukcjach, a następnie przekazywał je na rzecz biblioteki. W swoim testamencie biskup Urban przekazał Bibliotece Kapitulnej 1 150 tomów, głównie prace z zakresu historii Kościoła, bibliotekoznawstwa i archiwistyki. Wiele cennych druków pozyskiwał po zmarłych lub wyjeżdżających do Niemiec księżach. Włączając te prywatne biblioteczki do zbiorów Biblioteki Kapitulnej, tworzył odrębne kolekcje. W ten sposób zostały wydzielone między innymi księgozbiory księży: Hermana Hoffmanna, Franciszka Seppelta, Alfonsa Schultza, Franciszka Geschera³.

² S. Wójcik, *Biskup Wincenty Urban*, Lublin 2001, s. 98.

³ J. Pater, *Życie i działalność ks. biskupa prof. Wincentego Urbana (1911-1983)*, w: *Misericordia et veritas. Księga pamiątkowa ku czci księdza biskupa Wincentego Urbana*, pod red. J. Mandziuka i J. Patera, Wrocław 1986, s. 20.

Oprócz starań o odzyskanie wywiezionych zbiorów oraz pozyskiwanie nowych ks. Wincenty Urban zajął się pracami nad porządkowaniem zastanego księgozbioru. Czyszczenie, konserwacja, katalogowanie i przygotowanie do wypożyczania stanowiły ważną część działalności księdza dyrektora i nielicznego grona jego współpracowników. Dzięki tym staraniom powstały różnego rodzaju katalogi biblioteczne, konserwacji poddano pieczęcie na inkunabułach i starodrukach, spisano akta archiwalne, drzeworyty i zbiory ikonograficzne. Mając na uwadze wartość bibliofilską księgozbiorów bibliotecznych oraz ogromną liczbę dzieł, które zaginęły w czasie wojny, a należały do Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu, opracował katalog inkunabułów. Spisał w nim również pozycje, których nie odnaleziono po wojnie. Dzięki tej pracy po wielu latach odnaleziono i odkupiono dwa inkunabuły należące do biblioteki⁴.

Trud odgruzowania, właściwej konserwacji i opracowania ocalałych zbiorów to tylko wycinek prac, jakimi zajmował się ksiądz Urban, pełniąc funkcję dyrektora. Starał się najpierw o odbudowę, a następnie o właściwe utrzymanie i zabezpieczenie budynku archiwalno-bibliotecznego. Opłacił i założył przewody elektryczne, pomalował półki biblioteczne płynem ognioodpornym, dopilnował zakupu nowych regałów i półek itp. Rozumiał również potrzebę korzystania ze zbiorów bibliotecznych uczonych przybywających w tym czasie do Wrocławia. W tym celu przygotował i otworzył czytelnię, zakupił gabloty wystawowe. Dbał o fachowe wykształcenie personelu biblioteczno-muzealnego. Bardzo często zatrudnieni tam pracownicy brali udział w konferencjach i warsztatach tematycznych, pogłębiając swoją wiedzę archiwalno-biblioteczną.

Widząc zaangażowanie i trud, jaki ks. Wincenty Urban wkładał w odbudowę i organizację Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnego oraz Biblioteki Kapitulnej, ówcześni przełożeni skierowali księdza dyrektora do pracy dydaktycznej w seminarium duchownym we Wrocławiu. W seminarium prowadził zajęcia z historii Kościoła, a później dodatkowo z patrologii. Rzetelne i skrupulatne przygotowanie do zajęć ze studentami zaowocowało kilkakrotnym opublikowaniem skryptów do nauki historii Kościoła oraz patrologii.

⁴ S. Wójcik, *Biskup Wincenty Urban, dz. cyt.*, s. 106.

Wykładał również w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, w Katolickim Instytucie Naukowym we Wrocławiu oraz na Papie-skim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu.

Znając potrzebę i wolę wrocławskiej elity naukowej, czynił za-biegi o utworzenie we Wrocławiu oddziału Polskiego Towarzystwa Teologicznego. Starania te zostały uwieńczone założeniem w 1957 roku Wrocławskiego Oddziału tego towarzystwa. Biskup Urban kierował towarzystwem dwadzieścia sześć lat. Wkład pracy i troska o mocne podstawy organizacyjne PTT zaowocowały wykładami i wieloma publikacjami w czasopiśmiennictwie naukowym środowi-ska teologicznego.

Zamiłowanie do nauki i zdolności organizacyjne uwidoczniły się również w dziedzinie pisarskiej. Jest autorem prawie 500 opubli-kowanych prac, wiele jego tekstów nadal znajduje się w rękopisie⁵. Ogromna liczba tych publikacji dotyczy tematów z zakresu biblio-tekoznawstwa i archiwistyki, które warto w całości zaprezentować.

Bibliografia na temat Muzeum, Archiwum i Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu⁶:

1. *Archiwum Diecezjalne i Biblioteka Kapitulna we Wrocławiu w 1948 r.*, „Sobótka. Organ Wrocławskiego Towarzystwa Miłośni-ków Historii” 3 (1948), s. 581-582.

2. *Archiwum Diecezjalne we Wrocławiu*, „Nasza Przeszłość” 4 (1948), s. 311-316.

3. *Biblioteka Kapitulna we Wrocławiu*, „Wiadomości Kościelne” 3,1-2 (1948), s. 30-43.

4. *Archiwum Diecezjalne i Biblioteka Kapitulna we Wrocławiu w 1948 r.*, „Wiadomości Kościelne” 4,3 (1949), s. 99-101.

5. *Średniowieczne rękopisy Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu*, „Ateneum Kapłańskie” 41,3 (1949), s. 279-281.

6. *Troska o parafialne archiwalia*, „Wiadomości Urzędowe Admi-nistracji Apostolskiej Śląska Opolskiego” 4,28 (1949), s. 34-36.

7. *Przewodnik po Muzeum Archidiecezjalnym we Wrocławiu*, Wrocław 1952.

⁵ I. Dec, B. Kaczorowski, *Misericordia et veritas*, Świdnica 2008, s. 45-46.

⁶ Na podstawie: A. Schletz, Z. Hrapkowicz, *Bibliografia prac ks. biskupa dra Wincentego Urbana*, „Nasza Przeszłość” 37 (1972), s. 15-36.

8. *Inkunabuły Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu. Komunikat*, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego” 10 (1955), s. 28-29.

9. *Les incunables á la Bibliothéque Chapitreale de Wrocław (manuscript)*, „Résumé Comptes rendus de la Société des Sciences et des Lettres de Wrocław” 10 (1955), s. 25.

10. *Katalog inkunabułów Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu*, Wrocław 1955, mps BKW sygn. 1955/1415 Oct.

11. *Ocalałe archiwalia z czasów diecezjalnych rządów arcybiskupa kardynała Adolfa Bertrama (1914-1845)*, „Sobótka. Organ Wrocławskiego Towarzystwa Miłośników Historii” 10,3 (1955), s. 531-535.

12. *Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu*, „Archeion” 25 (1956), s. 309-320.

13. *Biblioteka i Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu*, „Wrocławski Tygodnik Katolicki” 4,10 (1956), s. 6.

14. *Rękopisy Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu*, Wrocław 1956, mps BKW sygn. 1956/1410 Oct.

15. *Rękopisy Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu*, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego” 11 (1956), s. 54-55.

16. *Księgozbiór ks. Sebastiana Schleupnera w Bibliotece Kapitulnej Wrocławskiej. Streszczenie*, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego” 14 (1959), s. 22-23.

17. *Archiwum Archidiecezjalne, Biblioteka Kapitulna, Muzeum Archidiecezjalne we Wrocławiu w roku 1959*, „Wrocławskie Wiadomości Kościelne” 15,4 (1960), s. 218-226.

18. *Archiwum Archidiecezjalne i Biblioteka Kapitulna we Wrocławiu w latach 1949-1959*, „Sobótka. Organ Wrocławskiego Towarzystwa Miłośników Historii” 15,2 (1960), s. 265-267.

19. *Księgozbiór ks. Sebastiana Schleupnera w Bibliotece Kapitulnej we Wrocławiu*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 7,2 (1960), s. 103-117.

20. *Najstarszy benedykcyjonał w Bibliotece Kapitulnej we Wrocławiu*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 13,3-4 (1960), s. 303-320.

21. *Najstarszy benedykcyjonał w Bibliotece Kapitulnej we Wrocławiu. Streszczenie*, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego” 15 (1960), s. 20.

22. *Sprawozdanie z czynności Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnego oraz Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu za rok 1959*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 19,2 (1960), s. 160-164.

23. *Próba wyjaśnienia pochodzenia pontyfikatu z roku 1435, przechowywanego w Bibliotece Kapitulnej we Wrocławiu*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 16,3-4 (1961), s. 148-152.

24. *Rękopisy liturgiczne Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 6 (1963), s. 155-190.

25. *Sprawozdanie z czynności Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnego oraz Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu za lata 1960-1961*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 6 (1963), s. 265-269.

26. *Sprawozdanie z czynności Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnego oraz Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu 1963 roku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 8 (1964), s. 252-255.

27. *Rękopisy skryptyrystyczne i egzegetyczne w zbiorach Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 9 (1964), s. 21-36.

28. *Katalog Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu. Rękopisy*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 10 (1965), s. 5-32; 11 (1965), s. 5-108; 12 (1966), s. 5-74; 13 (1966), s. 5-89; 14 (1967), s. 5-131; 15 (1967), s. 91-248; 16 (1968), s. 19-242.

29. *Rękopisy prawnicze Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu*, „Prawo Kanoniczne” 8,1 (1965), s. 109-132.

30. *Archiwum, Muzeum Archidiecezjalne i Biblioteka Kapitulna we Wrocławiu w latach 1945-1970*, „Sobótka. Organ Wrocławskiego Towarzystwa Miłośników Historii” 25,2 (1970), s. 263-270.

31. *Katalog dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*, cz. 1: *Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi*, Rzym 1970.

32. *Wykaz regestów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*, Warszawa 1970.

33. *Wykaz regestów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*, „Rocznik Teologiczny Śląska Opolskiego” 2 (1970), s. 285-421.

34. *Sprawozdanie z działalności Archiwum, Muzeum Archidiecezjalnego oraz Biblioteki Kapitulnej za rok 1970*, „Wrocławskie Wiadomości Kościelne” 26,3 (1971), s. 71-74.

35. *Archiwum, Muzeum Archidiecezjalne i Biblioteka Kapitulna we Wrocławiu. Sprawozdanie za rok 1971*, „Wrocławskie Wiadomości Kościelne” 27,3-4 (1972), s. 94-99.

36. *Archiwum, Muzeum Archidiecezjalne i Biblioteka Kapitulna we Wrocławiu. Sprawozdanie za rok 1972*, „Wrocławskie Wiadomości Kościelne” 28,3-4 (1973), s. 69-72.

37. *Dzieła Mateusza z Krakowa w zbiorach Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu*, „Colloquium Salutis. Wrocławskie Studia Teologiczne” 5 (1973), s. 243-251.

38. *Muzeum Archidiecezjalne*, w: *Muzea Wrocławskie. Przewodnik*, pod red. M. Starzewskiej, Wrocław 1973, s. 23-32.

39. *Muzeum Archidiecezjalne we Wrocławiu oraz katalogi jego zbiorów*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 27 (1973), s. 131-206; 28 (1974), s. 283-330; 29 (1974), s. 221-259; 30 (1975), s. 195-221.

40. *Rękopisy kaznodziejskie Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 3 (1973), s. 251-272.

41. *Wykaz regestów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*, t. 2, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 3 (1973), s. 273-374.

42. *Archiwum, Muzeum Archidiecezjalne i Biblioteka Kapitulna we Wrocławiu. Sprawozdanie za rok 1973*, „Wrocławskie Wiadomości Kościelne” 29,1-2 (1974), s. 29-33.

43. *Wykaz regestów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 4 (1974), s. 227-277.

44. *Zarys dziejów Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu*, w: „*Verbum Crucis*” – kardynałowi Bolesławowi Kominkowi w hołdzie, pod red. J. Kruciny, Wrocław 1974, s. 89-112.

45. *Sprawozdanie z czynności Archiwum Archidiecezjalnego, Biblioteki Kapitulnej i Muzeum za rok 1974*, „Wrocławskie Wiadomości Kościelne” 30,1-3 (1975), s. 103-107.

46. *Z działalności Archiwum Archidiecezjalnego i Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu w latach 1970-1975*, „Sobótka. Organ Wrocławskiego Towarzystwa Miłośników Historii” 30,3 (1975), s. 397-399.

47. *Wykaz regestów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 5 (1976), s. 317-361.

48. *Księgozbiór kanonika Jerzego Wawrzyńca Budaeya a Lohr z XVII wieku*, w: *Teologia nauką o Bogu. IV Kongres Teologów Polskich, Kraków-Mogiła 14-16 IX 1976*, Kraków 1977, s. 345-347.

49. *Rękopis dzieł św. Cypriana z XV wieku w Bibliotece Kapitulnej we Wrocławiu*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 35 (1977), s. 247-250.

50. *Rękopisy historyczne w zbiorach Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu*, „Studia Płockie” 5 (1977), s. 274-289.

51. *Wykaz regestów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 6 (1978), s. 323-351.

52. *Wykaz regestów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 7 (1979), s. 353-388.

53. *Wykaz regestów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 8 (1980), s. 315-345.

54. *Zachowany rękopis patrologiczny z księgozbioru biskupa Jana IV Rotha (1482-1506)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 40 (1980), s. 179-183.

55. *Gotard Franciszek Schaffgotsch prepozyt kapituły wrocławskiej jako bibliofil XVII wieku*, „Colloquium Salutis. Wrocławskie Studia Teologiczne” 13 (1981), s. 41-152.

56. *Jan Leuderode i jego księgozbiór z XVII wieku*, Wrocław 1981.

57. *Księgozbiór kanonika Jerzego W. Budaeya a Lohr z 1653 roku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 43 (1981), s. 5-95.

58. *Muzeum Archidiecezjalne we Wrocławiu w roku 1981*, „Wrocławskie Wiadomości Kościelne” 35,3-5 (1982), s. 148-154.

59. *Zbiory medalierskie Muzeum Archidiecezjalnego we Wrocławiu w roku 1981*, „Wrocławskie Wiadomości Kościelne” 35,3-5 (1982), s. 154-156.

60. *Zbiory medalierskie Muzeum Archidiecezjalnego we Wrocławiu w roku 1981*, „Wrocławskie Wiadomości Kościelne” 36,7-9 (1983), s. 193-195.

61. *Katalog inkunabułów Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu*, Wrocław 1955, mps BKW sygn. 1955/1415 Oct.

62. *Rękopisy Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu*, Wrocław 1956, mps BKW sygn. 1956/1410 Oct.

MAGDALENA APIECIONEK¹

BIBLIOTEKI PARAFIALNE W BYDGOSZCZY ZARYS PROBLEMATYKI²

1. Wstęp

Książnice parafialne są rodzajem bibliotek kościelnych. W encyklopediach wymienia się je obok bibliotek papieskich, kapitułalnych lub katedralnych, kolegiackich, dekanalnych, klasztornych, seminaryjnych, jak również bibliotek uniwersytetów i instytutów katolickich, kolegiów i akademii zakonnych, wyższych szkół katolickich oraz bibliotek kościołów niekatolickich³. Biblioteki kościelne w wąskim ujęciu to „księgozbiory będące własnością Kościoła katolickiego albo innych chrześcijańskich ugrupowań religijnych lub związane z instytucjami, które są przejawem ich działalności (kształcenie duchowieństwa, działalność duszpasterska i misyjna)”⁴. Natomiast w szerszym znaczeniu biblioteki kościelne to „wszelkie biblioteki, których głównym celem jest pogłębienie świadomości religijnej wyznawców religii chrześcijańskiej”⁵.

¹ Absolwentka studiów podyplomowych z bibliotekoznawstwa i informacji naukowej na Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

² Niniejszy artykuł powstał na podstawie: M. Apiecionek, *Bydgoskie biblioteki parafialne – stan obecny i możliwości rozwoju na wybranych przykładach*, wydruk komputerowy pracy napisanej na zakończenie studiów podyplomowych z bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, promotor: dr B. Iwańska-Cieślak, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2013.

³ A. Piechota, *Najstarsza kolekcja Biblioteki Parafialnej św. Wojciecha w Mikołowie*, „Biuletyn EBIB” 1 (2007), <http://www.nowyebib.info/2007/82/a.php?piechota>, 17.01.2013.

⁴ *Biblioteki kościelne*, w: *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*, pod red. K. Głombiowskiego, B. Świdorskiego, H. Więckowskiej, Wrocław 1976, s. 61.

⁵ *Tamże*.

Książnice te zaczęto tworzyć w epoce średniowiecza przy kościołach parafialnych, które prowadziły szkoły dla kleru. Początkowo biblioteki zawierały w swych księgozbiorach głównie dzieła teologiczne, a przede wszystkim zbiory kazań. Z czasem w większych miastach zaczęto je udostępniać osobom świeckim. Książnice parafialne przestawały być więc bibliotekami zamkniętymi. Stały się prekursorami bibliotek publicznych i szkolnych⁶. Rozwój szkolnictwa parafialnego datuje się na XIII wiek. W 1279 roku ustawodawstwo synodalne określało obowiązkowe pensja książek dla szkół parafialnych. Szacuje się, że u schyłku średniowiecza było kilkaset bibliotek parafialnych w Polsce⁷. Natomiast Justyna Waluś podaje, że początków dziejów bibliotek parafialnych badacze upatrują w końcu XIV wieku. Wówczas książki te zaczęły powstawać przy ważniejszych kościołach parafialnych, a podstawą ich księgozbioru oprócz zbiorów kazań były dzieła liturgiczne, teksty hagiograficzne, literatura prawnicza. Woluminy przechowywano w skarbcach, jednakże niekiedy zbiór główny był podzielony, a księgozbiór podręczny znajdował się w zakrystii⁸.

W *Encyklopedii wiedzy o książce* wymienia się m.in. następujące książki: biblioteka parafialna przy kościele św. Janów w Toruniu (zachowało się po niej czternaście inkunabułów i dwie szafy), biblioteka parafialna w Bąkowej Górze (zachował się po niej spis książek z 1548 roku), biblioteka parafialna przy kościele Najświętszej Maryi Panny w Wiślicy, biblioteka parafialna w Legnicy przy kościele Świętych Piotra i Pawła (XVI wiek). Księgozbiory tych bibliotek zazwyczaj ulegały rozproszeniu w XVIII i XIX wieku⁹.

W dzisiejszych czasach biblioteki są instytucjami, które gromadzą, uzupełniają, opracowują zgodnie z obowiązującymi normami i przepisami, przechowują w określonym porządku, zabezpieczają i udostępniają czytelnikom swoje księgozbiory oraz informują

⁶ *Biblioteki parafialne*, w: *Encyklopedia wiedzy o książce*, pod red. A. Birkenmajera, Wrocław – Warszawa – Kraków 1971, k. 224.

⁷ B. Bieńkowska, H. Chamerska, *Tysiąc lat książki i bibliotek w Polsce*, Wrocław 1992, s. 112-113.

⁸ J. Waluś, *Zagadnienie gromadzenia w bibliotekach parafialnych*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2 (2012), s. 78-79.

⁹ *Encyklopedia wiedzy o książce*, dz. cyt., k. 224.

o ich zawartości. Jednakże w okresie przedrozbiorowym biblioteki kościelne, w tym również parafialne, nie spełniały tych wszystkich funkcji, co współczesne ksiąźnice. Miały one bowiem wówczas charakter zamknięty. Tak więc w owym czasie biblioteki kościelne zajmowały się przechowywaniem księgozbiorów. Mimo to w XVI wieku zwyczajowo używano terminu „biblioteka” na określenie spisów oraz zestawień bibliograficznych. Natomiast jak wskazują akta wizytacyjne parafii z XVIII wieku, osobno inwentaryzowano tzw. księgi kościelne, na które składały się księgi liturgiczne, będące podstawowym zbiorem służącym sprawowaniu czynności liturgicznych, i te, które były potrzebne w duszpasterstwie, oraz księgi dodatkowe – nieliturgiczne, zwane biblioteką. Z kolei książki te mogły być pomocne np. w rozwoju intelektualnym duchowieństwa. Jednakże od tej reguły zdarzały się wyjątki. Na przykład w protokołach wizytacyjnych dekanatu Kowno zarówno księgi kościelne, jak i biblioteka zostały zapisane razem¹⁰. Od XVI do XVIII wieku na synodach ogłaszano, jakie książki powinny znaleźć się w bibliotekach parafialnych. „Ustawy synodalne nakazywały również duchownym gromadzenie książek, ich lekturę oraz nauczanie zarówno dzieci, jak i dorosłych. Biskupi często sami zaopatrywali biblioteki w książki, które uznawali za niezbędne. Przekazywali również własne zbiory”¹¹. W okresie zaborów zmienił się charakter księgozbiorów kościelnych. Gromadzono przede wszystkim publikacje patriotyczne, które miały wspomagać walkę z zaborcą. Zbiory generalnie poddawane były cenzurze i brakowało środków na ich zakup. Często też osoby duchowne pożyczaly własne pozycje, ale i tak było ich mało. Zmiana nastąpiła po 1905 roku, kiedy to episkopat na Zjeździe Demokracji Chrześcijańskiej wystąpił z postulatem o tworzeniu bibliotek parafialnych¹².

Dynamiczny rozwój ksiąźnic parafialnych nastąpił dopiero w drugiej połowie XIX wieku. Zbiory te gromadzono w celu propagowania literatury zgodnej z nauką Kościoła. Do tworzenia takich

¹⁰ J. Szady, *Księgozbiory parafialne w prepozyturze wiślickiej w II połowie XVIII wieku*, Lublin 2008, s. 19-21.

¹¹ J. Waluś, *Zagadnienie gromadzenia w bibliotekach parafialnych*, art. cyt., s. 79.

¹² *Tamże*, s. 80.

księgozbiorów zachęcano np. w 1862 roku¹³, a także w 1907 roku na łamach „Kroniki Diecezji Kujawsko-Kaliskiej”¹⁴. Ponadto w „Kronice Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” drukowano katalog książek, które były odpowiednie dla bibliotek parafialnych¹⁵. J. Waluś wspomina również o katalogach publikowanych w okresie międzywojennym. Stosowano w nich podział woluminów ze względu na tematykę oraz grupę odbiorców, a wyznacznikiem był tutaj wiek i poziom intelektualny. Tak więc były książki dla wszystkich i książki trudniejsze. Natomiast w ramach tematyki świeckiej można wymienić np. literaturę sensacyjną, fantastyczną i podróżniczą¹⁶.

Dziewiętnastego marca 1996 roku Papieska Komisja ds. Dóbr Kulturowych Kościoła wystosowała list do wszystkich arcybiskupów i biskupów (który dotyczył również przełożonych generalnych instytutów zakonnych) na temat bibliotek kościelnych, w tym także bibliotek parafialnych. W liście tym zawarto wytyczne dotyczące funkcjonowania i zarządzania tymi książnicami. Podkreślono, że Kościół ze względu na swoją misję ewangelizacyjną troszczy się o tworzenie, zachowywanie, wzbogacanie oraz obronę i wykorzystanie swoich bibliotek. Konieczne jest zatem, aby każda diecezja oraz zgromadzenie zakonne sporządziły inwentarz i zachowały określony charakter swoich bibliotek. W liście tym wskazano również, że w pierwszej kolejności należy odnawiać biblioteki już istniejące, a księża, zakonnicy i świeccy powinni zyskać kwalifikacje do pełnienia stałej funkcji między innymi dyrektorów bibliotek. Ponadto zaznaczono, że nie można lekceważyć bibliotek mniejszych, w tym również parafialnych. Niestety wraz z ubywaniem księży, którzy zajmowali się tworzeniem i prowadzeniem tychże bibliotek, doszło do spadku ich liczby oraz aktywności. Mimo to należy uczynić wszystko, aby zachować każdy zbiór książek, często bardzo cenny, albo prze-

¹³ *Biblioteki parafialne. Ich potrzeba i łatwy sposób powszechnego ich po parafiach urzędzenia*, „Pamiętnik Religijno-Moralny” 9,2 (1862), s. 358, <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/doc-content?id=58651&from=FBC>, 21.01.2013.

¹⁴ M.F. [M. Fulman], *Zakładajmy biblioteki parafialne*, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” 1 (1907), s. 20-26; 2 (1907), s. 52-58; 3 (1907), s. 95-102.

¹⁵ *Katalog książek odpowiednich dla bibliotek parafialnych*, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” 1 (1907), s. 31-32; 4 (1907), s. 134-136; 5 (1907), s. 167-168; 6 (1907), s. 199-200.

¹⁶ J. Waluś, *Zagadnienie gromadzenia w bibliotekach parafialnych*, *art. cyt.*, s. 82.

kształcić owe małe księżnice w biblioteki regionalne lub diecezjalne, które gromadziłyby zbiory, aby mogły one z pożytkiem służyć czytelnikom. Natomiast nad bibliotekami mniejszymi, w tym też i parafialnymi, opiekę powinni sprawować wolontariusze np. ze wspólnot parafialnych, ponieważ ośrodki te mają znaczenie dla wkładu kulturowego tychże wspólnot. Jednakże skoro biblioteki te są nośnikami kultury dla wszystkich ludzi, mają pełne prawo do korzystania ze wsparcia, jakiego udziela dany kraj i region innym bibliotekom. Jeśli Kościół udostępni swoje dziedzictwo wszystkim, sam będąc jednak właścicielem swoich bibliotek, księżnice te powinny zostać zaliczone do bogactwa kulturowego całego kraju i otrzymywać od niego niezbędną pomoc, w tym też ekonomiczną oraz organizacyjną¹⁷.

2. Sytuacja bydgoskich bibliotek parafialnych – ankieta

Księżnice parafialne znajdowały się w orbicie badań polskich badaczy już od początku XX wieku i nadal pojawiają się opracowania dotyczące ich przeszłości i terażniejszości¹⁸. W 2005 roku ks. Wal-

¹⁷ Papieska Komisja ds. Dóbr Kulturowych Kościoła, *Biblioteki kościelne w misji Kościoła*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (1996), s. 31-46, <http://digital.fides.org.pl/Content/797/Fides-1996-04.pdf>, 18.01.2013.

¹⁸ H.E. Wyczawski, *Biblioteki parafialne w diecezji krakowskiej u schyłku XVI w.*, „Polonia Sacra” 6,2 (1953/1954), s. 114-142; 7,1 (1955), s. 27-68; 7,2 (1955), s. 159-173; tenże, *Kościelne zbiory biblioteczne (wiek XVI-XVIII)*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. 2: *Od odrodzenia do oświecenia*, cz. 1: *Teologia humanistyczna*, pod red. M. Rechowicza, Lublin 1975, s. 517-551; K.M. Kowalski, *Księgozbiory parafialne archidiakonatu pomorskiego w XVI-XVIII w. Studium z dziejów kultury intelektualnej Prus Królewskich*, Gdańsk 1993; J. Kracik, *Biblioteki parafialne a prywatne księgozbiory duchowieństwa. Dekanat Nowa Góra w XVII-XVIII wieku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 32 (1976), s. 249-271; J. Mandziuk, *Biblioteka przy kościele św. Jakuba w Nysie*, „Roczniki Biblioteczne” 20,1-2 (1976), s. 27-78; tenże, *Księgozbiór przy kościele św. Jakuba w Nysie (analiza zawartości)*, „Roczniki Biblioteczne” 20,3-4 (1976), s. 579-660; A. Biernacka, M. Dubiński, *Zarys historii bibliotek parafialnych w Polsce*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 73 (2000), s. 9-21; R. Skrzyniarz, *Księgozbiór parafialny w Bielinach według wizytacji z 1738 roku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 74 (2000), s. 415-418; M. Zahajkiewicz, *Funkcja i znaczenie biblioteki parafialnej lub klasztornej*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 77 (2002), s. 9-17; J. Koziańska, *Zbiory starych książek w bibliotekach parafialnych i klasztornych*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 77 (2002), s. 41-51; P. Trafliński, *Książka w kościołach parafialnych archidiecezji gnieźnieńskiej w świetle „Liber beneficiorum” Jana Łaskiego*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 79 (2003), s. 453-460; K. Haptaś, *Dziela*

demar Żurek w swojej książce *Biblioteki kościoła katolickiego w Polsce. Informator* scharakteryzował dwanaście bibliotek parafialnych¹⁹, z czego żadna niestety nie pochodzi z województwa kujawsko-pomorskiego, nie wspominając o Bydgoszczy. Jak dotąd nigdzie nie opublikowano aktualnych informacji na temat bydgoskich bibliotek parafialnych. Nawet na stronach internetowych parafii rzadko umieszcza się informację o funkcjonującej przy niej bibliotece, dlatego też podjęto próbę zbadania tychże księżnic. Konieczny był w tym celu kontakt z każdą parafią z osobna. Zebrane dane uzyskano na podstawie licznych rozmów, przede wszystkim telefonicznych, oraz korespondencji elektronicznej z osobami duchownymi, najczęściej gospodarzami parafii, i pracownikami świeckimi kancelarii parafialnych. Można je zweryfikować, kontaktując się z wymienionymi w przypisach respondentami bądź dzwoniąc pod wskazane w przypisach numery telefonu.

Z każdym z respondentów przeprowadzono ankietę. Po otrzymaniu odpowiedzi twierdzącej na pytanie, czy przy parafii funkcjonuje biblioteka, zadawano pytania dodatkowe, a mianowicie:

1. Od kiedy funkcjonuje biblioteka parafialna?
 2. Ile woluminów liczy księgozbiór tej biblioteki?
 3. Czy książki znajdujące się w ofercie biblioteki są tylko o tematyce religijnej? Jeśli nie, to proszę o wymienienie.
 4. Czy w bibliotece funkcjonuje katalog? Kartkowy czy komputerowy?
 5. Kto opiekuje się biblioteką? Osoba świecka czy duchowna? Jakie wykształcenie posiada? (w przypadku studiów wyższych proszę o podanie kierunku).
 6. Czy mogą wypożyczać książki osoby spoza parafii?
- Uzyskane informacje ujęto w poniższej tabeli.

polskich autorów w bibliotekach parafialnych archidiaconatu sądeckiego w końcu XVI wieku, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 80 (2003), s. 49-55; R. Gustaw, *Stan i potrzeby bibliotek kościelnych oraz program pracy na najbliższy okres*, Lublin 1960; H. Wistuba, *Wspólnota parafialna*, Olsztyn 1983, s. 19-20; *Komu powinny służyć biblioteki kapłańskie*, „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 1 (1960), s. 12; J. Stemler, *Biblioteki parafialne zadania – organizacja – prowadzenie*, Płock 1935; K. Rulka, *Biblioteka kościoła parafialnego w Szadku w drugiej połowie XVIII w.*, „Biuletyn Szadkowski” 11 (2011), s. 61-73.

¹⁹ W. Żurek, *Biblioteki Kościoła katolickiego w Polsce. Informator*, Kielce 2005, s. 270-285.

Tab. 1. Biblioteki parafialne w Bydgoszczy. Stan w styczniu 2013 roku

Parafia pod wezwaniem	Biblioteka parafialna	1. Od kiedy funkcjonuje	2. Liczba woluminów	3. Tematyka	4. Katalog	5. Opiekunowie	6. Czy mogą korzystać osoby spoza parafii?	
1	św. Antoniego z Padwy ¹	funkcjonuje	od 1992 r., od 2 lat otwierana okazjonalnie, na życzenie	500	przede wszystkim religijna, encyklopedie, słowniki	brak	ksiądz proboszcz	tak
2	św. Maksymiliana Kolbego ²	nie funkcjonuje						
3	bł. Michała Kozala Biskupa i Męczennika ³	nie funkcjonuje						
4	Niepokalanego Poczęcia NMP ⁴	funkcjonuje	od 2005 r., poniedziałek w godz. 17.00-18.00	2 500	wszystkie działy tematyczne	kartkowy i komputerowy, w trakcie tworzenia	parafianki, wykształcenie bibliotekarskie	tak, po okazaniu doświadczenia
5	NMP z Góry Karmel ⁵	nie funkcjonuje (ale jest zaplecze)						
6	Przemienienia Pańskiego ⁶	funkcjonuje	brak danych, po uzgodnieniu telefonicznym	brak danych	brak danych	brak danych	ksiądz proboszcz	brak danych

7	Świętej Rodziny ⁷	funkcjonuje	od początku istnienia parafii (od 1984 r.), po Mszy Świętej (jeśli jest taka potrzeba)	brak danych	brak danych	brak danych	osoba świecka	tak
8	św. Urszuli Ledóchowskiej ⁸	nie funkcjonuje						
9	Wniebowstąpienia Pańskiego ⁹	nie funkcjonuje						
10	św. Andrzeja Boboli ¹⁰	nie funkcjonuje						
11	św. Marcina i św. Mikołaja (katedralna) ¹¹	nie funkcjonuje						
12	Najświętszego Serca Pana Jezusa ¹²	nie funkcjonuje						
13	Świętych Apostołów Piotra i Pawła ¹³	nie funkcjonuje						
14	Świętego Krzyża ¹⁴	nie funkcjonuje						
15	św. Wincencego à Paulo (papińska bazylika mniejsza) ¹⁵	funkcjonuje	trudno określić, wtorek w godz. 15.00-17.00	ponad 10 000	św. Wincenty à Paulo, misje, Jan Paweł II, historia, religia, literatura, lit. dla dzieci i młodzieży, poezja, geografia, filozofia i psychologia, sztuka i kultura, medycyna, nauka	komputerowa baza danych	osoby świeckie, emerytki, jedna posiada doświadczenie w bibliotece	tak

16	NMP Królowej Pokoju (garnizonowy) ¹⁶	nie funkcjonuje						
17	Bożego Ciała ¹⁷	nie funkcjonuje						
18	Chrystusa Króla ¹⁸	funkcjonuje	od 1981, środa w godz. 16.00-17.30	około 1 550	w głównej mierze tematyka religijna	kartkowy	osoba świecka, wykształcenie pomaturalne ekonomiczne, doświadczenie w pracy w bibliotece	tak
19	Matki Bożej Nieustającej Pomocy ¹⁹	funkcjonuje	brak danych, I i III niedziela mies. w godz. 8:00-13:00	brak danych	religijna	kartkowy	osoba świecka	tak
20	Miłosierdzia Bożego ²⁰	nie funkcjonuje (ale jest zaplecze)						
21	NMP Matki Kościoła ²¹	funkcjonuje	od 2005 r., otwierana, jeśli jest taka potrzeba	brak danych	teologia, literatura piękna	brak	ksiądz proboszcz	tak
22	Świętej Trójcy ²²	nie funkcjonuje						
23	św. Wojciecha ²³	nie funkcjonuje						
24	Ducha Świętego ²⁴	nie funkcjonuje						
25	św. Jadwigi Królowej ²⁵	funkcjonuje	od około 1987 r., wtorek w godz. 17.30-18.30	około 4 000	religijna (w tym papież), literatura piękna, literatura dziecięca	komputerowy (autorski)	osoba świecka, bez wykształcenia kierunkowego	tak
26	Matki Bożej Fatimskiej ²⁶	funkcjonuje	od 1994 r., środa w godz. 16.30-18.00	około 5 000	połowę księgozbioru stanowi literatura religijna	kartkowy	osoby świeckie, legionistki	tak

27	Opatrzności Bożej ²⁷	nie funkcjonuje (w likwidacji)						
28	Świętych Polskich Braci Męczenników (sanktuarium Nowych Męczenników) ²⁸	funkcjonuje	od 1988 r., środa w godz. 16.00-18.00 i niedziela w godz. 10.00-12.00	ponad 7 000	beletrystyka, beletrystyka dla dzieci, rozważania, lit. maryjna, nauka Kościoła i teologia, psychologia i rodzina, biografie, poezja, filozofia, biblistyka, historia Kościoła, historia	kartkowy	osoba świecka, wykształcenie teologiczne i ukończone studia podyplomowe z bibliotekoznawstwa	tak
29	Matki Bożej Królowej Polski ²⁹	nie funkcjonuje						
30	bł. Jana Pawła II Papieża ³⁰	nie funkcjonuje						
31	św. Jana Apostoła i Ewangelisty ³¹	funkcjonuje	od 1992 r., trzecia niedziela miesiąca w godz. 9.45-11.00	około 2 500	nauki teologiczne, filozofia, sztuka, literatura piękna, przewodniki	kartkowy	wolontariusze-osoby świeckie, wykształcenie wyższe-filologia polska	tak
32	św. Łukasza Ewangelisty ³²	nie funkcjonuje						
33	św. Marka Ewangelisty ³³	nie funkcjonuje						
34	św. Mateusza Apostoła i Ewangelisty ³⁴	nie funkcjonuje						

35	Matki Boskiej Królowej Męczenników (sanktuarium) ³⁵	nie funkcjonuje						
36	św. Mikołaja ³⁶	nie funkcjonuje						
37	św. Józefa Rzemieślnika ³⁷	nie funkcjonuje						
38	Matki Bożej Częstochowskiej ³⁸	nie funkcjonuje						
39	Matki Bożej Ostrobramskiej ³⁹	nie funkcjonuje						
40	Matki Bożej Zwycięskiej ⁴⁰	nie funkcjonuje						
41	św. Stanisława Biskupa i Męczennika ⁴¹	nie funkcjonuje						
42	Zmartwychwstania Pańskiego ⁴²	funkcjonuje	od 2001 r. czwartek w godz. 17.00-19.00	3 000	religijna, biografie, historyczna, beletrystyka	kartkowy	osoba świecka, wykształcenie wyższe- filologia pol. oraz roczna specjalizacja z bibliotekoznawstwa	tak

(Przypisy do tabeli)

¹ Dane zebrane na podstawie rozmowy telefonicznej z ks. proboszczem Janem Graczykiem, 14.12.2012.

² Dane zebrane na podstawie korespondencji mailowej z ks. proboszczem dr. Mirosławem Kiedzikim, 02.12.2012 (e-mail: parafia@mkolbe.bydgoszcz.pl).

³ Dane uzyskane podczas rozmowy telefonicznej z ks. proboszczem Tadeuszem Putzem, 07.12.2012.

⁴ Dane zebrane na podstawie korespondencji mailowej z p. Radosławą Kwolik (bibliotekarką), 06.12.2012.

⁵ Dane zebrane podczas rozmowy telefonicznej, 08.12.2012 (tel. 52 379 67 99).

⁶ Dane zebrane podczas rozmów telefonicznych z ks. proboszczem Grzegorzem Romanem, 08.12.2012.

⁷ Dane zebrane podczas rozmowy telefonicznej z ks. proboszczem Michałem Andrzejewskim, 09.12.2012.

- ⁸ Informacja uzyskana 16.12.2012 od ks. proboszcza Mieczysława Bielińskiego.
- ⁹ Dane uzyskane podczas rozmowy telefonicznej, 06.12.2012 (tel. 52 347 90 37).
- ¹⁰ Dane uzyskane podczas rozmowy telefonicznej, 07.12.2012 (tel. 52 350 63 81).
- ¹¹ Dane uzyskane podczas rozmowy telefonicznej, 07.12.2012 (tel. 52 322 45 86).
- ¹² Dane uzyskane podczas rozmowy telefonicznej, 06.12.2012 (tel. 52 322 29 02).
- ¹³ Dane uzyskane podczas rozmowy telefonicznej, 30.11.2012 (tel. 52 328 64 80).
- ¹⁴ Dane uzyskane podczas rozmowy telefonicznej, 30.11.2012 (tel. 52 346 25 97).
- ¹⁵ Dane zebrane podczas wolontariatu w bibliotece w okresie od września do listopada 2012 roku.
- ¹⁶ Dane uzyskane podczas rozmowy telefonicznej, 06.12.2012 (tel. 52 378 42 62).
- ¹⁷ Dane uzyskane na podstawie korespondencji mailowej z ks. proboszczem Ryszardem Pruckowskim, 11.12.2012.
- ¹⁸ Dane uzyskane podczas rozmowy telefonicznej, 06.12.2012 (tel. 52 373 25 58; oraz podczas rozmowy z p. Lidią Czarnecką (opiekunka biblioteki), 12.12.2012.
- ¹⁹ Dane uzyskane podczas rozmowy z ks. Tadeuszem Czyżem, 24.01.2013; oraz na podstawie: *Kalendarzyk katolicki 2013 z Informatorem diecezji bydgoskiej*, Poznań 2012, s. 76.
- ²⁰ Dane uzyskane podczas rozmowy telefonicznej z ks. proboszczem Tadeuszem Kruszką, 06.12.2012.
- ²¹ Informacje uzyskane od ks. proboszcza Piotra Raszki, 16.12.2012.
- ²² Dane uzyskane podczas rozmowy telefonicznej, 06.12.2012 (tel. 52 322 70 94).
- ²³ Dane uzyskane podczas rozmowy telefonicznej, 28.11.2012 (tel. 52 322 34 34).
- ²⁴ Dane uzyskane podczas rozmowy telefonicznej, 06.12.2012 (tel. 52 371 38 96).
- ²⁵ Dane uzyskane podczas rozmowy telefonicznej z ks. proboszczem Tomaszem Cylem, 03.12.2012; oraz podczas rozmowy z p. Wiesławą Królikowską (opiekunka biblioteki), 11.12.2012.
- ²⁶ Dane zebrane podczas rozmowy telefonicznej, 28.11.2012 (tel. 52 372 75 41) oraz podczas rozmowy z p. Bożeną Mroczkowską (opiekunka biblioteki).
- ²⁷ Dane zebrane na podstawie rozmowy telefonicznej z ks. proboszczem Maciejem Gutmajerem, 06.12.2012.
- ²⁸ Dane zebrane podczas wolontariatu w bibliotece w okresie od września do listopada 2012 roku.
- ²⁹ Dane uzyskane podczas rozmowy telefonicznej, 06.12.2012 (tel. 52 387 81 28).
- ³⁰ Informacja przekazana przez księdza wikariusza, 02.02.2013.
- ³¹ Dane zebrane na podstawie korespondencji mailowej z ks. proboszczem Januszem Tomczakiem, 29.11.2012 (e-mail: janustom@interia.pl).
- ³² Informacja uzyskana od ks. proboszcza Mirosława Pstrągowskiego, 20.12.2012.
- ³³ Dane zebrane na podstawie korespondencji mailowej z ks. proboszczem Januszem Siorką, 29.11.2012 (e-mail: bydgoszcz-sm@salezjanie.pl).
- ³⁴ Dane uzyskane podczas rozmowy telefonicznej, 06.12.2012 (tel. 52 343 01 38).
- ³⁵ Dane uzyskane podczas rozmowy telefonicznej, 06.12.2012 (tel. 52 323 48 34).
- ³⁶ Dane zebrane na podstawie korespondencji mailowej z ks. proboszczem Romanem Bułińskim, 02.12.2012 (e-mail: parafia@mikolaj.bydgoszcz.pl).
- ³⁷ Dane uzyskane podczas rozmowy telefonicznej, 06.12.2012 (tel. 52 371 61 23).
- ³⁸ Dane uzyskane podczas rozmowy z ks. proboszczem Jerzym Marciniakiem, 06.12.2012.
- ³⁹ Dane zebrane na podstawie korespondencji mailowej z ks. proboszczem dr. Rafałem Grabowskim, 07.12.2012 (e-mail: parafia@ostrobramska.bydgoszcz.pl).
- ⁴⁰ Dane zebrane na podstawie korespondencji mailowej z ks. proboszczem Wenancjuszem Zmudą, 02.12.2012 (e-mail: mbzwycieska@gmail.com).
- ⁴¹ Dane uzyskane podczas rozmowy telefonicznej, 07.12.2012 (tel. 52 348 50 26).
- ⁴² Dane zebrane podczas rozmowy z p. Elżbietą Przygodą (opiekunka biblioteki), 03.01.2013.

Na podstawie zebranych informacji można wyciągnąć wnioski dotyczące liczby bydgoskich bibliotek parafialnych, okresu ich funkcjonowania, wielkości księgozbiorów i ich tematyki, organizacji, opiekunów oraz dostępności.

W Bydgoszczy znajdują się obecnie czterdzieści dwie parafie rzymskokatolickie²⁰. W trzynastu z nich funkcjonują biblioteki parafialne. Ponadto w dwóch parafiach znajduje się zaplecze w postaci zbiorów oraz istnieje możliwość otwarcia takich bibliotek, gdyby znalazły się osoby chętne do ich poprowadzenia. Natomiast w jednej parafii zbiory są już likwidowane ze względu na brak czytelników.

Najstarsza biblioteka parafialna w Bydgoszczy funkcjonuje już trzydziesty drugi rok (przy parafii pw. Chrystusa Króla). Następnie kolejno: dwudziesty dziewiąty rok (przy parafii pw. Świętej Rodziny), dwudziesty szósty rok (przy parafii pw. św. Jadwigi Królowej), dwudziesty piąty rok (przy parafii Świętych Polskich Braci Męczenników), dwudziesty pierwszy rok (przy parafiach pw. św. Antoniego z Padwy oraz pw. św. Jana Apostoła i Ewangelisty), dziewiętnasty rok (przy parafii pw. Matki Bożej Fatimskiej), dwunasty rok (przy parafii pw. Zmartwychwstania Pańskiego). Natomiast najmłodsze bydgoskie księżnice parafialne działają już ósmy rok (przy parafiach pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny i pw. Najświętszej Marii Panny Matki Kościoła). Niestety trudno powiedzieć, od kiedy istnieje jedna z bydgoskich bibliotek parafialnych (przy parafii pw. św. Wincentego à Paulo).

Aż cztery bydgoskie biblioteki parafialne (przy parafiach pw. św. Antoniego z Padwy, pw. Przemienienia Pańskiego, pw. Świętej Rodziny, pw. NMP Matki Kościoła) otwarte są okazjonalnie, w razie potrzeby, z czego jedna z nich po uzgodnieniu telefonicznym (przy parafii pw. Przemienienia Pańskiego). Natomiast tylko jedna księżnica funkcjonuje dwa razy w tygodniu (przy parafii pw. Świętych Polskich Braci Męczenników). Sześć bibliotek parafialnych w Bydgoszczy działa raz w tygodniu (przy parafiach pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, pw. św. Wincentego à Paulo, pw. Chrystusa Króla, pw. św. Jadwigi Królowej, pw. Matki Bożej Fatimskiej, pw. Zmartwychwstania Pańskiego). Ponadto jedna księżnica parafialna funkcjonuje dwa razy w miesiącu (przy parafii pw. Matki Bożej Nieusta-

²⁰ *Parafia*, <http://www.diecezja.bydgoszcz.pl/index.php/spis-parafii>, 06.12.2012.

jącej Pomocy) i jedna biblioteka otwarta jest raz w miesiącu (przy parafii pw. św. Jana Apostoła i Ewangelisty).

Największy księgozbiór liczy ponad 10 tys. wol. (biblioteka przy parafii pw. św. Wincentego à Paulo), kolejny ponad 7 tys. wol. (księżnica przy parafii pw. Świętych Polskich Braci Męczenników), następnie około 5 tys. wol. (biblioteka przy parafii pw. Matki Bożej Fatimskiej), około 4 tys. wol. (księżnica przy parafii pw. św. Jadwigi Królowej), 3 tys. wol. (biblioteka przy parafii pw. Zmartwychwstania Pańskiego), 2,5 tys. wol. (księżnica przy parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP), około 2,5 tys. wol. (biblioteka przy parafii pw. św. Jana Apostoła i Ewangelisty), około 1 550 wol. (księżnica przy parafii pw. Chrystusa Króla) oraz 500 wol. (biblioteka przy parafii pw. św. Antoniego z Padwy).

Z otrzymanych danych wynika, że w bibliotekach tych znajdują się przede wszystkim książki o tematyce religijnej, teologicznej. Jednakże są w nich również pozycje m.in. z historii, filozofii, literatury pięknej, literatury dla dzieci i młodzieży, poezji, sztuki, psychologii, geografii, a także biografie, słowniki, encyklopedie oraz opracowania z zakresu medycyny i innych dziedzin nauki.

W sześciu bibliotekach funkcjonuje katalog kartkowy (przy parafiach: pw. Chrystusa Króla, pw. Matki Bożej Fatimskiej, pw. Świętych Polskich Braci Męczenników, pw. św. Jana Apostoła i Ewangelisty, pw. Zmartwychwstania Pańskiego, pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy). W jednej księżnicy katalogi kartkowy i komputerowy są w trakcie tworzenia (w parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP). W dwóch bibliotekach jest katalog komputerowy: autorski w bibliotece przy parafii pw. św. Jadwigi Królowej i komputerowa baza danych w bibliotece przy parafii pw. św. Wincentego à Paulo.

Zasoby kadrowe bibliotek są niewielkie. W większości przypadków księżnicami opiekują się osoby świeckie. Zazwyczaj na jedną bibliotekę przypada jeden opiekun. Każdy z opiekunów posiada co najmniej kilkuletnie doświadczenie w pracy bibliotekarskiej. Opiekunowie ci raczej się nie zmieniają. Natomiast tylko w trzech bibliotekach pracują osoby posiadające wykształcenie kierunkowe, czyli bibliotekarskie (w księżnicach przy parafiach: pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, pw. Świętych Polskich Braci Męczenników, pw. Zmartwychwstania Pańskiego). Natomiast trzema księżnicami opie-

kują się proboszczowie (biblioteki przy parafiach: pw. św. Antoniego z Padwy, pw. Przemienienia Pańskiego, pw. NMP Matki Kościoła).

Z usług i zbiorów bydgoskich bibliotek mogą korzystać osoby spoza danej parafii. Jednakże w przypadku jednej z nich nie otrzymano informacji na ten temat (parafia pw. Przemienienia Pańskiego).

Pozyskanie wyżej wymienionych informacji było pracochłonne i czasochłonne oraz wymagało wykazania się dużą determinacją i inicjatywą. Niestety w przypadku kilku parafii pomimo kilkukrotnych prób nie udało się uzyskać kompletu informacji na temat działalności funkcjonujących przy nich bibliotek parafialnych (patrz tabela). Mimo to próbę zbadania sytuacji bydgoskich bibliotek parafialnych należy uznać za udaną.

3. Zakończenie

Biblioteki parafialne przeszły przez lata wiele zmian. Początkowo stanowiły tylko pomoc dla duchownych. Obecnie z założenia są dostępne dla każdego zainteresowanego, gromadzą podstawową wiedzę z wielu dziedzin, a w małych miejscowościach stanowią centra kultury. Wcześniej cieszyły się prestiżem i były wspomagane przez zamożnych darczyńców²¹. Dzisiaj niestety zaplecze bibliotek parafialnych jest zazwyczaj bardzo ubogie.

Tylko w co trzeciej bydgoskiej parafii funkcjonuje biblioteka. Choć książnic parafialnych nie jest za wiele, to najmłodsze z nich funkcjonują już ósmy rok, najstarsze zaś ponad trzydzieści i około trzydziestu lat. Z pewnością ogromną zasługę mają w tym opiekunowie, którzy pracę w owych bibliotekach traktują zapewne jako misję. To bardzo ważne, ponieważ za pośrednictwem książki religijnej dokonuje się proces ewangelizacji. Zbiory te są więc niezwykle cenne i ważne dla chrześcijan. Jednakże z powodu niewielkiej liczby czytelników istnieje zagrożenie likwidacji bibliotek parafialnych. Zaczęto już obserwować taką tendencję. Świadczy o tym chociażby fakt, że spora część książnic otwierana jest tylko okazjonalnie, w razie potrzeby. Dlatego też aby zapobiec procesowi destrukcji, tak ważna jest

²¹ J. Waluś, *Zagadnienie gromadzenia w bibliotekach parafialnych*, art. cyt., s. 84, 86.

aktywna postawa zarządców oraz opiekunów i zastosowanie przez nich rozmaitych działań promocyjnych. Osoby sprawujące pieczę nad owymi bibliotekami należałoby wyposażyć w taką wiedzę i umiejętności, dzięki którym mogłyby nie tylko utrzymać dotychczasowych użytkowników i zapobiec likwidacji tych jakże cennych zbiorów, ale też zdobyć nowych czytelników oraz sponsorów.

WERONIKA PAWŁOWICZ¹

BIBLIOTEKA PARAFIALNA PRZY PARAFII PW. NAJŚWIĘTSZYCH IMION JEZUSA I MARYI W KATOWICACH-BRYNOWIE

Parafia pw. Najświętszych Imion Jezusa i Maryi w Katowicach-Brynowie obchodziła w 2007 roku pięćdziesięciolecie swego istnienia. Pierwsza Msza Święta, pasterka, została odprawiona w nowym kościele 24 grudnia 1957 roku. Z okazji jubileuszu przygotowano opracowanie poświęcone historii i działalności parafii², nie ma w nim jednak wzmianki o bibliotece.

Wieloletnim proboszczem tutejszej parafii był ks. kanonik Adolf Kocurek (1918-2003). Poświęcił on wspólnocie brynowskiej czterdzieści sześć lat swego życia. Przybył tu jako kuratus „ze wszystkimi prawami i obowiązkami, jakie ma proboszcz w parafii”³ w 1957 roku. Doprowadził do ukończeniu budowy kościoła, odprawił pierwszą Mszę Świętą i wiele kolejnych, wychował całe pokolenia brynowskich dzieci. Był pasterzem parafii do roku 1989, kiedy odszedł na emeryturę. Jednak nadal mieszkał przy parafii i pomagał w duszpasterstwie. Do dziś wielu parafian wspomina go z wdzięcznością. W latach jego pracy w parafii powstała biblioteka parafialna: zgromadzono pewną liczbę książek, uporządkowano je, oprawiono w szary papier. Prawdopodobnie była też wówczas udostępniana.

¹ Biblioteka Śląska w Katowicach.

² M. Lubina, *Parafia Najświętszych Imion Jezusa i Maryi w Brynowie*, Katowice 2008.

³ *Tamże*, s. 72.

Niestety nikt już nie potrafi więcej na ten temat powiedzieć, np. kiedy i kto się tym zajmował.

Wznowienie działalności biblioteki nastąpiło w roku 1991 z inicjatywy ks. proboszcza Eugeniusza Krasonia. Na księgozbiór złożyły się wcześniej zgromadzone książki, a także dzieła przekazane przez ks. kanonika A. Kocurka, wówczas już emeryta zamieszkałego przy parafii. Przekazał on swój zbiór z zastrzeżeniem, że trzeba uważać, co się komu daje do czytania. Jak mówił: „nie każda książka jest dla każdego”. Kolekcja biblioteki została wzbogacona również darami parafian. Niewielkie kwoty przekazywane przez księdza proboszcza umożliwiły uzupełnienie zbiorów nowymi książkami.

Księgozbiór biblioteki parafialnej został opracowany tylko częściowo. W latach 1991-1997 wpisano do inwentarza 825 pozycji, powstał również kartkowy katalog alfabetyczny, pisany ręcznie na kartach formatu międzynarodowego.

Na podstawie inwentarza można opisać kolekcję. Powstała ona w większości z darów, jest więc bardzo różnorodna. Są tu dzieła filozofów, m.in. *Uczta Platona*, *Wyznania* św. Augustyna, *Albo – albo* Kierkegaarda, opracowania z zakresu etyki, psychologii i wychowania (m.in. Tadeusza Ślipki *Zarys etyki ogólnej* oraz *Zarys etyki szczegółowej*, Elżbiety Sujak *Kontakt psychiczny w małżeństwie*, Marii Braun-Gałkowskiej *Psychologia domowa*, Gastona Courtois *Rady dla rodziców*). Zgromadzono dzieła poświęcone historii Kościoła, biblistyce, *Apokryfy Nowego Testamentu*, śpiewniki kościelne, słownik Dorothei Forster *Świat symboliki chrześcijańskiej*. Liczne są również pisma świętych (*Listy* św. Hieronima, *Życie Alberta Schweitzera*, *Pisma* św. Wincentego Pallottiego, *Światłość w ciemności* Edyty Stein, *Dzienniczek* s. Faustyny Kowalskiej). Są dzieła hagiograficzne ze *Złotą legendą* Jakuba de Voragine’a i *Żywotami świętych* ks. Piotra Skargi, ponadto opracowania przybliżające postacie poszczególnych świętych i błogosławionych: św. Augustyna, św. Pawła, św. Piotra, św. Tomasza z Akwinu, św. Antoniego, św. Teresy, św. Franciszka, o. Maksymiliana Marii Kolbego.

W zbiorach biblioteki są też dzieła ascetyczne, takie jak Tomasza à Kempis *O naśladowaniu Chrystusa* oraz *O naśladowaniu Maryi*. Nie mogło zabraknąć też prac poświęconych modlitwie, liturgii i sakramentom.

W bibliotece znalazły się również pisma papieża Jana Pawła II (*Przekroczyć próg nadziei*, *Dar i Tajemnica*), a także przygotowane przez niego i jego poprzedników encykliki. Są prace przedstawiciele Kościoła polskiego, m.in. prymasa Augusta Hlonda *Listy pasterskie*, prymasa Stefana Wyszyńskiego *Zapiski więzienne*, bp. Alfonsa Nossola *Ku cywilizacji miłości*, kazania biskupa Zawitkowskiego *Kochani moi*. Zgromadzono też publikacje brata Rogera z Taizé, Matki Teresy z Kalkuty, kard. Miroslava Vlka, Chiary Lubich. W bibliotece parafialnej można znaleźć również popularne prace religijne ks. Mieczysława Malińskiego, ks. Romana Rogowskiego, ks. Jana Góry, Czesława Ryszki i innych autorów, a także edycje poezji religijnej wydane przez Księgarnię św. Jacka.

Największą jednak część zbiorów stanowią wydania literatury pięknej, zarówno polskiej, jak i obcej. Czytelnicy mogą przeczytać dzieła Józefa Ignacego Kraszewskiego (*Dziecię starego miasta*, *Bracia zmartwychwstańcy*), Henryka Sienkiewicza (*Potop*, *Krzyżacy*), Elizy Orzeszkowej (*Nad Niemnem*), Bolesława Prusa (*Placówka*), Aleksandra Fredry (*Pan Jowialski*), Poli Gojawiczyńskiej (*Dziewczęta z Nowolipek*), Władysława Reymonta (*Fermenty*), Stefana Żeromskiego (*Uroda życia*), Zofii Kossak (*Nieznany kraj*, *Przymierze*, *Błogosławiona wina*), Jalu Kurka (*Księga Tatr*), Jana Parandowskiego (*Zegar słoneczny*), Jana Dobraczyńskiego (m.in. *Listy Nikodema*, *Spotkania jasnogórskie*, *Wybrańcy gwiazd*), Romana Brandstaettera, Władysława Jana Grabskiego (*Saga o Jarlu Broniszu*, *Konfesjonał*), Hanny Malewskiej (*Apokryf rodzinny*, *Przemija postać świata*), Antoniego Gołubiewa (*Puszcza*, *Bolesław Chrobry*), Gustawa Morcinka (*Pokład Joanny*, *Gwiazdy w studni*). Można zapoznać się z również z dziełami Stanisława Lema (*Wysoki zamek*, *Obłok Magellana*), Arkadego Fiedlera (*Zdobywamy Amazonkę*, *Dywizjon 303*), Janusza Meissnera (*Szkoła Orłąt*, *Sześciu z „Daru Pomorza”*) oraz Aliny i Czesława Centkiewiczów (*W lodach Eisfiordu*, *Okrutny biegun*). Dla miłośników poezji znajdują się między innymi zbiory utworów Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Cypriana Kamila Norwida, Juliana Tuwima, Czesława Miłosa, ks. Jana Twardowskiego.

Literaturę obcą reprezentują dzieła Homera (*Iliada*, *Odyseja*), Petrarki (*Sonet do Laury*), Cervantesa (*Przemysłny szlachcic Don Kichote*), Moliera (*Świętoszek*), Sigrid Undset (*Wiosenne obłoki*),

Victora Hugo (*Kozeta*), Georgesa Bernanosa (*Dialogi karmelitanek*), François Mauriaca (*Jagnię, Czarne anioły*), Josepha Conrada (*Smuga cienia*), Alberta Camusa (*Dżuma*), J.A. Cronina (*Robbie i Robert*), Herberta Georga Wellsa (*Wehikuł czasu*), Jamesa Curwooda (*Włóczęgi północy, Szara wilczyca*), Marka Twaina (*Podróż międzyplanetarna*), Jacka Londona (*Biały Kieł*), Waltera Scotta (*Waverley*), Karola Maya (*Winnetou*), Aleksandra Dumasa (*Naszyjnik królowej*), Antoine'a Saint-Exupéry'ego (*Ziemia, planeta ludzi, Nocny lot*). Niektóre z dzieł znajdują się nawet w dwóch lub trzech wydaniach czy egzemplarzach (np. Nicholasa Monsarrata *Okrutne morze*).

Znajdą się tu również książki dla młodszych czytelników: Kornela Makuszyńskiego *Szaleństwa panny Ewy*, Edmunda Niziurskiego *Niewiarygodne przygody Marka Piegusa i Księga urwisów*, Haliny Rudnickiej *Uczniowie Spartakusa*, Edith Nesbit *Pięcioro dzieci i „coś”*, C.S. Lewisa *Ostatnia bitwa*, Giovanniego Guareschi opowiadania o Don Camillo, Juliusza Verne'a *W 80 dni dookoła świata*, Zofii Jasnoty *Szare i świąteczne dni Marysi*.

Na półki biblioteki trafiają również numery gazetki parafialnej „Parafia u Jezusa i Maryi”. Wszystkie numery z poprzednich lat są oprawione, obecnie jest już ich dziesięć tomów. Gazetka stanowi bogate źródło wiedzy o parafii i mieszkających tu ludziach. Wydawana jest również od 1991 roku.

Książki są drukowane przeważnie w okresie powojennym, nieliczne są starsze, wydane w latach trzydziestych XX wieku. Najstarsze są tomy *Żywotów świętych* ks. Piotra Skargi, które opublikowano w Krakowie w 1881 roku. Reprezentowane są bardzo różne wydawnictwa: Znak, Pax, Więź, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Księgarnia św. Wojciecha i Księgarnia św. Jacka, Pallottinum, Akademia Teologii Katolickiej, wydawnictwa jezuitów, dominikanów, franciszkanów, salezjanów, misjonarzy karetynów Palabra, a także Wydawnictwo Karola Miarki, Nasza Księgarnia, Ossolineum, Iskry, Wydawnictwo MON, Śląsk, Czytelnik i wiele innych.

Zebrany księgozbiór został umieszczony w dwóch zamkniętych szafach stojących w salce przy zakrystii, gdzie odbywało się udostępnianie książek. Biblioteka była czynna zawsze w niedzielę, w godzinach od 10.00 do 11.00. Godziny otwarcia związane były z godzinami niedzielnych Mszy Świętych, odprowadzającymi o godzinie 9.00

i 11.00. Taki czas pracy umożliwił dostęp dość dużej grupie ludzi między jedną Mszą Świętą a drugą. Ze zbiorów korzystało kilkadziesiąt osób, głównie starszych, które chętnie czytały dzieła z literatury pięknej. Wśród czytelników była też i młodzież, głównie osoby przystępujące do bierzmowania, poszukujące wiadomości o wybranych patronach lub przygotowujący się do lekcji religii. Można ubolewać, że liczba czytelników stale się zmniejszała.

Prowadzeniem i organizacją biblioteki zajęła się jedna z parafianek, absolwentka bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, Weronika Pawłowicz, wraz z koleżanką Katarzyną Manią. Niestety kłopoty rodzinne jednej z nich i wyprowadzenie się drugiej spowodowały w 1997 roku zawieszenie działalności biblioteki. Część zbiorów pozostała nadal nieopracowana, przybyło jeszcze książek z darów i w tej chwili niemal nie mieszczą się już one w przeznaczonych na bibliotekę szafach. W chwili obecnej ks. proboszcz Jarosław Paszkot rozważa wznowienie pracy biblioteki.

MICHAŁ LUBINA¹

„PARAFIA U JEZUSA I MARYI” – TYGODNIK PARAFII POD WEZWANIEM NAJŚWIĘTSZYCH IMION JEZUSA I MARYI W KATOWICACH-BRYNOWIE

Wymownym dowodem aktywności laikatu w brynowskiej parafii pw. Najświętszych Imion Jezusa i Maryi jest wydawany od 20 lutego 1994 roku tygodnik „Parafia u Jezusa i Maryi”. Inicjatorem tego przedsięwzięcia był Franciszek Goli. W protokole posiedzenia Parafialnej Rady Duszpasterskiej z 20 października 1993 roku czytamy: „Na zakończenie pan F. Goli przedłożył pod rozagę członkom Rady pomysł redagowania i wydawania gazetki parafialnej”².

Inicjatywę podjęli Małgorzata i Emanuel Romańczykowie i to dzięki ich determinacji parafianie co tydzień wychodzą z kościoła z kolejnymi numerami czasopisma. Jego charakter został w podstawowych zrębach ukształtowany w 1994 roku. Na kolejnych spotkaniach Parafialnej Rady Duszpasterskiej ustalono, że będzie to tygodnik zawierający ogłoszenia parafialne, intencje mszalne, artykuły o sprawach parafii. Założono, że mogą w nim być zamieszczone płatne ogłoszenia, co niewątpliwie miało ułatwić pozyskiwanie środków na wydawnictwo. Stanisława Warmbrand zachęcała do poszerzenia jego formuły o tematykę dotyczącą całokształtu życia społecznego w Brynowie, co jednak nie zostało zaakceptowane. Za-

¹ Emerytowany pracownik Muzeum Miejskiego im. Maksymiliana Chroboka w Rudzie Śląskiej, parafia pw. Najświętszych Imion Jezusa i Maryi w Katowicach-Brynowie.

² Archiwum Parafialne, segregator A 1-2.

lecono zamieszczanie materiałów dotyczących historii brynowskich rodzin, historii parafii i kościoła.

Ze stopki redakcyjnej pierwszego numeru wynika, że tygodnik redagowali: Jacek Pachlewski, Weronika Pawłowicz oraz Małgorzata i Emanuel Romańczykowie. Redakcja w pierwszym zdaniu zapowiedziała, że tytuł „Parafia u Jezusa i Maryi” jest tymczasowy. Został on wybrany na spotkaniu Parafialnej Rady Duszpasterskiej spośród innych propozycji: „Rodzina Brynowska”, „Rodzina Parafialna”, „W Rodzinie Parafialnej”, „Wiadomości Parafialne”, „Życie Parafii”. Zachęcano czytelników do zgłaszania innych pomysłów. Rada Parafialna podjęła jeszcze raz próbę zmiany tytułu, ale ostatecznie uznano, że dotychczasowy zapadł już w pamięć parafian, więc go pozostawiono.

Od roku 1994 kilka razy zmieniano winietę czasopisma i skład redakcji. Początkowo grafika – zaprojektowana na bazie zdjęcia brynowskiego kościoła wykonanego przez Stanisława Boczara, ówczesnego redaktora naczelnego „Sejmiku Samorządowego Województwa Katowickiego” – zajmowała połowę pierwszej strony. Potem zmieniono liternictwo, rozmieszczenie treści względem zdjęcia fasady kościoła i samo zdjęcie. Od numeru z 17 września 1995 roku, kiedy to zgrabniejszą winietę o tych samych treściach opracował artysta grafik Marian Imański, praktycznie nie zmieniła się ona do dziś.

W składzie zapisanym w stopce numeru 1 zespół pracował do numeru 25 tygodnika. Potem do numeru 36 brak jest nazwiska Jacka Pachlewskiego, pojawiają się zaś nazwiska Józefa Jelenia i Stanisławy Warmbrand, która jedyna w kilkunastoletniej historii czasopisma brynowskiej parafii była zawodową dziennikarką. Od numeru 48 w miejsce Józefa Jelenia wpisany jest Adam Skierski i w tym składzie zespół pracował do numeru 101, kiedy to po raz ostatni widnieje nazwisko Stanisławy Warmbrand. Potem na krótko od numeru 137 do numeru 150 w stopce redakcyjnej odnaleźć można imię zakonne s. Marii Gaudencji Friedel ze Zgromadzenia Sióstr Szkolnych de Notre Dame, a w numerze wcześniejszym po raz ostatni pojawiają się bardzo zasłużeni dla brynowskiego czasopisma Małgorzata i Emanuel Romańczykowie. Od numeru 151, wydanego 8 czerwca 1997 roku, w stopce zapisano, że „redaguje kolegium”. Dalej pojawiają się teksty osób wcześniej związanych z wydawnictwem, ale odpowiedzialność za „Parafię u Jezusa i Maryi” przejęła Krystyna Kajdan.

Na łamach tygodnika pisali między innymi: Weronika Pawłowicz, Maciej Czakański, Małgorzata i Emanuel Romańczykowie, Michał Lubina, Michał Węgrzyn, Rafał Wróbel, Rajmund Karkosz, ks. proboszcz Eugeniusz Krasoń, ks. proboszcz Jarosław Paszkot, ks. dr Henryk Olszar, o. Ludwik Mycielski OSB, ks. prof. Jerzy Szymik, ks. dr Jan Grzesica, ks. Andrzej Hoinkis, ks. Roman Dobosiewicz, ks. Maciej Krajewski, ks. Krzysztof Kajdan, ks. Tadeusz Pater, diakon Jan Oko, diakon Grzegorz Wrótniak, Iwona Lounis, Bożena Karkoszka, Barbara Maresz, Aleksandra Kajdan, ale zdecydowanie dominują teksty redaktora naczelnego.

Krystyna Kajdan zaangażowała się bardzo mocno w prowadzenie czasopisma. W chwilach zwątpienia czy nawet wręcz niechęci do przygotowywania materiałów do kolejnego tygodnika („wypaliłam się”) szczęśliwie pojawiały się – jak to sama pani redaktor zapisała – znaki działania Ducha Świętego, aby pozostała wierna gazetce i czytelnikom: „Ogarnął mnie nowy zapał, powróciły chęci do dalszej służby”³. By móc lepiej realizować zadanie redagowania gazetki, w 2006 roku ukończyła dwuletnie Podyplomowe Studia Komunikacji Społecznej o profilu dziennikarskim na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego. Na tę nową drogę nauki otrzymała błogosławieństwo ks. proboszcza Eugeniusza Krasonia, wsparcie najbliższej rodziny, a od pani prof. Marii Pawłowiczowej opracowane przez nią osobiście zasady pracy naukowej i obrazek z cudownym wizerunkiem Matki Bożej Kochawińskiej, Matki Dobrej Drogi. Nic dziwnego, że studia te ukończyła z wynikiem bardzo dobrym.

Do największych wartości parafialnego tygodnika należy autentyczność wypowiedzi i świadectwo wiary jego redaktora. W sposób naturalny i prosty Krystyna Kajdan pisze o rzeczach najważniejszych, dotyczących jej wiary, o doświadczanych i otrzymywanych łaskach Bożych, o znaczeniu Boga i świadomości Jego udziału w życiu swoim i najbliższych, o całkowitym zaufaniu Bożej Opatrzności. Nie waha się relacjonować napięć zdarzających się we własnej rodzinie i dróg dojścia do rozwiązania różnych problemów, daje przykłady budowania jedności. I co ważne, teksty te pozbawione są jakiegokolwiek moralizatorstwa i patosu. „Są to autentyczne świadectwa pisa-

³ „Parafia u Jezusa i Maryi” nr 45 z 29 grudnia 2002 roku.

ne sercem i dobrze, że mamy w parafii takiego «apostoła»,» napisała o niej pani Elżbieta Krak, matka chrzestna brynowskiego kościoła, w numerze 8 z 20 lutego 2000 roku.

Trudno jest przedstawić tematykę 862 numerów tygodnika (tyle ukazało się ich do momentu przekazania niniejszego opracowania do druku), co przekłada się na kilka tysięcy stron formatu A5. Od pierwszego numeru w 1994 roku do ostatniego z roku 2013 zachowano w jego schemacie dwa stałe elementy: na ostatnich stronach zamieszczane są „Ogłoszenia duszpasterskie” przygotowywane przez aktualnego proboszcza i „Porządek nabożeństw”, który praktycznie od samego początku przygotowuje Małgorzata Romańczyk.

Od drugiego kwartału 2000 roku na stałe wprowadzono na pierwszą stronę egzegezę czytań Pisma Świętego przypisanych na daną niedzielę. Wcześniej pojawiała się sporadycznie, często natomiast zamieszczano wyjątki z Ewangelii.

Dominują teksty związane z rokiem kościelnym i z życiem Kościoła, w tym także – co oczywiste – z parafią pw. Najświętszych Imion Jezusa i Maryi. Już w pierwszych miesiącach wydawania czasopisma ks. Henryk Olszar przygotował siedmiodcinkową *Krótką historię parafii brynowskiej*, domkniętą potem biogramem ks. kuratora Pawła Lubosa. Stanisława Warmbrand, dominująca wśród autorów w latach 1995-1996, opublikowała kilka obszernych wywiadów z ks. kanonikiem Adolfem Kocurkiem. Próbowwała też szerzej otworzyć tygodnik na sprawy społeczne i kulturowe, przybliżyć historię Górnego Śląska, pokazać podobieństwa losów mieszkańców Kresów Wschodnich i Zachodnich. Pozyskała do współpracy prof. Marię Pawłowiczową, której teksty (między innymi o religijności Kresowiaków) przybliżyły czytelnikowi tamtejszą duchowość. Zaczęła też realizować pomysł prezentacji brynowskich rodów.

Krystyna Kajdan nie zrezygnowała z wypracowanych wcześniej w czasopiśmie form dziennikarskich. Pojawiły się liczne relacje z pielgrzymek do wielu miejsc świętych oraz wywiady między innymi z Wojciechem Kilarem, ks. kanonikiem Adolfem Kocurkiem, brynowskimi proboszczami, wikariuszami, misjonarzami, alumna mi i neoprezbiterami związanymi z Brynowem, siostrami ze Zgromadzenia Sióstr Szkolnych de Notre Dame, ludźmi parafii i Kościo-

ła. Co roku można odnaleźć ciepłe materiały związane z wczesną i I Komunią Świętą, bierzmowaniem, okazjonalnie z jubileuszami małżeńskimi i kapłańskimi. Prowadząca pismo serdeczną pamięcią otacza również zmarłych: Jana Pawła II, Matkę Teresę z Kalkuty, brata Rogera, ks. Jana Twardowskiego, ks. kanonika Adolfa Kocurka, ks. Marka Targiela i senatora Augusta Chełkowskiego.

Od drugiego numeru, czyli od 27 lutego 1994 roku, z inspiracji ks. proboszcza Eugeniusza Krasonia zaczęły się ukazywać teksty Chiary Lubich komentujące słowo życia, teksty o ruchu Focolari i o religijności maryjnej. Godne zauważenia są ciekawe inicjatywy Krystyny Kajdan. W numerze 8 z 2003 roku zaproponowała ona „łańcuch modlitwy”, który – jak zaznaczyła – miał polegać na tym, aby „co tydzień modlić się za mieszkańców konkretnej ulicy w naszej parafii”. Po dwunastu miesiącach w numerze 10 z roku 2004 redakcja tak odniosła się do tego przedsięwzięcia: „Życie pokazało, jak bardzo ta wzajemna modlitwa zjednoczyła naszą Parafialną Wspólnotę, wyjednała nam wiele Bożych łask i otworzyła nasze serca na potrzeby bliźnich. (...) Jesteśmy przekonani, że akcje takiego parafialnego Banku Modlitwy nigdy nie pójdą w dół”. Dodać należy, że Krystyna Kajdan z nielicznymi wyjątkami sama przybliżyła mieszkańcom Brynowa patronów ich ulic.

Drugą inicjatywą tygodnika, związaną ze zbliżającą się pięćdziesiątą rocznicą poświęcenia kościoła, jest przypominanie postaci wszystkich księży związanych z brynowską parafią. W numerze 38 z 5 listopada 2006 roku Krystyna Kajdan przedstawiła wykaz czterdziestu pięciu duszpasterzy, zapowiadając jednocześnie, że będzie starała się opublikować wywiady z nimi i ich wspomnienia. Materiały te są ilustrowane i wzbogacane ciekawymi relacjami o dalszych losach kapłanów. Cieszą się dużym zainteresowaniem czytelników.

Redakcja wprowadziła również zwyczaj zauważania kolejnych rocznic ukazania się pierwszego numeru i świętowania okrągłych setek numerów tygodnika. Jest to okazja do retrospektywnego spojrzenia na dorobek edytorski, ale też stawiania pytań o przyszłość i formułę czasopisma. W tych rozważaniach redakcja otrzymuje bardzo ważne wsparcie brynowianki, prof. Marii Pawłowiczowej, emerytowanej pani kierownik Zakładu Historii Książki i Bibliotek

Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego, która między innymi zajmowała się tematem *Informacyjne i dokumentacyjne funkcje gazetek parafialnych*.

Początkowo tygodnik był wydawany w nakładzie 200 egzemplarzy. W roku 2013 sprzedawanych jest 400 egzemplarzy. Gazetka spotyka się z dużą przychylnością nie tylko parafian. Ks. prof. Jerzy Szymik z okazji wydania 500. numeru stwierdził: „Pisać i czytać – to czynności arcyłudzkie, o Boskim wręcz rodowodzie... Gdzieś w tych rejonach widzę główną wartość brynowskiej PARAFII JEZUSA I MARYI. Czy nie za wysoko oceniam funkcję i rangę parafialnego, nieprofesjonalnego przecież tygodnika? Sądzę, że nie. Bowiem «PuJiM» informuje, uczy i jednoczy, jest okazją do dyskusji i polemik, przypomina historię brynowskiej ziemi, mobilizuje do wzajemnej modlitwy, niesie pociechę i wzmocnienie, dobrze służy rodzinie parafialnej. Nade wszystko pomaga – jedyne to przecież pismo w parafii – ze sobą rozmawiać, posługiwać się Słowem ku Dobru. Więc wszystkiego najlepszego! «PuJiM» i tym, którzy ją tworzą: stu lat, tysięcy ciekawych wydań! Wdzięczność należy się również wszystkim, którzy kiedykolwiek pisali lub piszą na jej łamach”⁴.

Wdzięczność należy się także osobom, które bezinteresownie zajmują się stroną techniczną wydawnictwa, to jest składem i łamaniem komputerowym. Zasługi na tym polu położyli Adam Skierski i Irena Niedopał, ale przede wszystkim należy wymienić Ryszarda Liebicha, który od wiosny 1996 roku co tydzień nadaje kształt graficzny kolejnemu numerowi tygodnika.

Na koniec należy wspomnieć, że od kwietnia 2006 roku wszystkie numery gazetki parafialnej można znaleźć w wersji elektronicznej na parafialnej stronie internetowej www.paraafia.brynow.katowice.pl, czym na bieżąco i profesjonalnie zajmuje się pan Andrzej Jurek i ostatnio Bartosz Kajdan. Brynowski tygodnik jest więc dostępny na całym świecie, a świadectwem tego są sygnały ze Stanów Zjednoczonych, Australii, Anglii, Austrii, Niemiec i Włoch.

⁴ J. Szymik, *O SŁOWIE – jubileuszowo*, „Parafia u Jezusa i Maryi” nr 8 z 20 lutego 2005 roku.

MONIKA KOPEĆ¹

DZIAŁANIA ZMIERZAJĄCE DO USPRAWNIENIA CYFROWEJ BIBLIOTEKI DIECEZJALNEJ W SANDOMIERZU

Cyfrowa Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu powstała 2 października 2008 roku. Była to pierwsza polska biblioteka kościelna zrzeszona w Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES, która zdecydowała się na umieszczenie swoich najcenniejszych zbiorów w Internecie. Środki pozyskane na to przedsięwzięcie pochodziły w 70 proc. z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach priorytetu „Tworzenie zasobów cyfrowych dziedzictwa kulturowego”, zadanie: „Budowa nowej sieci i systemu informatycznego w bibliotece”. W ramach projektu wyposażono własną pracownię digitalizacyjną, to jest zakupiono skaner, komputer do obróbki zeskanowanych plików oraz niezbędne oprogramowanie do digitalizacji zbiorów. Podobnie jak większość bibliotek cyfrowych również biblioteka wirtualna w Sandomierzu wykorzystuje oprogramowanie dLibra.

W bibliotece cyfrowej w 2012 roku nastąpiły znaczne zmiany pod względem liczby i jakości digitalizowanych i udostępnianych zbiorów. Niemalą rolę w ulepszaniu funkcjonowania CBD odegrały rady i sugestie ks. Jerzego Witczaka, przewodniczącego Federacji FIDES, który czynnie pomagał zespołowi Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu w ulepszaniu biblioteki cyfrowej. By usprawnić funkcjono-

¹ Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu.

wanie zasobów komputerowych, zakupiono program Document Express, w tym zastosowanie DjVu, dzięki któremu pliki publikacji zajmują zdecydowanie mniej miejsca niż dotychczasowe zamieszczane pliki PDF. Dodatkowo zainwestowano w program ABBYY FineReader 11, które jest obecnie najlepszym oprogramowaniem OCR, stosowanym w celu przekształcenia tekstu na postać edytowalną. Zwiększono także dotychczasową jakość plików: z 300 dpi na 400 dpi, co było również związane z wymogami przystąpienia do Europeany. Publikacje już umieszczone w dLibrze zastąpiono nowymi, o wyższej jakości i mniejszym rozmiarze plików. Biblioteka Diecezjalna podpisała 19 listopada 2012 roku umowę Data Exchange Agreement (DEA) o przekazywaniu metadanych do Europeany z pomocą Federacji Bibliotek Cyfrowych, która to jest agregatorem metadanych na skalę krajową. Biblioteka systematycznie wnioskuje o granty dofinansujące swoją działalność. Od ubiegłego roku – w wyniku pozyskania kolejnych środków finansowych z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a co za tym idzie, nawiązania współpracy z biblioteką cyfrową Europeana – należy spełniać wyznaczone kryteria uzupełniania metadanych publikowanych pozycji książkowych w bibliotece cyfrowej. Metadane dostarczane do tego portalu są teraz zgodne ze schematem Europeana Semantic Elements. Podpisując umowę, biblioteka zobowiązała się dokładać wszelkich starań, by przekazywać do Europeany metadane dotyczące praw własności intelektualnej do treści jako posiadająca właśnie taki status (teraz każda nowa publikacja jest wpisywana jako domena publiczna).

W ciągu roku w Cyfrowej Bibliotece Diecezjalnej zwiększono o ponad 150 proc. liczbę publikacji. W chwili obecnej (luty 2013) znajduje się w niej 320 publikacji. Dotychczasowe kolekcje: dziedzictwo kulturowe (w tym: rękopisy, inkunabuły, starodruki, zbiory kartograficzne), książki, materiały regionalne oraz prace naukowe powiększono o nowe kolekcje: „Katechizmy w Bibliotece Diecezjalnej” oraz jeszcze nieopracowaną i w całości kolekcję „Katalogi i inwentarze”. W tej kolekcji zostanie umieszczony kartkowy katalog czasopism oraz zbiorów specjalnych: inkunabułów i starodruków znajdujących się w bibliotece (około 20 tys. starodruków i 400 in-

kunabułów), by ułatwić czytelnikom korzystanie z naszych zbiorów. Katalog kartkowy będzie wprowadzany systematycznie w formie zeskanowanych kart. Układ kart w katalogu internetowym będzie odpowiadać podziałowi stosowanemu w wersji tradycyjnej katalogu alfabetycznego. Rolę katalogu druków nowych spełnia katalog internetowy, który jest systematycznie i na bieżąco uzupełniany, tak więc nie będzie on umieszczony w kolekcji katalogu kartkowego w Internecie.

Kolejnym wyzwaniem jest stworzenie nowej kolekcji w niedalekiej przyszłości: „Superekslibrisy w Bibliotece Diecezjalnej”. Kolekcja ta będzie się składała z blisko dziewięćdziesięciu starych druków opatrzonych znakami własnościowymi w postaci superekslibrisów. Środki na to przedsięwzięcie zostały pozyskane z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach priorytetu „Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego” – druki te przed digitalizacją zostaną poddane konserwacji zachowawczej w ramach tego samego wniosku.

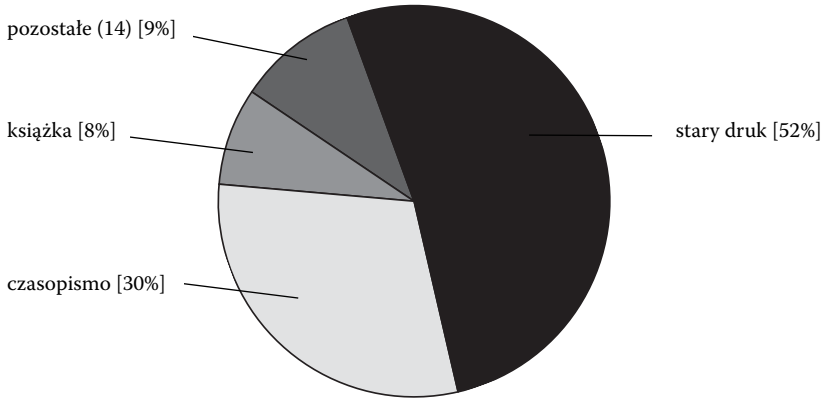
Każda nowa publikacja w CBD jest udostępniana w formie linku w społecznościowym serwisie Facebook², by zaciekać naszych czytelników i zachęcić ich do zapoznawania się z cyfrową wersją książki. Dzięki temu informujemy na bieżąco naszych czytelników o aktualnościach nie tylko w samej bibliotece, ale i w jej wersji cyfrowej.

CBD skupia się przede wszystkim na digitalizacji i udostępnianiu starych druków, które stanowią 52 proc. wszystkich publikacji. Celem digitalizacji tych bezcennych woluminów jest przede wszystkim ich ochrona przed narażeniem na zniszczenie oraz zapoznanie z nimi szerszego grona czytelników. Dzięki temu każda zainteresowana osoba pasjonująca się tymi drukami ma do nich dostęp.

Z okazji trwającego Roku Wiary, ogłoszonego w październiku 2012 roku przez papieża Benedykta XVI, w Cyfrowej Bibliotece powstała kolekcja „Katechizmy”, aby zaprosić do ponownego odkrycia podstawowych treści wiary, które znajdują się w *Katechizmie Ko-*

² <http://www.facebook.com/pages/Biblioteka-Diecezjalna-w-Sandomierzu/367081763307886?ref=hl>, 26.02.2013.

Wykres 1. Zestawienie według liczby udostępnianych publikacji

Źródło: <http://bc.bdsandomierz.pl/dlibra/pubstats>.

*ściola Katolickiego*³. W Bibliotece Diecezjalnej znajduje się około 500 wydań katechizmów: większość to wydania współczesne, jednak skupiono się na starodrukach i wczesnych wydaniach z XX wieku: od 1552 do 1932 roku. Katechizmy zawsze budowały podstawy wiary dla jej umocnienia we wszystkich wspólnotach chrześcijańskich.

Kolekcja „Katechizmy” jest systematycznie powiększana i aktualnie składa się z siedemnastu pozycji. Część z katechizmów umieszczonych w CBD została wcześniej poddana konserwacji zachowawczej przy dofinansowaniu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach projektu „Dziedzictwo kulturowe”, priorytet 1: „Ochrona zabytków. Sandomierz, Biblioteka Diecezjalna – inkunabuły i starodruki (XV-XVIII w.). Prace ratownicze polegające na dezynsekcji, odkażaniu, czyszczeniu i zabezpieczeniu 17 inkunabułów i 502 starodruków”. Zdigitalizowane wydania katechizmów należą do najczęściej przeglądanych publikacji w sandomierskiej CBD. Mimo że katechizmy ukazujące się na terenie Rzeczypospolitej w XVI i na początku XVII wieku to przede wszystkim wydawnictwa polskie, do kolekcji „Katechizmy” wybrano również inne wydania

³ *Życ Rokiem Wiary. Program duszpasterski*, pod red. K. Guzowskiego, Częstochowa 2012, s. 12.

europiejskie. Część katechizmów w CBD pochodzi z oficyn zagranicznych, takich jak: Kolonia, Wenecja, Antwerpia, Rzym, Awinion. Niektóre z woluminów posiadają unikatowe cechy: zawierają liczne glosy, dedykacje oraz noty własnościowe: jest wśród nich superekslibris Floriana Liptowskiego na tylnej okładzinie katechizmu, ekslibris Kuszewskiego oraz noty proveniencyjne K. Turczynowicza, ks. Teodora Pajączkowskiego, Zakonu Braci Mniejszych w Smardzewicach. Wśród zdigitalizowanych katechizmów znajduje się wiele wartościowych wydań, np. *Katechizm rzymski* z przedmową prymasa Stanisława Karnkowskiego wydany w 1603 roku. Prymas Karnkowski zmienił nieco oryginał katechizmu pod względem formy, ujmując całość w pytaniach. Treść jest podzielona na cztery części, a katechizm miał służyć duchowieństwu parafialnemu początku XVII wieku jako podręcznik teologii pastoralnej⁴. Powstanie *Katechizmu rzymskiego* (oryginalny tytuł to *Catechismus ex decreto Concilii Tridentini*) jest związane z uchwałami soboru trydenckiego. W CBD znajduje się również przemyska edycja tego katechizmu z 1763 roku, przeznaczona dla proboszczów i nakazana jako obowiązujący podręcznik do nauki katechizmu. W CBD oglądać można jedną z pierwszych łańskich edycji katechizmów: wydanie z 1574

⁴ J.Z. Słowiński, *Katechizmy katolickie w języku polskim od XVI do XVIII wieku*, Lublin 2005, s. 98-100.

roku z Antwerpii. Kolejną publikacją w sandomierskiej CBD jest *Katechizm historyczny* francuskiego księdza Clauda Fleury'ego. Jednym z najmłodszych katechizmów w CBD jest *Katechizm Trzeciego Zakonu świeckiego* z 1908 roku oraz *Katechizm katolicki dla dzieci i dzieje biblijne* z 1912 roku księdza Walentego Gadowskiego.

Na terenie Biblioteki Diecezjalnej powstała również stała wystawa dotycząca katechizmów Kościoła katolickiego znajdujących się w CBD. Wystawa jest dostępna dla wszystkich czytelników biblioteki oraz odwiedzających mury seminarium duchownego w Sandomierzu. Umieszczono w niej zarówno reprodukcje katechizmów, jak i wydania w wersji oryginalnej, które zostały podzielone tematycznie, a wśród nich: katechizmy dla najmłodszych (sześć wydań), katechizm włoskiego kardynała Pietro Gasparriego (cztery wydania), katechizm w obrazkach oraz inne wydania katechizmów.

W Cyfrowej Bibliotece Diecezjalnej zamieszczane są nie tylko publikacje w formie książkowej, ale tworzy się również kolekcje w formie wystaw cyfrowych. W roku 2012 powstały dwie takie kolekcje: „Superekslibrisy Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu” oraz „Kartki wielkanocne w Bibliotece Diecezjalnej”.

Jednym z głównych założeń biblioteki jest ciągły rozwój i doskonalenie kwalifikacji swoich pracowników, również w sferze doskonalszego udostępniania woluminów w cyfrowym świecie. Z racji niewielkiego budżetu biblioteka stara się korzystać z różnego rodzaju inicjatyw, które mogą wiele nauczyć personel, a z drugiej strony nie nadwyrężają budżetu biblioteki. Jedną z takich inicjatyw był udział pracowników biblioteki w maju 2012 roku w konferencji w Kielcach na temat projektu Polska Cyfrowa Równych Szans, który ma na celu wspieranie działań na rzecz podnoszenia kompetencji komputerowych dorosłych Polaków z pokolenia 50+ w ich lokalnym środowisku. Ideą organizatorów tego projektu jest utworzenie sieci wolontariatu Latarników Polskiej Cyfrowej. By doskonalić swoje kompetencje zawodowe dotyczące cyfryzacji, dyrektor biblioteki wraz z pracownikami wzięli także niedawno udział w międzynarodowej konferencji naukowej *Biblioteka cyfrowa dziś a wyzwania jutra* (24-25 stycznia 2013 roku). Konferencja, która odbyła się w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie, ogniskowała się wokół trzech głównych tematów: obiekty oryginalne, obiekty cyfrowe i metadane; pozwoliła na wymianę doświadczeń między bibliotekami i repozytoriami cyfrowymi w kraju i w Europie. Nakreśliła również wyzwania, jakie przyszłość stawia przed bibliotekami cyfrowymi⁵. Zespół biblioteki dzięki tej konferencji uzyskał wiele cennych informacji i wskazówek, które ułatwią zamieszczanie cyfrowej wersji woluminów.

Oprócz powiększania wspomnianych już wyżej kolekcji katechizmów oraz katalogów kartkowych biblioteka planuje też stopniowe tworzenie innych kolekcji, które będą urozmaiceniem pośród innych publikacji cyfrowych oraz ułatwią czytelnikowi dotarcie do interesujących go informacji. W dalszym ciągu największą część biblioteki cyfrowej stanowią będą starodruki, by móc służyć nie tylko naukowcom oraz studentom, ale także pasjonatom historii. Mimo naszych starań istnieje jeszcze wiele zagadnień, które należy udoskonalić. Jesteśmy otwarci na nowe wyzwania i zwiększanie swoich możliwości, a także na współpracę z innymi bibliotekami.

⁵ *Bezpiecznie i kompleksowo w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej*, <http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra?action=ChangeLanguageAction&language=pl>, 02.03.2013.

DOROTA REJMAN¹

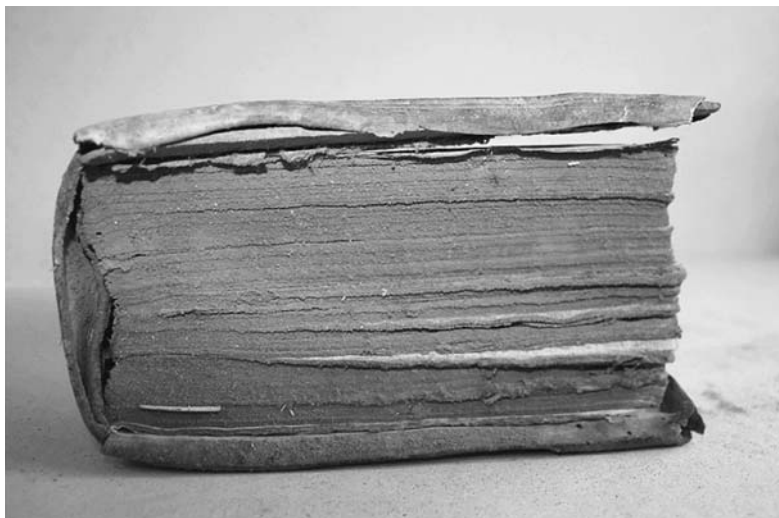
RATOWANIE ZABYTKOWEGO KSIĘGOZBIORU BIBLIOTEKI DIECEZJALNEJ W SANDOMIERZU

Zbiory sandomierskiej biblioteki ze względu na swój zły stan wymagają podjęcia natychmiastowych prac ratowniczych mających na celu zabezpieczenie księgozbioru. Niestety ograniczony budżet przeznaczony na funkcjonowanie biblioteki nie daje możliwości samodzielnelnego opłacenia kosztownych prac, w związku z tym każdego roku biblioteka stara się o dofinansowanie ze środków publicznych. Najcenniejsza część zbiorów Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu figuruje w rejestrze zabytków ruchomych województwa świętokrzyskiego, co dało podstawę do ubiegania się o dofinansowanie zadania w ramach programu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W 2011 roku stworzono wniosek: „Sandomierz, Biblioteka Diecezjalna – inkunabuły i starodruki (XV-XVIII w.): prace ratownicze polegające na dezynsekcji, odkażaniu, czyszczeniu i zabezpieczeniu 17 inkunabułów i 502 starodruków” i zgłoszono w pierwszym naborze do programu „Dziedzictwo kulturowe”, priorytet 1: „Ochrona zabytków”.

Wniosek obejmował obiekty z listy zabytków ruchomych z wyłączeniem rękopisów oraz obiektów poddanych konserwacji w ubiegłych latach. Przygotowanie wniosku polegało na wyborze obiektów do zadania oraz zleceniu przygotowania opinii konserwatorskiej

¹ Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu.

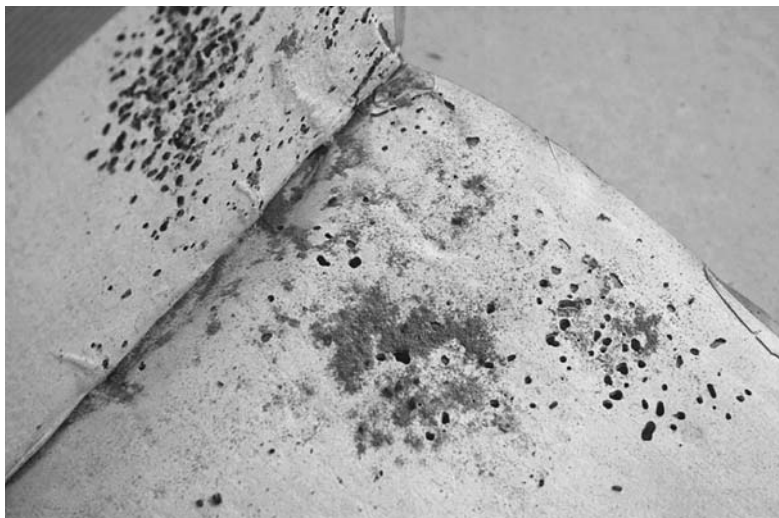
precyzującej zakres niezbędnych prac oraz wycenę. Zróżnicowanie księgozbioru było znaczne: oprawy skórzane, pergaminowe i w wielu przypadkach tekturowe, formaty począwszy od *in folio* do 16°, natomiast objętość książek – od kilkudziesięciu stron do obszernych tomów obejmujących ponad 1000 stron. Wiele ksiąg to wydania wielotomowe lub klocki introligatorskie zawierające od dwóch do ponad dwudziestu pozycji.

Fot. 1. Zanieczyszczenia i zniszczenia mechaniczne powstałe wskutek niewłaściwego przechowywania

Oprócz zainfekowania książki nosiły ślady licznych zniszczeń mechanicznych (rozdarcia kart i opraw, uszkodzenie struktury bloku), zaplamień i przebarwień, śladów korozji metalowych klamerek i guzów oraz zniszczeń spowodowanych niewłaściwą konserwacją. Oględziny przeprowadzono we wrześniu 2011 roku w magazynie starych druków. Stwierdzono, że wartości parametrów określających warunki klimatyczne w magazynie znacznie odbiegają od zalecanych norm. Wilgotność względna powietrza wahała się od 60 do 80 proc., temperatura zaś wynosiła około 25°C, w przypadku konieczności prowadzenia prac w magazynie

temperatura wzrastała do 35°C, a wilgotność do 80 proc., co stwarzało warunki do namnażania się bakterii i grzybów. Nie przeprowadzono badań mikrobiologicznych, gdyż narośle pleśniowe widoczne były gołym okiem na okładzinach, kartach oraz obcięciach bloku. Zaobserwowano także obecność owadów w stadium larwalnym oraz liczne ubytki spowodowane ich działalnością.

Fot. 2. Tunele drążone przez owady

Tunele drążone przez szkodniki zaobserwowano głównie w okładzinach drewnianych i klejonych, w tunelach można było zaobserwować pozostałości po papierze i drewnie zniszczonym przez szkodniki. Pył wysypujący się z ksiąg zanieczyszczał pozostałe woluminy, a także pomieszczenia magazynu. Skalę zjawiska oraz zaawansowanie procesów degradacyjnych toczących się w księgozbiorze ilustrują zdjęcia.

Zalecenia konserwatorskie dotyczyły konieczności ewakuacji książek z magazynu oraz przeprowadzenia pilnej dezynfekcji i dezynsekcji księgozbioru. Zalecenia dotyczyły także konieczności modernizacji pomieszczenia magazynowego i zapewnienia bez-

Fot. 3. Księgozbiór przeznaczony do prac w ramach projektu

piecznego miejsca dla złożenia ksiąg po przeprowadzeniu prac. Wniosek o dofinansowanie złożono za pośrednictwem systemu EBOI. Ponieważ wniosek w priorytecie „Ochrona zabytków” składano po raz pierwszy, stwierdzono, że celowe będzie wysłanie wniosku w terminie dopuszczającym możliwość korekty ewentualnych błędów formalnych. Do programu aplikowano, bazując na doświadczeniach z lat ubiegłych oraz we współpracy z zespołem konserwatorów. Nie zatrudniano firmy specjalizującej się w tworzeniu tego typu wniosków, ponieważ z doświadczeń wynikało, że to personel zatrudniony w bibliotece najlepiej zna specyfikę księgozbioru. Projekt został poddany ocenie pod względem wartości organizacyjnej, merytorycznej i społecznej². Warunkiem uzyskania dofinansowania było otrzymanie minimum 60 punktów na 100 możliwych. Wniosek biblioteki oceniono na 71,40 punkta i przyznano dofinansowanie w kwocie 230 tys. zł przy wkładzie własnym biblioteki wynoszącym 40 tys. zł. Ponieważ na etapie składania

² Regulamin programu „Dziedzictwo kulturowe”, priorytet 1: „Ochrona zabytków”, http://www.mkidn.gov.pl/media/po2012/dokumenty/Regulamin_Dziedzictwo_kulturowe-priorytet_1-Ochrona_zabytkow.pdf, 20.05.2013.

wniosku nie wymagano żadnej dokumentacji, po przyznaniu dofinansowania należało dostarczyć komplet dokumentów, m.in. kosztorysy, pozwolenie konserwatora zabytków na prowadzenie prac oraz szczegółowy program prac konserwatorskich. Zaproponowany harmonogram obejmował odkażanie i dezynsekcję zbioru promieniowaniem jonizacyjnym, mechaniczne oczyszczanie opraw, bloku, rowku woluminu oraz wszystkich kart, tj. oczyszczanie odkurzaczem z filtrem wodnym i HEPA oraz gumowanie i tamponowanie. Po ewakuacji zbiorów zalecenia obejmowały dezynfekcję, dezynsekcję pomieszczenia oraz wdrożenie systemu regulacji warunków klimatycznych.

Po analizie przedstawionej dokumentacji zakwestionowano metodę dekontaminacji zbiorów promieniowaniem jonizacyjnym i jako metodę alternatywną zaproponowano metodę fumigacji z użyciem tlenu etylenu³. Ostatecznie do prac przystąpiono we wrześniu 2012 roku, co znacznie zaburzyło planowany harmonogram prac. Przewidywane zakończenie zadania na 15 listopada 2012 roku okazało się niewykonalne, należało więc wystąpić do MKiDN o zgodę na odroczenie terminu.

Wykonawcą prac była firma Alto-Protect – zespół konserwatorów drewna oraz papieru. Zabiegi polegały na odkażeniu zbioru i usunięciu zanieczyszczeń, a także zabezpieczeniu każdego woluminu barierowym opakowaniem ochronnym⁴. Odkażanie woluminów w oprawach pergaminowych wykonano za pomocą 0,3 proc. roztworu p-chloro-m-krezolu (PCMC) w metanolu, przez zastosowanie przekładek nasączonych PCMC. Ze względu na porażenie zbiorów przez owady w okładzinach pergaminowych woluminów zastosowano przekładki także pomiędzy okładkami i blokiem książki, na zewnątrz i wewnątrz książki między

³ Rzeczoznawca Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, *Ekspertyza. Ocena metody dezynfekcji i dezynsekcji (...) wykonana na zlecenie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego*, Warszawa 2012.

⁴ Przebieg prac na postawie: A. Kuberka, Dokumentacja konserwatorska. Sprawozdanie z wykonanych prac konserwatorskich do zadania pt.: „Sandomierz, inkunabuły i starodruki (XV-XVIII w.). Prace ratownicze. Dezynsekcja, odkażanie, czyszczenie i zabezpieczenie 17 inkunabułów i 502 starodruków – zabytków ze zbiorów Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu”, Warszawa 2012.

kartami, a następnie usunięto jaja i larwy owadów. Oprócz zanieczyszczeń spowodowanych czynnikami biologicznymi usunięto także fragmenty papieru, kurz i inne zanieczyszczenia. Pozostałe księgi poddano odkażaniu metodą fumigacji przy użyciu gazu Rotanox. Po wymaganym okresie kwarantanny wszystkie obiekty oczyszczano odkurzacami z filtrem HEPA i wodnym, po czym umieszczono w opakowaniu ochronnym. Ściany i podłogi magazynu poddano dezynfekcji, usunięto drewniane regały z widocznymi śladami żerowania owadów, nalotami pleśniowymi oraz śladami świadczącymi o możliwości obecności gryzoni. Pomieszczenia magazynowe ze względu na znaczną wysokość pozwoliły na instalację regałów ze stali ocynkowanej na dwóch poziomach⁵. Przed umieszczeniem odkażonego księgozbioru wdrożono system oczyszczania powietrza i regulacji warunków klimatycznych. Wskazania termohigrometru kontrolowane są dwa razy dziennie w celu wykrycia ewentualnych niekorzystnych zmian klimatycznych w magazynie. Monitoring wskazań pozwala na szybką interwencję w przypadku pojawienia się odstępstw od optymalnych warunków przechowywania.

Zgodnie z założeniami projektu pracom planowano poddać 519 woluminów. W trakcie przekazywania księgozbioru okazało się, że z powodu objęcia pomieszczeń magazynowych kwarantanną nie było możliwe przedstawienie wykonawcy wszystkich woluminów. Ostatecznie 515 książek objęto pracami. Zgodność zakresu wykonanych czynności z programem i kosztorysem oraz rzetelność wykonania ocenił delegat wojewódzkiego konserwatora zabytków, a do MKiDN złożono raport z wykonania zadania. W związku ze zmianą zakresu zadania należało zwrócić część środków finansowych do ministerstwa. Wykonanie i rozliczenie zadania przyjęto i umowa została uznana za zrealizowaną.

Prace ratownicze objęły cenny fragment księgozbioru biblioteki sandomierskiej. Wśród zabezpieczonych woluminów należy wy-

⁵ Prace modernizacyjne magazynu oraz zakup i instalacja regałów nie były częścią zadania dofinansowanego przez MKiDN, wymienione prace biblioteka sfinansowała z własnych środków. Pomocna okazała się darowizna przekazana przez Cementownię Ożarów, a także zaangażowanie pracowników w prace fizyczne przy modernizacji magazynu.

mienić kilka wydań katechizmów: z 1530 roku z oficyn Antwerpii i Rzymu, z oficyny weneckiej z 1598, wileński z 1694 roku, które po dezynfekcji zdigitalizowano i opublikowano w Cyfrowej Bibliotece Diecezjalnej w ramach obchodów Roku Wiary. Reprodukcyjne wymienionych ksiąg wzbogaciły także wystawę prezentującą wydania katechizmowe od XVI do XXI wieku. W grupie ksiąg poddanych zabiegom w ramach zadania znalazły się liczne polonika: herbarze Szymona Okolskiego i Kacpra Niesieckiego, *Kronika* Macieja Strykowskiego, inwentarze konstytucji koronnych i teksty ustaw synodalnych, kazania Skargi i Wujka, dzieła z dziedziny teologii, filozofii, matematyki i fizyki, wydania klasyków greckich i rzymskich, atlas botaniczny i geograficzny z XVII wieku.

Efektom przeprowadzenia prac jest powstrzymanie procesów degradacji księgozbioru i zabezpieczenie ksiąg przed dalszym niszczeniem. Odkazony zbiór można w sposób bezpieczny udostępnić dla celów badań naukowych oraz jako eksponaty na wystawach powiązanych merytorycznie z księgozbiorem. Zmiany przeprowadzone w pomieszczeniu magazynowym zapewniają optymalne i stabilne warunki dla przechowywania zabytkowego księgozbioru. Po ulokowaniu w magazynie nadano księgom dodatkowy numer topograficzny odpowiadający numerowi magazynu i półki.

Efekt prac to przede wszystkim bezpieczeństwo księgozbioru oraz bezpieczeństwo pracy z książką. Wszelkiego rodzaju interwencje ograniczały się wyłącznie do prac ratowniczych, nie uzupełniano ubytków papieru i skóry, nie rekonstruowano klamer ani wiązań, w związku z tym efekty, niewidoczne dla oka, mogą być niedoceniane. Celem zadania nie było jednak przywrócenie księgom dawnej świetności ani wyeksponowanie pięknej sztuki introligatorskiej lub typograficznej, lecz ratowanie obiektów. Przeprowadzenie pełnej konserwacji może stanowić kolejny etap działań, jednak biorąc pod uwagę obecny stan księgozbioru, priorytetem zgodnie z zaleceniami konserwatora jest dezynfekcja i dezynsekcja ksiąg oraz zapewnienie stabilnych warunków przechowywania. Biblioteka dysponuje obecnie magazynem wyposażonym w nowoczesne regały, który zapewnia właściwe warunki przechowywania książek. Daje to możliwość

systematycznego przenoszenia odkażonych zbiorów w celu odseparowania od porażonych woluminów. Po ogłoszeniu programów ministra na 2013 rok opracowano trzy wnioski o dofinansowanie prac ratowniczych i konserwatorskich oraz z zakresu digitalizacji w ramach priorytetu „Ochrona zabytków” i „Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego”.

Ks. KRZYSZTOF KAMIŃSKI¹

REMONT BIBLIOTEKI SEMINARYJNEJ WE WŁOCŁAWKU

Żadna szkoła, placówka kulturalno-oświatowa, a tym bardziej szkoła wyższa nie może prawidłowo funkcjonować bez dobrze wyposażonej biblioteki. Po założeniu przez biskupa włocławskiego (kujawsko-pomorskiego) Stanisława Karnkowskiego seminarium duchownego we Włocławku w 1569 roku zaistniała konieczność przygotowania i wyposażenia biblioteki seminaryjnej. Początkowo zasoby seminaryjnej księżnicy były bardzo skromne. Rozwijająca się stopniowo od XVII wieku biblioteka seminarium we Włocławku powiększyła znacznie swe zasoby przez włączenie w drugiej połowie XIX wieku księgozbiorów po skasowanych przez zaborców rosyjskich klasztorach na terenie diecezji włocławskiej. Rozwój biblioteki przypadł więc na drugą połowę XIX i początek XX wieku, kiedy to kolejnymi rektorami seminarium byli bracia Zenon i Stanisław Chodyńscy. To oni przyczynili się do uporządkowania zbiorów i rozpoczęli jego opracowanie i katalogowanie. W 1908 roku przeprowadzono rozbudowę skrzydła budynku przeznaczonego na mieszkania dla alumnów, oddając na potrzeby biblioteki obszerne poddasze.

W 1932 roku rektor seminarium włocławskiego ks. Henryk Kaczorowski, na wniosek ks. Jana Adamieckiego, wyznaczonego na bibliotekarza seminaryjnego, podjął decyzję o przeprowadzeniu ada-

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku.

ptacji najstarszego skrzydła kompleksu zabudowań seminaryjnych, budynku z 1843 roku, na bibliotekę poprzez jego przebudowę i wymianę stropów z drewnianych na ceramiczne odcinkowe. W 1939 roku księgozbiór liczył ponad 100 tys. woluminów. W czasie wojny Niemcy zagrabili księgozbiór i wywieźli go do Poznania, gdzie ok. 70 proc. zbiorów uległo zniszczeniu. Odzyskana po wojnie ich część stała się podstawą odtworzenia księgozbioru, który systematycznie się powiększał.

1. Decyzja o remoncie

W magazynach bibliotecznych położonych na trzech kondygnacjach budynku, o łącznej powierzchni około 500 m², mimo zagęszczenia regałów do granic wytrzymałości stropów zaczęło brakować miejsca na nowe nabytki. Szukano nowych pomieszczeń i rozwiązań dla biblioteki seminaryjnej. Pojawiły się także propozycje budowy nowego gmachu, mieszczącego jednocześnie bibliotekę i archiwum diecezjalne, które nie znalazły jednak akceptacji, przede wszystkim ze względu na wysokość funduszy potrzebnych na taką inwestycję, które musiałyby pokryć nie tylko koszty wzniesienia nowego budynku, ale także później jego utrzymania. Ostatecznie zdecydowano się na remont pomieszczeń magazynowych oraz zaadaptowanie dawnej infirmerii i korytarza na drugim piętrze, a także na zamontowanie regałów przesuwanych, umożliwiających zmagazynowanie na tej samej przestrzeni dużo więcej zbiorów.

Czwartego stycznia 2008 roku biskup włocławski Wiesław Mering osobiście obejrzał pomieszczenia biblioteczne w kompleksie seminaryjnym oraz magazyny archiwum znajdujące się w dawnym kapitularku katedry włocławskiej². Można uznać, że po tej wizji lokalnej, 21 stycznia 2008 roku, z inicjatywy biskupa włocławskiego Wiesława Alojzego Meringa odbyło się pierwsze oficjalne spotkanie dotyczące generalnego remontu budynku biblioteki³. Po wstępnej

² *Diariusz czynności Biskupa Ordynariusza Wiesława Meringa – styczeń 2008*, „Miesięcznik Diecezji Włocławskiej” 91 (2008), s. 210.

³ *Tamże*.

analizie ustalono, że należy przebudować cały kompleks biblioteki, wzmocnić stropy, aby dostosować pomieszczenia magazynowe do składowania kompaktowego księgozbioru. Została odrzucona inna propozycja: daleko idącej przebudowy dwóch skrzydeł kompleksu zabudowań seminaryjnych: bibliotecznego i sąsiadującego z nim skrzydła, w którym znajduje się m.in. refektarz, oraz umieszczenia w nich zbiorów bibliecznych i archiwalnych.

W czerwcu 2008 roku Biuro Projektowania i Realizacji Architektury WAW sp. z o.o. we Włocławku przygotowało projekt przebudowy Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. Po licznych konsultacjach projekt zyskał akceptację inwestora, tj. diecezji włocławskiej, i został zatwierdzony do realizacji w styczniu 2009 roku przez biskupa Wiesława Meringa, ordynariusza diecezji włocławskiej, oraz przez liczne instytucje nadzorujące przebudowę, m.in.: prezydenta Miasta Włocławek, wojewódzkiego konserwatora zabytków i innych.

2. Finanse

Wraz z opracowaniem pierwszych kosztorysów dotyczących projektu kapitalnego remontu budynku biblioteki rozpoczęto poszukiwanie źródeł środków finansowych, które mogłyby wesprzeć tę cenną inicjatywę diecezji włocławskiej. Wstępne analizy wykazały, że budżet diecezjalny niezasilany przez pomoc zewnętrzną zdolny byłby sfinansować takie prace, ale stopniowo, w ciągu dość długiego czasu, a potrzeba szybkiego ukończenia remontu była pilna, chociażby z tego względu, że uniemożliwienie dostępu do księgozbioru na kilka lat byłoby wielkim utrudnieniem dla czytelników, przede wszystkim dla alumnów piszących prace magisterskie.

Znając sytuację ekonomiczną diecezji, ks. bp Wiesław Mering rozpoczął z pomocą ks. prałata Lesława Witczaka poszukiwania środków zewnętrznych poprzez opracowanie projektu i zdobycie funduszy europejskich. Ostatecznie inwestor otrzymał wsparcie w kwocie 500 tys. złotych z Urzędu Miasta we Włocławku. Całość inwestycji przekroczyła kwotę 2 mln zł.

3. Przenoszenie księgozbioru

Największym problemem dla pracowników biblioteki przy re-monce pomieszczeń bibliotecznych było zaplanowanie bezpiecznego przeniesienia całego zasobu bibliotecznego, a więc zbioru książek, czasopism, dubletów, regałów, katalogów i innych przedmiotów stanowiących wyposażenie biblioteki.

Zanim przystąpiono do wynoszenia księgozbioru, personel biblioteki nadał zbiorom przeznaczonym do przeniesienia specjalną numerację. Nie było większego kłopotu ze zbiorami całkowicie uporządkowanymi, skatalogowanymi i oznaczonymi sygnaturami. Do każdego pierwszego woluminu na półce dołączono kartę, na której została wypisana w widoczny sposób pierwsza i ostatnia sygnatura znajdująca się na tej półce, np. I 23.400-23.432; II 12.521-12.559; III 1230-1260 itp. Czasopisma ustawione w magazynie w porządku alfabetycznym tytułów oznaczono, numerując je według litery alfabetu i numeru półki, np. A1, A2 itd. Nie sprawiał też trudności niewielki zbiór rękopisów. Bardziej skomplikowane okazało się tymczasowe ponumerowanie zbiorów w dziele starych druków. Znajduje się w nim bowiem obok zbioru skatalogowanego i oznaczonego stałymi sygnaturami osobna kolekcja takich dzieł, które dawniej (jeszcze w latach sześćdziesiątych XX wieku) uważane były za dublety, a obecnie – ze względu na proveniencję i oprawę – za takie uważane być nie mogą; mają one tylko prowizoryczne, niezbyt czytelne dla niewtajemniczonego sygnatury. Spowodowało to konieczność utworzenia kilku ciągów numeracji z zachowaniem stałej zasady, że osobny numer otrzymuje każda półka. Nie oznaczano specjalnie przeznaczonych do wyniesienia dubletów, ponieważ nie były one w pełni uporządkowane, a jedynie podzielone na poszczególne działy tematyczne.

Tak oznakowane zbiory w plastikowych skrzynkach oraz specjalnie wykonanych drewnianych nosidłach były przenoszone do innych, tymczasowych pomieszczeń. Prowizoryczne magazyny dla książek najnowszych, a jednocześnie najczęściej wykorzystywanych utworzono w ośmiu pokojach kłeryckich, a w wydzielonej części re-fektarza seminaryjnego złożono woluminy starsze: z XIX i XX wieku. Do sali wykładowej szóstego roku studiów przeniesiono czasopi-

sma, gazety zaś i dublety zmagazynowano w kilku pomieszczeniach budynku znajdującego się na podwórzu seminaryjnym. Najcenniejsze woluminy, takie jak rękopisy i stare druki, w specjalnie przygotowanych zamykanych skrzyniach zostały przeniesione do dużej auli św. Tomasza z Akwinu.

Woluminów nie pakowano do kartonów ani skrzyń, lecz przenoszono na regały do innych tymczasowych pomieszczeń. Po opróżnieniu regału z książek lub czasopism i odpowiednim oznakowaniu jego elementów był on rozbierany. Następnie przenoszono wszystkie części regału do tymczasowego magazynu. Tam na nowo składano i zbijano regał, przytwierdzano go do ścian i innych elementów, wypierano, żeby konstrukcja była stabilna. Dalej montowano półki do regału i wykładano na nie przenoszone książki.

W przenoszeniu księgozbioru zaangażowani byli klerycy, moderatorzy, pracownicy biblioteki oraz dwóch pracowników zatrudnionych specjalnie do tego zadania. Każdą półkę książek wkładano w całości do jednego pojemnika, uważając na kolejność. Przy przenoszeniu najważniejsza była zasada: jedna półka książek do jednej skrzynki. Bardzo uważano, aby zachować kolejność półek i skrzyń (które też były ponumerowane). Wkładaniem poszczególnych pozycji do skrzyni zazwyczaj zajmował się ks. Krzysztof Kamiński, a wyjmowaniem na półki po przeniesieniu i właściwym układaniem trudnił się najczęściej ks. Kazimierz Rulka, dyrektor biblioteki. Wynoszenie woluminów z pomieszczeń biblioteki do tymczasowych magazynów musiało się odbywać jak najsprawniej i jak najszybciej ze względu na nagłący termin rozpoczęcia i krótki czas przebiegu prac budowlanych (od lipca do grudnia 2010 roku). Przenoszenie księgozbioru trwało prawie dwa miesiące (rozpoczęło się w końcu maja, a zakończyło pod koniec lipca 2010 roku). Zważywszy na liczbę i ciężar woluminów, było to trudne przedsięwzięcie. Rygorystyczne przestrzeganie zasad bezpieczeństwa pracy pozwoliło uniknąć jakichkolwiek wypadków.

Dodatkowym problemem dla pracowników biblioteki była konieczność udostępniania księgozbioru mimo jego przenoszenia i remontów pomieszczeń bibliotecznych. Trzeba podkreślić, że przez cały prawie dwuletni okres remontów i adaptacji pomiesz-

czeń bibliotecznych księgozbior był udostępniany czytelnikom, choć w nieco ograniczonym zakresie. Kwerendziści mieli możliwość korzystania z książek i czasopism, wypożyczania ich, pisania prac naukowych.

Tymczasową czytelnię i wypożyczalnię urządzono w pomieszczeniach dawnej redakcji „Ateneum Kapłańskiego”. Zamawianie książek i realizacja rewersów były wydłużone w czasie. Najczęściej czytelnik mógł otrzymać i wypożyczyć zamówioną pozycję następnego dnia po złożeniu zamówienia. Pracownicy biblioteki byli wówczas zmuszeni do poruszania się po kilku tymczasowych magazynach i odnajdowania w rozproszonym księgozbiornie zamówionych woluminów. Następnie dźwigali potrzebne pozycje, czasem w kilku torbach, do czekających na nie czytelników.

4. Dotychczasowy stan techniczny budynku

Po przeprowadzonych badaniach dotychczasowy stan budynku jako całości okazał się dobry. Nie stwierdzono żadnych istotnych z punktu widzenia konstrukcyjnego uszkodzeń: zarysowań, pęknięć itp. ścian ani stropów. Znaczne grubości ścian: od 90 cm (piwnica, parter) do 50 cm (drugie piętro) zapewniają bardzo dobrą stabilność gmachu. Ściany mogą przenieść znaczne obciążenia, dużo większe, niż występowały w budynku dotychczas. Fundamenty są stabilne, nie wykazują żadnych oznak destrukcji typu przeciążeniowego. Na gęstej siatce murów piwnicznych zostały wykonane stropy w postaci sklepień ceglanych o pewnej strzałce, na których nie zauważono istotnych uszkodzeń typu przeciążeniowego, a jedynie podciąganie kapilarne wody z otaczającego terenu (skutek braku izolacji poziomych i pionowych).

Dotychczasowe stropy zostały wykonane w czasie remontu budynku w 1934 roku. Były to stropy stalowo-ceramiczne typu Kleina: belki stalowe (dwuteowe) wykonane ze stali gatunku St3S mają rozstaw średnio co 125 cm, profil belek średni to 280 mm, płyta ceramiczna jest typu ciężkiego o grubości 120 mm, wypełnienie różnicy grubości pomiędzy płytą a warstwą wykończeniową to polepa

gruzowo-wapienna. Po wykonaniu odkrywek okazało się, że stropy przetrwały w dobrym stanie⁴.

5. Prace remontowe

W związku z planowanym montażem tzw. regałów kompaktowych, które powodują zwiększenie obciążeń na m² powierzchni, a co za tym idzie, zwiększenie obciążeń murów i fundamentów (jednak nie więcej niż o 10 proc.), należało wykonać wzmocnienie stropów. Polegało ono na wykonaniu konstrukcyjnej płyty żelbetowej integralnie połączonej z istniejącymi belkami stropowymi. W tym celu usunięto z powierzchni stropu parkiet, wszystkie warstwy wykończeniowe oraz polepę aż do płyty ceramicznej Kleina. Następnie dokonano przeglądu belek stropowych oraz ich oczyszczenia. Przestrzeń pomiędzy płytą ceramiczną a górną krawędzią belek dwuteowych wypełniono warstwami styropianu, naspawano na metalowe belki specjalne wąsy, a następnie położono siatkę zbrojeniową i zalano betonem⁵. Przedłużenie prac spowodował fakt, że – jak się dopiero wówczas okazało – nie wszystkie belki stropowe miały tę samą wysokość i różnicę trzeba było wyrównywać dodatkowymi wzmocnieniami, położono również nowe posadzki: gres klejony bezpośrednio na płytę stropową. Po tych zabiegach stropy mogą wytrzymać bardzo duże obciążenie (10,0 kN/m²)⁶.

W całym budynku bibliotecznym zdemontowano stare instalacje elektryczne, instalację centralnego ogrzewania (istniejącą od 1934 roku), instalacje wodno-kanalizacyjne, a założono nowe, wpuszczone w ściany. Dawne grzejniki żeliwne zostały zastąpione grzejnikami konwektorowymi płytowymi CosmoNOVA VNH typ K z regulatorami temperatury. Uzupełniono braki w tynkowaniu ścian i sufitów, wzmocniono wszystkie ściany i sufity specjalną masą szpachlową,

⁴ J. Strzelecki, *Opis techniczny, w: Rewitalizacja obiektów kultury diecezji wrocławskiej. Przebudowa biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławku*, Wrocław 2008, k. 40-41 (wydruk komputerowy w biurze dyrektora ekonomicznego).

⁵ *Tamże*, k. 41-42.

⁶ *Tamże*, k. 40.

w magazynach założono nowe okna drewniane zespolone. W całym budynku bibliotecznym wymieniono stolarkę drewnianą.

Powierzchnia magazynowa została zwiększona poprzez włączenie do magazynu na drugim piętrze pomieszczeń zajmowanych przez infirmerię klerycką (przed II wojną światową było to mieszkanie bibliotekarza) o powierzchni ok. 96 m² oraz dawnego korytarza – ok. 70 m².

Pomieszczenia biblioteczne zostały wyposażone w instalację hydrantowo-gaśniczą oraz sygnalizację pożarową i antywłamaniową, zainstalowano monitoring i okablowanie internetowe, w wejściowej klatce schodowej wybudowano dodatkowo windę dla osób niepełnosprawnych. W budynku bibliotecznym z drugiej strony jest jeszcze jedna klatka schodowa, wyodrębniona z magazynów bibliecznych przez Niemców zajmujących w czasie II wojny światowej cały kompleks zabudowań seminaryjnych. Była ona dotychczas drewniana, dlatego ze względów bezpieczeństwa została wyburzona, wybudowano zaś nową, żelbetową. W ten sposób powstało bardzo dobre zabezpieczenie ewakuacyjne z magazynów bibliecznych.

W magazynach w 2011 roku firma ROL-MOT z Ciepłowa stopniowo (w trzech etapach) zamontowała metalowe regały przesuwane ręcznie. Obecnie w pomieszczeniach magazynowych może zmieścić się około 105 regałów dwustronnych, mieszczących w sumie około 8,5 km półek. Dotychczas zamontowano osiemdziesiąt regałów, z czego dwadzieścia pozostaje wolnych. Zamontowanie reszty regałów (około dwudziestu pięciu) planowane jest w przyszłości w miarę potrzeby.

Dla pewnej mobilności regałów (np. konieczności przeniesienia w przyszłości na inne miejsce) przyjęto, że wszystkie regały będą miały tę samą długość i wysokość. Regały mają wysokość 260 cm, długość 468 cm. Regał ma pięć przęseł z ruchomymi półkami o długości 90 cm (odstępstwo od tej reguły występuje tylko w magazynie czasopism ze względu na duże formaty gazet oraz ich ciężar; dlatego kilka regałów ma krótsze półki, w miarę odporne na wyginanie pod dużym obciążeniem).

Dla zwiększenia pakowności regałów zastosowano różne ich szerokości, a tym samym różne szerokości półek. Dla formatów I i II półki mają szerokość 20 cm, dla formatu III – 30 cm. Książki formatu I i II zostały ułożone na tych samych regałach: na górnych półkach format I, na dolnych format II. Książki formatu III składowane są od góry do dołu na specjalnie dla nich wykonanych szerszych regałach.

Ponieważ bardzo rzadko zachodzi potrzeba ich udostępniania czytelnikom, utrudnienie związane ze zdjęciem z góry nieco cięższego foliału nie jest aż tak uciążliwe.

W magazynie starych druków ze względu na nietypowe ich formaty zastosowano dwustronne regały szerokości 40 cm (z półkami szerokości 20 cm) dla formatów *octavo* i *quarto* oraz 80 cm (z półkami szerokości 40 cm) dla formatów *in folio*.

Dla przewidywanej być może w przyszłości konieczności przeniesienia książek z jednego regału na drugi w ramach tego samego segmentu (kilka zblokowanych regałów oddzielonych regałem stałym) zastosowano szerokie przejście w każdym segmencie: 120 cm, co w razie konieczności pozwala otworzyć dwa przejścia o szerokości 60 cm i przenosić książki z regału na regał (w trakcie przenoszenia książek okazało się, że wygodniejsze byłoby przejście szerokości 140 cm, co dałoby się podzielić na dwa przejścia o szerokości 70 cm, pozwalające w miarę swobodnie przenosić książki). Zostawiono też dość szerokie ciągi ewakuacyjne wzdłuż ściany z oknami (min. 120 cm).

6. Przenoszenie księgozbioru do wyremontowanych pomieszczeń

Od 4 lutego 2011 roku rozpoczęło się wnoszenie księgozbioru do odrestaurowanych pomieszczeń biblioteki. Wcześniej zaś, 1 lutego 2011 roku, w mieszkaniu ks. Marcina Filasa, dyrektora ekonomicznego seminarium, odbyło się z inicjatywy ks. Jacka Szymańskiego, rektora seminarium, oficjalne spotkanie dotyczące przenoszenia księgozbioru. W spotkaniu tym uczestniczyli pracownicy biblioteki (ks. dyrektor K. Rulka, ks. K. Kamiński) oraz moderatorzy Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku (ks. rektor Jacek Szymański, ks. wicerektor Jarosław Szpolorowski, ks. prefekt Marcin Idzikowski oraz dyrektor ekonomiczny seminarium, ks. Marcin Filas). Uzgodniono plan przenoszenia księgozbioru, czas oraz warunki bezpiecznego wykonania tego zadania⁷.

⁷ Protokół z zebrania moderatorów Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, 1 lutego 2011 roku (księga protokołów w archiwum rektora WSD).

Zanim przystąpiono do wnoszenia książek, trzeba było wszystko dobrze przemyśleć. Konieczne było oczyszczenie woluminów z brudu, kurzu i innych nieczystości, które pojawiają się na poszczególnych księgach z biegiem lat, a także podczas przenoszenia zbioru bibliotecznego. Staraliśmy się każdą książkę odkurzyć zwykłym odkurzaczem z delikatną szczotką o długim włosiu i przetrzeć miękką ściereczką (mikrofibrą), żeby usunąć zabrudzenia i pył.

Przenoszenie woluminów do odnowionych pomieszczeń magazynowych odbywało się dużo spokojniej niż wcześniejsze wynoszenie, ponieważ czas nie naglił. Dwie siostry zakonne, które pracowały w naszej bibliotece, oczyszczały książki, alumni zaś naszego seminarium przenosili stopniowo skrzynie z książkami. Podobnie jak przy wynoszeniu woluminów ich pakowaniem zajmował się ks. Krzysztof Kamiński, a układaniem na nowych półkach w przesuwanych regałach zajmował się z reguły ks. Kazimierz Rulka, dyrektor biblioteki, starając się zarazem na bieżąco poprawiać zdarzające się pomyłki w ustawieniu woluminów lub zaznaczając je do wyjaśnienia w czasie najbliższego skontrum. Przetawienia w kolejności woluminów na półkach nastąpiły przede wszystkim z powodu udostępniania księgozbioru czytelnikom w czasie remontu, a więc w znacznie utrudnionych warunkach.

Najwięcej czasu zajęło personelowi biblioteki dokładne oczyszczanie starych druków i rękopisów. Ze względu na wielką wartość tych archiwalnych zbiorów należało przeprowadzić oczyszczanie z zachowaniem ostrożności. Ze względów bezpieczeństwa pracownicy używali rękawic ochronnych oraz maseczek chroniących usta i nos. Jeśli wymagała tego konieczność, poprawiano uszkodzone obwoluty chroniące nadwerżone woluminy. Alumni przenosili te niezwykle cenne eksponaty w specjalnie skonstruowanych do tego celu drewnianych skrzyniach zamykanych na klucz, pod nadzorem księdza dyrektora lub moderatorów seminarium.

Przenoszenie podstawowego zbioru bibliotecznego zakończyło się pod koniec lipca 2011 roku. Wtedy zostały przetransportowane na drugie piętro do nowych pomieszczeń czasopisma oraz gazety. Od września 2011 roku przystąpiono do sporządzenia skontrum, uporządkowania całego zasobu bibliotecznego i wprowadzenia do katalogu nabytków nowych pozycji zgromadzonych w czasie re-

montu biblioteki. Gazety i dublety zostały przeniesione we wrześniu 2011 roku.

Szesnastego października 2011 roku, podczas inauguracji nowego roku akademickiego w Wyższym Seminarium Duchownym we Włocławku, pasterz diecezji włocławskiej, bp Wiesław A. Mering, poświęcił odnowioną bibliotekę i okolicznościową tablicę pamiątkową umieszczoną na zewnętrznej ścianie budynku od strony dziedzińca seminarium⁸.

7. Porządkowanie księgozbioru

Obecnie nadal trwa porządkowanie księgozbioru, komputerowe katalogowanie nowo nabytych pozycji. Ponieważ w bibliotece dotychczas jest prowadzony i uzupełniany na bieżąco katalog kartkowy obejmujący całość zbiorów (w bazie komputerowej znajdują się zasadniczo tylko opisy książek nabytych od 1992 roku – około 30 tys. rekordów), dokupiono nową szafę katalogową (czytelnicy biblioteki ciągle jeszcze wolą korzystać z katalogu kartkowego niż komputerowego, nawet jeśli potrafią się nim posługiwać). Po jej zapełnieniu katalog kartkowy nowych druków zostanie zamknięty i opisy zbiorów będą dostępne tylko w katalogu komputerowym.

Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku jest członkiem Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES od samego początku (od 1993 roku). Dyrekcja i pracownicy biblioteki czynią starania, aby baza książek skatalogowanych komputerowo w programie MAK BN była dostępna online na stronie federacji⁹. Liczymy na przychylność i pomoc w tym zakresie ks. Jerzego Witczaka, przewodniczącego federacji. Biblioteka posiada wiele cennych zbiorów: 742 wol. rękopisów, ponad 17 tys. wol. starych druków, w tym 736 wol. inkunabułów, ponad 80 tys. wol. nowych druków, ok. 17 tys. wol. czasopism. Rocznie księgozbiór biblioteki powiększa się o ok. 1 000 woluminów, np. w roku akademickim 2010/2011

⁸ Po raz 443. zainaugurowano rok akademicki w Wyższym Seminarium Duchownym we Włocławku w seminarium, „Miesięcznik Diecezji Włocławskiej” 94 (2011), s. 1239-1240.

⁹ Katalogi i bibliografie on-line, <http://www.fides.org.pl/cgi-bin/makwww/makwww.exe>, 27.06.2013.

przybyło do biblioteki ponad 1000 woluminów, najwięcej z darów – 491 wol.; zakupiono – 312 wol.; z wymiany – 262 wol.¹⁰ W lipcu 2012 roku dla biblioteki zakupiono pięć nowych komputerów, które zostały połączone w sieć komputerową. Nadto w najbliższym czasie zostanie opracowana elektronicznie w programie MAK BN baza czasopism dostępnych w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. To bardzo ważne przedsięwzięcie, gdyż w bibliotece gromadzi się systematycznie około 250 tytułów periodyków z dziedziny teologii, historii i życia Kościoła.

Obecnie zbiory Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego liczą ponad 120 tys. woluminów. Najcenniejszą ich część stanowią rękopisy średniowieczne, inkunabuły oraz niektóre stare druki. Biblioteka ma też alfabetyczny katalog czasopism oraz katalog prac dyplomowych, magisterskich i doktorskich (niewydanych drukiem). Kompletowane są opracowania dotyczące Włocławka, diecezji włocławskiej i terenów do niej należących. Ze zbiorów bibliotecznych można korzystać w czytelni od poniedziałku do piątku, od godziny 9.00 do 17.30, w soboty od godziny 9.00 do 13.00.

Budynek biblioteczny po kapitalnym remoncie zyskał nowy wygląd. Magazyny powiększyły swoją pakowność. Obecnie mogą one pomieścić ponad 8,5 km półek na ok. 650 m². Wolnego miejsca pozostało na około 80 tys. woluminów, oczywiście po usunięciu dubletów (różnej wartości), których jest około 20 tys. W budynku wzmocniono stropy, wymieniono wszystkie instalacje, stolarkę okienną i drzwiową. Zainstalowano regały kompaktowe, monitoring, system antywłamaniowy, system sygnalizacji pożaru, założono instalację hydrantową oraz w wejściowej klatce schodowej windę dla niepełnosprawnych. Druga klatka schodowa ze względów ewakuacyjnych i przeciwpożarowych została wymieniona z drewnianej na betonową¹¹. Cała inwestycja pochłonęła ponad 2 mln zł. Ale nie ulega wątpliwości, że trud się opłacił¹².

¹⁰ *Sprawozdanie z działalności Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku w roku akademickim 2010/2011*, „Miesięcznik Diecezji Włocławskiej” 94 (2011), s. 1211-1213.

¹¹ *Tamże*, s. 1215.

¹² Radio GRA, Wywiad z ks. L. Witzakiem, ekonomem diecezjalnym, 20 sierpnia 2011 roku.

RECENZJE

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Nr 2 (37) 2013, s. 171-174
ISSN 1426-3777

WERONIKA PAWŁOWICZ¹

***PRZEZACNY ŻYWOT ŚWIĘTEGO WAWRZYŃCA,
PATRONA BIBLIOTEKARZY, BIEDAKÓW I INNYCH,
TAKŻE Z OKAZJI ROCZNIC NADOBNYCH
WYDANY A.D. MMIX W MIEŚCIE RUDA ŚLĄSKA
NA GÓRNYM ŚLĄSKU***

pod red. Krystiana Gałuszki, Ruda Śląska 2009

W 2009 roku nakładem Miejskiej Biblioteki Publicznej w Rudzie Śląskiej ukazała się niewielka książeczka pod rozbudowanym tytułem: *Przezacny żywot świętego Wawrzyńca, patrona bibliotekarzy, biedaków i innych, także z okazji rocznic nadobnych wydany A.D. MMIX w mieście Ruda Śląska na Górnym Śląsku*. Pozycja ta upamiętnia kilka okazji jednocześnie: 100-lecie powstania kościoła pw. św. Wawrzyńca w Rudzie Śląskiej, pięćdziesiątą rocznicę istnienia miasta Ruda Śląska w obecnej formie administracyjnej oraz pięćdziesiątą rocznicę powstania Miejskiej Biblioteki Publicznej w Rudzie Śląskiej. Redaktorem, a także autorem projektu okładki i opracowania plastycznego jest Krystian Gałuszka, dyrektor biblioteki w Rudzie Śląskiej.

We wstępie redaktor, podpisujący się inicjałami K.G., wyjaśnił, że pomysł opracowania tej książki narodził się w czasie rozmów z p. Adamem K. Podgórskim rok wcześniej. To właśnie Barbara i Adam Podgórcy błyskawicznie przygotowali tekst *silva rerum* ze św. Wawrzyńcem jako motywem przewodnim. Uzupełnienia przygotował

¹ Biblioteka Śląska w Katowicach.

ks. Franciszek Zając (proboszcz parafii pw. św. Wawrzyńca i św. Antoniego w Rudzie Śląskiej-Wirku w latach 1989-2010) oraz Krystian Gałuszka. Ich staraniem powstało dzieło, które swoim czytelnikom przyniosło informacje nie tylko o św. Wawrzyńcu, ale i o Rudzie Śląskiej, a także o miejscowej bibliotece.

Pierwsza część książki, przygotowana przez państwa Podgórskich, jest poświęcona św. Wawrzyńcowi. Najpierw można przeczytać o pochodzeniu imienia Wawrzyniec i jego znaczeniu. Jest też wiele informacji o wawrzynie, drzewie laurowym, od którego imię to się wywodzi, o mitach i legendach z nim związanych (od starożytnej Grecji i Rzymu). Następnie poznajemy św. Wawrzyńca, diakona i męczennika, towarzysza i współpracownika papieża Sykstusa. Papież ów w 258 roku został aresztowany w katakumbach św. Kaliksta i wkrótce stracony. Wawrzyniec rozdał majątek Kościoła między potrzebujących, których nazwał prawdziwymi skarbami Kościoła. Aresztowany, poddawany wymyślnym torturom (biczowany, wieszany za ręce, rozciągnięty na ruszcie i przypiekany ogniem) zdołał w więzieniu nawrócić strażnika. Śmierć poniósł 10 sierpnia 258 roku.

Wymienione zostały też państwa, miasta i organizacje, którym patronuje św. Wawrzyniec (Hiszpania i pałac królewski Escorial, Norymberga, Wuppertal, Chełmno i diecezja chełmińska, a także zakon kapucynów). I co najciekawsze, zawody i grupy społeczne pod opieką świętego (alfabetycznie), m.in.: administratorzy, archiwiści, bibliotekarze, browarnicy, cukiernicy, księgarze, kucharze, piekarze, strażacy, studenci, ubodzy, węglarze. Opieki Laurentiusa wzywać mogą też cierpiący na reumatyzm, rwę kulszową, schorzenia skórne i poparzenia. Jest on także opiekunem pasiek, sadów i winnic oraz domowego ogniska.

Autorzy udostępnili czytelnikom (w oryginalnej pisowni) jeden z żywotów św. Wawrzyńca, opublikowany w 1901 roku w książce *Żywoty Świętych Pańskich podług najlepszych źródeł z dzieł Ojców i Doktorów Kościoła świętego, opracowane przez ks. Ojca O. Bitschnau'a...*, wydanej nakładem Karola Miarki w Mikołowie w 1901 roku.

Postać św. Wawrzyńca wiąże się również z opowieścią o Świętym Graalu, nie dziwi więc, że państwo Podgórcy przybliżyli czytelnikom różne aspekty tej najbardziej znanej chyba legendy chrześcijańskiej. Po tej części następuje chyba najważniejszy dla pracowników bibliotek rozdział książki: *Święty Wawrzyniec – patron bibliotekarzy*. Jak zapisano, łatwo wyjaśnić okolicznościami śmierci Wawrzyńca (piecze-

nie na ruszcie nad ogniem) fakt patronowania strażakom, piekarzom, prasowaczkom i browarnikom. Jego praca zarządcy dobrami wspólnoty wiernych tłumaczy opiekę nad administratorami, gospodarzami i biednymi (ich właśnie określił bogactwem Kościoła). Dlaczego jednak – jak pytają autorzy – jest on także patronem bibliotekarzy? Nietrudno odpowiedzieć: sprawował opiekę nad majątkiem Kościoła, a więc także nad księgami liturgicznymi i dziełami ojców Kościoła. Nawiązują do tego również przedstawienia św. Wawrzyńca: oprócz rusztu, symbolu swego męczeństwa, trzyma zwój pergaminu, księgę, czy wręcz widnieje na tle półek z książkami. I zadają jeszcze jedno pytanie, na które już nie ma odpowiedzi: „Dlaczego Dzień Bibliotekarza obchodzony jest 8 maja, w którym czci się świętego Mikołaja?” W pytaniu to wkradł się błąd: w tym dniu przypada uroczystość św. Stanisława ze Szczepanowa, natomiast św. Mikołaja wspomina się 9 maja.

Poznać można też innych patronów świata ludzi książek. Są to: św. Katarzyna Aleksandryjska, męczennica ścięta za czasów cesarza Dioklecjana; św. Wiborada, pustelnica i męczennica, która podczas najazdu Węgrów na Augsburg w 926 roku ukryła skarbiec kościelny i księgi; św. Hieronim, doktor Kościoła, tłumacz Pisma Świętego na łacinę, autor wielu listów i homilii; św. Karol Boromeusz, biskup i kardynał, twórca szkół i uniwersytetów.

Kolejny rozdział zawiera omówienie obyczajów i obrzędów wawrzyńcowych kultywowanych w polskiej tradycji ludowej, a związanych z funkcją świętego jako patrona ogniska domowego. Przynajmniej zostały opisy zwyczajów z różnych regionów Polski, zaczerpnięte przede wszystkim z opracowań Oskara Kolberga i Barbary Ogrodowskiej. Należy do nich między innymi palenie ognisk, święcenie chleba, rozdawanie podarków ubogim, a także ofiarowanie przez księgarzy książek do bibliotek uniwersyteckich, kościelnych i zakonnych. Są również liczne przysłowia ludowe związane ze św. Wawrzyńcem, między innymi prognozy pogodowe (np. „Gdy Wawrzyniec z pogodą chadza, piękną jesień zapowiada”), urodzajów („Święty Wawrzyniec pokazuje do ziemniaków gościniec”) lub wskazujące czynności gospodarskie („Na święty Wawrzyniec czas orać w ozimiec”).

W rozdziale *Miscellanea* można odnaleźć hymny, litanie, modlitwy i pieśni do św. Wawrzyńca. Tu zostały również wyjaśnione różne inne terminy związane z tą postacią, jak Droga Wodna Świętego Wawrzyńca, Rzeka i Zatoka Świętego Wawrzyńca oraz wino św. Wawrzyńca.

Dalsza część książki została poświęcona Rudzie Śląskiej – wszak było to opracowanie wydane również na rocznicę miasta. Autor ukryty pod inicjałami K.G., czyli Krystian Gałuszka, opracował krótką historię miasta, o kościele zaś pod wezwaniem św. Wawrzyńca w Wirku napisali wspólnie p. Gałuszka i ks. Franciszek Zając. Znalazło się i miejsce dla spraw bibliotecznych. Przybliżono dzieje, prace i inicjatywy Miejskiej Biblioteki Publicznej w Rudzie Śląskiej, a kolorytu dodały aforyzmy i wiersze o bibliotece. Najpiękniejszy chyba zapisał Rabindranath Tagore: „Biblioteka jest wielka przez swą gościnność, a nie przez swe rozmiary”. Ponadto załączono *Wykaz świąt bibliotekarzy i pokrewnych stanów*, a więc Międzynarodowy Dzień Bibliotekarza i Bibliotek, Tydzień Bibliotek, Międzynarodowy Dzień Bibliotek Szkolnych, Światowy Dzień Książki i Praw Autorских (Międzynarodowy Dzień Książki), Międzynarodowy Dzień Książki Dziecięcej, Międzynarodowy Dzień Pisarzy.

Treść książki uzupełniają wiersze Krystiana Gałuszki zaczerpnięte z tomu *Trakt@biblioteki*, a także ilustracje. Można tu znaleźć różne wizerunki św. Wawrzyńca, a także kościoła św. Wawrzyńca w Rudzie Śląskiej (szkoda, że nie najlepszej jakości). Okładka i strona tytułowa została zaprojektowana bardzo ciekawie – jak podano na stronie redakcyjnej – według *Żywotów Świętych Pańskich (...)* opracowane według ks. Ojca O. Bitschnaua... (Mikołów ok. 1880). Ciekawe, że w źródle zacytowanego żywota św. Wawrzyńca i w bibliografii podana jest data wydania 1901. Czy to jedna, czy dwie różne edycje?

Na końcu tej ciekawej książki, liczącej 90 stron, znajduje się bibliografia wykorzystanych źródeł – zestawienie obejmuje słowniki i encyklopedie, opracowania drukowane oraz opublikowane w Internecie.

Czytelnicy otrzymali bardzo dobrze i szczegółowo opracowaną książkę poświęconą św. Wawrzyńcowi, a także Rudzie Śląskiej i bibliotece. Za jej największą zaletę można uznać to, że autorzy wykorzystali i zaprezentowali nie jedną wersję, ale przedstawili różne przekazy, poglądy, legendy dotyczące męczennika, a także Świętego Graala. Pozwala to czytającym rozważyć różne tropy albo też samemu podążać śladem źródeł. Nieliczne błędy literowe, miejscami niejasność przypisów i układu graficznego bibliografii w niczym nie umniejsza znaczenia tego istotnego opracowania.

BARBARA KOŁODZIEJ¹

**BOGUMIŁA WARZĄCHOWSKA,
KSIĄŻKA, PRASA I BIBLIOTEKA
W DZIAŁALNOŚCI KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO
W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM (1922-1939)**

Księgarnia św. Jacka, Katowice 2012

Opublikowana w serii „Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach” (nr 72) praca Bogumiły Warząchowskiej jest kolejną książką z zakresu bibliotekarstwa.

W omawianej publikacji zarysowano działalność wydawniczą, prasową i biblioteczną Kościoła katolickiego z wyznaczeniem cezurę czasowej, a mianowicie lat 1922-1939. Piętnastego maja 1922 roku podpisano konwencję genewską, dokument określający podział Górnego Śląska między Polskę i Niemcy, którego zadaniem było uregulowanie wszelkich spornych sytuacji w pierwszych latach tworzenia nowego ładu terytorialnego, politycznego i społecznego na tych ziemiach. Drugą z dat to wybuch II wojny światowej i zakończenie okresu międzywojennego. „Książka i prasa oraz biblioteki i inne instytucje organizujące czytelnictwo na Śląsku miały tutaj do wypełnienia szczególną rolę – zintegrowania tych ziem w obszarze państwa

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

polskiego w wymiarze kulturowym, religijnym i językowym”², stąd w pracy podkreśla się funkcję narodotwórczą wyżej wymienionych mediów.

Publikacja obejmuje cztery części, w obrębie których dla uzyskania przejrzystości prezentowanej tematyki wyróżniono kilka rozdziałów i podrozdziałów. Problematyka poszczególnych części prowadzi czytelnika od zarysu kultury książki w województwie śląskim na przełomie XIX i XX wieku poprzez politykę wydawniczą, prasową i biblioteczną, następnie działalność promującą prasę i jej czytelnictwo aż do polityki bibliotecznej Kościoła.

W pierwszej części przedstawiono w zarysie kulturę książki na Górnym Śląsku w aspekcie działalności wydawniczej, prasowej i bibliotecznej. Wszystkie elementy składające się na to zagadnienie omówiono oddzielnie, dzięki czemu można prześledzić proces wytwarzania, rozpowszechniania i promowania słowa drukowanego w województwie śląskim przy uwzględnieniu kontekstu historyczny tych ziem. Trzeba podkreślić, że działalność wydawnicza na Śląsku rozwijała się w sposób dynamiczny, poczynając od XVIII i XIX wieku, w środowisku wrocławskich oficyn poprzez obszary Śląska Cieszyńskiego i tereny graniczące z województwem śląskim. Wydawnictwa odegrały istotną rolę w umacnianiu więzi narodowej, a także w podnoszeniu oświaty wśród ludności górnośląskiej. Działalność wydawnicza dużych ośrodków, głównie wrocławskich, sprawiała, że właśnie te tereny uważano za kolebkę polskich ośrodków edytorskich, gdzie ukazywały się liczne druki, zwłaszcza religijne, których twórcami byli głównie duchowni. Obszar Śląska był terenem, na którym wydawanie książek nastawione było głównie na odbiorcę ludowego poszukującego literatury religijnej.

Sporo miejsca w pracy poświęcono oddziaływaniu prasy katolickiej na masowego odbiorcę. Silnym bodźcem dla rozwoju wydawnictw periodycznych na Śląsku było zapotrzebowanie społeczne. Wówczas to Kościół kładł nacisk na aktywność wydawniczą wła-

² B. Warząchowska, *Książka, prasa i biblioteka w działalności Kościoła katolickiego w województwie śląskim (1922-1939)*, Katowice 2012, s. 14.

snych agend, koncentrując się na wywieraniu wpływu na władze państwowe w celu ograniczenia prasy laickiej, na zdecydowanym i wszechstronnym popieraniu prasy katolickiej, na tworzeniu własnej bazy wydawniczej. To właśnie z inicjatywy duchowieństwa zaczęły wychodzić czasopisma diecezjalne o charakterze popularnym, adresowane do szerokiego kręgu społeczeństwa. Periodyki te miały pogłębiać świadomość religijną lokalnej ludności, służyć pomocą w duszpasterstwie oraz w pracach organizacji katolickich, wiązać wiernych z życiem Kościoła powszechnego i lokalnego, a także szerzyć oświatę i pobudzać patriotyzm.

Na przykładzie rozwoju sieci bibliotecznej starano się ukazać stosunek Kościoła wobec umasowionego odbioru literatury. Według niektórych badaczy proces powszechnego tworzenia bibliotek łączy się z odradzaniem życia umysłowego na Śląsku i sięga początku XIX wieku, kiedy to rozpowszechniła się idea organizowania bibliotek ludowych i wzrosło zapotrzebowanie na polskie słowo drukowane, a w ślad za tym nastąpiło zwiększenie aktywności wydawniczej. Istotnym elementem ówczesnego bibliotekarstwa była wymiana książek z dużych bibliotek centralnych i mniej zasobnych oddziałów, co pozwoliło na większy przepływ publikacji i urozmaicenie dostępnych tytułów. Natomiast w dwudziestoleciu międzywojennym współpraca bibliotek przybierała szersze formy oddziaływania masowego: od promocji książki poprzez wystawy i odczyty do spraw związanych z organizacją różnych typów bibliotek w zależności od środowiska, któremu miały służyć.

Sprzyjająca atmosfera wokół książki i czytelnictwa znalazła odzwierciedlenie w znacznym rozwoju księgozbiorów prywatnych, zwłaszcza miejscowego duchowieństwa. Książki służyły kapłanom w pracy duszpasterskiej, a wiernym w rozwoju życia umysłowego. Na wzrost oświaty w społeczeństwie śląskim pozytywnie wpływały też biblioteki zakładane przez różne bractwa, organizacje, stowarzyszenia i związki. Obok nich funkcjonowały również biblioteki oświatowe, szkolne, urzędowe, administracyjne i samorządowe, a także biblioteki kościelne i parafialne, utożsamiane często z bibliotekami publicznymi, gdyż miały szeroki zasięg oddziaływania. Formy duszpasterstwa parafialnego obejmowały te wszystkie działania Kościo-

ła, które nakierowane były na organizacje i grupy religijne, a te z kolei na propagowanie czytelnictwa i zakładanie bibliotek.

W części drugiej omawianej publikacji autorka zaprezentowała dokumenty urzędowe Kościoła, dzieląc je na trzy grupy reprezentujące kościelny ustrój hierarchiczny. Na Śląsku zasługi na polu społecznym i kulturalno-oświatowym przypisywano prasie diecezjalnej, która w sposób przejrzysty popierała naukę społeczną Kościoła, poruszając aspekty życia najbliższe społeczności lokalnej. Stanowiło to odpowiedź miejscowego biskupa i duchowieństwa śląskiego na konsekwentne wprowadzanie rozporządzeń i zaleceń Stolicy Apostolskiej oraz episkopatu Polski. W okresie dwudziestolecia międzywojennego Kościół na Śląsku starał się wykorzystywać wszelkie formy komunikacji społecznej. Zamieszczane w „Wiadomościach Diecezjalnych” encykliki papieskie, orędzia, postanowienia synodalne, listy pasterskie i rozporządzenia wytyczały respektowany zarówno przez kapłanów, jak i świeckich kierunek pracy duszpasterskiej w diecezji.

W części trzeciej rozprawy podjęto analizę problematyki wydawnictw, książek i czytelnictwa w działalności Kościoła z uwzględnieniem wartości płynących z książki zalecanej, jak również negatywnego wpływu literatury szkodliwej. Literatura dla ludu – a takiej wydawano najwięcej – zawierała pouczenia moralne i praktyczne wskazówki dotyczące życia religijnego i postawy etyczno-patriotycznej. Wydawnictwa katolickie stawały się konkurencyjne dla prasy i książki laickiej. Starano się poprzez lekturę rozbudzać w społeczeństwie świadomość religijną i patriotyczną, umacniać podstawy wiary i pogłębiać wartości narodowe. Kościół katolicki zwracał się do twórców i wydawców, aby publikowali dzieła w duchu katolickich wartości etycznych, by bronili w nich Kościoła, przede wszystkim krzewili polskie tradycje kulturalne, a zwłaszcza promowali trwałość rodziny i małżeństwa. Dla podtrzymania tego nurtu nie wystarczały już zbeletryzowane utwory hagiograficzne ani okazjonalnie ukazujące się moralizatorskie opowiadania. Zalecana w periodykach książka była tym kanonem lektury, z którym należało się zapoznać, z którego można było korzystać i który trzeba było rozpowszechniać.

Autorka w tabelach (na podstawie własnych badań źródeł diecezjalnych) scharakteryzowała wydawnictwa z podaniem ich pełnej nazwy, miejsca działalności wydawniczej i liczby zalecanych książek wydanych. Wiadomości o tego typu literaturze dostarczały również czasopisma, prezentowana tam bowiem literatura miała być łącznikiem między Bogiem a wiernymi, prostymi słowami i obrazami trafić do serc i sumień katolików, podnosząc stale poziom kultury religijnej i społecznej. Jednocześnie na łamach czasopism omawiano negatywne, a wręcz szkodliwe wpływy literatury i prasy stojącej na niskim poziomie. W masowym upowszechnianiu prasy katolickiej zachęcano do kupowania i czytania sprawdzonej literatury. Umiejętność krytycznej obserwacji życia i głęboka religijność Ślązaków pozwalały na właściwe wybory lektur.

Kultura czytelnicza rozwijała się dzięki przemyślanej i zaprogramowanej polityce bibliotecznej Kościoła, co szczegółowo omówiono w części czwartej pracy. Zaprezentowano głównie wpływ Kościoła na działalność bibliotek prywatnych, parafialnych i towarzystw katolickich, a także zaangażowanie w rozwój bibliotek specjalistycznych, do których należała Biblioteka Śląskiego Seminarium Duchownego oraz Biblioteka Kurii Diecezjalnej. Zdecydowaną większość bibliotek zakładano pod patronatem Kościoła lub przy dużym współudziale duchowieństwa. Księgozbiory tworzone na bazie darowizn oraz wykorzystywano kolekcje zmarłych księży. Znaczne zasługi w zaopatrywaniu bibliotek położyło Towarzystwo Czytelń Ludowych, które ściśle współpracowało z Akcją Katolicką.

Studium B. Warząchowskiej ukazujące działalność wydawniczą, prasową i biblioteczną Kościoła katolickiego w województwie śląskim w okresie dwudziestolecia międzywojennego zostało przygotowane na podstawie bogatych materiałów źródłowych. Bardzo dokładnie zanalizowano i zbadano treść prasy diecezjalnej³, podjęto również próbę zebrania i usystematyzowania często rozproszonych w wielu źródłach materiałów na temat zarysowany w tytule rozprawy. Pracę uzupełnia spis treści w języku angielskim i niemieckim,

³ W dołączonym do pracy wykazie badanych czasopism uwzględniono dwadzieścia cztery tytuły, natomiast w *Aneksie* pokazano jedenaście ilustracji wybranych czasopism katolickich.

wykaz skrótów, indeks nazwisk, spis tabel oraz aneks z ilustracjami czasopism katolickich oraz streszczeniem w języku angielskim i niemieckim.

Przedstawione metody i działania Kościoła katolickiego, dzięki którym książka i prasa znajdowały coraz szersze kręgi odbiorców, z pewnością przyczyniły się do umasowienia słowa drukowanego wśród ludu śląskiego oraz ukształtowania pozytywnych zachowań bibliotecznych i czytelniczych.

SPRAWOZDANIA

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Nr 2 (37) 2013, s. 181-183
ISSN 1426-3777

BARBARA KOŁODZIEJ¹

BISKUP AUGUST HLOND I JEGO DIECEZJA W ROCZNICĘ POWSTANIA ADMINISTRACJI APOSTOLSKIEJ ŚLĄSKA POLSKIEGO WYSTAWA

(Katowice, listopad 2012 – styczeń 2013 roku)

Siódmego listopada 2012 roku abp Wiktor Skworc, metropolita katowicki, dokonał otwarcia w auli Wydziału Teologicznego sesji naukowej *Biskup August Hlond i jego diecezja*. Konferencja została zorganizowana pod patronatem Metropolity Katowickiego i Marszałka Województwa Śląskiego w dziewięćdziesiątą rocznicę utworzenia administracji apostołskiej polskiego Śląska i stanowiła element obchodów ustanowionego na rok 2013 Roku Kardynała Augusta Hlonda².

Ilustracją dla zorganizowanej konferencji była wystawa tematyczna przygotowana przez pracowników Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Materiał wystawienniczy pochodził ze zbiorów Biblioteki Teologicznej oraz Archiwum Archidiecezjalnego i Muzeum Archidiecezjalnego w Katowicach.

Ekspozycja obejmowała osiem bogato wypełnionych gablot. W części pierwszej, zlokalizowanej w trzech początkowych gablo-

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² H. Olszar, *Sprawozdanie z sesji naukowej „Biskup i jego diecezja” w rocznicę powstania Administracji Apostołskiej Śląska polskiego*, w: *Biskup August Hlond i jego diecezja*, pod red. J. Myszora, Katowice 2013, s. 113.

tach, zaprezentowano materiały źródłowe dotyczące postaci kard. Augusta Hlonda, konsekracji oraz ingresu pierwszego biskupa śląskiego (17 grudnia 1922 roku). Witryny wypełnione były artykułami z „Gościa Niedzielnego”, „Wiadomości Diecezjalnych” i „Rozporządzeń Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego 1923-1925” oraz z innych czasopism tamtego okresu. Zwiedzającym ekspozycję pokazano także obszerne materiały propagandowe (obecnie mające charakter dokumentów życia społecznego), które dotyczyły szczegółów tego wydarzenia. Były to między innymi: programy uroczystości przyjęcia administracji apostolskiej, zaproszenia na ingres, foldery z informacjami o Śląskich Zjazdach Katolickich³ w języku polskim i niemieckim.

Ciekawostką tej części wystawy była *Jednodniówka ku uczczeniu Międzynarodowego Akademickiego Kongresu Misyjnego w Poznaniu* wydana pod patronatem kard. Augusta Hlonda. Zaprezentowano także publikację z 1922 roku: *Zbiór praw konstytucyjnych i administracyjnych województwa śląskiego* autorstwa Włodzimierza Dąbrowskiego, zawierającą najważniejsze akty prawne okresu międzywojennego. Tematykę źródłową prezentacji wzbogacały zdjęcia kościoła katedralnego w Katowicach z okresu międzywojennego oraz mapa administracji apostolskiej dla Górnego Śląska⁴.

Kolejne gabloty zawierały publikacje autorstwa kardynała Hlonda, pochodzące głównie ze zbiorów Biblioteki Teologicznej. Przykładowo znalazły się tam następujące dzieła: *O życiu parafialnem* – ta m.in. pozycja należy do zbioru książek skonfiskowanych w 1960 roku i zwróconych Kościołowi w 1997 roku⁵, *List pasterski JEm ks. Kardynała Prymasa z życia Kościoła Chrystusowego. Listy pasterskie* – pozycja udostępniona na wystawę z zasobów Czytelni Ogólnej Biblioteki Teologicznej, *W służbie Boga i ojczyzny. Wybór pism i przemówień 1922-1948*.

³ Trzy zjazdy katolickie na Górnym Śląsku odbyły się w latach 1922-1924; zob. R. Borkowy, *Zjazdy katolickie na Górnym Śląsku w latach 1922-1924 – przygotowanie i przebieg*, praca magisterska [mps], Uniwersytet Śląski, Katowice 2008.

⁴ H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2000, s. 54.

⁵ B. Warząchowska, *Dzieje książek skonfiskowanych w roku 1960 w Bibliotece Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, „Studia i Materiały z Dziejów Śląska” 26 (2005), s. 222-229.

Liczne opracowania dotyczące życia, działalności duszpasterskiej, społecznej, misyjnej, a także twórczości w czasach, w których żył i pracował kardynał, wypełniały kolejną gablotę. Wśród ciekawszych opracowań można wymienić następujące: *Kardynał August Hlond, Prymas Polski, Założyciel Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej. Wybrane materiały Sympozjum Polonijnego* pod redakcją ks. Wojciecha Necla, *Maryjny wymiar duszpasterskiej posługi kardynała Augusta Hlonda* autorstwa Marii Włosek, *Dusza wybrana. Rys salezjańskich korzeni myślenia i działania kardynała Augusta Hlonda, Prymasa Polski (1881-1948)* ks. Stanisława Zimniaka, *Ksiądz kardynał August Hlond, działalność duszpasterska i społeczna. W 75-lecie powstania diecezji katowickiej, materiały posesyjne*, opracowane do druku przez Józefa Śliwioka. Oprócz pozycji zwartych o kardynale Hlondzie w gablotach zaprezentowano nadbitki z czasopism, głównie „Śląskich Studiów Historyczno-Teologicznych”, „Gościa Niedzielnego”, „Naszej Przeszłości” czy „Seminare”. W tym ostatnim czasopiśmie znalazł się artykuł ks. Jerzego Myszora zatytułowany *Ks. August Hlond: „Kilka luźnych uwag w sprawie erekcji biskupstwa na Śląsku”*. Przyczynek do genezy diecezji katowickiej, oparty na bogatym materiale źródłowym. O życiu emigracyjnym Augusta Hlonda pisano w jubileuszowym dodatku „Przeglądu Katolickiego”: *Ksiądz kardynał Hlond organizatorem polskiego duszpasterstwa emigracyjnego z okazji dwudziestej rocznicy pracy duszpasterskiej księży chrystusowców w Australii*.

Ostatnia witryna wystawiennicza prezentowała materiały udostępnione dzięki współpracy z Muzeum Archidiecezjalnym w Katowicach. Były to głównie wykonane z różnych stopów metali szlachetnych medale okolicznościowe upamiętniające chociażby 100. rocznicę urodzin (1881-1948) kardynała i projekt katedry Chrystusa Króla w Katowicach. Znalazły się tam także okolicznościowe obrazki z portretem zasłużonego dla ziemi śląskiej hierarchy.

Wystawa została przygotowana dla uświetnienia odbywającej się 7 listopada 2012 roku konferencji dotyczącej kard. Augusta Hlonda i powstałej dzięki jego staraniom diecezji. Prezentowana była jeszcze przez kolejne trzy miesiące i cieszyła się zainteresowaniem wszystkich odwiedzających nowoczesny budynek Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

JAKUB KOWALSKI¹

PROTOKÓŁ ZE SPOTKANIA PRZEDSTAWICIELI BIBLIOTEK WYDZIAŁÓW TEOLOGICZNYCH

(Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie, 22 stycznia 2013 roku)

Zebranie rozpoczął dyrektor Kancelarii Rektora UKSW, ks. Jarosław Dąbrowski, kierując do obecnych dyrektorów i kierowników bibliotek wydziałów teologicznych słowa powitania JM Rektora UKSW, ks. prof. Stanisława Dziekońskiego. Następnie p. dyrektor Piotr Latawiec przywitał przybyłych gości:

– p. Ewę Poleszak – przedstawicielkę Biblioteki Bobolanum w Warszawie,

– ks. Jerzego Witczaka – dyrektora Biblioteki Papieskiego Wydziału Teologicznego i Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu,

– ks. Tomasza Garwolińskiego – kierownika Biblioteki Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie,

– p. Bogumiłę Warząchowską – kierownika Biblioteki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach,

– p. Magdalenę Nagięć – p.o. dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie,

– ks. Mirosława Kreczmańskiego – dyrektora Biblioteki Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie.

¹ Biblioteka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

Nieobecność usprawiedliwili:

- p. Urszula Grabińska – kierownik Biblioteki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego,
- p. Wacław Żywicki – kierownik Biblioteki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego.

Tematyka spotkania dotyczyła sytuacji bibliotek teologicznych wchodzących w skład państwowych i niepaństwowych uczelni wyższych. Zgodnie z zaproponowanym przez p. dyrektora Piotra Latawca porządkiem spotkania omówiono najważniejsze problemy funkcjonowania bibliotek wydziałów teologicznych i powołano gremium zrzeszające dyrektorów tychże jednostek.

1. Omówiono rolę, jaką winna spełniać biblioteka w środowisku akademickim. P. Magdalena Nagieć zwróciła uwagę na konieczność szerszego otwarcia się na społeczność akademicką w formie nowych sposobów promowania biblioteki jako centrum działalności naukowej i życia akademickiego. Na przykładzie biblioteki UPJPII w Krakowie wskazała konkretne rozwiązania w postaci wykładów i ćwiczeń prowadzonych w bibliotece, konferencji naukowych organizowanych we współpracy z biblioteką, współpracy między bibliotekami akademickimi. Ks. Jerzy Witczak zwrócił uwagę na kulturotwórczą rolę biblioteki akademickiej, która staje się popularna wśród studentów i tworzy sprzyjający klimat dla całej uczelni. W toku dyskusji wysunięto następujące postulaty:

- należy nawiązać szeroką współpracę z kadrami naukowymi,
- konieczna jest promocja biblioteki wśród studentów, która przyniesie wzrost zainteresowania zasobami,
- potrzeba jest stała współpraca z władzami uczelni na polu promowania dorobku naukowego kadry profesorskiej.

2. Pan dyrektor Piotr Latawiec i ks. Jerzy Witczak zwrócili uwagę na potrzebę współpracy bibliotek między sobą. W tym celu konieczne stało się powołanie odrębnego od Federacji FIDES gremium pod nazwą Konferencja Dyrektorów Bibliotek Wydziałów Teologicznych w celu koordynacji działań i inicjatyw oraz współpracy na polu wymiany bibliotecznej. P. Piotr Latawiec poddał pod dyskusję cele tego gremium, w wyniku której ustalono podstawowe zadania konferencji:

- wzajemna wymiana informacji i doświadczeń,
- współpraca w dziedzinie promowania zasobów własnych i innych bibliotek teologicznych,
- inicjowanie współpracy między środowiskami naukowymi a bibliotekami.

P. Bogumiła Warząchowska zaproponowała uszczegółowienie form promocji bibliotek jako zajęć cyklicznych w bibliotece, proseminariów, szkoleń studentów i kadry naukowej z zasad korzystania z baz elektronicznych, list cytowań i z katalogów komputerowych.

Następnie p. Piotr Latawiec poddał pod głosowanie projekt powołania Konferencji Dyrektorów Bibliotek Wydziałów Teologicznych, który przyjęto jednogłośnie.

3. W toku kolejnych dyskusji p. Piotr Latawiec i ks. Jerzy Witczak omówili problem tworzenia bibliografii teologicznych i ich kompletności. Ks. Jerzy Witczak przedstawił dorobek Federacji FIDES na tym polu. W Elektronicznej Bibliografii Nauk Teologicznych FIDES indeksowana jest zawartość czasopism i prac zbiorowych, nie ma natomiast na razie w planie umieszczenia w niej wykazu monografii, które zasadniczo można znaleźć w katalogach, w tym w katalogu NUKAT. W danych otrzymywanych przez FIDES z Bibliografii Zawartości Czasopism Biblioteki Narodowej kompletność opracowania czasopism nie jest zadowalająca, gdyż konieczne staje się uzupełnienie brakujących tytułów i starszych roczników, jak również publikowanych materiałów konferencyjnych. Biblioteka Narodowa traktuje takie pozycje zbiorczo, zachodzi zatem potrzeba rozpisywania poszczególnych artykułów. Jednym z ważniejszych zadań jest indeksowanie prac zbiorowych, m.in. książek pamiątkowych, co obecnie jest wykonywane jedynie w nielicznych ośrodkach. Prace zbiorowe ma w ten sposób opracowane Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego i Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu. Bogumiła Warząchowska zwróciła uwagę, że jest to doskonała forma promocji dorobku wydziałów teologicznych.

Podstawowym problemem pozostaje pozyskanie środków finansowych na obsługę informatyczną wspólnej bibliografii, zakup serwerów i zatrudnienie odpowiedniego personelu. Aktualnie obsługę informatyczną zapewnia Papieski Wydział Teologiczny we

Wrocławiu, a większą część pracy wykonuje się społecznie. Ks. Jerzy Witczak zaproponował, aby wydziały teologiczne poszukiwały sposobów współfinansowania Elektronicznej Bibliografii Nauk Teologicznych umieszczonej na serwerze FIDES. P. Piotr Latawiec podkreślił dużą wartość dokumentów życia społecznego Kościoła i konieczność gromadzenia tego rodzaju rozproszonych wydawnictw. P. Bogumiła Warząchowska wskazała, że biblioteka Wydziału Teologicznego UŚ już gromadzi takie źródła i w przyszłości zostaną one opracowane. P. Piotr Latawiec i p. Magdalena Nagięć stwierdzili, że szczególną rolę pełni gromadzenie archiwalnych fotografii.

4. Następnie poruszono sprawę digitalizacji w bibliotekach teologicznych i możliwości pozyskiwania środków z dotacji i projektów. Pracownik Biblioteki UKSW p. Jakub Kowalski przybliżył zasady wnioskowania do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz programu Kultura Plus, który od 2012 roku jest otwarty również dla bibliotek szkół wyższych i związków wyznaniowych. P. Magdalena Nagięć stwierdziła, że Biblioteka UPJPII zatrzymała digitalizację, natomiast tworzone są obecnie repozytoria dorobku naukowego kadry profesorskiej. Ks. Jerzy Witczak zaproponował mniejszym uczelniom, np. Bobolanum, umieszczenie tego rodzaju repozytoriów w bibliotece wirtualnej Federacji FIDES.

5. Kolejnym punktem obrad była kwestia współpracy na polu wymiany międzybibliotecznej. P. Bogumiła Warząchowska zauważyła potrzebę ściślejszej współpracy w ramach powołanej konferencji, gdyż nie wszyscy członkowie podlegają odpowiedniej ustawie. Ks. Tomasz Garwoliński podkreślił, że gremia takie jak Konferencja Dyrektorów Bibliotek Wydziałów Teologicznych lub Federacja FIDES powinny za jedno z naczelných zadań przyjąć integrację środowiska bibliotekarzy i wspieranie kontaktów między bibliotekami. Z uwagi na pogłębiający się brak środków p. Piotr Latawiec i p. Bogumiła Warząchowska podkreślili konieczność wymiany informacji i współpracy bibliotek w pozyskiwaniu cennych materiałów i serii wydawniczych. Zaproponowano zawarcie porozumienia dotyczącego takiego rodzaju współpracy. P. Ewa Poleszak zaznaczyła, że cięcia dotyczą również prenumerowanych czasopism, wobec czego sytu-

acja może doprowadzić do poważnych braków w zbiorach druków ciągłych. Ks. Jerzy Witczak i ks. Tomasz Garwoliński zwrócili uwagę na rolę baz elektronicznych i licencji krajowych. Wobec narastających cięć budżetowych Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego może zaprzestać finansowania licencji na poszczególne bazy, co doprowadzi do braku dostępu elektronicznego do czasopism, a w obliczu zaprzestania zakupu czasopism w wersji tradycyjnej ucierpią również zbiory drukowane.

6. Podsumowując obrady, zgodnie stwierdzono, że istnieje potrzeba corocznego spotkania Konferencji Dyrektorów Bibliotek Wydziałów Teologicznych, a także nakreślono szczegółowe zadania dotyczące współpracy w zakresie współtworzenia Elektronicznej Bibliografii Nauk Teologicznych, wymiany międzybibliotecznej, gospodarki dubletami i drukami zbędnymi, wypożyczeń międzybibliotecznych, digitalizacji zbiorów oraz wymiany doświadczeń w zakresie szkolenia użytkowników, przekazywania informacji o możliwościach pozyskiwania funduszy ze środków ministerialnych i unijnych.

Dyrektor Biblioteki Głównej UKSW, p. Piotr Latawiec, podziękowawszy przybyłym uczestnikom, zamknął zebranie.

GABRIELA ŁĄCKA¹

PROMOCJA PERIODYKU POPULARNONAUKOWEGO O HISTORII GÓRNEGO ŚLĄSKA „CZASYPIŚMO” (Katowice, 20 lutego 2013 roku)

Dwudziestego lutego 2013 roku na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach odbyła się promocja nowego półrocznika zatytułowanego „CzasyPiśmo”. Periodyk ten jest wydawany w ramach wspólnego projektu Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej i Muzeum w Gliwicach.

W spotkaniu wzięli udział znawcy historii Górnego Śląska reprezentowani przez ks. prof. Jerzego Myszora z Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego, prof. Ryszarda Kaczmarka z Wydziału Nauk Społecznych UŚ i dr. Adama Dziuroka, redaktora naczelnego periodyku „CzasyPiśmo”, a zarazem naczelnika Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej IPN.

Uczestników spotkania powitał prof. Ryszard Kaczmarek, wyrażając zadowolenie z ukazania się na rynku wydawniczym pisma promującego dzieje Górnego Śląska. Jednocześnie zwrócił uwagę, że pierwszy numer periodyku pojawił się w momencie ożywienia rozmów na temat identyfikacji i tożsamości regionalnej Ślązaków. Przy okazji promocji pisma prof. Ryszard Kaczmarek przybliżył uczestnikom panelu najnowszą książkę dr. Adama Dziuroka pt. *Kruchto-*

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

izacja. Polityka władz partyjno-państwowych wobec Kościoła katolickiego w latach 1945-1956 w województwie śląskim/katowickim. Ta obszerna monografia mieści się w kręgu problematyki drugiego numeru nowego czasopisma, którego tematem wiodącym są zagadnienia funkcjonowania systemów totalitarnych i ich wpływu na społeczeństwo regionu.

Rozpoczynając prezentację „CzasyPisma”, redaktor naczelny przedstawił główne cele i założenia, jakie towarzyszyły wydawcom przy tworzeniu nowego półrocznika. Wyjaśnił zgromadzonym znaczenie tytułu periodyku, stwierdzając, że czas i pismo są bezpośrednio związane z historią. „CzasyPismo” jest zatem pismem o czasie (przeszłym)². Zapowiadał, że redakcja pisma „chce skupić swoją uwagę na historii Górnego Śląska w historycznych granicach tego regionu oraz obszarów ościennych wraz ze Śląskiem Cieszyńskim i Zagłębiem Dąbrowskim i w nieco mniejszym stopniu ziemią częstochowską i żywiecką”. Szczególny nacisk położono na problematykę funkcjonowania nazizmu i komunizmu, a także na wpływy, jaki owe systemy totalitarne wywierały na społeczeństwo regionu. Nie oznacza to jednak zawężenia tematyki do kwestii politycznych – przeciwnie, celem wydawcy jest ukazanie możliwie jak najszerszego spektrum zjawisk: sfery kultury, religii, gospodarki, obyczajowości, życia codziennego.

Zdaniem redaktora naczelnego inspiracją do powstania „CzasyPisma” był brak w województwie śląskim i opolskim pisma historycznego popularyzującego dwudziestowieczne dzieje tego regionu. „Tymczasem istnieje odczuwalne zapotrzebowanie na taki periodyk, zwłaszcza w środowiskach osób aktywnie zaangażowanych w popularyzowanie wiedzy o Górnym Śląsku i Zagłębiu (stowarzyszenia regionalne, pasjonaci historii lokalnej), a także wśród kadry nauczycielskiej i akademickiej oraz uczniów szkół średnich i studentów”³. Wydawnictwo chce dotrzeć do młodych ludzi poprzez publikację krótkich tekstów, czasem streszczeń najważniejszych książek popularnonaukowych. Przekaz ma być rzetelny, naukowy i popularno-

² *Od redakcji, „CzasyPismo” 1 (2012), s. 3.*

³ *Tamże.*

naukowy. Obecnie pojawił się już drugi numer pisma, poświęcony kwestiom wyznaniowym.

Ks. Jerzy Myszor wyraził uznanie dla redaktorów „Czasypisma”, wskazując na duży nakład w wysokości 2 tys. egzemplarzy. Stwierdził, że pismo ma nietypową formułę, nieznaidującą analogii na rynku wydawniczym. Natomiast od strony formy jest bardzo bogate w oryginalny i rzadki materiał zdjęciowy, który już sam w sobie niesie interesujący przekaz. Ponadto ks. prof. Jerzy Myszor wyraził nadzieję, że kolejne numery półrocznika będą poświęcone określonym tematom i znajdzie się w nich inny sposób oglądu przeszłości, tzw. *Alltagsgeschichte* (niem. «historia życia codziennego»), a więc nie tylko ludzi związanych z Kościołem, ale również takich, którzy stali z boku.

Prof. Ryszard Kaczmarek zauważył, że pewne zjawiska opisane przez dr. Dziuroka w książce *Kruchtoizacja...* wywodzą się z tradycji dziewiętnasto- i dwudziestowiecznych środowisk mocno związanych z katolicyzmem i są początkiem charakterystycznego dla całej drugiej połowy XX wieku procesu wewnątrznie postępującej laicyzacji społeczeństwa, która – jak potwierdzają badania socjologiczne – stale się nasila. Zdaniem prof. Ryszarda Kaczmarka trudno obronić tezę, że proces narastającej laicyzacji był tylko i wyłącznie inspiracją władz.

W opinii dr. Adama Dziuroka wątek laicyzacyjny w kontekście przemian społecznych był rzeczą marginalną i wtórną. Procesy laicyzacyjne dojrzywały poprzez rozbitcie społeczeństwa obywatelskiego, powstawanie nowych ośrodków miejskich, przybycie ze Wschodu ludności napływowej, która budowała swoją tożsamość w opozycji do ludności śląskiej. Był to proces pogłębiany przez politykę władz. Indoktrynacja komunistyczna polegała na organizowaniu masówek w zakładach pracy, na uczelniach i w fabrykach, na atakach antykościelnych poprzez prasę i radio. Siły Kościoła w walce z władzami były nieproporcjonalne. Działania ograniczały się jedynie do opublikowania listu pasterskiego, choć każde kazanie powinno być jednym wielkim *dementi* tego, co głosiła propaganda. Same władze komunistyczne prowadziły w tym kierunku tak intensywne działania, że rdzeń religijności śląskiej – stanowiący

tożsamość tego regionu – w tym okresie był wystawiony na ciężki uszczerbek.

W toku dalszej dyskusji prof. Ryszard Kaczmarek zauważył, że we wszystkich tekstach – zarówno w książce, jak i w czasopiśmie – Kościół jest widziany oczami władzy. Nie ma natomiast oglądu tego, co Kościół o tym myślał, co myśleli zwykli katolicy, uczestnicy tamtych wydarzeń. Równocześnie zastrzegł, że nie jest to zarzut wobec autorów, ale raczej historiografii. W odpowiedzi na to ks. prof. Jerzy Myszor stwierdził, że księża okresu międzywojennego i wojennego w Polsce nie pisali z powodu zbyt słabego opanowania języka polskiego. W toku swoich poszukiwań natrafił wprawdzie na kilka spuścizn księży, którzy pisali pamiętniki, jednak nie byli to księża pochodzący ze Śląska. W opinii ks. prof. Jerzego Myszora jest to jedna z wad duchowieństwa, będąca tragedią dla historyka. Dr Adam Dziurok przyznał, że pracownicy IPN również chcieliby poznać stosunek ludzi Kościoła do władzy, i to nie tylko od strony źródeł, które posiadał Urząd Bezpieczeństwa w swoich zasobach. Stwierdził, że w dokumentach IPN znajdują się informacje na ten temat, lecz trudno wskazać osobę, która by się tym tematem zajęła. Jesteśmy na etapie porządkowania podstawowych materiałów. Górny Śląsk pod tym względem jest w uprzywilejowanej sytuacji, powstały bowiem wspólne monografie od międzywojnia poprzez wojnę aż do pierwszych lat po wojnie. Na opracowanie czekają lata siedemdziesiąte i osiemdziesiąte. Dr Adam Dziurok dostrzegł ponadto potrzebę zbadania, jak odnoszono się do działań władz, np. jak zachowywali się księża podczas prób werbunku.

Podsumowując dyskusję, prof. Ryszard Kaczmarek podkreślił, że wiele już udało się zrobić, ale wyczerpuje się formuła pisania o historii politycznej PRL w takiej postaci, w jakiej zwykło się to robić w czasach komunistycznych. Pismo – jeżeli ma dotrzeć do szerszej publiczności – musi odpowiadać na pytania z dzisiejszej perspektywy. Wyraził również nadzieję, że nowa formuła pisma spowoduje zainteresowanie historią regionu nie tylko historyków, ale zwłaszcza ludzi młodych.

ELIZA LUBOJAŃSKA¹

BENEDYKT XVI – TEOLOG **WYSTAWA**

(Katowice, luty-marzec 2013 roku)

Od lutego do marca 2013 roku na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach prezentowana była wystawa zatytułowana *Benedykt XVI – teolog*. Okolicznością skłaniającą do opracowania ekspozycji dokumentującej życie, działalność i twórczość papieża stała się niespodziewana decyzja urzędującego następcy św. Piotra o rezygnacji z pełnionej funkcji. W światowych mediach, zarówno kościelnych, jak i świeckich, pojawiło się wiele komentarzy i dyskusji odnośnie do tego wydarzenia, opublikowano również liczne artykuły dotyczące tej kwestii. Należy przyznać, że od setek lat podobny fakt nie zdarzył się w dziejach papieżstwa.

Benedykt XVI jest jednym z największych teologów czasów współczesnych. Historia jego życia dostarcza wielu interesujących faktów. Joseph Aloisius Ratzinger urodził się w 1927 roku w Marktl jako trzecie i najmłodsze dziecko Josepha Ratzingera (policjanta) i Marii Ratzinger (z domu Riger). Jego ojciec ostro przeciwstawiał się nazizmowi, co w rezultacie przyczyniło się do szykan, przeprawek i degradacji zawodowej. Jego nieprzejednana postawa w kwestiach wiary nie pozostała bez wpływu na wybory i decyzje, jakich w przeszłości miał dokonywać jego młodszy syn.

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

W roku 1951 Joseph wraz ze starszym bratem Georgiem przyjęli święcenia kapłańskie. Dwa lata później Joseph uzyskał stopień doktora nauk teologicznych, przedstawiając pracę *Volk und Haus Gottes in Augustins Lehre von der Kirche (Lud i dom Boży w nauce Augustyna o Kościele)*, a następnie został wykładowcą dogmatyki i teologii fundamentalnej we Fryzyndze. W 1957 roku ks. J. Ratzinger otrzymał tytuł doktora habilitowanego na podstawie rozprawy *Die Geschichtstheologie des heiligen Bonaventura (Teologia dziejów u św. Bonawentury)*. Praca została przetłumaczona na język polski i wydana nakładem Wydawnictwa KUL w 2010 roku.

W kolejnych latach J. Ratzinger prowadził działalność naukowo-dydaktyczną we Fryzyndze, a następnie na Uniwersytecie w Bonn, w Münster, w Tybindze i w Ratyzbnie. W świecie teologicznym dał się poznać jako ekspert soborowy, pomocnik kolońskiego kardynała Josepha Fringsa w latach 1962-1963. Zdaniem watykanistów obecność J. Ratzingera odegrała znaczącą rolę w realizacji głównych zamierzeń soboru. Jego teologiczna aktywność skupiła się głównie na pracy nad Konstytucją dogmatyczną o Objawieniu Bożym *Dei verbum*.

W 1977 roku J. Ratzinger został mianowany arcybiskupem, a następnie kardynałem archidiecezji monachijskiej. W latach 1969-1980 był członkiem Międzynarodowej Komisji Teologicznej, a w 1981 roku został prefektem Kongregacji Nauki Wiary. Z jego inicjatywy powstało wówczas wiele ważnych dokumentów, jak chociażby deklaracja *Dominus Iesus* dotycząca zagadnień chrystologicznych i eklezjologicznych. Praca ta stanowiła odpowiedź na szerzące się w świecie poglądy relatywizujące znaczenie chrześcijańskiego Objawienia.

Przygotowana przez pracowników Biblioteki Teologicznej wystawa prezentowała bogactwo dorobku piśmienniczego J. Ratzingera z całego okresu jego aktywnej działalności w Kościele. Ze względu na znaczną liczbę publikacji znajdujących się w księgozbiorniku biblioteki przeprowadzono selekcję materiału wystawienniczego. Joseph Ratzinger opublikował w ciągu całego okresu twórczości teologicznej przeszło sześćdziesiąt książek i kilkaset artykułów w czasopiśmie i pracach zbiorowych. Jego działalność piśmiennicza obej-

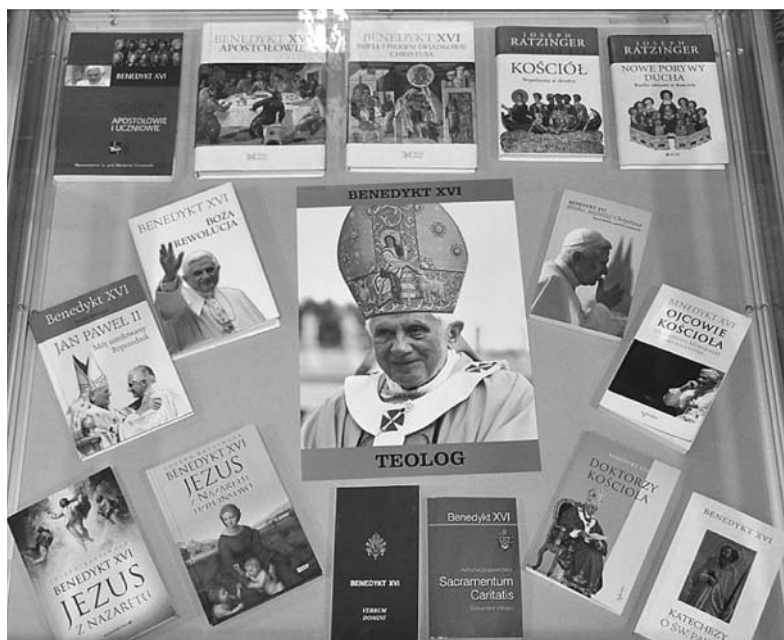
muje szerokie spektrum zagadnień z zakresu teologii dogmatycznej, moralnej, ekumenizmu i homiletyki. Dokonując wyboru, starano się przedstawić najbardziej znaczące teologicznie prace i dokumenty z okresu papieskiego.

W pierwszej i drugiej gablocie znalazły się materiały przedstawiające sylwetkę i rys biograficzny postaci, a także reprodukcje fotografii z różnych okresów życia, począwszy od czasów dzieciństwa aż po współczesność. Kolejne źródła dotyczyły wydarzenia związanego z wyborem kard. J. Ratzingera na Stolicę Piotrową w 2005 roku. Na wystawie umieszczono również komunikaty i komentarze publicystyczne dotyczące tego wydarzenia.

Okres pontyfikatu Benedykta XVI obfitował w wiele istotnych wydarzeń i wypełniony był twórczą działalnością. Odzwierciedleniem tego są dokumenty wystawione w kolejnej gablocie. W czasie trwania posługi papieskiej powstały trzy encykliki, skoncentrowane na kolejnych cnotach teologicznych: na wierze, nadziei i miłości. Pierwsza z encyklik, *Deus caritas est (Bóg jest miłością)*, ukazała się w 2006 roku. W następnym roku papież ogłosił encyklikę *Spe salvi* o nadziei chrześcijańskiej, a w roku 2009 opublikował encyklikę *Caritas in veritate* o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie. Obok encyklik na wystawie zaprezentowano w układzie chronologicznym adhortacje apostolskie przybliżające zagadnienia eklezjologiczne i chrystologiczne: *Sacramentum caritatis* (o Eucharystii, źródle i szczycie życia i misji Kościoła) z 2007 roku; *Verbum Domini* (o słowie Bożym w życiu i misji Kościoła) z 2010 roku; *Africae munus* (o Kościele w Afryce w służbie pojednania, sprawiedliwości i pokoju) z 2011 roku oraz *Ecclesia in Medio Oriente* (o Kościele na Bliskim Wschodzie, komunii i świadectwie) z 2012 roku.

W okresie posoborowym, w 1968 roku, J. Ratzinger opublikował jedno z ważniejszych swoich dzieł: *Einführung in das Christentum (Wprowadzenie w chrześcijaństwo)*, które zostało przetłumaczone na wiele języków. W Polsce pozycja ta doczekała się kilku wydań w Społecznym Instytucie Wydawniczym Znak.

Wszechstronny dorobek filozoficzno-teologiczny zaplanowano wydać w szesnastotomowym dziele *Opera omnia Josepha Ratzingera*. Prawa do polskiej edycji, wzorowanej na niemieckim orygina-

Źródło: http://www.bt.us.edu.pl/index.php?option=com_phocagallery&view=category&id=95:benedykt-xvi-teolog&Itemid=115, 28.06.2013.

le *Gesammelte Schriften* publikowanym w wydawnictwie Herder, otrzymał Katolicki Uniwersytet Lubelski. Dotychczas ukazały się w Polsce trzy tomy: t. 11: *Teologia liturgii. Sakramentalne podstawy życia chrześcijańskiego*, t. 12: *Głosiciele słowa i słudzy waszej radości*, t. 8: *Kościół – znak wśród narodów*. Na wystawie zaprezentowano dwa tytuły z edycji niemieckiej: *Künder des Wortes und Diener eurer Freude* oraz *Kirche – Zeichen unter den Völkern*, jak również polskojęzyczną wersję niemieckiego oryginału: *Theologie der Liturgie. Die sakramentale Begründung christlicher Existenz*. Edycja ta została uhonorowana Nagrodą Feniks 2013 w kategorii „seria wydawnicza” na XIX Targach Wydawców Katolickich, które odbywały się w kwietniu w Warszawie.

Oprócz wielu polskich tłumaczeń na ekspozycji zaprezentowano również dzieła oryginalne oraz tłumaczenia obce, takie jak: włoska edycja *Maria, Chiesa nascente* (2005, tytuł niem. *Maria, Kirche im*

Ursprung) czy *Il Dio vicino* (2003, tytuł niem. *Gott ist uns nah*). Warto podkreślić, że jeden z zaprezentowanych egzemplarzy *Die Tochter Zion* (1977) został opatrzony dedykacją kard. J. Ratzingera dla abp Szczepana Wesołego²: „Für Weihbischof Wesoly / in bruderliche Verbundenheit / Joseph Card. Ratzinger / 19.9.1978”.

Kolejna gablota została poświęcona papieskim pielgrzymkom. Owocem dwudziestu czterech podróży zagranicznych Benedykta XVI są opracowania zawierające przemówienia papieskie, relacje ze spotkań i komentarze. Wyeksponowano szczególnie pozycje traktujące o podróży do Polski w 2006 roku. Jedną z nich jest wydana przez wydawnictwo Pallottinum książka *Trwajcie mocni w wierze. Pielgrzymka Benedykta XVI do Polski 25-28 maja 2006*. Interesująca i zawierająca bogatą dokumentację z podróży jest publikacja *Pielgrzymki apostolskie Ojca Świętego Benedykta XVI 2005-2007* wydana przez Instytut Wydawniczy Pax w 2008 roku.

Na wystawie nie mogło zabraknąć bogatej dokumentacji duszpasterskiej i katechetycznej. Zapisem audiencji i spotkań środowych są cykle katechez papieskich, które zostały wydane również w języku polskim. Na wystawie znalazły się niektóre z nich: *Mistrzowie franciszkańscy i dominikańscy* (2012), *Mistrzynie duchowe* (2012), *Ojcowie Kościoła. Od Klemensa Rzymskiego do Augustyna* (2008). Prowadzą one wiernych do źródeł chrześcijaństwa, przybliżają historię duchowości i sylwetki wybitnych postaci w historii Kościoła.

Ekspozycji przyświecał także cel ukazania wielkiego formatu J. Ratzingera jako naukowca i myśliciela. Jego usystematyzowana, wieloaspektowa teologia traktująca o Bogu i całym stworzeniu w świetle nauki o Trójcy Świętej poparta jest dogmatycznie i wyraza z Objawienia. Zasadnicze nurty teologicznego myślenia Benedykta XVI w duchu ekumenicznym zostały przedstawione w pracy *Formalne zasady chrześcijaństwa. Szkice do teologii fundamentalnej* (2009), wydanej przez dominikańską oficynę „W drodze” i za-

² Abp Szczepan Wesoły przekazał znaczną część swojego księgozbioru Bibliotece Teologicznej w Katowicach. W kolekcji znajduje się wiele książek autorstwa J. Ratzingera wydanych w różnych językach. O wymienionej dedykacji pisała E. Olszowy, *Dedykacje rękopiśmienne w księgozbiorze arcybiskupa Szczepana Wesołego w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego. Rekonesans badawczy*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1 (2012), s. 55-56.

prezentowanej na wystawie obok innych znaczących tytułów. Oto niektóre z nich: *Sakrament i misterium. Teologia liturgii* (Fundacja Dominikański Ośrodek Liturgiczny i Wydawnictwo AA, 2011), *Kościół – pielgrzymująca wspólnota wiary* (Wydawnictwo „M”, 2005), *Sól ziemi. Chrześcijaństwo i Kościół na przełomie tysiącleci* (Znak, 1997 i 2005) – jedna z najpopularniejszych książek kardynała, będąca wywiadem z dziennikarzem niemieckim Peterem Seewaldem. W tej ostatniej pracy poznajemy poglądy J. Ratzingera w kwestii Kościoła, celibatu, małżeństw niesakramentalnych. Inny wywiad przeprowadził z ówczesnym prefektem Kongregacji Nauki Wiary Vittorio Messori w 1984 roku, w rezultacie tej rozmowy powstała książka *Raport o stanie wiary*. Praca stanowi próbę oceny realizacji postulatów Soboru Watykańskiego II, została wydana przez Wydawnictwo Michalieneum w 1986 roku.

Na wielkie znaczenie katolickiej teologii niemieckiej reprezentowanej przez Benedykta XVI wskazują przyznane siedmiokrotnie doktoraty *honoris causa*, w tym dwukrotnie przez polskie uczelnie, tj. Wydział Teologiczny Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (1988 rok) i Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu (2000 rok), oraz m.in. przez Katolicki Uniwersytet w Eichstätt (1985 rok), Papieski Uniwersytet Katolicki w Limie (1986 rok), Uniwersytet Nawarry w Pampelunie (1998 rok). Materiały dokumentujące te wydarzenia, laudacje i przemówienia znalazły się również wśród eksponatów.

Z inicjatywy papieża Benedykta XVI zostały zainaugurowane ważne wydarzenia duszpasterskie rozpoczynające kolejne lata w kalendarzu liturgicznym. W roku 2008 obchodzony był Rok św. Pawła. Z tej okazji papież napisał kilka książek przybliżających postać Apostoła Narodów. Wydawnictwo eSPe opublikowało *Katechezy o św. Pawle*, a oficyna Bratni Zew przygotowała album zatytułowany *Paweł i pierwsi świadkowie Chrystusa*. W 2009 roku, w związku z przypadającą 150. rocznicą śmierci św. Jana Marii Vianneya, ogłoszono Rok Kapłański, co zaowocowało książką *Myśli o kapłaństwie „in persona Christi”*.

Na wystawie nie mogło zabraknąć tytułu ukazującego postać Jezusa Chrystusa w kontekście historycznym. Monografia *Jezus z Nazaretu* powstała w trzech częściach: cz. 1: *Od chrztu w Jordanie do*

Przemienienia, cz. 2: *Od wjazdu do Jerozolimy do Zmartwychwstania*, cz. 3: *Dzieciństwo*, przetłumaczono ją na kilka języków. Tytuł ten szybko stał się bestsellerem także w Polsce, ukazał się nakładem Wydawnictwa Jedność oraz jako osobna edycja w Wydawnictwie M. Zapis rozmyślań Benedykta XVI ukazuje, kim naprawdę jest Jezus z Nazaretu, podkreśla także aktualność Jego osoby.

W dwóch kolejnych gablotach zostały zamieszczone wybrane prace magisterskie powstające na Wydziale Teologicznym. Odnoszą się one w głównej mierze do szeroko rozumianej teologii dogmatycznej i fundamentalnej. Dysertacje te są dowodem aktualności i głębi przesłania teologicznego Benedykta XVI. Ich problematyka badawcza opiera się w dużej mierze na dokumentach papieskich, które skupiają się wokół zagadnień nurtujących współczesnych katolików, np.: *Kościół wobec zjawiska migracji w ujęciu encykliki Benedykta XVI „Caritas in veritate”*, *Miłość ludzka i chrześcijańska w encyklice Benedykta XVI „Deus caritas est”*, *Komplementarność nauki synodu biskupów (5-26.10.2008) oraz encykliki Benedykta XVI „Deus caritas est” w interpretacji eklezjotwórczej funkcji słowa*. Liczne prace poświęcone są chrystologii, np. *Jezus Chrystus jako źródło i spełnienie sensu w polskojęzycznych przekładach pism kard. Josepha Ratzingera*, a także wierze: *Wiara darem i wyzwaniem moralnym, na podstawie przemówień Benedykta XVI podczas pielgrzymki do Polski*.

Teologia Benedykta XVI jest przedmiotem zainteresowań i badań wielu teologów, w tym także polskich, o czym może świadczyć znaczna liczba opracowań, komentarzy, przyczynków opublikowanych w formie książek i artykułów w wielu naukowych czasopismach. Ekspozycja zawierała także publikacje podejmujące interpretację myśli J. Ratzingera. Należy wspomnieć, że na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego odbywały się wykłady otwarte, które zaowocowały następującymi publikacjami: *Wokół osoby i myśli Benedykta XVI* (2006), *W kręgu teologii Josepha Ratzingera – Benedykta XVI* (2008). Na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach również prowadzone są badania dotyczące myśli J. Ratzingera, którymi kieruje ks. prof. Jerzy Szymik, publikując liczne prace. Jest on autorem dwutomowej pozycji *Theologia Benedicta* (2010, 2012), której nie zabrakło wśród eksponowanych dzieł.

Opracowującym wystawę przyświecał cel przybliżenia życia i bogatej twórczości jednego z najwybitniejszych współczesnych teologów. Benedykt XVI dokonał bardzo wiele dla Kościoła jako profesor teolog i papież. Wszyscy zainteresowani mogli zwiedzać wystawę w lutym i w marcu. Dla pogłębienia refleksji z wystawy na stronie internetowej Biblioteki Teologicznej zamieszczono fotografie dokumentujące to wydarzenie³.

³ Galerie – *Benedykt XVI – teolog*, http://www.bt.us.edu.pl/index.php?option=com_phocagallery&view=category&id=95:benedykt-xvi-teolog&Itemid=115, 28.06.2013.

JAKUB KOWALSKI¹

ROK WIARY, ROK NOWEJ EWANGELIZACJI **XIX TARGI WYDAWCÓW KATOLICKICH** (Warszawa, 11-14 kwietnia 2013 roku)

Od 11 do 14 kwietnia 2013 roku na Zamku Królewskim w Warszawie odbywały się XIX Targi Wydawców Katolickich. Uczestniczyło w nich blisko 140 wystawców reprezentujących zarówno instytucje kościelne, jak i wydawnictwa oraz instytucje świeckie, upowszechniające książki religijne, historyczne, filozoficzne i publicystyczne. Tegoroczne targi odbyły się pod hasłem *Rok Wiary, rok nowej ewangelizacji*. Uroczystą galę inauguracyjną poprowadził redaktor Krzysztof Ziemięć, podkreślając znaczenie targów, które po raz czwarty odbywają się w Arkadach Kubickiego. „Znaczenie Targów Wydawców Katolickich wzrasta. Świadczy o tym chociażby liczba oficjalnych gości na uroczystości otwarcia oraz liczba wystawców, która w tym roku sięgnęła 140. Targi te mają ambicję być świętem dobrej książki”, stwierdził w słowie powitalnym Krzysztof Ziemięć.

Uroczystość uświetnili swoją obecnością hierarchowie Kościoła, w tym ks. kard. Kazimierz Nycz, metropolita warszawski; ks. abp Celestino Migliore, nuncjusz apostolski w Polsce; ks. abp Henryk Hoser, ordynariusz warszawsko-praski; ks. bp Wojciech Polak, sekretarz generalny Konferencji Episkopatu Polski. Patronujący Targom Wydawców Katolickich prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, Bronisław Komorowski, skierował do uczestników spotkania specjalny list, w którym podkreślił rolę Kościoła w działalności edytorskiej w przeszłości, jak

¹ Biblioteka Główna Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

również w czasach najnowszych. „Cenię wysoko wszelkie działania i zabiegi mające na celu uświadamianie Polakom, jak ważna jest książka, kultura i wspólnota. Mam też nadzieję, że państwa wydawnicza działalność i wymiana doświadczeń pozwoli dzieciom i młodym Polakom umacniać więź z książką,” zaznaczył prezydent.

Każdym Targom Wydawców Katolickich towarzyszy gość honorowy. W tym roku rola ta przypadła Wydawnictwu Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego.

Centralnym momentem uroczystości było ogłoszenie wyników konkursu o Nagrodę Stowarzyszenia Wydawców Katolickich Feniks 2013, której celem jest promowanie i wyróżnienie publikacji o tematyce chrześcijańskiej. W tym roku kandydowało do niej ponad 200 książek. Nagroda Feniks przyznawana jest w dziesięciu kategoriach: seria wydawnicza, literacka, nauki kościelne, edytorstwo, publikacje dla dzieci, publikacje dla młodzieży, książka autora zagranicznego, publicystyka religijna, multimedia, przekład. Nagrodę Feniks przyznaje kapituła w składzie: dr hab. Krzysztof Narecki (przewodniczący), dr Iwona Maruszewska, prof. Jan Malicki, ks. prof. dr hab. Krzysztof Pawlina, ks. Henryk Zieliński, Krzysztof Koehler oraz Krzysztof Ziemiec. Decyzją kapituły podczas XIX Targów Wydawców Katolickich nagrodzone i wyróżnione zostały następujące publikacje:

1. Seria wydawnicza

a. Nagroda

„Opera omnia Josepha Ratzingera” (Wydawnictwo KUL), t. 11: *Teologia liturgii*; t. 12: *Głosiciele słowa i studzy waszej radości*, redaktor edycji polskiej ks. Krzysztof Gózdź – za podjęcie i publikowanie w języku polskim *Dzieł zebranych* Josepha Ratzingera, Ojca Świętego Benedykta XVI, jednego z największych teologów naszych czasów. Edycja pozostaje wzorcowa pod każdym względem, ukazuje zasadnicze nurty papieskiej myśli skoncentrowanej na „duchu komunikacji” między światem ludzkim i boskim, ze szczególnym podkreśleniem wagi liturgii, zakorzenionej w podstawowym akcie wiary, a więc i w ludzkiej egzystencji.

b. Wyróżnienia

– „Arcana Iurisprudentiae” (Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego), Marek Michalski (redaktor naczelny), Jan Zabłocki (przewodniczący Rady Naukowej) – naukowo nienaganna seria książek dotyczących prawa stanowionego i jego europejskiej historii. Przypomina nie tylko fakty prawa rzymskiego, ale również kwestie wiążące się z prawem jako sposobem utrwalającym poziom życia obywatelskiego i szerzej zbiorowego.

– „Metanoia”: Ruth Barrows OCD, *Uwierzyć w Jezusa*; o Marcelo Rossi, *Agape*; Henri J.M. Nouwen, *Zraniony Uzdrowiciel* (Wydawnictwo Święty Wojciech). Wszyscy ludzie starający się naśladować ewangeliczny styl Jezusowego życia potrzebują na tej drodze wsparcia. Ta seria książek stanowi właśnie takiego rodzaju pomoc. Jej autorzy należą do najwybitniejszych współczesnych mistrzów duchowości, prowadzą czytelników przez meandry i problemy współczesności, gubiącej z wielu powodów swoją więź z Bogiem.

2. Nagroda literacka

a. Nagroda

Pietro Sarubbi, *Od Barabasz do Jezusa. Nawrócony jednym spojrzeniem* (Wydawnictwo Salezjańskie) – za naznaczoną łaską Ducha Świętego niezwykle poruszającą opowieść o nawróceniu i poszukiwaniu drogi do Kościoła oraz Boga.

b. Wyróżnienia

– Anne-Dauphine Julliand, *Ślady małych stóp na piasku* (Wydawnictwo Święty Wojciech) – za niezwykle świadectwo miłości matki do dziecka i jej mocy czynienia życia piękniejszym;

– Janusz Kobierski, *Szukał Pana* (Wydawnictwo Łośgraf) – za bogaty świat refleksji i rozterek twórcy naznaczony nowymi metafizycznymi wątkami, za ukazanie trudnej lirycznej drogi do źródeł chrześcijaństwa po nigdy nieostygłych śladach Biblii.

3. Nauki kościelne

a. Nagroda

O. Wojciech Giertych OP, *Rozruch wiary* (Wydawnictwo Bernardinum) – za znakomitą rozprawę o sensie wiary oraz o potrzebie i sposobach jej stałego umacniania i rozwoju.

b. Wyróżnienia

– Ks. Jerzy Szymik, *Theologia Benedicta*, t. 2 (Księgarnia św. Jacka) – za ważne i potrzebne dzieło stanowiące klucz do nauczania i myśli teologicznej Ojca Świętego Benedykta XVI;

– ks. Jacek Bolewski, *Misterium mądrości* (Wydawnictwo WAM) – za dzieło o charakterze traktatu znakomitego uczonego, profesora teologii dogmatycznej;

– *Słownik przewodnik filozoficzny*, red. naczelny Andrzej Maryniarczyk (Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu) – za stworzenie unikatowego w dorobku rodzimej kultury narzędzia do poznania filozofii.

4. Edytorstwo

a. Nagroda

Grzegorz Górny, Janusz Rosikoń, *Świadkowie Tajemnicy. Śledztwo w sprawie relikwii Chrystusowych* (Wydawnictwo Rosikon Press) – za ujmującą dbałością o faktograficzne detale i zachwycającą swoim estetycznym bogactwem literacko-graficzną opowieść o świętych relikwiach chrześcijaństwa.

b. Wyróżnienia

– O. Joachim Badeni, *365 dni z o. Joachimem Badenim OP. Antologia* (Wydawnictwo „W drodze”) – za udowodnienie, że nawet najmniejsza książka może okazać się niewyczerpaną studnią mądrości i wiary;

– Marcei Kosman, ks. Wojciech Krucki, ks. Jarosław Bogacz, ks. Michał Sołomieniuk, ks. Stanisław Majkut, *Poczet arcybiskupów gnieźnieńskich i prymasów Polski* (Wydawnictwo M) – za mistrzowską edytorsko panoramę dokonań najbardziej zasłużonych dostojników rodzimego Kościoła i ich wkład w historię polskiej państwowości;

– Magdalena Joanna Chudzicka, *Misyjna książka kucharska* (Wydawnictwo Apostolicum) – za stworzenie unikalnego obrazu posługi misyjnej, pełnego inspirujących smaków i doznań.

5. Książka dla dzieci

a. Nagroda

Joanna Krzyżanek, *Księga spraw ważnych Lamelii Szczęśliwej* (Wydawnictwo Święty Wojciech) – za mistrzowskie połączenie ilustracji i tekstu w służbie edukacyjnej roli książki dla dzieci.

b. Wyróżnienia

– Ewa Skarżyńska, *Święty Jacku z pierogami, czyli jak rozmawiać ze Świętymi. Modlitwy dzieci* (Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu) – za umiejętne i przyjazne prezentowanie nieco starszym dzieciom błogosławieństwa aktu modlitwy;

– Katarzyna Wydra, *Mysz Bogumił i tajemnice kościoła* (Wydawnictwo WAM) – za stworzenie niezwyklej postaci przewodnika młodych czytelników z tajemnicami domu Bożego.

6. Książka dla młodzieży

a. Nagroda

Ania Gołędzinowska, *Ocalona z piekła. Wyznania byłej modelki* (Edycja św. Pawła) – za świadectwo niezwykłego nawrócenia, które udowadnia, że droga do Boga może wieść przez najmroczniejsze nawet ścieżki ludzkiego życia.

b. Wyróżnienia

– Jerzy Pilikowski, *Podróż w świat cywilizacji* (Wydawnictwo WAM) – za przygotowanie znakomitego przewodnika po bogatym świecie minionych i obecnych cywilizacji;

– ks. Krzysztof Pawlina, *W Jezusowej szkole tańca. Nie pomylić kroków na progu dorosłości* (Wydawnictwo Sióstr Loretanek) – za praktyczne wprowadzenie młodych katolików w dorosłe życie na drodze poszukiwania dojrzałej wiary.

7. Książka autora zagranicznego

a. Nagroda

George Weigel, *Kres i początek. Papież Jan Paweł II – zwycięstwo wolności, ostatnie lata, dziedzictwo* (Społeczny Instytut Wydawniczy Znak) – za rzetelne i godne podsumowanie wielkiego pontyfikatu Jana Pawła II, niezwykłą opowieść o naznaczonym cierpieniem bezwarunkowym oddaniu Chrystusowi.

b. Wyróżnienia

– Bazyl Tatakis, *Filozofia bizantyjska* (Wydawnictwo WAM) – za historyczną edycję monografii o fundamentalnym znaczeniu dla poznania i zrozumienia tradycji i kultury cesarstwa bizantyjskiego;

– Paul Evdokimov, *Prawosławna wizja teologii moralnej. Bóg w życiu ludzi* (Wydawnictwo Homo Dei) – za niezwykle ważne studium na temat sposobu postrzegania moralności przez pryzmat doktryny prawosławnej;

– Eric Metaxas, *Bonhoeffer. Prawy człowiek i chrześcijanin przeciwko Trzeciej Rzeszy* (Wydawnictwo Salwator) – za stworzenie zaskakującej swoim rozmachem i dokładnością w dochodzeniu do faktów sylwetkę niezwykłego człowieka wielkiej wiary.

8. Publicystyka religijna

a. Nagroda

Ewa Czaczkowska, *Siostra Faustyna. Biografia Świętej* (Społeczny Instytut Wydawniczy Znak) – za nieustępliwość w dochodzeniu do prawdy o życiu i działalności świętej i tajemnic rozwoju kultu Bożego Miłosierdzia.

b. Wyróżnienia

– Robert Tekieli, *Zmanipuluję cię, kochanie* (Wydawnictwo M) – za szokująco dosadny obraz niebezpieczeństw, jakie dla ludzkiej duchowości niosą ze sobą różne emanacje współczesnej kultury;

– Brygida Grysiak, *Wybrałam życie* (Społeczny Instytut Wydawniczy Znak) – za ważny głos w obronie życia – aktu naznaczonego rozczarowaniem, bólem i heroizmem wynikającym z potęgi miłości matczynej miłości.

9. Multimedia

a. Nagroda

Jolanta Hajdasz, *Zapomniane męczeństwo. Książka z filmem DVD* (Hajdasz Produktion) – za cenne przypomnienie postaci i ofiary życia abp. Antoniego Baraniaka, jednego z najznamienitszych kapłanów polskiego Kościoła w XX wieku.

b. Wyróżnienia

– *Księga Psalmów. Nowy przekład dynamiczny. Audiobook* w interpretacji Andrzeja Seweryna, z muzyką Rafała Gorączkowskiego (Oficyna Wydawnicza Vocatio) za wychodzący naprzeciw potrzebom współczesnych odbiorców projekt łączący w sobie elementy religii i sztuki;

– gra komputerowa *Biblijni bohaterowie. Dawid* (Edycja św. Pawła) – za nowatorską formę przekazania młodym chrześcijanom wiedzy biblijnej;

– *Dwanaście Kroków wg Felka alkoholika poznaje Rafał hazardzista* (Rajmedia.pl) – za przejmujące świadectwo życia w trzeźwości, naznaczonego przeżywaniem łaski wiary i łaknącego kontaktu z Bogiem.

10. Przekład

a. Nagroda

– Sofokles, *Tragedie*, t. 1: *Ajas, Trachiniki, Filoklet, Edyp w Kolonos*; *Tragedie*, t. 2: *Król Edyp, Antygona, Elektra*, ze wstępem i w opracowaniu Roberta R. Chodkowskiego (Towarzystwo Naukowe KUL) – w uznaniu pierwszego w Polsce pełnego i jednolitego przekładu wszystkich tragedii klasyka literatury antycznej.

Kapituła Nagrody Feniks 2013 podjęła również decyzję w sprawie przyznania Nagrody Głównej Feniks 2013 oraz Nagród Feniks Specjalny.

11. Nagroda Główna Feniks 2013

Andrzej i Wanda Półtawscy – za rzadko spotykany w świecie styl życia i zaangażowania konfesyjnego, godny naśladowania wkład w rozwój polskiej filozofii i kultury moralnej, za odsłonięcie wielu aspektów posługi duszpasterskiej Karola Wojtyły, wielkiego kapłana, biskupa i papieża. Ogromny wysiłek państwa Półtawskich w obronie życia i osobowej godności człowieka wciąż owocuje i przynosi wielu ludziom wsparcie i wzmacnia ich nadzieję. Nie do przecenienia jest również żarliwe świadectwo małżeństwa Półtawskich o tym, że można i należy żyć i pracować nawet w najbardziej dramatycznych warunkach, i że zło w Bożej perspektywie nigdy nie ma ostatecznego słowa. W swej aktywności naukowo-badawczej niezaniechanego porządku rodzinnego, w otwarciu na innych, stworzyli oni personalistyczny model małżeńskiej wspólnoty, w której warto się przyglądać jak w lustrze podtrzymywanym miłością Trójjedynego Boga.

12. Nagroda Feniks Specjalny

– Ks. bp Antoni Długosz – za żarliwego ducha wiary i miłości ekspresyjnie wyrażanego w bogactwie słowa, skierowanego zwłaszcza do najmłodszych, dzieci i młodzieży, wobec którego nie można przejść obojętnie;

– Ernest Bryll za wybitne osiągnięcia w dziedzinie literatury, zwłaszcza poezji, otwartej i czulej na powiew religijnych tajemnic, włączającej w swój duchowy obszar również sprawy ojczyzniane. Jego twórczość odegrała ważną rolę w cementowaniu świadomości społecznej, zarówno w czasach komunistycznego zniewolenia, jak i po 1989 roku. Rozpoznaje się w niej zapewne wielu czytelników z różnych pokoleń oczarowanych klasyczną strofą, wirtuozerią formalną i filozoficzną głębią. Bezpośrednie odniesienia do odbiorcy,

odwoływanie się do archetypów i mitów narodowych, wrażliwość na tradycje liryki romantycznej oraz chęć nawiązywania rozmowy o fundamentalnych sprawach ludzkiej egzystencji – wszystko to sprawia, że pisarstwo Brylla wywołuje zbiorowy oddźwięk i zyskuje należne poważanie.

13. Nagroda dodatkowa – Księga Życia

Ponadto od roku 2013 kapituła przyznaje nagrodę dodatkową: Księgę Życia. Jej pierwszą laureatką została pani prezydentowa Karolina Kaczorowska, wdowa po śp. prezydencie Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie, Ryszardzie Kaczorowskim. W swojej idei Nagroda Księga Życia ma honorować ludzi, których aktywność i dobroć zasługują na największy społeczny szacunek. Dlatego właśnie pierwszą laureatką tego wyróżnienia została kobieta, której całe życie naznaczone było służbą na rzecz narodu, młodzieży i własnej rodziny. Pani prezydentowa Kaczorowska, trwając wiernie u boku męża, brała aktywny udział w życiu społecznym polskiej emigracji, przez wiele lat efektywnie angażując się m.in. w działalność charytatywną. Jej służba publiczna charakteryzuje się niezwykłą troską o los kolejnych pokoleń młodych Polaków, jest nastawiona na ochronę i popularyzację więzi łączących je z ziemią ich przodków oraz na pielęgnowanie więzi rodzinnych, narodowych i społecznych.

14. Nagroda Mały Feniks

Podczas konferencji prasowej, która odbyła się 9 kwietnia w Arkadach Kubickiego na Zamku Królewskim w Warszawie, ogłoszono laureatów tegorocznej edycji Nagrody Mały Feniks dla osób i instytucji, które mogą poszczycić się największymi dokonaniem na polu promocji książek religijnych w mediach. W sobotę, 13 kwietnia w Bazylice Najświętszego Serca Jezusowego w Warszawie przy ul. Kawęczyńskiej odbyło się uroczyste wręczenie Małego Feniksa laureatom edycji 2013. Decyzją zarządu Stowarzyszenia Wydawców Katolickich do grona nagrodzonych w poprzednich edycjach dołączyli:

– Deon.pl – portal społecznościowo-informacyjny stworzony przez Towarzystwo Jezusowe oraz Wydawnictwo WAM. Działalność portalu adresowana jest przede wszystkim do odbiorców z grupy wiekowej powyżej dwudziestego piątego roku życia. Portal informuje o najważniejszych wydarzeniach z życia społecznego postrzeganych przez pryzmat Kościoła, położył także znaczne zasługi w przybliżaniu i komentowaniu wydarzeń kościelnych na potrzeby swoich użytkowników. Jest ważnym łącznikiem między religią a życiem społecznym, stając się tym samym znakomitym miejscem dialogu i otwartej dyskusji na tematy religijne, społeczne, polityczne i kulturalne. Jedną z ważniejszych dziedzin aktywności portalu Deon.pl jest działalność informacyjna na rzecz upowszechniania i promocji publikacji książkowych. W ramach portalu działa czytelnia wartościowej prasy i książek. Każdego roku portal obejmuje swoim medialnym patronatem kilkadziesiąt pozycji wydawniczych.

– Radio Warszawa – stołeczna rozgłośnia od ponad dwóch dekad prezentuje audycje ewangelizacyjne, publicystyczne, społeczne, kulturalne oraz edukacyjne. Ważną pozycję w ramówce stacji zajmuje muzyka chrześcijańska, poezja śpiewana i książki. W realizacji swojej misji Radio Warszawa odważnie sięga po zdobycze nowych technologii komunikacyjnych, w tym technologii mobilnych.

– Radio RDN Małopolska – jest rozgłośnią diecezji tarnowskiej, lokalnym środkiem informacji i ewangelizacji w południowej Polsce. Działa od 1993 roku i nadaje całodobowy program dla słuchaczy Małopolski i części Podkarpacia. Program radia jest tworzony i nadawany z centrali w Tarnowie oraz ze studia lokalnego w Nowym Sączu, przy współpracy korespondentów lokalnych w Bochni, Brzesku, Dębicy i w innych ośrodkach regionu. Swoim zasięgiem obejmuje około 1,5 mln potencjalnych słuchaczy. Stacja łączy w swojej działalności funkcje atrakcyjnego radia informacyjno-muzycznego, opiniotwórczej rozgłośni lokalnej oraz nowoczesnego radia ewangelizacyjnego.

– Redaktor Krzysztof Ziemięć – dziennikarz i prezyjny, również publicysta i komentator wydarzeń politycznych i społecznych, a w przeszłości także dziennikarz radiowy; narrator w filmie dokumentalnym *Jan Paweł II. Szukałem was...*, autor

i współautor książek, takich jak: *Wszystko jest po coś, Niepokonani, Katolik ofiarą?, Katolik frajerem?, Pogadaj z głową.*

XIX Targi Wydawców Katolickich w Arkadach Kubickiego były również miejscem spotkań autorskich: z Hanną Suchocką, z o. Leonem Knabitem, z o. Maciejem Ziębą, z Jackiem Moskwą, z Grzegorzem Górnym, z Krzysztofem Ziemcem, z Wojciechem Cejrowskim i z wybitnym włoskim watykanistą Andream Torniellem. W sali kinowej zamku można było obejrzeć filmy z Międzynarodowego Katolickiego Festiwalu Filmów i Multimediiów Niepokalanów 2013, m.in. *Tajemnica Benedykta XVI, Prymas Polski Kardynał Józef Glemp, Giotto – sacrum i piękno.* Przed wejściem do Arkad ustawiono płaskorzeźby Gustawa Zemły w ramach wystawy pt. *Czas wiary.* Dużym zaskoczeniem tegorocznych targów była rekordowa frekwencja, która wyniosła ponad 20 tys. odwiedzających, oraz największa do tej pory liczba 140 wystawców. Wśród odwiedzających targi byli też przedstawiciele różnych Kościołów oraz wyznawcy innych religii, co świadczy o coraz lepszej ofercie prezentowanej przez wydawców katolickich. Targi uświetnił wieczorny koncert w Centralnej Bibliotece Rolniczej.

BARBARA KOŁODZIEJ¹

JEDNOŚĆ W RÓŻNORODNOŚCI WSPÓŁPRACA BIBLIOTEK AKADEMICKICH KONFERENCJA

(Katowice, 24 kwietnia 2013 roku)

Dwudziestego czwartego kwietnia 2013 roku w Katowicach odbyła się konferencja *Jedność w różnorodności. Współpraca bibliotek akademickich*. Inicjatorem i organizatorem sesji była Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Spotkanie przebiegało w ramach XXVII Forum Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Katowicach, przy współudziale Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES oraz Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Oficjalnego otwarcia konferencji dokonał ks. dr hab. Antoni Bartoszek, dziekan Wydziału Teologicznego UŚ w Katowicach. Witając uczestników konferencji, podkreślił znaczenie tego typu spotkań i potrzebę integracji środowiska bibliotecznego. Małgorzata Waga, zastępca dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego, wprowadzając w tematykę obrad, rozwinęła zagadnienie współpracy lokalnej i ogólnopolskiej różnorodnych typów bibliotek. Z kolei Anna Obzrut, pracownik Biblioteki Głównej Politechniki Śląskiej i przewodnicząca Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Katowicach, odczytała list Elżbiety Stefańczyk,

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

przewodniczącej Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, skierowany do organizatorów i uczestników spotkania.

W pierwszej części obrad zaplanowano cztery wystąpienia, którym przewodniczył dr Krzysztof Ziolo, dyrektor Biblioteki Głównej Politechniki Śląskiej w Gliwicach. Konferencję otworzył referat Ewy Dobrzyńskiej-Lankosz, dyrektora Biblioteki Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie i przewodniczącej Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich. Wystąpienie *Konferencja Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich – zarys dziejów i kierunki działań* wprowadziło słuchaczy w problematykę bibliotekarstwa akademickiego.

Utworzona w 1997 roku konferencja zrzesza osiemdziesięciu sześciu dyrektorów bibliotek akademickich, którzy dla usprawnienia prac powołali Radę Wykonawczą i opracowali regulamin działalności. Ustalono, że celem organizacji jest integracja bibliotek szkół wyższych, wymiana informacji bibliotecznej ze świata akademickiego, dzielenie się doświadczeniami macierzystych instytucji, a także wspieranie inicjatyw lokalnych usprawniających funkcjonowanie bibliotek. Konferencja także promuje biblioteki szkół wyższych, reprezentuje interesy pracowników i dba o wizerunek bibliotekarza, a także o społeczny prestiż zawodu pracownika biblioteki naukowej.

Kolejna prelegentka, Renata Birska, dyrektor Biblioteki Uniwersytetu Medycznego w Lublinie, zastępca przewodniczącego Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Uczelni Medycznych, przedstawiła temat dotyczący współpracy bibliotek uczelni medycznych w kontekście trzydziestoletniego doświadczenia. Na wstępie zaznaczyła, że sieć bibliotek medycznych tworzą biblioteki uczelniane uniwersytetów medycznych, biblioteki instytutów medycznych, Biblioteka Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego oraz Główna Biblioteka Lekarska wraz z oddziałami terenowymi. Podczas wystąpienia przedstawiła bardzo cenną inicjatywę podjętą przez to środowisko, a mianowicie półrocznik „Forum Bibliotek Medycznych”, który ukazuje się od 2008 roku pod redakcją dr. Ryszarda Żmudy, dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Medycznego w Łodzi. Łamy tego czasopisma otwarte są nie tylko dla bibliotek świata medycznego, ale dla szerokiego spektrum interdyscyplinarnych zagadnień prezentowanych na zjazdach naukowych, materiałów in-

formacyjnych i obszernych biogramów praktyków i teoretyków bibliotekarstwa polskiego.

W dalszej części konferencji ks. dr Jerzy Witczak, dyrektor Biblioteki Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, przewodniczący Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES, zaprezentował uczestnikom temat *Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES – dorobek i perspektywy*. Powołana do istnienia w 1991 roku federacja postawiła sobie za zadanie ujednoczenie prac nad komputeryzacją bibliotek kościelnych w celu stworzenia wspólnego systemu komputerowego i jednolitej bazy katalogowej, czego efektem było zastosowanie w ponad osiemdziesięciu bibliotekach kościelnych programu MAK. Jednak w 2009 roku zmieniły się możliwości w zakresie centralnej koordynacji prac. MAK przestaje być wiodącym systemem w bibliotekach kościelnych, a wiele bibliotek, zwłaszcza wydziałów teologicznych, zaczęło przechodzić na systemy bibliotek uniwersyteckich swoich macierzystych uczelni.

Naturalną konsekwencją prac nad komputeryzacją bibliotek i przepływu informacji o zbiorach stało się utworzenie biblioteki cyfrowej federacji i uruchomienie w 2006 roku Księgozbioru Wirtualnego Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. Od 2010 roku przy współpracy z Biblioteką Narodową jest tworzona Elektroniczna Bibliografia Nauk Teologicznych (EBNT), która obejmuje publikacje wydawane od 1980 roku przez uczelnie kościelne, wydziały teologiczne i seminaria duchowne. W jednej bazie są dostępne zarówno czasopisma, jak i prace zbiorowe: głównie księgi jubileuszowe i materiały pokonferencyjne.

Wszelkie działania Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES są rejestrowane i dokumentowane w czasopiśmie „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, które ukazuje się od 1995 roku jako półrocznik, a od 2009 roku jest pismem recenzowanym.

Pierwszą część konferencji zakończyło wystąpienie Danuty Gburskiej, kierownika Biblioteki Wydziału Prawa Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. W referacie *Uniwersyteckie biblioteki wydziałów prawa* przedstawiła ona historię spotkań kierowników polskich bibliotek prawnych, którymi są głównie biblioteki uniwersyteckich wydziałów prawa, a także Biblioteka Sejmowa, Biblioteka Instytutu

Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Biblioteka Sądu Najwyższego, biblioteki sądów i prokuratur oraz biblioteki kancelarii.

Obecna współpraca między bibliotekami prawniczym sięga lat siedemdziesiątych. Impulsem do niej była Uchwała nr 35 Rady Ministrów z 12 lutego 1971 roku w sprawie rozwoju informacji naukowej, technicznej ekonomicznej², która nałożyła na biblioteki obowiązek prowadzenia działalności informacyjnej w ramach krajowego systemu informacyjnego. Pod koniec lat osiemdziesiątych na zaproszenie kierownika Biblioteki Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, prof. Janusza Bylińskiego, doszło do spotkania trzech kierowników bibliotek wydziałów prawniczych. W początkowym etapie były to biblioteki wydziałów Uniwersytetu Wrocławskiego, Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu i Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Następnie dołączyły do nich: Biblioteka Collegium Polonicum w Słubicach, Biblioteka Kancelarii Hogan Lovells, Biblioteka Sejmowa i Biblioteka Instytutu Nauk Prawnych PAN. Od tego czasu tradycją stało się już, że co roku inna biblioteka organizuje zjazdy służące nie tylko wymianie doświadczeń na gruncie zawodowym, ale również dające możliwość zwiedzenia ciekawych architektonicznie bibliotek prawniczych usytuowanych w zabytkowych gmachach lub w nowoczesnych budowlach, ale również innych bibliotek uczelnianych i ważniejszych zabytków miasta.

Po przerwie, podczas której można było zobaczyć wystawę *Rok Wiary. Dokumenty i materiały źródłowe ze zbiorów Biblioteki Teologicznej*, przygotowaną przez pracowników biblioteki, rozpoczęto drugą część obrad pod przewodnictwem dr Barbary Firli, kierownika Biblioteki Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach.

Pierwsze wystąpienie drugiej części nosiło tytuł *Sekcja Bibliotek Szkół Wyższych przy Zarządzie Okręgu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Katowicach*, a zaprezentowała je Maria Kycler, pracownik Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej, wieloletni sekretarz sekcji, redaktor czasopisma „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy”.

² Uchwała nr 35 Rady Ministrów z 12 lutego 1971 roku w sprawie rozwoju informacji naukowej, technicznej ekonomicznej, „Monitor Polski” 14 (1971), poz. 104, <http://isap.sejm.gov.pl/Download?id=WMP19710140104&type=2>, 28.06.2013.

W wygłoszonym referacie prelegentka przedstawiła program działania Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, a następnie plan powstania i cel utworzenia sekcji. Powołana uchwałą w 2004 roku sekcja postawiła sobie za cel integrację i aktywizację bibliotek w duchu kreatywności i innowacyjności, łącząc przy tym teorię z praktyką, a nowoczesność z tradycją. Dla sprawnej realizacji wyznaczonych planów w 2005 roku powołano Radę Programową SBSW, która merytorycznie wspierała zarząd sekcji, równocześnie nadając kierunek nowym wyzwaniom stawianym lokalnemu środowisku bibliotecznemu. Realizacja postawionych celów odbywa się poprzez współpracę między bibliotekami wszelkiego typu oraz bibliotekami a instytucjami naukowymi, kulturalnymi i społecznymi województwa śląskiego.

W ciągu niespełna dziesięciu lat istnienia sekcji zorganizowano dwadzieścia sześć forów, w których wzięło udział ponad 1 500 osób zainteresowanych działalnością bibliotek naukowych. Podejmowano na nich zagadnienia dotyczące marketingu bibliotecznego, finansów, prawa autorskiego, etyki bibliotecznej, komunikacji społecznej i zabytkowych kolekcji książek.

Kolejne wystąpienie, tym razem Stanisława Hrabiego, kierownika Biblioteki Instytutu Muzykologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie i przewodniczącego Sekcji Bibliotek Muzycznych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich – Polska Grupa Narodowa IAML, dotyczyło tematu *Muzykalia – wyzwania i współpraca. Sekcja Bibliotek Muzycznych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich – Polska Grupa Narodowa IAML w przededniu jubileuszu 50-lecia*.

Powstanie Sekcji Bibliotek Muzycznych SBP datuje się na 1964 rok, a pierwsza Konferencja Bibliotekarzy Muzycznych Szkół Wyższych odbyła się w Łodzi w 1965 roku i również w tym samym roku zwołano pierwszy Ogólnopolski Zjazd Bibliotekarzy Muzycznych w Katowicach. Sekcja od samego początku postawiła sobie ambitne plany i wysokie wymagania, idąc z duchem czasu, spełniając oczekiwania bibliotekarzy specjalistów. Utworzono podkomisję katalogowania alfabetycznego nut i nagrań muzycznych, a także powołano konsultantów instrukcji i norm katalogowania. Duże znaczenie mają ogólnopolskie i międzynarodowe konferencje, a także konferencje branżowe i nadzwyczajne. Rezultaty badań i wyniki dociekań na-

ukowych oraz materiały pokonferencyjne i artykuły specjalistyczne mogą być drukowane w czasopismach fachowych, np. w „Bibliotece Muzycznej”, która ukazuje się od 1979 roku, a do chwili obecnej wydano siedem jej tomów.

Na zakończenie konferencji referat zatytułowany *Działalność Duszpasterstwa Bibliotekarzy w Katowicach* wygłosił ks. Henryk Olszar, pracownik Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach i opiekun Duszpasterstwa Bibliotekarzy Archidiecezji Katowickiej. Prelegent ukazał okoliczności i potrzebę powołania duszpasterstwa bibliotekarzy. Podkreślił, że grupą inicjującą duszpasterstwo byli przedstawiciele Zarządu Okręgu SBP w Katowicach. Powołane w 1999 roku dekretem abp. Damiana Zimonia Duszpasterstwo Bibliotekarzy w archidiecezji katowickiej dało początek podobnym działaniom w innych częściach Polski, na przykład w archidiecezji gdańskiej, gdzie duszpasterstwo bibliotekarzy powstało w 2003 roku.

Konferencja *Jedność w różnorodności. Współpraca bibliotek akademickich* była pierwszym tego typu przedsięwzięciem, gdzie mogli się spotkać przedstawiciele akademickich bibliotek specjalistycznych, pracownicy naukowcy oraz liczne grono studentów. Zainteresowanie zaproponowaną tematyką było duże, pytania z sali dawały możliwość dyskusji pogłębiającej przedstawiane zagadnienia. Podczas obrad podkreślano, że takie spotkania są potrzebne i pomocne we wspólnym rozwiązywaniu problemów oraz wypracowywaniu nowych kierunków działań, dają też okazję do wzajemnego poznania się i wymiany doświadczeń.

BOGUMIŁA WARZĄCHOWSKA¹

IX KIERMASZ WYDAWCÓW KATOLICKICH (Katowice, 24-25 maja 2013 roku)

Od 24 do 25 maja 2013 roku w nowoczesnym budynku Wydziału Teologicznego już po raz dziewiąty odbywał się w Katowicach Kiermasz Wydawców Katolickich. W tym roku nowości książkowe zaprezentowało ponad dwudziestu wystawców, oferując szerokim kręgom odbiorców ciekawą paletę literatury religijnej i z dziedzin pokrewnych. Na kiermaszu pojawili się w większości wydawcy, którzy od lat tradycyjnie uczestniczą w imprezie, tacy jak: Aetos Media, Apostolicum, Emmanuel, Gość Niedzielny, Księgarnia św. Jacka, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, W drodze, Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża, Wydawnictwo M, Wydawnictwo Petrus, Znak i inni. Od lat święto książki wpisuje się w klimat uczelni teologicznej, która jest miejscem kształtowania prawych sumień i głębokich osobowości, jak podkreślił przed laty abp Damian Zimoń, otwierając kiermasz. Impreza została objęta patronatem honorowym przez abp. Wiktora Skorca, metropolitę katowickiego; Zygmunta Łukaszczyka, wojewodę śląskiego; Piotra Uszoka, prezydenta Miasta Katowice; Małgorzatę Mańkę-Szulik, prezydenta Miasta Zabrze i koordynatora Metropolitalnego Święta Rodziny.

Otwierając kiermasz, ks. Krystian Kukowka, prezes Księgarni św. Jacka, powitał patronów honorowych, partnerów i sponsorów,

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

patronów medialnych, wydawców, zaproszonych gości, pracowników naukowych i studentów oraz wszystkich odwiedzających kiermasz. Szczególne podziękowania złożył tym, którzy aktywnie włączyli się w przygotowania całego przedsięwzięcia, a zwłaszcza organizatorom konferencji, sesji, warsztatów i paneli dyskusyjnych. Wśród bezpośrednich współorganizatorów należy wymienić: Wydział Teologiczny, Bibliotekę Śląską, Bibliotekę Teologiczną i Radio eM. Uroczystego otwarcia kiermaszu dokonał abp Wiktor Skworec, podkreślając znaczenie i rangę książki w środowisku naukowym i społecznym, a następnie głos zabrali przedstawiciele władz lokalnych i samorządowych, dziękując za zaproszenie i przeprowadzenie imprezy.

Ważnym punktem inauguracyjnym kiermasz był wykład Joanny Wróbel z Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego, zatytułowany: *Promocja książki katolickiej na polskim rynku wydawniczym*. Prelegentka rzetelnie i dynamicznie przedstawiła stan obecny i perspektywy rozwoju katolickiego rynku wydawniczego oraz wskazała miejsce i rolę książki katolickiej we współczesnym świecie. W wystąpieniu zaprezentowano charakterystyki krajowych imprez wystawienniczych, w których uczestniczą wydawcy książki katolickiej. Ponadto zauważono wymiar duchowy, kulturowy oraz komercyjny targów książki. Referentka wpisała obecność na spotkaniach targowych w kontekst spędzania czasu wolnego przez osoby wierzące oraz podkreśliła, że oddawanie się lekturze publikacji katolickich należy do procesu rozwoju duchowego i pogłębiania kontaktu ze środowiskiem rodzinnym, zawodowym i społecznym.

Tradycją stało się, że równoległe z ekspozycjami wystawienniczymi organizowane są prezentacje nowości wydawniczych z całego kraju i regionu oraz odbywają się spotkania twórców kultury z jej odbiorcami, a także autorów z czytelnikami. Integralną częścią kiermaszu była szeroka gama imprez towarzyszących, zwłaszcza konferencje, warsztaty tematyczne, spotkania z pisarzami, prezentacje nowości wydawniczych, akcje promujące czytelnictwo, a także działania społeczno-propagandowe, prorodzinne, zdrowotne i popularyzatorskie.

Tegoroczne imprezy towarzyszące również w poprzednich latach cieszyły się dużym zainteresowaniem społeczności lokalnej i z roku na rok powiększają swoje grono uczestników. Należy do nich Metropolitalne Święto Rodzin organizowane przez lokalne samorządy, gromadzące całe rodziny, często wielopokoleniowe, dla których obcowanie z książką jest ważnym wydarzeniem i przeżyciem kulturalnym. Wspólną przygodą intelektualną i emocjonalną rodziny było Dyktando dla Rodzin, które tradycyjnie już po raz szósty integruje rodziny, zachęcając do współzawodnictwa. Temat i treść tegorocznego dyktanda: *Rodzina wiarygodna* został opracowany podobnie jak w poprzednich latach przez prof. Walerego Pisarka oraz zespół składający się z polskich językoznawców i specjalistów z zakresu kultury języka polskiego.

Kiermasz Wydawców Katolickich stał się doskonałą okazją do zainaugurowania akcji „Oddaj książkę – zdobądź rabat”. Pomysłodawcą i realizatorem przedsięwzięcia była Biblioteka Śląska w Katowicach. Akcja dotyczyła używanych, przeczytanych, nieprzydatnych już w naszych domach książek, które są w dobrym stanie i nadają się do dalszego wykorzystania. W zamian za książkę oddaną na odpowiednim stoisku kiermaszowym zwiedzający otrzymywali kupon uprawniający do zakupu nowej książki z rabatem ustalonym przez wydawcę. Akcja cieszyła się ogromnym zainteresowaniem, o czym świadczy fakt, że z każdą godziną przybywało egzemplarzy różnorodnej literatury zgromadzonych w ten sposób książek. Wśród przekazywanych woluminów znalazły się powieści, literatura piękna, poradniki, przewodniki, opracowania naukowe, albumy i słowniki. Zebrane książki trafiły do specjalistów, którzy rozdzielili je do bibliotek regionalnych, uzupełniając w wielu placówkach brakujące tytuły.

Innym z kolei ciekawym wydarzeniem był konkurs Hyacinthus Silesianus, którego celem było wyróżnienie publikacji promujących wartości chrześcijańskie. Publikacje stające do konkursu o nagrodę Hyacinthus Silesianus organizowanego przez Bibliotekę Śląską i Księgarnię św. Jacka pochodziły od wydawców biorących udział w tegorocznym Kiermaszu Wydawców Katolickich. W tym roku w kategorii „wydawca” przyznano nagrodę Wydawnictwu Petrus –

„za konsekwentnie realizowaną linię programową, której celem jest przybliżenie polskim czytelnikom fundamentalnych dzieł europejskiej nauki chrześcijańskiej”, oraz Wydawnictwu M – „za unikatową serię «Posłuchaj Autora», przypominającą znakomite postacie polskiej nauki, w atrakcyjnym kształcie edytorskim”. Nagroda w kategorii „autor” trafiła do ks. Gerharda Lohfinka za książkę *Jezus z Nazaretu. Czego chciał. Kim był* – „za wierność Słowu, odwagę badawczą i próbę dookreślenia najtrudniejszej z możliwych relacji między faktem a jego interpretacją. Z kolei Nagrodą Honorową został wyróżniony Jego Eminencja ks. kard. Dominik Duka OP za książkę *Tradycja jest wyzwaniem. Z prymasem Czech, arcybiskupem Pragi Dominikiem Duką OP, rozmawiają Tomasz Dostatni OP i Jarosław Subert* – „za niezwykle głęboką, wnikliwą i wieloaspektową interpretację «długiego trwania» kultury chrześcijańskiej w wymiarze uniwersalnym i lokalnym”. Uroczyste wręczenie nagród ze szczególnym uzasadnieniem odczytanym przez prof. Jana Malickiego, przewodniczącego jury, odbyło się podczas koncertu Doroty Miśkiewicz w auli Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

W ramach szerokiego spektrum wydarzeń Biblioteka Śląska zaproponowała w trakcie IX Kiermaszu Wydawców Katolickich zbieranie materiałów do projektowanego Metropolitalnego Archiwum Rodzin. Celem tworzonego zbioru było uchwycenie ginących śladów przeszłości w postaci fotografii, dokumentów, listów świadczących o przeszłości śląskich rodzin – z myślą o kolejnych pokoleniach. Zważywszy na to, że we współczesnym świecie wszystko tak szybko się zmienia, warto zatrzymać chociaż część współczesności dla przyszłych pokoleń. Przyniesione rodzinne pamiątki zostaną zdigitalizowane, a ich kopie znajdą się w zbiorach Biblioteki Śląskiej, tam gdzie przechowywane są źródła wiedzy o przeszłości, teraźniejszości i przyszłości Śląska.

Kiermasz Wydawców Katolickich to impreza, która od lat współistnieje z Sympozjum Piekarskim². Myślą przewodnią tegoroczne-

² Piekarskie Sympozja Naukowe rozpoczęły się w 1992 roku. Do 2001 roku organizowane były przez Prezydenta Miasta Piekary Śląskie i lokalne środowisko uczonych. Od 2002 roku organizowane są wspólnie przez Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach i Prezydenta Miasta Piekary Śląskie.

go XXII Sympozjum Naukowego było *Świętowanie niedzieli w wymiarze społeczno-etycznym*. Dwudniowe sympozjum rozpoczęło się w auli Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, gdzie zainaugurowano obrady po ceremonii powitania przez ks. dr. hab. Antoniego Bartoszkę, dziekana Wydziału Teologicznego UŚ w Katowicach, oraz po słowie pozdrowienia JE ks. abp. dr. Wiktora Skworca, metropolity katowickiego, i po przywitaniu przez Stanisława Korfantego, prezydenta Miasta Piekary Śląskie.

W pierwszej sesji, zatytułowanej: *Tradycja. Świętowanie niedzieli w doświadczeniu kulturowym Górnego Śląska*, zaprezentowano trzy referaty: *Świętowanie w życiu rodzinnym. Świadkowie wiary. Edycje żywotów świętych przełomu XIX i XX wieku jako źródło wzorów świętowania w życiu rodzinnym* dr Weroniki Pawłowicz z Biblioteki Śląskiej w Katowicach; *Świętowanie w życiu parafialnym. Modlitewniki, mszaliki i podręczniki liturgiczne pomocą w pogłębianiu wiary. Uczestnictwo we Mszy Świętej na ziemiach polskich w XIX wieku* arcybiskupa seniora, dr. Damiana Zimonia; *Świętowanie w życiu społecznym. Niedziela Boża i nasza – historia i aktualność piekarskiego wezwania* ks. dr. Henryka Olszara z Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Dopełnieniem tej części obrad była wystawa *Rok Wiary. Dokumenty i przewodniki po drodze wiary*. Rok Wiary w Kościele katolickim rozpoczął się 11 października 2012 roku, w pięćdziesiątą rocznicę otwarcia Soboru Watykańskiego II, a zakończy się w uroczystość Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata, 24 listopada 2013 roku. W dniu rozpoczęcia minęło także dwadzieścia lat od opublikowania przez bł. Jana Pawła II *Katechizmu Kościoła Katolickiego*. W założeniu papieża Benedykta XVI Rok Wiary ma być zaproszeniem do autentycznego i nowego nawrócenia do Chrystusa, zaangażowania misyjnego na rzecz nowej ewangelizacji, a także wspólnego zobowiązania się do ponownego odkrywania i studium podstawowych treści wiary, które znajdują się przede wszystkim w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*, a także w innych źródłach i dokumentach. Katechizm ma być też prawdziwym narzędziem umacniania w wierze, zwłaszcza dla tych, którzy troszczą się o wychowanie chrześcijan. Pragnąc włączyć się w obchody Roku Wiary

i podkreślić jego założenia, podczas kiermaszu przygotowano ekspozycję dokumentów i źródeł, książek i czasopism. Do zaprezentowania wybrano katechizmy, modlitewniki i mszaliki z bogatych zbiorów Biblioteki Teologicznej. Ekspozycję przygotowaną przez pracowników Biblioteki Teologicznej urządzono w holu budynku Wydziału Teologicznego.

Popołudniowa część obrad, zatytułowana *Dostrzeżenie. Współczesne przemiany w świętowaniu niedzieli*, najściślej odzwierciedlała temat przewodni sesji. Przedstawione referaty omawiały problem świętowania niedzieli w wymiarze społecznym. Pierwsze wstąpienie to *Istota świętowania, czyli dlaczego mamy świętować?* ks. dr. hab. Bogusława Drożdża, prof. PWT we Wrocławiu, następny: *Profanizacja Dies Domini. Między przyzwoleniem a zgorzeniem* prof. dr. hab. Wojciecha Świątkiewicza z Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, ostatnie zaś: *Czas wolny a czas świąteczny. Religijne i kulturowe źródła desakralizacji niedzieli* ks. mgr. lic. Rafała Skitka z Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie.

W drugim dniu spotkanie rozpoczęto tradycyjnie Mszą Świętą w bazylice pw. Imienia Najświętszej Marii Panny i św. Bartłomieja w Piekarach Śląskich, a następnie uczestnicy sympozjum obradowali w Miejskim Domu Kultury. Trzecią sesję, zatytułowaną *Ocena. Świętowanie niedzieli w perspektywie społeczno-etycznej*, wypełniło pięć referatów. Natomiast w sesji czwartej, zatytułowanej *Działanie. Inicjatywy społeczne na rzecz świętowania niedzieli*, znalazły się trzy wystąpienia oraz dyskusja i podsumowanie sympozjum przez ks. dr. hab. Antoniego Bartosza.

Kiermasz Wydawców Katolickich w Katowicach to wydarzenie o charakterze przede wszystkim lokalnym, umożliwiające prezentację dorobku twórców regionalnych, a jednocześnie rozwoju i utrwalania dziedzictwa kulturowego regionu. Poprzez coroczną organizację wzrasta możliwość kontaktu z literaturą oraz jej twórcami, zwiększa się motywacja i zainteresowanie dziedzictwem kulturowym skupiającym uwagę szerokiej publiczności. Kolejne edycje tego wielkiego święta książki ukazują, że impreza targowa wciąż się rozwija i spełnia oczekiwania środowiska. Prezentacja nowości wydaw-

niczych z całego kraju to okazja do propagowania czytelnictwa oraz podniesienia zainteresowania literaturą polską i światową. Kiermasz stwarza możliwość spotkania środowisk bibliotekarzy, wydawców, autorów i odbiorców, dając szansę na rozkwit literatury oraz na poszerzenie oferty wydawniczej i czytelniczej.

SPIS TREŚCI

Artykuły i materiały

Magdalena Nagieć Promocja w bibliotekach naukowych akademickich szkół wyższych państwowych i niepaństwowych	3
Danuta Rebech, Marta Wójtowicz-Kowalska Formy promocji w Bibliotece Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie	25
s. Teresa Chomiczewska Wystawy w Bibliotece Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku	45
Elżbieta Słoń Książki o wierze na Rok Wiary. Analiza porównawcza	59
Ewa Szafraniec Przyszłość historii? Internetowa E-ncyklopedia wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku	65
Paula Waga Działalność kulturowa katolickiego duchowieństwa górnośląskiego w XIX wieku	73
Stanisław Korfanty Tradycje kulturowe Bytomia i udział Kościoła lokalnego w ich kształtowaniu	97
Monika Józwiak Archiwalno-biblioteczna działalność biskupa Wincentego Urbana ...	107
Magdalena Apiecionek Biblioteki parafialne w Bydgoszczy. Zarys problematyki	115
Weronika Pawłowicz Biblioteka parafialna przy parafii pw. Najświętszych Imion Jezusa i Maryi w Katowicach-Brynowie	131

Michał Lubina	
„Parafia u Jezusa i Maryi” – tygodnik parafii pod wezwaniem Najświętszych Imion Jezusa i Maryi w Katowicach-Brynowie	137
Monika Kopec	
Działania zmierzające do usprawnienia Cyfrowej Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu	143
Dorota Rejman	
Ratowanie zabytkowego księgozbioru Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu	151
ks. Krzysztof Kamiński	
Remont biblioteki seminaryjnej we Włocławku	159

Recenzje

Weronika Pawłowicz	
<i>Przecacny żywot świętego Wawrzyńca, patrona bibliotekarzy, biedaków i innych, także z okazji rocznic nadobnych wydany A.D. MMIX w mieście Ruda Śląska na Górnym Śląsku</i> , pod red. Krystiana Gałuszki, Ruda Śląska 2009	171
Barbara Kołodziej	
Bogumiła Warząchowska, <i>Książka, prasa i biblioteka w działalności Kościoła katolickiego w województwie śląskim (1922-1939)</i> , Księgarnia św. Jacka, Katowice 2012	175

Sprawozdania

Barbara Kołodziej	
<i>Biskup August Hlond i jego diecezja. W rocznicę powstania administracji apostolskiej Śląska polskiego. Wystawa (Katowice, listopad 2012 – styczeń 2013 roku)</i>	181
Jakub Kowalski	
Protokół ze spotkania przedstawicieli bibliotek wydziałów teologicznych (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, 22 stycznia 2013 roku)	184

Gabriela Łącka	
Promocja periodyku popularnonaukowego o historii Górnego Śląska – „CzasyPismo” (Katowice, 20 lutego 2013 roku)	189
Eliza Lubojańska	
<i>Benedykt XVI – teolog</i> . Wystawa (Katowice, luty–marzec 2013 roku) ..	193
Jakub Kowalski	
<i>Rok Wiary, rok nowej ewangelizacji</i> . XIX Targi Wydawców Katolickich (Warszawa, 11-14 kwietnia 2013 roku)	201
Barbara Kołodziej	
<i>Jedność w różnorodności. Współpraca bibliotek akademickich</i> . Konferencja (Katowice, 24 kwietnia 2013 roku)	212
Bogumiła Warząchowska	
IX Kiermasz Wydawców Katolickich (Katowice, 24-25 maja 2013 roku)	218

TABLE OF CONTENTS

Articles and Materials

Magdalena Nagieć Promotion of State and Non-State Academic Colleges in Scientific Libraries	3
Danuta Rebech, Marta Wójtowicz-Kowalska Forms of Promotion in the Library of the Pontifical University of John Paul II in Cracow	25
S. Teresa Chomiczewska Exhibitions in the Library of the Archdiocesan Major Seminary in Bia- lystok	45
Elżbieta Słoń Books about Faith for the Year of Faith: A Comparative Analysis	59
Ewa Szafraniec The Future of History? An Online Encyclopaedia of Knowledge about The Catholic Church in Silesia	65
Paula Waga The Cultural Activity of the Catholic Upper Silesian Clergy in the 19th Century	73
Stanisław Korfanty Bytom's Cultural Traditions and the Local Church's Participation in Shaping Them	97
Monika Józwiak The Archive and Library Activity of Bishop Wincenty Urban	107
Magdalena Apiecionek Parish Libraries in Bydgoszcz: An Outline of the Issue	115
Weronika Pawłowicz The Parish Library of the Most Holy Names of Jesus and Mary Parish in Katowice-Brynow	131

Michał Lubina	
‘The Parish in the Jesus and Mary Place’: The Weekly Bulletin of the Most Holy Names of Jesus and Mary Parish in Katowice-Brynów . . .	137
Monika Kopec	
Actions Aimed at Improving the Digital Diocesan Library in Sandomierz	143
Dorota Rejman	
Saving the Antique Book Collection of the Diocesan Library in Sandomierz	151
Fr. Krzysztof Kamiński	
The Repair of the Seminary Library in Włocławek	159

Reviews

Weronika Pawłowicz	
<i>The Most Honourable Life of St. Lawrence, Patron of Librarians, the Poor and Others as Well, Published on the Occasion of Admirable Anniversaries A. D. MMIX in the Town of Ruda Śląska in Upper Silesia</i> , edited by Krystian Gałuszka, Ruda Śląska 2009	171
Barbara Kołodziej	
Bogumiła Warząchowska, <i>The Book, Press and Library in the Activity of the Catholic Church in the Silesian Voivodeship (1922-1939)</i> , St. Hyacinth Press, Katowice 2012	175

Reports

Barbara Kołodziej	
<i>Bishop August Hlond and His Diocese: On the Anniversary of the Establishment of the Apostolic Administration for Polish Silesia</i> . Exhibition (Katowice, November 2012 – January 2013)	181
Jakub Kowalski	
Minutes of the Meeting of Representatives of Theology Faculty Libraries (Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, 22 January 2013) . .	184

Gabriela Łącka	
Promotion of a Popular Science Periodical about the History of Upper Silesia: 'Times-Bulletin' („CzasyPismo”) (Katowice, 20 February 2013)	189
Eliza Lubojańska	
<i>Benedict XVI: A Theologian</i> . Exhibition (Katowice, February–March 2013)	193
Jakub Kowalski	
<i>Year of Faith, Year of New Evangelisation</i> . 19th Catholic Publishers Fair (Warsaw, 11-14 April 2013)	201
Barbara Kołodziej	
<i>Unity in Diversity: Cooperation of Academic Libraries</i> . Conference (Katowice, 24 April 2013)	212
Bogumiła Warząchowska	
The 9th Book Fair of Catholic Publishers (Katowice, 24-25 May 2013)	218